

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»
Міжнародний інститут освіти, культури
та зв'язків з діаспорою

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ: ІНТЕГРАЦІЯ, ІДЕНТИЧНІСТЬ, ПОВЕРНЕННЯ»

Збірник матеріалів

Львів, 2023

Голова редколегії:

Ключковська І. (к. пед. н., доц.), Україна

Редколегія:

Галайчук О. (к. філол. н.), Україна

Гнатюк В. (PhD), Україна

Горда О. (к. філол. н.), Україна

П'ятковська О. (к. е. н.), Україна

Руснак О. (магістр філології), Україна

Трумко О. (к. філол. н.), Україна

Українські вимушені мігранти: інтеграція, ідентичність, повернення :
Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25
травня 2023 р. – Львів, 2023. – 315 с.

URL: <https://miok.lviv.ua/?p=22856>.

До збірника увійшли тези та матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Українські вимушені мігранти: інтеграція, ідентичність, повернення», що відбулася 25 травня 2023 р. Об'єктом наукового обговорення стали питання міграційних процесів з України в умовах повномасштабного вторгнення росії, особливості аналізу потоків вимушених мігрантів, їхнього правового регулювання у різних країнах світу, виклики збереження української ідентичності за кордоном, а також проблеми повернення українських мігрантів до України.

Збірник призначений для широкого кола науковців, студентів, аспірантів, викладачів, а також громадських організацій, діяльність яких пов'язана з міграційною проблематикою.

Відповідальна за випуск: Оксана П'ятковська

Комп'ютерна верстка: Ірина Білоус

Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори. Точки зору авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами редакційної колегії.

ЗМІСТ

Валентин АНДРОСОВ

ЧАСОПИС «ПОСЕСТРИ. УКРАЇНСЬКА І ПОЛЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА» ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЕМІГРАНТІВ У ПОЛЬЩІ.....	10
--	----

Світлана БИБИК

МОВНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МІГРАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНА ЛІНІЯ «Я І ВОНИ У СВІТІ».....	14
--	----

Мар'яна БІЛЬ

РЕГУЛЮВАННЯ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ.....	17
---	----

Наталія БОЖКО

ОСОБЛИВОСТІ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ.....	21
---	----

Галина БОЙКО

ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У БЕЛЬГІЇ.....	25
---	----

Славко БУРДА

РОЗДУМИ, ПРИКЛАДИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ З ХОРВАТІЇ ЩОДО ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНОГО НАСЕЛЕННЯ З УКРАЇНИ.....	28
---	----

Ірина ВАНДА

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ У ШВЕЙЦАРІЇ: ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ І ПЕРЕБУВАННЯ.....	35
---	----

Ірина ВАНДА, Любов КОТИК

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЕЛЕННЯ.....	39
---	----

Валентин ВЕЙГЕШІ

ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ТА ЇХ РЕІНТЕГРАЦІЯ.....	44
---	----

Ольга ВІРНИК

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТУРЕЧЧИНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ.....	47
--	----

Тетяна ВОДОП'ЯН

ПРОГРАМА ПІДТРИМКИ УКРАЇНЦІВ У АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	50
--	----

Iryna TYMECHKO, Nataliya VOROBEEV

IMMIGRATION TO THE USA OF THE UKRAINIAN CITIZEN AFTER RUSSIAN INVASION OF UKRAINE.....	52
---	----

Петро ГАВРИЛИШИН

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ БОГДАНОМ ГАВРИЛИШИНОМ
ЯК ПРИКЛАД ДЛЯ СУЧАСНИХ МІГРАНТІВ.....55

Олена ГАЗІЗОВА

УКРАЇНОЗНАВЧІ СТУДІЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА КОРДОНОМ.....60

Оксана ГАЛАЙЧУК

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗА КОРДОНОМ:
ДОСВІД МИНУЛИХ ПОКОЛІНЬ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНЦІВ США).....64

Андрій ГАЧКЕВИЧ

ПЕРЕДУМОВИ НАДАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ СТАТУСУ
ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИМ МІГРАНТАМ.....67

Марія ГЛУШКО

МИСТЕЦЬКІ ЧАСОПИСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЯК ЗАСІБ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....72

Володимир ГНАТЮК

ІСТОРІЇ МІГРАНТІВ У СУЧАСНИХ МІГРАЦІЙНИХ РОЗВІДКАХ:
УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....76

Тетяна ГОЛДАК-ГОРБАЧЕВСЬКА

ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК У ПОВСЯКДЕННІ УКРАЇНСЬКИХ
МІГРАНТІВ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ).....80

Оксана ГОРДА

ЗБІЛЬШЕННЯ ОСЕРЕДКІВ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА ЗА КОРДОНОМ
ЯК ОДИН ЗІ ШЛЯХІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....84

ГОРОХОВСЬКИЙ Д. І.

ПОВЕРНЕННЯ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТІВ
ДЕРЖАВИ В КОРОТКОСТРОКОВІЙ ПЕРСПЕКТИВІ.....88

Марія ДАНИЛЮК, Михайло ГРИЦКО

ВПЛИВ МІГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....90

Анатолій МОКІЙ, Олеся ДАЦКО

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ
ЯК СКЛАДОВА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....93

Ігор ДЕРЕВ'ЯНКО

УКРАЇНСЬКА ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ: ПОВЕРНЕННЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ.....98

Юлія ДЗЯБКО

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯПОНІЇ СТОСОВНО УКРАЇНСЬКИХ
ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ.....101

Ольга ДОЛІНСЬКА

УКРАЇНЬСЬКА ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ ДО КРАЇН ЄВРОПИ: МАСШТАБИ ТА НАСЛІДКИ.....	105
---	-----

Ірина ДУДЧЕНКО, Олександра ОЖАРОВСЬКА

ЕКОНОМІЧНО ЗОРІЄНТОВАНА СТРАТЕГІЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ НЕЇ.....	109
--	-----

Світлана ЄРМОЛЕНКО

ЛІНГВОСОФІЯ «УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ»: ВІД ТЛУМАЧЕННЯ ІНШОМОВНОГО СЛОВА ДО ФІЛОСОФСЬКОГО ТЕРМІНА.....	112
--	-----

Сергій ЄСІМОВ

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	114
---	-----

Світлана ЗАКІРОВА

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ХВИЛІ УКРАЇНЬСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЄВРОПІ.....	118
---	-----

Наталія ГАПАК, Оксана ІЖИК

МІГРАЦІЯ ІТ-ФАХІВЦІВ З УКРАЇНИ.....	122
-------------------------------------	-----

Іван ІЛЬКО

ОЦИФРУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЬСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ.....	125
---	-----

Людмила КАЗАКОВА

ЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ПОВНОМАСШТАБНА ВІЙНА В УКРАЇНІ: ОГЛЯД ХРОНОЛОГІЇ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ТА ОКРЕМИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ.....	129
---	-----

Тетяна КИРИЧЕНКО

АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ – УКРАЇНЬСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ.....	135
---	-----

Тамара КОРТУКОВА

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНЦІВ НА БАТЬКІВЩИНУ.....	138
--	-----

Юліана КРАСОВСЬКА

РОЛЬ ІНФОРМАЦІОНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ЇХНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В МІСЦЕВИХ ГРОМАДАХ.....	141
---	-----

Наталія КУЗІНА

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НОРВЕГІЇ В АДАПТАЦІЇ УКРАЇНЬСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ.....	144
--	-----

Яна ЛЕОНТІЄВА, Ольга ЖМУРКО

УКРАЇНЬСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ В ЧЕХІЇ: ВИБРАНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ.....	148
---	-----

Світлана ЛИТВИНЕНКО, Вадим ЯМНИЦЬКИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ ГРУП ПІДТРИМКИ ДЛЯ БАТЬКІВ – УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ.....	152
Валентин ЛУКОНІН СПРИЯННЯ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ З БОКУ ПОЛЬСЬКОГО УРЯДУ.....	155
Людмила МАЗУКА ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ.....	159
Віталій МАКАРЧУК СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «БІЖЕНЦІ», «ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ» ТА «ВТІКАЧІ ВІД ВІЙНИ».....	163
Ірина МАЛАЦАЙ ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ «ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ» УКРАЇНЦІВ У СЛОВАЧЧИНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ.....	166
Назар МАРТИНЮК ДІЯЛЬНІСТЬ СКУ ЗАДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ СВІТУ.....	169
Віра МЕЛЬНИК РОЛЬ ДІАСПОР У МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	175
Ганна МЕЛЬНИК, Любомир ГУБИЦЬКИЙ ЗМІНИ ПІДХОДІВ ДО ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА.....	179
Любов МЕЛЬНИЧУК ДОСВІД РУМУНІЇ У КООРДИНАЦІЇ ДІЙ ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ.....	182
Олена МИРОНЮК ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЛАТВІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	187
Вікторія МИЦИКОВА СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ: БАР'ЄРИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	191
Тетяна МОІСЕЄНКО, Руслана ЗАСТАВНА ВПЛИВ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ НА ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ КРАЇН ЄВРОПИ.....	194

Світлана МОТРУК

УКРАЇНСЬКІ МІГРАНТИ В ЧЕХІЇ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	197
---	-----

Микола ОЛІЙНИК

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У ІСПАНІЇ.....	201
---	-----

Оксана ОЛІЙНИК

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ В ЕДИНБУРЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ.....	203
---	-----

Віктор ПАТІЙЧУК

БІЖЕНСТВО В УКРАЇНІ ЯК БЕЗПЕКОВА ПРОБЛЕМА.....	207
--	-----

Олексій ПОЗНЯК

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИМУШЕНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ.....	212
--	-----

Оксана П'ЯТКОВСЬКА

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ В РУМУНІЇ ТА ПОЛІТИКА ПРИТУЛКУ: РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА І НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	216
--	-----

Марта РАВСЬКА, Олена КОРОГODOVA

ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.....	220
--	-----

Теофіл РЕНДЮК

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ. ГІПОТЕЗА НОВОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ: П'ЯТА ЧИ СЬОМА ХВИЛЯ?.....	223
--	-----

Марія РІПЕЙ

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТИ «СВОБОДА» (США).....	227
---	-----

Людмила РОЖКОВА, Дар'я БАЄВА

ЗІ СХОДУ НА ЗАХІД – ПОДАЛІ ВІД ВІЙНИ: СПОГАДИ УКРАЇНОК ПРО «НЕЗАКІНЧЕНЕ МИНУЛЕ».....	231
---	-----

Уляна САДОВА

МІГРАЦІЙНІ РИЗИКИ МАЙБУТНЬОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	236
---	-----

Оксана САМУСЕНКО

МОВНІ, КУЛЬТУРНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ: ДОСВІД ОДНОГО РОКУ.....	238
---	-----

Людмила СКОКОВА

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ В ІРЛАНДІЇ: КЕЙС СОЦІОЛОГІЧНИХ ОБСТЕЖЕНЬ.....	241
---	-----

Ірина СОФІНСЬКА	
МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА СЬОГОДЕННЯ: ВІЗІЯ (НЕ)ПОВЕРНЕННЯ.....	243
Тетяна СТЕПУРА	
СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА BRAIN-DRAIN	
В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЗРИВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	247
Микола СТОПЧАК	
ПОВЕРНЕННЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ:	
ПРОБЛЕМИ, МОЖЛИВІ ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ.....	251
Оксана ТАШКІНОВА	
ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ	
ВИМУШЕНИХ МІГРАНТОК У ПОЛЬЩІ.....	255
Андрій ТЕЛЕГУЗ, Ірина ТЕЛЕГУЗ	
ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ І ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ	
ІДЕНТИЧНОСТІ: ДОСВІД І ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ.....	261
Роман ТЕСЛЮК	
НАСЛІДКИ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ ДЛЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО	
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	264
Тетяна ФЕДОНЮК, Сергій ФЕДОНЮК	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІНИ МІГРАЦІЙНОЇ СИТУАЦІЇ В КРАЇНАХ, ЩО ПРИЙНЯЛИ	
ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ У 2022 Р.....	270
Яніна ФЕДОРЕНКО	
ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ШОТЛАНДІЇ ЩОДО НАДАННЯ	
ПРИХИСТКУ БІЖЕНЦЯМ З УКРАЇНИ.....	274
Людмила ФИЛИПОВИЧ, Георгій ФИЛИПОВИЧ	
НОВІТНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ТА ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОЇ ОПІКИ БІЖЕНЦІВ.....	277
Еміль ХРУЛЬ	
ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗА КОРДОНОМ	
НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ ТА ЦЕНТРІВ КУЛЬТУРИ.....	280
Юлія ЦИБУЛЬСЬКА	
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ БІЖЕНЦІВ У МАЛОМУ	
МІСТІ ПОЛЬЩІ.....	283
Людмила ЧЕКАЛЕНКО	
ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА	287
Світлана ЧУГАЄВСЬКА	
НАМІРИ ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ:	
СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕНОГО АНКЕТУВАННЯ.....	291

Світлана ШЕВЧЕНКО

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИТУАЦІЇ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ.....	295
--	-----

Тетяна ЮЗВАК

ПСИХОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЙ «ВИМУШЕНИЙ» ТА «ДОБРОВІЛЬНИЙ» ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ ЗА МЕЖІ КРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	298
---	-----

Алла ЯРОВА

НАРАТИВНА ВІЙНА РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ.....	302
--	-----

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....	307
------------------------------------	------------

Валентин АНДРОСОВ,

студент кафедри менеджменту мистецтва
Львівської національної академії мистецтв,
Львів, Україна

ЧАСОПИС «ПОСЕСТРИ. УКРАЇНЬСЬКА І ПОЛЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА» ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЕМІГРАНТІВ У ПОЛЬЩІ

Початок повномасштабного російського вторгнення в Україну ознаменував якісно новий етап українсько-польської культурної співпраці. Обидві країни зіштовхнулися з масштабними хвилями біженців та внутрішньо переміщених осіб, реалії воєнного часу породили масштабні економічні, соціальні та культурні виклики, відповіді на які слід давати оперативно.

Українсько-польське співробітництво у сфері культури активно розвивалося від часів здобуття Україною незалежності в 1991 році. Основою договірно-правової бази, що регламентує здійснення цього процесу, є *Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти* від 20 травня 1997 року. Цим документом, зокрема, передбачається розвиток взаємного всебічного співробітництва в галузях культури, науки, освіти та ін. (ст. 1), а також популяризація художніх і культурних цінностей кожної зі сторін Угоди, забезпечення широкого доступу до них своїм громадянам (ст. 3). Зокрема, окреслено, що обидві країни сприятимуть виданню перекладів польської літератури в Україні і української літератури в Польщі, а також спільних двомовних видань (ст. 6) [10].

Вивчаючи досвід культурної дипломатії України в Польщі, необхідно враховувати історичний контекст взаємодії обидвох народів та їхніх культур. Спробу діахронічного аналізу українсько-польських літературних взаємин запропонував, зокрема, український і американський літературознавець Григорій Грабович, який на відповідному матеріалі дослідив історію культурних контактів українців та поляків з кінця XVI століття до сучасної доби [2]. Основні етапи культурно-мистецького співробітництва України та Польщі на сучасному етапі (протягом 1991–2022 років) досліджено в роботі Наталі Свиначенко [9, с. 308–311].

Початок повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року ознаменував новий етап українсько-польської культурної співпраці. Чимала кількість культурних інституцій, їхніх співробітників та індивідуальних діячів культури була вимушена шукати нові алгоритми взаємодії з аудиторіями всередині країни, а також засоби й канали для зовнішньої комунікації. У ситуації,

що склалася, надзвичайно цінною виявилася підтримка урядових та неурядових організацій Польщі, залучених до процесу культурного співробітництва між двома країнами.

У лютому 2019 року в польському Кракові було засновано Інститут літератури – національну культурну установу, метою діяльності якої є популяризація польської класичної літератури, підтримка сучасних некомерційних авторів, а також реалізація міжнародної співпраці дослідників літератури в країнах Центрально-Східної Європи. Три роки потому, в умовах повномасштабної російської агресії в Україні за підтримки Інституту літератури створено Інтернет-часопис «Посестри. Українська і польська література», який є «некомерційним українськомовним проєктом, покликаним знайомити широке коло читачів із найкращими творами української й польської літератури» [8].

З метою реалізації поставленого завдання співробітники та дописувачі «Посестер» надають відкритий доступ до оригінальних літературних творів та перекладів, нарисів, есеїв, літературно-критичних текстів і наукових досліджень, присвячених вивченню української та польської літератур. На сторінках видання можна ознайомитися з творчістю як українських класиків (Тарас Шевченко, Леся Українка, Микола Хвильовий, Богдан-Ігор Антонич), так і сучасних (Юрій Андрухович, Сергій Жадан, Оксана Забужко, Дмитро Лазуткін, Галина Крук) письменників, переглянути статті та інтерв'ю, присвячені актуальним процесам в літературному житті України.

Часопис «Посестри» виконує ряд важливих функцій у налагодженні міжкультурної комунікації, популяризації української літератури в Польщі та сприянні українсько-польському культурному діалогу, зокрема:

- інформування поляків та українців, що проживають на території Польщі, про актуальні події в Україні, реакцію на них з боку представників інтелектуальних та культурних середовищ;
- сприяння розвитку спільних культурних практик через публікацію оригінальних та перекладних текстів українською мовою; проведення спільних зустрічей у різних форматах, інтерв'ю;
- забезпечення можливості для українських культурних діячів доносити свою громадянську позицію за кордоном за допомогою засобів культурної дипломатії;

задоволення культурних потреб українських біженців та емігрантів у Польщі (в тому числі для аудиторії шкільного віку).

Інтернет-портал видання містить архів номерів (перший номер датується 24 березня 2022 року), а також спеціалізовані розділи: «Цикли» (розміщено твори, об'єднані однією тематикою), «Школярам» (тексти зі шкільної програми), «Видавництва» (каталог українських видавництв зі свіжими публікаціями),

«Читальня» (біографії авторів видання), а також пошук за іменним покажчиком, покажчиком творів та предметним покажчиком.

На сторінках часопису «Посестри» активно висвітлюються проблеми, пов'язані з перебуванням вимушених українських емігрантів у Польщі, їхнього самоусвідомлення та адаптації до зовнішніх умов, що стрімко змінилися з початком повномасштабного російського вторгнення, а також пошуку нової культурної ідентичності. Зокрема, цим темам присвячений онлайн-щоденник Ірини Феофанової «Червоні дні війни» [11], есеї «Мій досвід – маленький: я рятувала дитину» Ольги Купріян [5], репортаж «Трамвай “Краків — Буча”» Юлії Бережко-Камінської [1], розмови-інтерв'ю з Галиною Крук, Катериною Бабкіною, Станіславом Цаликом та інші публікації. Кожен зі згаданих авторів опинився у статусі внутрішньо переміщеної особи в Україні, вимушеного емігранта в іншій країні, спілкувався з такими особами або надавав їм допомогу в межах волонтерських ініціатив. Також робляться спроби контекстуалізації нового досвіду українських переселенців у ширшій історичній перспективі Центрально-Східної Європи XX століття, зокрема, в есеї Станіслава Цалика «Міхал Вашингтонський між Гітлером і Сталіном» [12], опублікованому до перших роковин повномасштабного вторгнення у лютому 2023 року.

Помітну роль у формуванні позитивного образу українського емігранта, артикуляції його щоденних потреб, спогадів про минуле життя та очікувань від майбутнього в контексті великої війни відіграв конкурс документальної прози «Українці в Польщі: історія порятунку», проведений Інститутом літератури в Кракові протягом червня-жовтня 2022 року. Твори лавреатів конкурсу згодом були опубліковані на сторінках видання «Посестри»: це, зокрема, есеї «Війна і моє життя у Польщі» Ангеліни Даценко [3], «Білі плями» Олександри Жукової [4], «Втеча від війни» Раїси Обшарської [6], «Я тут» Тетяни Олексієнко [7] та інші тексти.

В умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну часопис «Посестри» виконує надзвичайно важливу функцію в міжкультурній комунікації українців та поляків. Завдяки цьому виданню читачі з Польщі отримують можливість дізнатися більше не лише про класичну літературну спадщину сусідньої країни, але також ознайомитися з історією української та польської літератури в їхньому взаємному діалозі, а також зорієнтуватися в ключових персоналіях, текстах і подіях сучасного літературного процесу в Україні. Натомість українські письменники, критики, літературознавці можуть доносити до польської та загалом європейської аудиторії ширший обсяг інформації про літературне життя своєї країни в надзвичайно важкий період її державного існування, тим самим підносячи культурну дипломатію України у світі на якісно новий рівень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бережко-Камінська Ю. Трамвай «Краків – Буча». *Посестри. Часопис*. 2022. № 3. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-3/statya/tramvay-krakiv-bucha> (дата звернення: 10.05.2023).
2. Грабович Г. Польсько-українські літературні взаємини: питання культурної перспективи. До історії української літератури : Дослідження, есе, полеміка. Київ, 1997. С. 138–169.
3. Даценко А. Війна і моє життя в Польщі. *Посестри. Часопис*. 2022. № 34. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-34/statya/viyna-i-moe-zhittya-v-polschi> (дата звернення: 10.05.2023).
4. Жукова О. Білі плями. *Посестри. Часопис*. 2022. № 30. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-30/statya/bili-plyami> (дата звернення: 10.05.2023).
5. Купріянов О. Мій досвід – маленький: я рятувала дитину. *Посестри. Часопис*. 2022. № 29. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-29/statya/miy-dosvid-malenkiy-ya-ryatuvala-ditinu> (дата звернення: 10.05.2023).
6. Обшарська Р. Втеча від війни. *Посестри. Часопис*. 2022. № 31. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-31/statya/vtecha-vid-viyni> (дата звернення: 10.05.2023).
7. Олексієнко Т. Я тут. *Посестри. Часопис*. 2022. № 38. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-38/statya/ya-tut> (дата звернення: 10.05.2023).
8. Про нас. *Посестри. Українська і польська література*. URL: <https://posestry.eu/o-nas> (дата звернення: 10.05.2023).
9. Свиначенко Н. О. Польсько-українська співпраця на основі освітніх, культурних, економічних здобутків : проблеми і перспективи. *Multidimensionality of Ukrainian-Polish cooperation: genesis, particularities and prospects / science eds. T. Astramovich-Leik, Ya. Turchyn, O. Horbach*. Riga, 2022. P. 302–315.
10. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти від 20.05.1997 р. : станом на 18 квіт. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_058#Text (дата звернення: 10.05.2023).
11. Феофанова І. Червоні дні війни. *Посестри. Часопис*. 2022. № 20. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-20/statya/chervoni-dni-viyni> (дата звернення: 10.05.2023).
12. Цалик С. Міхал Вашинський між Гітлером і Сталіним. *Посестри. Часопис*. 2023. № 47. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-47/statya/mikhal-vashinskiy-mizh-gitlerom-i-stalinim> (дата звернення: 10.05.2023).

Світлана БИБИК,

д. філол. н., професорка,
провідна наукова співробітниця
відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики
Інституту української мови НАН України,
Київ, Україна

МОВНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МІГРАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНА ЛІНІЯ «Я І ВОНИ У СВІТІ»

В останні майже десять років в Україні тема міграції увійшла до однієї з найактуальніших, адже підсилило її настання воєнних дій росії проти України, що спровокувало оновлення внутрішнього переселення, а від минулого, 2022 року, – ще й хвилю «розсіювання» українства по всьому світу. Це багатогранне явище перебуває у фокусі уваги не тільки політиків, економістів, психологів тощо, але й письменників, які на образно-художньому рівні узагальнюють соціально-психологічні проблеми, створюючи так звані «мовні портрети» сучасної української міграції. З-поміж прозових творів, що вийшли друком від початку ХХІ ст., увагу привернули рейтингові тексти письменника-емігранта Василя Махна, а також українських материкових авторів Ірени Роздобудько, Артема Чапая, Андрія Куркова.

В україністиці не сформовано основних принципів вивчення текстів про мігрантів-переселенців і міграцію, тому пропонуємо власну інтерпретацію лінгвософського наповнення різних соціальних рефлексій, які об'єднують концептуальні лінії «Я і МІЙ світ» – «Я і ВОНИ у світі» – «Я і МИ в Україні»; «Я і МИ поза Україною». Центром їхнього концептуального тяжіння є протиставлення «свій – чужий». І це не випадково, адже «я»-центричне сприймання світу вимагає моделювання таких конкретно-чуттєвих словесних образів, які б оприямили мовомислення українських мігрантів-переселенців та мігрантів інших національностей.

Базовою в розгортанні художнього потрактування глобальної проблеми міграції та соціально-культурної, психологічної адаптації людини в іншому середовищі життя – «чужому» за природними умовами, за мовним оточенням, за культурними традиціями – є концептуальна лінія «Я і ВОНИ у світі».

Мовний матеріал зазначених текстів дає узагальнену соціокультурну інформацію про те, що:

1. Упродовж останніх десятиліть в українській мові сформувалися номінації чужих у середовищі «своїх». Звичне для розмовно-побутової мови слово «понаїхали» стосовно багатьох закріпилося в суспільній напівофіційній мовній практиці та за останні два десятиріччя здобуло додаткові конотації – негативної

емоційної і соціально-психологічної, екзистенційної як оцінки скупчення чужих людей у звичному для «своїх» середовищі життя. Пор. із роману А. Чапая дієслово і узагальнений оцінний субстантив «понаї(є)хавші»: Хм. **Понаїхали** тут і качають права; А як Білий попробував заговорити, що нада в натурі боротись із **понаєхавшими**, загнали його.

Це поняття в широкому контексті творів про мігрантів має ряд синонімічних відповідників з узагальненою семантикою: стилістично нейтральні назви *мігранти, заробітчани* (Клекотливими клинами відлітають з рідної землі **мігранти й заробітчани**, й довго ще чувається, наче з далечини лине їхня тужна журавлина пісня), негативно оцінені *нелегали* (А тим часом наша країна потерпає від напливу нелегалів! (А. Чапай), іронічне «гомо советікус» та зневажливі оцінні епітети «нікчемні», «невдахи» (До таких візитів я давно звик. Джейк частенько ввалювався до моєї невеликої квартирки, як до себе додому, і відразу ліз у холодильник, прекрасно знаючи, що в мене, як у справжнього **«гомо советікуса»**, завжди знайдеться чим закутити (І. Роздобудько, «Ранковий...»)).

У кінці ХХ ст. поширилися сленгізми з цього номінативного ряду – «еміки», «екзоти», пор.: – Як ти сказала – **«еміку»**? Тобто емігранти? – зареготала Марина. – Ага, це мій лінгвістичний винахід! – кивнула Регіна (І. Роздобудько); Якщо пощастить, упадеш на хвіст багатій дамочці, адже ти для них – **екзот**. І доля твоя вирішена! Хіба ні? (І. Роздобудько). Так само негативно-оцінною є метафора «квартирант»: Ми стали шостими, але не власниками, а **квартирантами** (В. Махно).

2. Змінюються соціокультурні рефлексії назв осіб за видом діяльності (лікар, вчитель, бухгалтер, науковець, а також інженер). У країнах, куди мігрують такі українці, нові назви протиставлені попереднім як непрестижним: *вчителька, науковець* – *баданте* (Тернопільська вчителька, а нині італійська баданте, боялася великих європейських міст: там багато арабів і негрів (А. Чапай).

3. Центральним засобом увиразнення опозиційних соціокультурних рефлексій, складних психоемоційних станів, що їх переживає мігрант, є протиставлення: «чужий», «незнайомий» – «наш» (На набережній Оля відчула сильні запахи рослин. Багато різних запахів. Густо-насичені, приємні – але всі **незнайомі** (А. Чапай); Не знаю... Але мені хочеться говорити. Напевно, тому, що **я втомився від чужої мови**, від мовчання на роботі і вдома, коли доводиться часто прокашлюватися, щоб почути звук власного голосу... (І. Роздобудько) // Триповерховий коричневий будинок. У п'ятикімнатній квартирі живуть п'ятнадцятеро **наших**. Бригада з Косова (А. Чапай); «тут» – «там» (І все-таки прибирати в готелі **ТУТ** краще, ніж підмітати підворітні **ТАМ** (І. Роздобудько, «Ранковий...»); «український» (вижницький, косівський і под. означення) – італійський, лос-анджелеський і под. (**Вижницька й косівська** жінки пішли наздоганяти мусульман (А. Чапай); «чистий» – «брудний», «справжнє – несправжнє», «реальне – нереальне», «білий» – «сірий» – «чорний».

4. Письменники актуалізують роль слів-символів на позначення психо-емоційних станів мігрантів-переселенців: *чайка 'самотність', незнайомі запахи 'чужість'.*

5. Семантично вагомим засобом позначення наслідків інтенсивних і тривалих міграційних рухів як історично-культурних процесів у багатьох європейських конгломератах є дієслова *розчинятися, розходитися, розпорошуватися*, що об'єднані семою 'ставати непомітним у чому-небудь, зникати' [5, т. 8, с. 861]: ***І розійшлися українці серед вулиць чужих міст, схилиючи голови під час читання Євангелії, щоби не згубити себе*** (В. Махно).

6. Автори зазначених творів загострили питання функцій мови в житті мігранта-переселенця: а) як засобу пізнання лінгвокультури іншого етносу чи іншого мультикультурного середовища та адаптації в ньому; б) як засобу соціально-політичної оцінки мовних практик на різних теренах України; в) чужої мови як чинника варваризації української мови, мовомислення українців, що змінюється під впливом хоча б і короткочасного переселення.

Письменники-емігранти не оминають тему внутрішньої міграції, яка була поширена в кордонах колишнього СРСР. Вона також посилювала протиставлення «своє – чуже», зокрема у форматі підміни національної традиції називання людини, уживання власних імен. Пор. показовий діалог персонажів: – Мене – **Сергій Сергійович**, можна просто Сергійович. То ти, мабуть, *Пьотр*, а не Петро? – Ні, я Петро! У мене так у паспорті написано. – А я **за паспортом – Сергій Сергійович, а в житті – Сергей Сергеїч!** От така різниця! (А. Курков).

Отже, мовний портрет сучасної української міграції, створений у прозових творах початку XXI ст., є вагомим словесним образом-свідченням тих соціально-економічних, соціально-культурних, психологічних трансформацій, яких зазнає «Я» кожного переселенця. Посилена під впливом повномасштабної російської агресії в 2022 році міграція українства перебуває під пильною увагою дослідників української мови, які мають співпрацювати з іншими фахівцями, пізнаючи всі прояви індивідуальних травматизацій, наслідки просторових переміщень, що їх переживають українці, ідентичність яких підпадає під численні загрози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курков А. Сірі бджоли. Харків, 2018. 304 с.
2. Махно В. Дім у Бейтінг Голлов. Львів, 2015. 176 с.
3. Роздобудько І. Я знаю, що ти знаєш, що я знаю. Київ, 2016. 240 с.
4. Роздобудько І. Ранковий прибиральник. Київ, 2015. 160 с.
5. Словник української мови : в 11 томах. Т. 8 : Природа-Ряхтливий / ред. В. О. Винник [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1977. 927 с.
6. Чапай Артем. Понаїхали. Київ, 2015. 304 с.

Мар'яна БІЛЬ,

д. е. н., старша наукова співробітниця
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»,
Львів, Україна

РЕГУЛЮВАННЯ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна змушує мобілізувати ресурси в усіх сферах. При безцінних людських втратах має формуватись нова проактивна політика розвитку України. Її концепція має базуватись на централізації влади у воєнний час та продовженні децентралізації й розвитку громадянського суспільства в умовах повоєнної відбудови. Це європейські цінності, які забезпечать Україні перехід до демократичних держав з високою якістю життя.

Коли в інформаційному просторі піднімається питання про перемогу України в російсько-українській війні, то потрібно розуміти, що вона стосується не лише військових зв'язів з поверненням кордонів 1991 року, але й геополітичних (євроінтеграція України), політичних (ефективне багаторівневе врядування й розвиток громадянського суспільства), соціальних (людський розвиток, якість життя, справедливість), економічних (конкурентоспроможність бізнесу, добробут) досягнень. Соціальні досягнення мають вирішувати як комплексні проблеми якості життя й людського розвитку, так і повоєнні питання адаптації військових до цивільного життя, врегулювання вимушеної міграції з можливостями реінтеграції чи, навпаки, інтеграції за новим місцем перебування.

На час війни регулювання вимушеної міграції є соціальним обов'язком держави та атрибутом консолідації українського суспільства. Одним із потужних регуляторів вимушеної міграції є соціальна інфраструктура, що включає об'єкти соціально-побутового (житлово-комунальне господарство, транспорт, зв'язок, торгівля, громадське харчування) і соціально-культурного (медицина, освіта, культура, спорт, соціальні послуги та ін.) призначення.

Регулювання вимушеної міграції в Україні передбачає заходи щодо внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців за кордон. Регулювання внутрішньої вимушеної міграції через розвиток соціальної інфраструктури має поєднувати заходи з розподілом для регіонів-реципієнтів і регіонів-донорів:

а) заходи для регіонів-реципієнтів (тилових й опорних):

- регулювання інфраструктурних навантажень – в контексті доступності та якості послуг для місцевого населення і ВПО;
- розбудова соціальної інфраструктури для вирішення проблем ВПО;

б) заходи для регіонів-донорів, які постраждали від бойових дій (фронтових і деокупованих):

- інвестиційні платформи для інфраструктурної розбудови (наприклад, «Advantage Ukraine» з блоками логістики, інфраструктури й енергетики);
- підтримка населення, яке втратило житло: виплати компенсацій за житловим сертифікатом (подання заявок через «Дію»); реалізація програми «Житлові приміщення для внутрішньо переміщених осіб», що фінансується Німеччиною через KfW та передбачає надання кредитів під 3 % річних терміном до 30 років (на початок 2023 року для отримання кредитів подали заявки близько 30 тис. осіб); пільгове кредитування через проєкти громадського сектору, як от «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури, УФСІ VI» на 2018–2023 роки, що теж фінансується KfW.

У регулюванні вимушеної міграції для регіонів-реципієнтів ключовою проблемою є інфраструктурні навантаження. За офіційними даними частка ВПО до населення в тилих регіонах України, які прийняли найбільшу кількість переселенців та слугували транзитною територією для біженців до Європи, сягає 10–14 % (рис. 1). Зважаючи на значно більшу кількість вимушених переселенців в реальності та їхнє тяжіння до обласних центрів, проблема тривалих інфраструктурних навантажень потребує комплексного вирішення.

Високе навантаження на інфраструктуру ВПО призвело до суттєвого зростання вартості купівлі й оренди житла в регіонах-реципієнтах. Станом на березень 2023 року міста Львів та Ужгород вийшли на 2 і 3 позиції після міста Київ за вартістю житла на вторинному ринку, а за вартістю оренди в окремі місяці Ужгород випередив столицю (табл. 1).

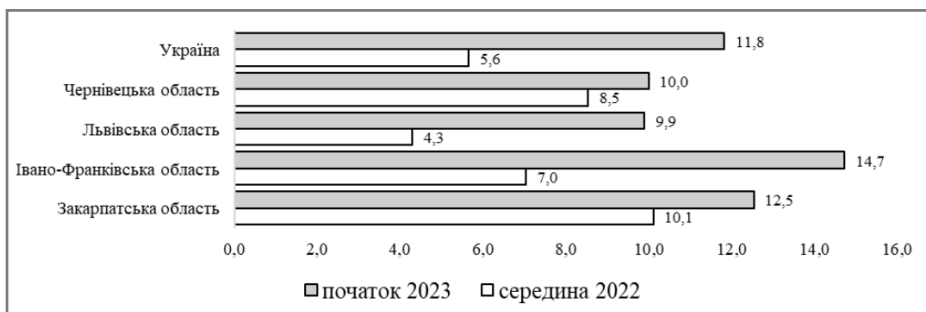

Рис. 1. Частка зареєстрованих ВПО до населення західних тилих областей України, 2022–2023 роки, %.

Джерело: дані ОДА, [2]

Таблиця 1

**Вартість купівлі 1 кв. м житла в обласних центрах західних тилових регіонів
України та м. Київ, станом на березень 2023 року**

Місто	Однокімнатне житло, дол. США	Двокімнатне житло, дол. США	Трикімнатне житло, дол. США	Позиція в Україні
Ужгород	1147	1225	1036	3
Івано-Франківськ	760	725	709	15
Львів	1311	1269	1217	2
Чернівці	901	897	875	9
Київ	1711	1869	2002	1

Ситуація щодо задоволення базових потреб населення при надвисоких цінах на купівлю й оренду житла актуалізує механізми регулювання даних процесів. Для вирішення проблем актуальними є наступні заходи в сфері розвитку соціальної інфраструктури для регіонів-реципієнтів ВПО:

1) інформаційно-аналітичне регулювання:

- об'єктивний облік кількості ВПО на основі опублікування узагальнених даних Єдиної інформаційної бази даних, у тому числі щодо житлових, соціальних, медичних, освітніх та інших потреб ВПО (регламентовано в [3]);
- моніторинг навантаження на соціальну інфраструктуру з врахуванням доступності послуг різним категоріям населення та навантаження ВПО;
- опитування ВПО щодо рівня задоволення послугами соціальної інфраструктури – доступу до житла, освіти, медицини, соціального захисту, культури, спорту, духовного розвитку, емоційного сприйняття;
- щорічне звітування профільних департаментів та управлінь ОДА про доступність послуг соціальної інфраструктури;

2) програмно-цільове регулювання:

- доповнення регіональних програм підтримки індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім» додатковими можливостями для ВПО. Для прикладу, в тилових Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській і Чернівецькій областях у програмах на 2021–2025 роки ВПО визначено серед населення, хто може отримувати пільгові кредити. Натомість надання їм додаткових преференцій є проактивним заходом соціальної підтримки, що сприятиме розвитку сільських територій за рахунок інтеграції ВПО;
- активізація пільгового кредитування за програмою «ЄОселя». Станом на квітень 2023 року частка виданих кредитів у тилових Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській і Чернівецькій областях становить менше 12 %, коли частка м. Київ та Київської області – майже 35 % [1];

3) підтримка громадських ініціатив допомоги ВПО.

Відмінним прикладом є громадська ініціатива «Спадщина.UA», що передбачає купівлю старих будинків та їх ревіталізацію. Такий досвід уже має Львівська область (смт Поморяни, с. Волове). Середня вартість купівлі будинку складає 1–4 тис. доларів США, продажу – 7–14 тис. доларів США. З 2022 року попит на купівлю ревіталізованих будинків у сільських громадах з боку ВПО значно зріс. Такі ініціативи є ефективними, оскільки вони не лише вирішують питання забезпечення житлом ВПО, але й відповідають ментальним особливостям українця-господаря (зв'язок з землею).

Таким чином, навіть у складних умовах війни на рівні органів державної, регіональної і місцевої влади має реалізовуватись проактивна політика розвитку соціальної інфраструктури з обов'язковим врахуванням потреб постраждалого населення і ВПО. У цілому для відбудови інфраструктури постраждалих регіонів влада орієнтується на міжнародну фінансову і технічну допомогу. Одним із потужних донорів є Європейський інвестиційний банк та Програма раннього відновлення України. Для попередження корупційних ризиків утворено Громадську ініціативу «Rise» (об'єднання міжнародних та вітчизняних організацій для забезпечення відбудови України на засадах ефективності, доброчесності й сталості). Що ж стосується інфраструктурних проєктів регіонів, які стали прихистком для ВПО, то тут більша роль належить ініціативам регіональної і місцевої влади, які за участі громадських організацій теж включаються в різні способи залучення міжнародної допомоги та мобілізації внутрішніх ресурсів. Подальша політика розвитку соціальної інфраструктури має бути виключно децентралізованою, що забезпечить їй належну прозорість та максимальне врахування потреб наявного населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Оселя. URL: <https://ukrfinzhytlo.in.ua/>
2. Звіт про внутрішні переміщення в Україні за 10 тур. Облік внутрішнього переміщення. Обласний та районний рівень (26.08.2022) : IOM. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/DTM%20Ukraine_Rd%2010%20-%208-19August_Recorded_IDP_21_Oblasts_2022_Public_Raion_Ukr.pdf
3. Порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України № 646 від 22.09.2016 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN019624>
4. Ситуація неоднорідна: як змінилися ціни на купівлю та оренду житла в Україні: 24. Нерухомість. URL: https://realestate.24tv.ua/skilki-koshtuye-zhitlo-ukrayini-situatsiya-rinku-orendi-tsin_i_n2158657

Наталія БОЖКО,

к. іст. н., доцентка кафедри українознавства
Львівського національного університету імені Данила Галицького,
Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕМІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Історичний шлях українського народу, на жаль, не оминули еміграційні процеси. З найбільш відомих і масових міграцій українців в історичній науці донедавна виокремлювали чотири хвилі. Сучасний міграційний процес набирає значення п'ятого і найбільш потужного потоку. Усі п'ять великих хвиль переселень українців мають спільну загальноновизнану причину – неможливість жити на власній землі. У чотирьох з них (кінець XIX – XX ст.) загальна причина набирає свого забарвлення, виходячи з економічного, політичного чи соціально-культурного підґрунтя. П'ята хвиля міграції викликана повномасштабним вторгненням країни-агресора на територію суверенної держави Україна.

У міграційних процесах спостерігаються певні демографічні особливості. Зокрема, переселення чи виїзд українців на проживання в іншу країну наприкінці XIX ст. (перша хвиля) було викликано передусім масовим безземеллям і бідністю. Тому економічна причина першої хвилі еміграції була превалюючою. За підрахунком польського професора Ф. Буяка, лише у східній і західній частині Галичини наприкінці XIX ст. було 1 200 000 осіб зайвої робочої сили. Малоземелля та слабо розвинута промисловість не могли працевлаштувати таку кількість людей, а виїзд на сезонні роботи розв'язував цю проблему частково [1, с. 632]. Загальна бідність населення, низький життєвий рівень, висока смертність змушували українців до еміграції. Особливістю першої хвилі міграції був виїзд сільського населення, людей молодого віку, без родини. Мета міграції – заробити кошти для придбання землі, виплати боргів і повернутися на батьківщину. До Першої світової війни з українських земель за океан емігрувало близько 800 тисяч населення, серед яких українців – понад 500 тисяч. Лише 70 тисяч повернулося назад. Так тимчасова еміграція почала змінюватися на постійну [1, с. 632].

Друга міграційна хвиля проходила у міжвоєнний період і була пов'язана, насамперед, з поразкою українського національно-визвольного руху. Її особливістю стало поєднання як політичних, так і економічних причин, що призвело до міграції. Ці причини об'єднали різні верстви українського населення задля спільної мети – еміграції. З українських земель тоді

емігрували політичні діячі, наукова, мистецька та бізнесова еліти, тобто усі ті, хто не сприймав за можливе життя у більшовицькій тоталітарній державі. Досить великий відсоток із тих, хто виїхав, складали освічені люди, з фаховою підготовкою. Оселившись за межами рідної землі, саме вони заклали фундамент розвитку української культури за кордоном. У цю ж хвилю переселення потрапили також і військові, які брали участь у воєнних діях на боці УНР і згодом були інтерновані на територію Польщі. Ще однією особливістю другої хвилі еміграції була географія розселення. В основному це були європейські країни, зокрема, Польща й Чехословаччина, де сконцентрувалася політична міграція. Згодом до цих країн доєдналися Німеччина і Франція. Невеликі діаспорні групи українців були у більшості європейських країн. Що стосується демографічного показника другої хвилі еміграції, на жаль, навіть на сьогодні ми не маємо чіткої статистики. Також майже відсутні показники про домінування певної верстви населення чи статі.

Третя хвиля еміграції українців була викликана Другою світовою війною. Це дає підстави стверджувати, що переселення українців, як і інших народів у цей драматичний період, було викликане військово-політичними причинами. Зокрема, лише у 1945–1946 роках на територіях раніше окупованих нацистською Німеччиною країн опинилося понад 2,3 млн українців. Більшість із них пережили репатріацію і змушені були повернутися до СРСР. Понад 200 тисяч українців залишилися у Європі. Серед емігрантів, що залишилися, був високий відсоток освічених людей. Повоєнна статистика свідчить, що до США переїхало понад 80 тисяч переселенців, до Канади – 30 тисяч, до Австралії і Великобританії по 20 тисяч, до Бельгії і Франції – по 10 тисяч, до Бразилії – 7 тисяч і до Аргентини – 6 тисяч [5].

Четверта хвиля еміграції розпочинається у 90-і роки ХХ ст. Ця хвиля є особливою – вперше емігрують із незалежної України. Міграція, яка розпочалась після проголошення незалежності України, тривала протягом трьох десятиліть. Її зростання або спад мали хвилеподібний характер, який залежав від економічного становища країни. Більшою мірою цей потік складали трудові емігранти, що виїжджали як до країн Центральної та Західної Європи, так і за океан. На жаль, досить великою була частка українців, що виїздили до РФ та інших країн СНД. Географія від'їжджаючих охоплює усі регіони країни. Серед причин міграції виокремлюємо перш за все економічну. Глибока економічна криза, яку наша держава отримала у спадок після розпаду СРСР, охопила усі сфери тогочасного українського життя та змусила багатьох покинути рідну домівку. Тому четверту хвилю еміграції найчастіше у літературі називають «заробітчанською». Так, за даними загальнонаціонального соціологічного моніторингу, на початок ХХІ ст. в потоках трудової міграції за кордон найбільш

широко представлено населення малих міст (33%) та сільської місцевості (28%). Серед тих, хто виїхав, зростає кількість жіночого населення [3, с. 7].

Серед особливостей четвертої хвилі необхідно відмітити соціально-культурну причину, викликану, насамперед, демократичним вибором незалежної України. Вперше українці отримали право на вільний вибір місця проживання, яке гарантувалося «Загальною декларацією прав людини», ухваленою Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., стаття 13 [2, с. 2].

24 лютого 2022 року розпочалася п'ята хвиля еміграції. Її причина – військова агресія РФ проти суверенної України. Від початку повномасштабного вторгнення станом на листопад 2022 року за межі України виїхало 15,3 млн громадян. Більше половини з них – 7,7 млн протягом року повернулися назад. Станом на початок 2023 р. 7,6 млн українців перебувають за кордоном. Такі дані оприлюднило Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) [4]. З 7,6 млн українців, які наразі вимушені жити за кордоном, трохи більше 3 млн перебувають у російській федерації та білорусі. Це громадяни України, які емігрували до початку воєнних дій добровільно або були примусово депортовані російськими окупаційними військами. Понад 4,5 млн українців знайшли прихисток у країнах Європи і Америки. Серед основних характеристик поточної міграційної хвилі – 93 % біженців становлять жінки; з них 87 % – це жінки з малолітніми дітьми [4]. Серед тих, хто виїхав з України, найбільше представлені люди працездатного віку – від 30 до 39 років (42 %) та від 40 до 49 років (29 %). 83 % біженців є фаховими спеціалістами у багатьох галузях, мають вищу або незакінчену вищу освіту [6, с. 235].

Досить великий відсоток представників п'ятої хвилі міграції зуміли адаптуватися до нових умов життя у європейських країнах. Це пояснюється не тільки високим рівнем освіченості українців, їхньою належною вихованістю, володінням іноземними мовами, працелюбністю, але й тим, що українці історично належать до великої європейської сім'ї народів. Однак, разом з інтеграцією наших громадян у європейські суспільства, відбувається і процес дезінтеграції з українським соціумом, що є для нашої держави досить небезпечним [6, с. 230].

Отже, серед п'яти хвиль еміграцій з українських земель остання є найбільш стрімкою та багаточисельною. Це наймасштабніша хвиля міграції в Європі з часів Другої світової війни. Ми вдячні кожній країні, яка у час війни підтримала і допомогла українцям. У той же час пам'ятаємо, що у сучасному глобальному світі триває гостра конкуренція за людський капітал. Тому вважаємо, що наші емігранти – це цінний трудовий ресурс для країн, де вони опинилися. Вже сьогодні необхідно наполегливо працювати над тим, щоб наші громадяни повернулися в Україну після нашої Перемоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. Перевидання в Україні. Львів : Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові, 1993. Т. 2. 799 с.
2. Загальна декларація прав людини. URL: <https://lawyersunion.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Deklaratsiya-prav-lyudyny.pdf> (дата звернення: 07.05.2023).
3. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування. Київ : НІСД, 2011. 40 с.
4. Пишний А. Українські мігранти в Європі – не тягар, а цінний людський капітал. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/15/695056/> (дата звернення: 07.05.2023).
5. Три хвили української еміграції. Україна – це ми. URL: <https://we.org.ua/demo-grafiya/try-hvyli-ukrayinskoyi-emigratsiyi/> (дата звернення: 07.05.2023)
6. Українське суспільство в умовах війни : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

Галина БОЙКО,

молодша наукова співробітниця
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У БЕЛЬГІЇ

Вторгнення росії в Україну призвело до великомасштабного потоку біженців з України. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ), кількість українських тимчасово переміщених осіб, які переїхали в інші європейські держави, з початку вторгнення перевищила 6,5 мільйона, 90% із них – жінки та діти [1]. Хоча є надія, що війна в Україні закінчиться незабаром, але прогнози українських експертів свідчать про ймовірність того, що 90% українських мігрантів не повернуться додому [2]. Тому інтеграція цих людей у країнах, які надають притулок, є дуже важливою як для біженців, так і для тих, хто їх приймає [3].

За підтримки громадянського суспільства та асоціацій української громади УВКБ ООН 15 травня 2022 року організувало свою першу консультацію з громадою щодо питань інтеграції біженців у столичному регіоні Брюсселя. Під час зустрічі учасники торкнулися найпоширеніших проблем, з якими стикаються українські біженці в Бельгії: 1. Соціальна інтеграція. 2. Житло. 3. Здоров'я. 4. Освіта. 5. Робота. Бельгійські адміністрації швидко відреагували на поточну ситуацію, спираючись на свої досвідчені інституції та активне громадянське суспільство, проте гуманітарна криза такого масштабу не обходиться без викликів. За оцінками чиновників, Бельгія може прийняти до 200 тисяч українських біженців [3]. Від початку повномасштабного вторгнення бельгійська влада створила окремі канали для допомоги українським вимушеним мігрантам і нарощуватиме потужність надалі.

Європейський Союз продовжить до березня 2024 року надавати статус тимчасового захисту українцям. Не виключенням є і Бельгія, де наразі мешкає 55 000 українців. Країна надає біженцям фінансову, соціальну та юридичну підтримку [4].

Як і для всіх країн ЄС, для в'їзду в Бельгію громадянам України необхідно мати закордонний паспорт. У разі відсутності паспорта можна надати будь-який інший документ, що посвідчує особу. Однак без біометричного паспорта українцям дозволено в'їжджати лише через сухопутний кордон, правило не поширюється на бельгійські аеропорти та морські порти. Обмеження на в'їзд до Бельгії у зв'язку з пандемією COVID-19 скасовані. Перебувати в країні можна на

умовах «безвізу» у термін до 90 днів або оформити статус тимчасового захисту. Також є можливість клопотати про статус біженця [5].

За угодою національних банків Бельгії та України, українці в Бельгії можуть обміняти готівкову гривню на євро. З 1 червня 2022 року послуга доступна в Національному банку Бельгії та в приватних банках; збори та комісії при цьому не стягуються. Зі собою потрібно мати документи, що посвідчують особу [6].

Федеральною міграційною службою Бельгії створено Реєстраційний центр для громадян України, який розташований у Брюсселі. Додатково надати допомогу в реєстрації може також офіційне представництво Червоного Хреста, яке розташоване на залізничному вокзалі Брюсселя. Для легального перебування на території Бельгії громадянину України необхідно мати:

1. Додаток 15 (Annexe 15/Bijlage 15) – це підтвердження про прибуття до країни і реєстрацію у державному муніципалітеті. Він видається на час очікування картки А. Оформити можна у Реєстраційному центрі для громадян України. Його надсилають на вказану вами e-mail адресу протягом 2–5 днів із моменту подачі заяви.
2. Карту типу А видають у місцевих муніципалітетах Бельгії. Оформлення проводиться у термін від кількох тижнів до 2–3 місяців. На пошту ви отримуєте лист із пін-кодом до картки, після чого вам необхідно прийти до муніципалітету для активації та отримання карти А. Дозвіл на тимчасове проживання в Бельгії типу А видається терміном на один рік і надає доступ до соціального захисту (медичне страхування, грошові виплати на утримання, навчання дітей у школах, психологічна допомога та інше).

У день прибуття до Бельгії українці можуть скористатися правом безкоштовного проїзду в мережі поїздів SNCB. Також у Бюро реєстрації буде видано універсальний квиток Fedasil Bulk Ticket, який дозволить безкоштовно переїхати до майбутнього місця мешкання у Бельгії.

Розмір фінансової допомоги у Бельгії залежить від складу сім'ї, кількості дітей та їхнього віку. Сума виплат становить: 1 100 € на людину, яка проживає самотійно; для члена родини – 750 €; на кожну дитину в залежності від їх кількості додатково від 100 до 200 €. Однак загальна сума виплати на місяць не може перевищувати 1560 € на сім'ю [4]. Розв'язання питання поселення для українських вимушених мігрантів покладено на Федеральне агентство (FEDASIL), завданням якого є пошук соціального житла та перевірка його стану [7; 8].

Українці мають право легально працювати у Бельгії, однак для роботи необхідно: 1) мати картку А (або Додаток 15 до видачі картки А) з необмеженим доступом до ринку праці; 2) зареєструватися в Державній службі зайнятості та професійного навчання (Le Forem) [9]. Центр зайнятості зобов'язаний підібрати вакансії, надавати доступ до курсів з вивчення французької мови або

забезпечувати здобуття нової професії.

Українські діти отримують можливість ходити до дитячих садочків і шкіл Бельгії після реєстрації в муніципалітетах. До дитячого садочку приймають дітей до 3-х років. Вони платні, але вартість розраховується згідно з доходами кожної окремої сім'ї. До школи у Бельгії діти йдуть у 2,5–3 роки, вона є безкоштовною. Школи пропонують інтеграційні програми, розроблені спеціально для іншомовних дітей [4].

Отримати безкоштовну медичну допомогу у Бельгії можуть лише українці, які оформили Додаток 15 або картку А [10]. Для тих, хто отримає статус тимчасового захисту, медичне страхування покриє усю необхідну допомогу [11].

Беручи до уваги невідкладність ситуації, що створює нові виклики як для біженців, так і для місцевої влади, бельгійський уряд був адаптивний і гнучкий, знаходив нові швидкі шляхи розв'язання проблем у сфері інтеграції українських вимушених мігрантів. Здебільшого позитивне й тепле ставлення країни-реципієнта до українських біженців сприяє їхній інтеграції з точки зору освіти, охорони здоров'я, житла, праці та мови. Але велика кількість біженців, які прибувають до Бельгії, насправді є викликом як для місцевих органів влади, так і для суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
2. <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100692>
3. <https://www.promoteukraine.org/uk/integracziya-ukrayinskyh-tymchaso-vo-peremishhenyh-osib-u-belgiyi-vyklyky-ta-shlyah-upered/> (дата звернення: 21.06.2022).
4. <https://visitukraine.today/uk/blog/1134/yak-oformiti-timcasovii-zaxist-u-belgii-umovi-vizdu-dodatok-15-ta-kartka-a> (дата звернення: 11.2022).
5. <https://visitukraine.today/uk/blog/200/yak-otrimati-prixistok-v-jevropi-timcasovii-zaxist-vs-status-bizencya>
6. <https://policy.sgtas.ua/?id=isvu>
7. <https://visitukraine.today/uk/blog/460/ukrainci-v-belgii-zmozut-obminyati-gotivkovu-grivnyu-na-jevro>
8. https://lampspw.wallonie.be/dgo4/site_logement/site/ukraine
9. <https://www.expatica.com/be/housing/renting/>
10. <https://www.leforem.be/citoyens/ukraine.html>
11. <https://visitukraine.today/uk/departure#price-plans-title>
12. <https://www.socialsecurity.be/>

Славко БУРДА,

голова Українського культурно-просвітницького товариства «Кобзар»,
Загреб, Хорватія

РОЗДУМИ, ПРИКЛАДИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ З ХОРВАТІЇ ЩОДО ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНОГО НАСЕЛЕННЯ З УКРАЇНИ

24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Хорватія – країна, яка добре знає реалії війни, адже понад 30 років тому її народ теж виборював свою незалежність.

Враховуючи тривалий досвід і Вітчизняну війну в Хорватії, яка тривала з 1991 року до 1998 року, коли територія східної Хорватії та західного Срієму шляхом мирної реінтеграції була повернута під адміністративну територіальну цілісність і суверенітет хорватської держави.

Після початку війни та сербської агресії менш ніж за рік з'явилася велика кількість вигнанців та біженців у Хорватії. Кількість зросла, коли почалася війна в Боснії та Герцеговині. Усі вони звернулися по допомогу до Хорватії. Хорватський уряд під час війни у відповідь заснував Міністерство у справах вигнанців і біженців, яке за допомогою інших організацій та установ координувало всю проблему переміщеного населення. Я це добре знаю, бо тоді був секретарем Кризового штабу русинів і українців Республіки Хорватія, який опікувався вигнанцями та біженцями русинами та українцями зі Східної Хорватії, і це тривало до їхнього повернення додому чи мирної реінтеграції Східної Хорватії.

Я думаю, що цей досвід Хорватії може бути прикладом того, як Україна має дбати про своїх біженців.

В Україні ми маємо дві особливо підкреслені міграції, спричинені війною та російською агресією. Перша відноситься до населення, яке втекло з постраждалої від війни території щоденних запеклих боїв і осіло в спокійніших частинах України, не покидаючи країни, та інших біженців, які знайшли тимчасове житло за кордоном, більш-менш в Європі, а деякі також виїжджали в заморські країни до Америки, Австралії.

Останні не в меншій кількості і знаходяться там у більшій кількості в європейських країнах, які є членами Європейського Союзу, які після початку війни і до цього виконували директиви, тобто стандарти для тимчасового проживання або проживання та піклування про них та певні права з отриманням тимчасового проживання, щоб надати їм усіляку допомогу, хоча б певною мірою полегшити жахи та страждання, спричинені війною та їх адаптацію та інтеграцію в існуючу систему країни, в якій вони повинні бути та проживати до закінчення

війни і до моменту, коли в Україні будуть створені умови для їх повернення.

Тут також варто згадати людей, які були примусово вивезені до рф, це додаткова проблема, і, наскільки мені відомо, йдеться про велику кількість дітей, а також дорослих. Проте помітно, що російський агресор працює дуже злагоджено, видаючи їм документи та заявляючи, що вони вийшли з українського громадянства та добровільно прийняли громадянство.

Після закінчення війни Україні доведеться за допомогою міжнародної спільноти відбудовувати та готувати зруйновану країну до повернення та прийому переміщеного населення. Це буде довготривалий процес і потрібно продумати і налагодити всю систему держави, щоб спонукати переселенців повертатися в країну. У той час, як чоловіки переважно на роботі чи на фронті, жінки та діти – в еміграції. Сім'ї розділені, деякі частини України повністю зруйновані – все доведеться робити з нуля. Це буде нелегко, будуть великі жертви і найгірше те, що це займе багато часу. Я вважаю, що слід створити спеціальне Міністерство у справах біженців і вигнанців і Міністерство у справах діаспори через біженців, які після закінчення війни не відразу повернуться в Україну. У Міністерстві у справах біженців і вигнанців має бути розроблена система на рівні, що і як працює міністерство на національному рівні держави, а всі інші на рівні району, області, міста і села. Окрім міністерства, яке досі займається вирішенням усієї проблеми повернення осіб, на його думку, окрім головного міністерства у справах біженців, усі інші профільні міністерства, міністерство праці та соціального захисту, міністерство освіти, міністерство охорони здоров'я та соціального захисту тощо також мають бути залучені.

У випадку, якщо біженці з України не хочуть повертатися в Україну і хочуть залишитися в тих країнах, де вони мали тимчасове проживання, це нове питання, яке необхідно розглянути в майбутньому. Ми знаємо, що термін тимчасового перебування для біженців продовжено до 2024 року. Так є майже у всіх європейських країнах, особливо для членів Європейського Союзу, для яких Європейський Союз, поки вони мають статус дозволу на тимчасове проживання, забезпечує проживання, харчування, медичне обслуговування, а також вони мають право на працю, освіту та деякі інші права. Після адаптації кожна країна, яка прийняла біженців з України, уможливила зарахування дітей та молоді до початкової та середньої освіти та вступ до університетів та коледжів. Що стосується інтеграції в існуюче суспільство країни, в якій вони тимчасово проживають, курси мови, історії та культури проводяться в країні, в якій вони тимчасово проживають, з метою, якщо вони залишаться і не повернуться в Україну, це буде корисним для них у навчанні, працевлаштуванні та майбутньому житті в цій країні. Щоб розмежувати інтеграцію та асиміляцію, біженцям з України дозволено продовжувати онлайн-навчання за шкільними програмами України.

До країн їх тимчасового перебування доставляються книжки та інші педагогічні матеріали, які дають змогу дітям навчатися та навчатися українською мовою, плекаючи власну культуру, зберігаючи традиції та звичаї. Існуючі церкви будь-якої релігії служать для допомоги та задоволення всіх духовних потреб біженців з України, які перебувають у своїй країні до моменту повернення в Україну.

Переселенці з України після 24 лютого 2022 року, коли російський агресор жорстко напав на Україну, мають статус тимчасового проживання, тобто є громадянами України та підпадають під дію законодавства України та правил, що впливають з директиви Європейського Союзу і, звичайно, як це вирішується законодавством країни, в якій тимчасово проживає переміщене населення. Кожна країна окремо вирішує питання свого перебування та постійного проживання. У багатьох країнах існує закон про прийняття до свого громадянства.

Критерії для отримання громадянства відрізняються від країни до країни, одним із основних є перебування в цій країні не менше 5 років, потім знання мови та письма, історії та культури тощо. Критерії різні в Європі, Америці, Австралії, Африці та Азії.

Навіть якщо так станеться, а може статися, що велика кількість не повернеться в Україну або залишиться в діаспорі, я вважаю, що в Україні має бути створено Міністерство у справах українців-емігрантів або української діаспори. Це міністерство могло б значно краще та ефективніше вирішувати загальну проблему разом із МЗС України (або з майбутнім Міністерством закордонних справ та євроатлантичної інтеграції) та з усіма країнами, де перебувають емігранти з України. Важливо побудувати систему, яка допоможе всім українцям (без українського громадянства) і громадянам України, які, на мою думку, навіть можуть отримати подвійне громадянство, але питання «подвійного громадянства» більш складне, і я не вдавався б у розробку цього питання.

Дуже важливо, щоб у кожній країні в існуючому правовому законодавстві були забезпечені всі права людини переміщеного населення, а також право української національної меншини на свою культурну автономію, право на власну мову, культуру, освіту, право сповідувати свою релігію, право брати участь в державному та місцевому управлінні та самоврядуванні. Одним словом, вони мають право на збереження своєї національно-культурної, мовної та релігійної ідентичності.

Багато європейських країн, які є членами Європейського Союзу, включили це у свої конституції та спеціальні конституційні закони, що стосуються прав людини та прав національних меншин, і дуже велику кількість інших законів, які регулюють статус їхніх громадян, які не належать до лав нації більшості, але з меншин та етнічних спільнот, у яких є рідна материнська країна, у нашому

випадку Україна. Важливо зазначити, що на збереження національно-культурної ідентичності українців у діаспорі впливають три важливі чинники, а саме власна держава – Україна, те, як вона ставить і вирішує своє питання в діаспорі, законодавство держави в країні де меншина проживає, як вирішили питання статусу національних меншин або різних національних та етнічних груп, і третій важливий факт – це те, як ця меншина організована, як її організації та установи працюють над вирішенням цілого ряду питань, пов'язаних із збереженням і розвитком національно-культурної ідентичності.

Додатки

1. Прийняття переселенців з України станом на 8 травня 2023 року.

До відома, станом на 8 травня 2023 року в Хорватії перебуває 22 531 переселенців з України, з них жінок – 11 211 або 49,8%, чоловіків – 3 840 або 17% та дітей – 7 480 або 33%. Також із загальної кількості осіб, які прибули з України, 126 осіб є громадянами третіх країн. 7 травня 2023 року під тимчасовим захистом перебувало 22 237 переселенців з України.

2. Заходи, що проводяться Оперативними силами цивільного захисту.

- Цілодобовий зв'язок із Центром координації реагування на надзвичайні ситуації (ERCC) у Брюсселі. Механізм ЄС із цивільного захисту активовано.
- Оперативний центр цивільного захисту щодня 24/7 моніторить ситуацію у світі, а також в'їзд переміщених осіб з України до Республіки Хорватія та координує всі дії, отримані за повідомленнями ЖЦ 112 та інших служб, інформує Міжвідомчу робочу групу.
- Було сформовано оперативну групу, яка разом із посадовими особами Управління цивільного захисту, оперативних сил системи цивільного захисту, Міністерства закордонних та європейських справ, Міністерства праці, пенсійної системи, сім'ї та соціальної політики, Міністерство оборони Республіки Хорватія та Управління поліції забезпечують в'їзд до Республіки Хорватія, збирають і консоліднують всю інформацію про збільшення можливостей розміщення переміщених осіб у прийнятних і колективних категоріях розміщення та вносять дані про розміщення переміщених осіб та закладів розміщення у веб-додатку NICS. Безпосередньою підтримкою в роботі Міжвідомчої робочої групи є Оперативна група та Оперативний центр цивільного захисту.

- 3 20 березня працює веб-сайт з усією інформацією та даними, необхідними для реалізації прав переселенців з України в Республіці Хорватія: <https://hrvatskazaukrajinu.gov.hr/>
- 3 20 березня запроваджено Єдиний безкоштовний номер 114 – номер телефону для обслуговування переселенців з постраждалої від війни України (можна отримати інформацію про проживання, харчування, охорону здоров'я, освіту дітей, трудово-правовий статус тощо).
- 3 9 квітня Хорватський автоклуб (НАК) надає безкоштовну допомогу переселенцям з України на дорогах Хорватії. Механіки ХАКу усувають несправність на місці події, а евакуатор ХАКу транспортує розбитий або пошкоджений автомобіль до найближчого СТО. Українські біженці, які проживають або подорожують через Хорватію, можуть звернутися до НАК за допомогою в дорозі за телефоном (+385) 1 1987 або (+385) 1 4693-700.
- Останні дані про ситуацію з переселенцями з України можна знайти за посиланням: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

3. Деякі інші суміжні заходи, пов'язані з переселенням населенням з України.

3.1. Діяльність Європейського центру сучасних мов Ради Європи – підтримка переселенців з України.

Європейський центр сучасних мов (ECML) запустив веб-сайт із рекомендаціями та ресурсами для підтримки та зміцнення мовної інтеграції переміщених осіб з України як в освітній системі, так і в інших установах. Зміст – це ретельно відібрані, готові до використання ресурси ECML для вчителів усіх предметів, які доповнюються ресурсами та рекомендаціями, розробленими в рамках проекту LIAM Ради Європи, а також інструкціями Європейської Комісії.

Зміст доступний за посиланням Ресурси ECML для вчителів усіх предметів. Веб-сайт наразі доступний лише англійською мовою, і робота над його оновленням триває. Однак різні види діяльності також доступні хорватською мовою, наприклад, вікторина «Омани щодо мов і багатомовності», яка доступна хорватською мовою за посиланням: <https://edl.ecml.at/Facts/Mythorfact/tab-id/3262/language/hr-HR/Default.aspx>

ЄБРР співпрацює з неурядовими організаціями Хорватії для підтримки інтеграції біженців з України.

3.2. ЄБРР запускає ініціативу щодо економічної інтеграції біженців з України в Хорватії.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) запустив проєкт підтримки економічної інтеграції біженців з України до Хорватії. Ініціатива

у партнерстві з двома хорватськими організаціями – SVOJA та Solidarna – підтримуватиме залучення українців до ринку праці з акцентом на приватний сектор.

Цей проєкт технічного співробітництва базується на попередній ініціативі клієнтів ЄБРР із приватного сектору в Хорватії, особливо із секторів роздрібної торгівлі та харчової промисловості, з метою пошуку роботи для біженців з України, переважно жінок, які почали прибувати до Хорватії рік тому, після вторгнення Росії в Україну. Проєкт є частиною Рамкової програми розвитку громадянського суспільства ЄБРР, інноваційної грантової програми для встановлення партнерства та надання підтримки широкому колу зацікавлених сторін громадянського суспільства в країнах, де працює Банк.

У рамках проєкту фундація «Солідарна», одна з хорватських неурядових організацій, співпрацюватиме з асоціацією «СВОЯ», яку минулого року заснували українки, які прибули до Хорватії. Асоціації співпрацюватимуть з метою надання можливостей для подальшого розвитку навичок та працевлаштування біженців з України в Хорватії. Працевлаштування біженців з України також сприятиме розвитку хорватської економіки, особливо шляхом заповнення вакансій у таких секторах, як роздрібна торгівля чи готельний бізнес, а також працевлаштування в IT-секторі.

Проєкт «Ініціатива приватного сектора з інтеграції біженців з України» підтримується Фондом технічного співробітництва TaiwanBusiness – ЄБРР. Про це на офіційній презентації в Загребі повідомила керівник тайбейської місії Управління економіки та культури Кетрін Чанг. У Хорватії Фонд уже надає донорську підтримку флагманській програмі ЄБРР «Жінки в бізнесі», а в Україні тайванські донорські кошти підтримали компанії з транскордонної доставки пошти та посилок.

У рамках цього проєкту в Хорватії Асоціація SVOJA співпрацюватиме з фондом «Солідарна» не лише у підтримці економічного залучення українців, а й у розбудові власної організаційної спроможності.

Асоціація SVOJA спочатку була підтримана у 2022 році грантом від Агентства ООН у справах біженців (UNHCR), і вже побудувала мережу, яка складається з понад 1200 українських біженців у Хорватії. Вони надають українцям консультації з працевлаштування, допомогу у складанні резюме та безкоштовні курси

3.3. Повідомлення для шкіл – процедури, що передують закінченню 2022/2023 навчального року і стосуються учнів-переселенців з України під тимчасовим захистом у навчальних закладах Республіки Хорватія.

- Рішення про зарахування учнів, переміщених з України, до 1 класу загальноосвітньої школи у 2023/2024 навчальному році.

- Включення дітей біженців та студентів з України в освітню систему Республіки Хорватія.
- Проєкт IRCiS – підтримка вчителів та шкіл в інтеграції учнів з України.
- Діяльність Європейського центру сучасних мов Ради Європи – підтримка переселенців з України.
- Освітній контент для викладачів та студентів з України.
- Зобов'язання інформувати компетентного шкільного лікаря про включення учнів, переміщених осіб з України під тимчасовим захистом, до шкіл Республіці Хорватія.
- Залучення дітей, переселених з України, до ранньої та дошкільної освіти.

Ірина ВАНДА,

асистентка кафедри економічної і соціальної географії
Львівського національного університету імені Івана Франка,
Львів, Україна

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ У ШВЕЙЦАРІЇ: ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ І ПЕРЕБУВАННЯ

Швейцарія – невелика країна світу і Європи за населенням (8,7 млн осіб) та територією (41,3 тис. км²), проте має винятково сильні позиції у політичному (нейтралітет, активізація інституціоналізації міжнародної співпраці у XXI ст., місце розташування багатьох міжнародних організацій) і соціально-економічному (входить до п'ятірки країн світу з найвищим рівнем доходів на особу, трійки – за золото-валютними запасами, стабільною валютою і фінансовою системою) аспектах. У зовнішній політиці країна реалізовує заходи у напрямках гуманітарної допомоги і посилення міжнародного гуманітарного права, миру і безпеки, здоров'я, боротьби з бідністю, сталого розвитку і збереження природних ресурсів.

Швейцарія – країна надзвичайно приваблива для імміграції з сер. XX ст.; 2,2 млн (25,3% постійного населення) складають особи з міграційним минулим (2022) [1]. Відзначимо незначний потік мігрантів з України: наприкінці 2021 р. у Швейцарії проживало 7,5 тис. осіб, з них 95% мали право довготривалого проживання [1], зумовлене зайнятістю (трудова угода) або сімейними зв'язками. Можливості міграції були обмеженими і визначалися чинниками зайнятості (наявність місця роботи, навчання) або сімейними зв'язками.

Попри нейтралітет, Швейцарія відкрита для гуманітарної допомоги, особливо під час воєн і збройних конфліктів. У 1990-х рр. велика кількість вихідців з охоплених конфліктами Балканських країн отримала допомогу саме тут. Власне у відповідь на ці події у 1998 р. був розроблений, проте не введений в дію, статус тимчасового захисту (S). У відповідь на гуманітарні потреби з початку війни, з 28.02.2022 р., громадяни України мали можливість безперешкодного в'їзду у Швейцарію без біометричного проїзного документа та візи і перебувати до 90 днів на території країни без реєстрації (у такому випадку без права на соціальну допомогу, медичне страхування, роботу). З 11.03.2022 р. статус захисту активовано і він поширюється на три категорії осіб: громадян України і залежних членів їхніх сімей, які проживали в Україні до 24.02.2022 р.; осіб іншого чи без громадянства і залежних членів їхніх сімей, які мали статус міжнародного чи національного захисту в Україні; осіб іншого чи без громадянства і залежних членів їхніх сімей, які мали право на перебування в Україні і для яких небезпечно

і немає можливості повертатися на батьківщину. При визначенні таких груп осіб Швейцарія орієнтується на ЄС [3].

Статус захисту було введено на один рік. Наприкінці 2022 р. прийнято рішення про продовження статусу (і програми підтримки) до 4.03.2024 р. Наголошується, що для скасування статусу S потрібна нормалізація ситуації в Україні. В умовах затягнення війни статус може бути продовжено максимум на 5 років, після чого особи матимуть змогу отримати статус В (право довготривалого проживання з обов'язковим фінансовим самозабезпеченням працездатних осіб).

Станом на кінець квітня 2023 р. у Швейцарії перебуває 80,1 тис. осіб зі статусом S [3]. Кількість звернень за статусом зростала експоненціально протягом березня–травня 2022 р., коли відбувався масовий потік вимушених мігрантів з України і власне було впроваджено статус. Половина з вимушених українським мігрантів прибула у Швейцарію в цей період. Територіальний розподіл вимушених українських мігрантів збігається з розселенням громадян України до 2022 р. (при цьому 55 %, за опитуванням, не мали попередніх контактів з особами, які проживають у Швейцарії) [2] і загальною кількістю населення кантонів. Найбільшими осередками є Цюрих (17,5%), Берн (12,0%), Во (9,4 %), Аргау (8,0%), Санкт-Галлен (5,9%), Женева (5,8 %) [3]. Головні соціально-демографічні риси вимушених українських мігрантів у Швейцарії такі: 1/5 – це самотні особи (переважно жіночої статі), 2/3 – сім'ї у складі одного з партнерів і дітей [2], 2/3 дорослих мають вищу освіту, 40 % мають добрі знання англійської мови, 15 % вже працюють у Швейцарії [3].

Впроваджений статус S має низку преференцій порівняно зі статусом шукачів притулку (біженців), зокрема дає право вільного пересування поза Швейцарією (Шенгенська зона – до 90 днів, в Україну – до 15 днів), можливість працевлаштування та індивідуального підприємництва (без періоду очікування, з отриманням дозволу на працю від місцевих органів влади), можливість користуватися (протягом першого року перебування) автомобілем без перереєстрації та можливість отримання соціальної допомоги.

Програма підтримки осіб зі статусом захисту охоплює базові напрямки повсякденного життя населення: забезпечення житлом (різні варіанти: притулки для новоприбулих (якщо немає інших можливостей), сім'ї, які приймають українців, оренда окремого помешкання); харчування, одяг (також кишенькові, транспортні витрати, додаткові виплати для школярів двічі на рік тощо); страхування (зокрема медичне, яке у Швейцарії дорожче, ніж в інших країнах, і покриває для осіб зі статусом S також невідкладну стоматологічну допомогу; страхування житла).

У законодавчо-нормативних документах наголошується, що статус

захисту S – тимчасовий, зорієнтований на повернення у країну походження [3]. Паралельно реалізовується пакет заходів для інтеграції у країні тимчасового перебування. Перш за все, нормою у Швейцарії є негайний доступ до освіти (дошкільної, початкової, середньої). Відвідування школи є обов'язковим та безкоштовним для всіх дітей, які залишаються у країн на тривалий термін. Зважаючи на великий потік дітей з України, у березні 2022 р. проведено значну підготовку на рівні кантонів, які відповідальні за освітню сферу, для підготовки вчителів: створено освітні портали, сформовано порівняльні таблиці системи і рівнів освіти, напрацьовано базові словники та роздаткові матеріали для учнів з України і вчителів, організовано додаткові тренінги щодо роботи з учнями, які зазнали впливу стресу, залучено додаткових працівників як асистентів вчителів, психологів, вчителів німецької (французької, італійської) як другої мови.

Мовні компетентності є передумовою інтеграції. Навчання мов (німецької, французької, італійської) диференційоване, зважаючи на можливості, інтереси вимушених мігрантів, наявний рівень знань і вмінь, вік. Додаткові уроки «мови як другої» (4–6 годин на тиждень) у малих групах обов'язкові для усіх учнів, рідна мова яких відмінна від офіційної у кантоні проживання.

Додаткові заходи інтеграції є вибірковими, спрямованими на окремі когорти населення, диференційованими залежно від місця проживання. Нормою у Швейцарії є здоровий спосіб життя, тому пропагується активне проведення дозвілля, відвідування спортивних секцій, клубів за інтересами. Населення багато читає, рекомендується користуватися місцевими бібліо- та медіатеками. До травня 2022 р. вимушені мігранти з України мали можливість користуватися громадським транспортом (2 класу) безкоштовно, що формально було зумовлено потребою у поїздках для оформлення документів. На практиці це дозволило реалізувати багато поїздок, що, безперечно, позитивно для інтеграції та підвищення власного рівня розвитку. Мобільні оператори «Swisscom», «Sunrise» ініціювали заходи для підтримки комунікації для осіб зі статусом S: впроваджено безкоштовні пакети, які включають дзвінки в Україну і Швейцарію, безлімітне користування інтернетом у країні. Багато банків дозволили безкоштовне відкриття й обслуговування рахунків протягом першого року користування.

У країні є низка ініціатив громадських організацій, спрямованих на підтримку біженців і шукачів притулку, якими мають можливість користуватися і вимушені мігранти з України: картка KulturLegi для осіб, які отримують соціальну допомогу, дає знижку 30–100 % на понад 3 800 пропозицій по всій Швейцарії у сфері культури, спорту, освіти, охорони здоров'я, отриманні продуктивних наборів. Діють ініціативи релігійних і місцевих громад тощо.

Швейцарія створює виняткові умови для інтеграції окремих груп населення, зважаючи на національні інтереси. Особи зі статусом S віком 15–20 років

(близько 5,0 тис. осіб), які розпочали навчання, зокрема професійну освіту, зможуть залишатися у Швейцарії (разом з сім'ями) до завершення навчання. Зазначається, що «молодь повинна мати можливість завершити хорошу освіту – також з метою повернення в Україну» [3]. Ринок праці Швейцарії має багато вакансій робітничих спеціальностей, і потенційно випускники професійних закладів освіти легко працевлаштуються, що дозволяє легального залишитися.

В контексті подальшого повоєнного відновлення України актуальним є питання збереження української національної ідентичності, а в багатьох випадках навіть її формування. Адже переважна більшість вимушених мігрантів, які приїхали зі східних і південних регіонів України, є російськомовними. Функціонують громадські організації, які організовують українські школи (недільні, суботні) у найбільших містах (Цюрих, Женева та ін.), діє сім осередків греко-католицької церкви, є пропозиції для проведення дозвілля (осередки «Пласту», локальні екскурсії українською мовою). На нашу думку, соціально-культурний український контент має незначний запит серед українських вимушених мігрантів.

Актуальність дослідження зумовлена унікальними рисами Швейцарії на соціально-економічній і політичній карті світу, незначними попередніми україно-швейцарськими міграційними зв'язками. Статус захисту S, активізований у 2022 р., забезпечує соціально-економічні потреби українських вимушених мігрантів відповідно до стандартів країни і надає низку додаткових преференцій, якщо порівняти його зі статусом притулку тощо. Попри тимчасовий статус, реалізовується комплекс заходів задля інтеграції мігрантів у середовище проживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ausländische Bevölkerung. Bundesamt für Statistik. URL: <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/migration-integration/auslaendische-bevoelkerung.html> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Baier D., Bühler J., Hartmann A. B. Ukrainische Flüchtlinge in der Schweiz: Ergebnisse einer Befragung zu Fluchterfahrungen und zur Lebenssituation. 2022. 33 s. (дата звернення: 20.04.2023).
3. Informationen zur Ukraine-Krise. Staatssekretariat für Migration SEM. URL: <https://www.sem.admin.ch/sem/de/home/asyl/ukraine.html> (дата звернення: 28.04.2023).

Ірина ВАНДА,

асистент кафедри економічної і соціальної географії
Львівського національного університету імені Івана Франка,
Львів, Україна

Любов КОТИК,

асистент кафедри економічної і соціальної географії
Львівського національного університету імені Івана Франка,
Львів, Україна

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЕЛЕННЯ

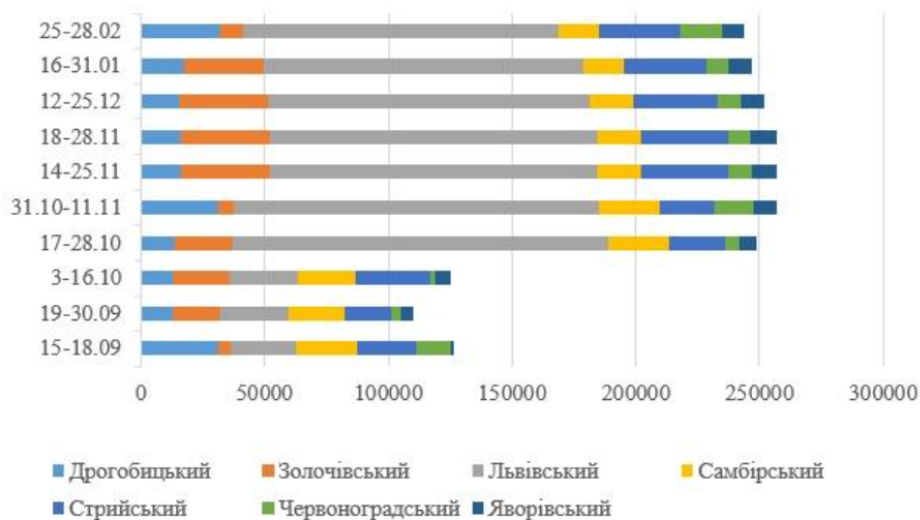
З викликом внутрішньо переміщених осіб (ВПО) Україна вперше стикнулася 2014 року у зв'язку з окупацією росією АР Крим та частково Донецької та Луганської областей. Області Західного регіону були малопривабливими для вимушених мігрантів, зокрема у Львівській області (ЛО) у сер. 2021 року проживало лише 11,2 тисяч ВПО (0,8% загальноукраїнської кількості). У 2022 році, з початком повномасштабного вторгнення, обсяги вимушеної міграції набули катастрофічних розмірів. Для зменшення демографічних втрат держави, забезпечення соціально-економічного розвитку в тилкових регіонах, збереження людського потенціалу для поствоєнної відбудови країни актуальним є дослідження просторових аспектів розміщення ВПО у приймаючих регіонах, одним з яких є ЛО.

Станом на 31 березня 2023 року у ЛО проживало 239 652 ВПО [6, с. 3], що становить 6,6% загальної кількості ВПО (четверте місце серед областей України) і 27,4% ВПО, які перебувають у Західному регіоні держави. Якщо на початку війни ЛО опинилася у трійці лідерів областей держави за кількістю ВПО (11% у середині березня 2022 року, 8% у середині травня 2022 року), то впродовж травня кількість ВПО на території області зменшилася (7,6% загальноукраїнського значення) [6]. Протягом червня – вересня кількість ВПО у ЛО мала різноспрямовану динаміку; частка у загальноукраїнській кількості ВПО коливалася у діапазоні 1,6–4,0%. З середини жовтня до середини листопада 2022 року кількість ВПО зросла у 2,3 рази і склала 256,9 тис. осіб [6], що зумовлено приходом зими, катастрофічним руйнуванням критичної інфраструктури у зоні бойових дій та на сусідніх територіях, активізацією на загальнодержавному рівні евакуаційних заходів, тривогою про особисту безпеку та безпеку близьких. З листопада 2022 року кількість ВПО у регіоні має повільну тенденцію до скорочення (-1,5% у місяць).

Рисунок 1

Розподіл ВПО за районами Львівської області

Побудовано авторами за даними: [6]

Територіальний розподіл ВПО за районами ЛО з листопада 2022 року є усталеним (рис. 1). Значний перерозподіл вимушених мігрантів у межах області, особливо виражений у Львівському, Стрийському, Самбірському і Дрогобицькому районах, відбувся у вересні–листопаді 2022 року (відображення фонду місць компактного проживання ВПО – гуртожитки навчальних закладів, переселення у краще облаштовані місця для проживання в опалювальний період).

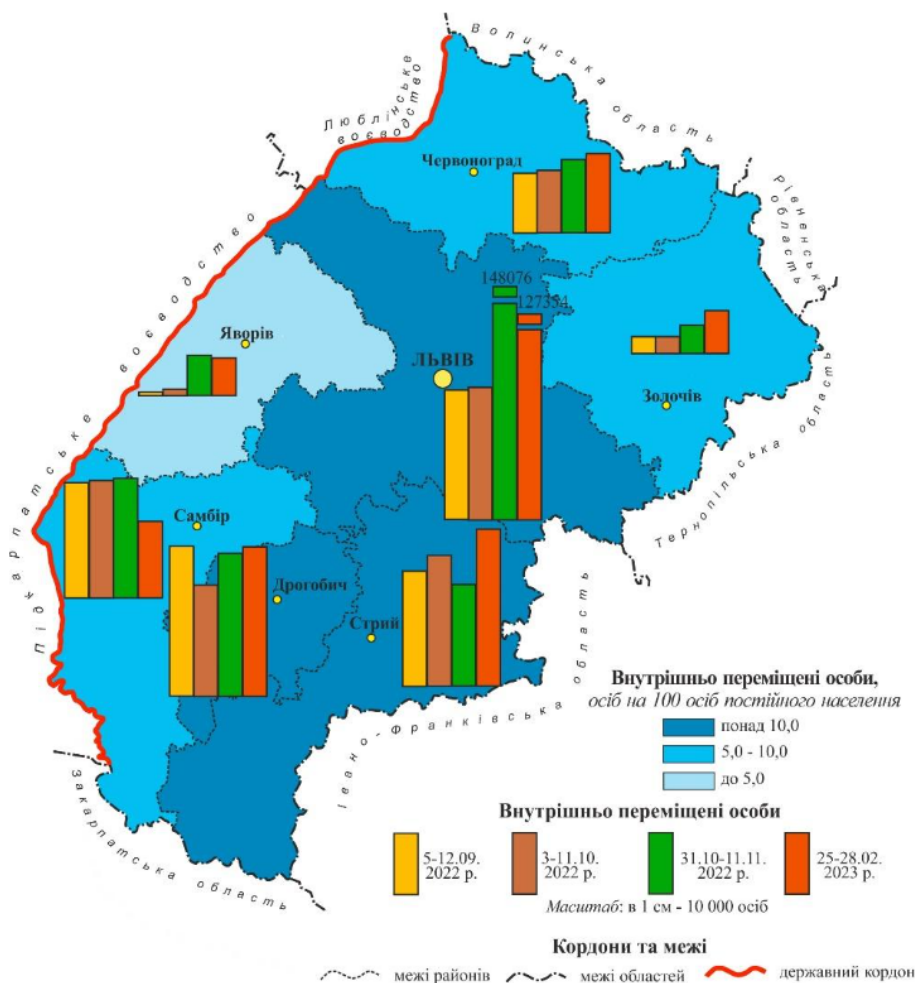
Порівняно з постійним (і наявним населенням області, 2022 року), більша частка ВПО зосереджена у Львівському, Дрогобицькому і Стрийському районах, відносно менша – у Золочівському, Самбірському, Червоноградському, Яворівському районах [2, с. 269]. Такі особливості зумовлені привабливістю, з соціально-економічних міркувань, для ВПО міських поселень (особливо великих і середніх): ринок праці, рівень і якість освітніх та медичних послуг, наявність місць для проживання (зокрема, заклади рекреації у Трускавці, Моршині, колишньому Сколівському районі, гуртожитки, особливо закладів професійної і вищої освіти), сформований і доступний (середні за людністю міста ЛО) ринок житла для довготермінового найму.

У середньому по області на 100 осіб постійного населення припадає 9,9 ВПО. Найбільше навантаження вимушеними мігрантами – у Дрогобицькому районі (14,3 особи), найменше – у Яворівському районі (4,9 особи) (рис. 2).

Рисунок 2

ВПО у Львівській області

Побудовано авторами за даними: [5; 6]

Навантаження ВПО у велелюдних Стрийському та Львівському районах перевищують 10,0 осіб на 100 осіб постійного населення. Враховуючи вигідне транспортно-географічне і безпекове розташування районів, сформований соціально-економічний потенціал, їх високу і середню фінансову спроможність [7] вони надалі будуть приваблювати вимушених мігрантів, релоковані підприємства. Стримуючим фактором може стати плата за землю

(у Самбірському та Яворівському районах рента платиться дещо нижче), наявність вільних територій промислового призначення. Перспективними для релокації бізнесу та проживання вимушених мігрантів є Яворівський, Дрогобицький, Червоноградський, Самбірський райони, де на балансі держави перебувають значні за розміром площі підприємств на стадії банкрутства чи закриття [2, с. 270].

Викликом є значне соціально-економічне навантаження на рекреаційно-спеціалізовані території, які втратили часткову можливість доходу через війну (зменшення кількості відпочиваючих, розселення ВПО у закладах) і мають додаткові витрати місцевих бюджетів для фінансування освітніх, медичних послуг. Наприклад, у м. Моршин на кінець 2022 року проживало 4,5 тис. ВПО (постійне населення міста – 5,7 тис. осіб), м. Трускавець – 14,4 тис. ВПО (постійне населення міста – 28,5 тис. осіб). У громадах колишнього Сколівського району на 10 осіб постійного населення припадає 2,0 ВПО.

Враховуючи, що понад 60% ВПО не мають змоги у короткій перспективі повернутися на місця свого постійного проживання (36% осіб, які на території ЛО перебувають у місцях колективного проживання походять з Донецької області, 20% – Харківської, 14% – Луганської) [3, с. 12], нагальною є проблема їхнього залучення у повсякденне життя приймаючої громади через соціальну згуртованість, соціально-культурну інтеграцію, працевлаштування. Результати опитування виявили, що вимушені мігранти вважають першочерговими базові потреби – житло, харчування, гуманітарна допомога, є пасивними користувачами соціальних аспектів інтеграції (культура, волонтерство). Психологічні, правові, консультаційні послуги є мало затребуваними [4].

Проблемою, з погляду безпеки та пріоритетів соціально-економічного розвитку, є реєстрація ВПО за місцем тимчасового проживання. Соціологічні дослідження засвідчили, що статистичні показники відображають тільки «половину фактичної кількості ВПО в області, багато з яких оселилися у приватних помешканнях» [3, с. 11]. Наприклад, у Львові понад 10% ВПО за межами місць колективного проживання не зареєстровані; у районах ЛО показник суттєво вищий. Враховуючи означені проблеми, попри зменшення кількості ВПО, в області й надалі облаштовують і покращують місця їхнього компактного проживання. 87 діючих місць компактного проживання, які можуть прихистити 11,7 тис. осіб, потребують значних ремонтних робіт. Додаткове облаштування місць компактного проживання ВПО, яке вже фінансується міжнародними та іноземними інституціями, й надалі зосереджене у Львівському (1,5 тис. місць) і Дрогобицькому районах (0,9 тис. місць) [1].

Таким чином, потенційно посилиться просторова неоднорідність додаткового навантаження на соціально-економічну систему ЛО, що визначає

потребу у середньо- і довготерміновій перспективі провести оцінку потреб і можливостей районів та громад щодо інтеграції ВПО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичний портал Львівщини. Львівська обласна державна адміністрація, 2022. URL: <https://apl.loda.gov.ua/portal/apps/sites/#/site>
2. Ванда І., Котик Л. Внутрішньо переміщені особи як виклик розвитку Львівської області: просторові аспекти // Географічна освіта і наука: виклики і поступ: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 2023. Т. 1. С. 268–270.
3. Мультисекторальне дослідження потреб та гуманітарного реагування в Львівській області. Лютий, 2023. URL: https://data.unhcr.org/documents-REACH_UKR_Report_ABA_Lvivska%20obl_February%202023_UKR-1.pdf
4. Оцінювання потреб внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах Львівської області. Аналітична записка. Європейський Діалог, USAID. Грудень, 2022. URL: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2022/12/Analitichna-zapiska-Opituvannya-potreb-VPO1.pdf>
5. СтатБанк. Головне управління статистики у Львівській області, 2022. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv /Dialog/statfile_n.asp?lang=1
6. Displacement Tracking Matrix Ukraine. International Organization for Migration, 2023. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine>
7. Vlach M. R., Vanda I. V., Kotyk L. I. On the problem of financial capacities of administrative districts of Lviv Oblast. Journ. Geol. Geograph. Geoecology. 2022. 31(4). P. 761-772. <https://doi.org/10.15421/112271>

Валентин ВЕЙГЕШІ,

студент 3 курсу
Ужгородського національного університету,
Ужгород, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ТА ЇХ РЕІНТЕГРАЦІЯ

Вимушена міграція українців через повномасштабне вторгнення росії на територію України стала великою гуманітарною кризою, від якої постраждали понад 1,6 мільйона людей. Близько 5,2 млн осіб (станом на 03. 06. 22) виїхало за кордон, з них 94% (4,9 млн) через війну, з яких 61-65% (3,2 млн) отримали статус біженців [1; 3; 4]. Якщо ми говоримо про трохи свіжіші дані, то на кінець 2022 року кількість українських мігрантів становила 8 мільйонів (5 мільйонів – в країнах ЄС) [7]. Оскільки війна демонструє зменшення, зростає інтерес до перспектив повернення цих вимушених мігрантів.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України змусило мільйони людей залишити свої домівки та шукати притулку в інших частинах країни або за кордоном [5; 6].

Повернення вимушених мігрантів відкриває кілька можливостей для розвитку країни. Приплив людей може прискорити економічне зростання та стимулювати ринок житла. Повернення освічених і кваліфікованих фахівців також може сприяти зростанню інтелектуального капіталу країни та збільшенню її людських ресурсів. Повернення мігрантів також може допомогти відновити соціальні зв'язки та мережі громад, які були порушені війною. Проте, повернення вимушених мігрантів також пов'язане з кількома аспектами. Багато з цих мігрантів пережили травми та втрати, через що можуть мати труднощі з реінтеграцією у свої громади. Відсутність належного житла, можливостей працевлаштування та допоміжних послуг може ще більше посилити їхню вразливість. Повернення мігрантів також може створити навантаження на соціальні служби, системи охорони здоров'я та освіти. Витрати українських мігрантів за кордоном є позитивним чинником для економік країн перебування мігрантів через стимулювання приватного споживання. Інтеграція українських мігрантів матиме вплив на показники ринку праці країн-реципієнтів. Географічна та культурна наближеність України до Європи, наявність діаспори, а також статус тимчасового захисту сприятимуть збільшенню участі вимушених мігрантів у робочій силі. Зокрема, Європейський центральний банк очікує, що коефіцієнт участі в робочій силі

країн Євросони українських мігрантів працездатного віку становитиме від 25% до 55% у середньостроковій перспективі. Водночас робоча сила ЄС зростає на 0,2 – 0,8%, або на 0,3 – 1,3 мільйона осіб [8].

Однак, попри доволі оптимістичні для країн перебування українців оцінки, наявні дані свідчать про помірну інтеграцію вимушених мігрантів у їхні ринки праці. Так, хоча 63% опитаних мігрантів працювали в Україні до початку повномасштабного вторгнення, у вересні лише 28% були працевлаштовані (UNHCR, 2022). У Німеччині в червні було зареєстровано більше 350 тис. українців, які шукають роботу, однак менше 10% знайшли роботу. Опитування ifo наводить цифру 22%. У Франції було працевлаштовано лише близько 15% мігрантів, зважаючи на мовні бар'єри та відносно малу діаспору, в Іспанії – 13% із 90 тис. українців працездатного віку. Натомість у Польщі 1,2 млн мігрантів отримали номери соціального страхування і близько половини з них знайшли роботу [8]. Отже, дані цифри говорять про те, що попри бажання західних країн прийняти мігрантів на ринок праці, виникають певні проблеми у зв'язку з мовленнєвим бар'єром, отримання статусу біженця та брак певних знань (звичайно мова йдеться не про всіх, але про більшість опитаних).

Втім, якщо говорити про успішне повернення та повторне проживання українських вимушених мігрантів, то це вимагає забезпечення відповідної політики, ресурсів та послуг підтримки. Уряд повинен забезпечити мігрантам доступ до належного житла, медичної допомоги, освіти та можливостей працевлаштування. Уряд також має співпрацювати з міжнародними організаціями та громадянським суспільством, щоб забезпечити психосоціальну підтримку, юридичну допомогу та професійне навчання, щоб допомогти мігрантам налагодити своє життя. Мігранти також повинні брати участь у процесі прийняття рішень, мати можливість діяти у своїх громадах.

Динаміка повернення громадян до України з-за кордону залежить від безпекової ситуації. За даними соціологічних досліджень, наприкінці серпня 2022 року майже 71% опитаних планували повернутися в Україну після закінчення війни та в разі покращення безпекової ситуації [2, с. 12].

Повернення мігрантів є критично важливим для розвитку країни, але це явище становить кілька викликів. Успішна реінтеграція цих мігрантів потребує забезпечення належної політики, ресурсів та послуг підтримки. Співпраця різних зацікавлених сторін також необхідна для забезпечення захисту прав мігрантів і сприяння тому, щоб вони стали повноцінною частиною суспільства. Уряд має надати пріоритет реінтеграції цих мігрантів, щоб забезпечити їх успішне повернення та їхній внесок у розвиток країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня – 10 червня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-berezn-ya-10-chervnya-2022/>
2. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
3. Міжнародна організація з міграції. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy>
4. Підраховали лепту українських заробітчан в зростання економіки Польщі. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/474603/pidrahuvaly-leptu-ukrayin-skyh-zarobitchan-v-zrostannya-ekonomiky-polshhi>
5. Правовий захист постраждалих від воєнних злочинів росії (23–26 грудня 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pravoviy_zahist_postrazhdalih_v_d_vo_nnih_zlochin_v_ros_23-26_grudnya_2022.html
6. Скільки українців, які поїхали з країни через війну, планують повертатися – опитування. URL: <https://suspilne.media/386273-skilki-ukrainciv-aki-poihali-z-kraini-cerez-vijnu-planuut-povertatisa-dodomu-opituvanna/>
7. Які країни заробляють на війні в Україні? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1721/business-development-labor-market-and-real-estate-growth-which-countries-benefit-from-the-war-in-ukraine>
8. Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. Вплив українських мігрантів на економіки країн реципієнтів: дослідження, грудень 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf

Ольга ВІРНИК,

к. філол. н., асистентка кафедри тюркології
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТУРЕЧЧИНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Актуальність обраної теми полягає у тому, що у Туреччині до початку повномасштабної війни в Україні проживало чимало українців із об'єктивних причин: історичні зв'язки між країнами, досить близьке географічне розташування Туреччини до нашої країни, економічні та політичні фактори, а також лояльна до українців міграційна політика Туреччини (політика республіки дозволяє законним мігрантам знаходити роботу і житло в країні) тощо.

Після 24 лютого значна кількість українського населення виїхала до Турецької Республіки. Серед основних чинників, які сприяли такому рішенню українців, були, згадана вище, лояльна міграційна політика Туреччини, клімат, асортимент дешевих фруктів та овочів у будь-який сезон, відносно дешева оренда житла та плата за комунальні послуги, а також нескладна система оренди житла іноземцями (порівнюючи із орендою квартири у Європі, процедура оренди у Туреччині видається значно простішою). Крім того, із Туреччиною українці знайомі завдяки туризму, українсько-турецькому бізнесу тощо.

Так, збереження української ідентичності за кордоном є важливим для зміцнення міжнародної позиції України та сприяє збільшенню культурного обміну між Україною та іншими країнами світу, зокрема із Турецькою Республікою.

Мета цього дослідження передбачає розгляд здобутків української етнічної групи Туреччини у питанні збереження власної національної самобутності та зазначення засобів, які сприяли досягненням у цьому питанні. **Об'єктом** дослідження є збереження української ідентичності у Туреччині. **Предметом** – проблеми збереження української ідентичності у Турецькій Республіці та пошук шляхів їх подолання.

Наукових досліджень, присвячених збереженню української національної ідентичності в Туреччині недостатньо, але вагомими є результати дослідження «Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє» [1].

Станом на березень 2023 року кількість українців, які залишилися на тимчасове проживання в Турецькій Республіці становить близько 50 тис. осіб (Стамбул – близько 15 000, Анталія – близько 15 000, Бурса – понад 1 100, Анкара – близько 5 000). Разом з цим, з огляду на велику кількість вимушених тимчасових

переселенців з України, дані можуть трохи різнитися [2].

Українці, які нині проживають у Туреччині, прогнозують не тільки кількісне зростання своїх співвітчизників у Туреччині, а й більше самоусвідомлення національної ідентичності, зокрема, наголошують на особливостях процесу творення громади, який переростає у феномен «діаспори». Це сприяє зміцненню транснаціональних зв'язків із країною походження й солідаризує глобальну українську спільноту [1, с. 259].

Так, на прикладі турецького міста Бурса, яке є містом-побратимом української Вінниці, наведемо приклади збереження українцями і українками своєї національної ідентичності.

Бурса знаходиться неподалік Стамбула, що спрощує логістику (перевезення людей із України до Бурси і навпаки, постачання з України традиційних предметів побуту, традиційних харчів і смаколиків, дитячих книжок українською мовою тощо).

Тут було створене Товариство українців у Бурсі, на базі якого працює суботня школа БурСУШ, де у вихідний день діти, віком 5-10 років, можуть долучитися до вивчення української мови. Майстер-класи, які відбуваються у школі присвячені переважно українській культурі, патріотичній символіці тощо. Крім того, з травня 2023 року при Товаристві працює творча майстерня «Травень вишиваний».

Нині Туреччина переживає складні часи, пов'язані із землетрусом (відбувся 6 лютого 2023 року, у результаті велика кількість міст і селищ зазнали страшних руйнувань, а кількість загиблих за офіційними даними перевищує 50 тис. осіб), економічною кризою та виборами, які відбудуться у травні 2023 року. Незважаючи на це, діяльність Товариства у Бурсі об'єднує сили і продовжує плекати, зберігати і популяризувати українську культуру в Туреччині, проводити акції та брати участь у мітингах й демонстраціях на підтримку України.

Українці і українки у Бурсі активно використовують усі доступні технології та засоби комунікації задля підтримки українців (існує група у *WhatsApp*, де майже цілодобово можна отримати пораду, послугу, настанову, різноманітну допомогу українцям в інтеграції в турецьке суспільство, або просто поділитися своїм досвідом із актуальних питань щодо життя у країні), організації та проведення різноманітних заходів, мітингів, інформація щодо інших подій у різних містах Туреччини, які присвячені Україні.

У 2023 році українська громада Бурси відсвяткувала Великдень із богослужінням українською мовою. Український прихід і священослужителі реалізували можливість по-рідному відзначити свято, зібрати прихожан на спільну молитву українською мовою, організувати традиційне українське частвування, а також – це вагомий приклад збереження, популяризації, маніфестації української культури закордоном та виховання дітей для

майбутнього української громади й України.

Сьогодні українці, які перебувають за межами своєї Батьківщини є амбасадорами своєї країни, є частиною українського глобального світу. Так, для нас усіх існує велика кількість завдань, як досить масштабних, так і досить нескладних у реалізації. Зокрема, для того, щоб українські діти, які наразі перебувають у Туреччині, у майбутньому стали носіями знань про Україну, треба укріпити, розвинути, плекати їхню ідентичність. Позитивним поштовхом у цьому стало б створення «робочої групи» або команди волонтерів, які б спільно зі школами в Україні розробили б програму підтримки українських школярів у Туреччині (створення списку необхідних підручників та художньої літератури, пошук і залучення до цього проєкту спонсорів, створення серед дітей і підлітків позитивного іміджу української культури).

Зокрема, зусиллями волонтерів місто Бурса нині представлено у мобільному додатку **I'm Ukrainian**, який допомагає українцям, які вимушено покинули свою Батьківщину через збройну військову агресію росії проти України, знайти один одного у багатьох країнах світу, отримати консультації і послуги українською мовою, дізнатися про заходи, присвячені Україні, українській мові та культурі й багатьом іншим речам, які стануть у пригоді українцям закордоном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ключковська І., П'ятковська О., Марусик Ю., Черепенчук В., Манюк Х. (2022). Українці Туреччини: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження. Львів, 315 с. URL: <https://miok.lviv.ua/?p=21047> (дата звернення: 08. 05. 2023).
2. Офіційний сайт Посольства України в Турецькій Республіці. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayinska-gromada-v-turechchini> (дата звернення: 09. 05. 2023).
3. Стратегічне партнерство з Турецькою Республікою: зовнішньоекономічні аспекти : аналіт. доп. / [Н. Гавриленко, А. Бобровицький, М. Замікула та ін.] ; заг. ред. М. Паламарчука, Р. Юлдашева. Київ : НІСД, 2022. 59 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.16> (дата звернення: 10. 05. 2023).
4. Товариство українців у Бурсі. URL: <https://instagram.com/ua.bursa?igshid=NTc-4MTlwnJQ2YQ==> (дата звернення 10. 05. 2023).
5. Українці в Туреччині. URL: <https://miok.lviv.ua/?p=20355> (дата звернення: 09. 05. 2023).
6. I'm Ukrainian. Додаток для єднання українців за кордоном URL: <https://www.ukrainianinpoland.pl/uk/im-ukrainian-an-app-to-unite-ukrainians-abroad-has-been-created-uk> (дата звернення: 09. 05. 2023).

Тетяна ВОДОП'ЯН,

к. ю. н., доцентка кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства та природокористування,
Рівне, Україна

ПРОГРАМА ПІДТРИМКИ УКРАЇНЦІВ У АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Міжнародна спільнота у результаті повномасштабного вторгнення в Україну надала українцям безпрецедентну гуманітарну підтримку. Західні країни-сусіди прихистили найбільше тих, хто рятується від війни.

Більшість країн Європи є членами Європейського Союзу, що запровадив «тимчасовий захист», однак Велика Британія, що вийшла з ЄС у 2020 році, створила власну програму підтримки українців.

В'їзд до Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії для громадян України можливий лише за наявності візи. Для українців на даний час є доступними три опції щодо отримання можливості перебувати у Великій Британії внаслідок війни.

Одна з можливостей надана особам, які мають родичів у Великій Британії. Програма з допомоги сім'ям з України надає особам, чиї родичі мають британське громадянство, дозвіл на проживання та поселення (наприклад, безстроковий дозвіл на проживання, статус поселенця або осілости, який надається громадянам країн ЄС), статус біженця або особи, яка перебуває під гуманітарним захистом у Великій Британії.

За відсутності родичів у цій країні можна подати заяву на в'їзд у Велику Британію за Українською спонсорською схемою (Дім для українців).

За умовами цієї схеми окремі особи та організації у Великій Британії (спонсори) можуть приймати українців та членів їхніх родин. Наймовірною кількістю британців відкрили свої домівки для зовсім незнайомих українців, що шукали прихистку від війни. Така пропозиція є надзвичайно щедрою. Адже за умовами спонсорської схеми спонсор має надати місце для проживання як мінімум на 6 місяців (тривалість проживання за згодою сторін не обмежується). Більшість людей відкрили для українців не тільки свої домівки, але й серця, і надали та продовжують надавати величезну кількість різноманітної допомоги.

Інша можливість встановлена для осіб, які вже перебувають у Великій Британії за будь-якою візою – схема подовження перебування для українців.

Такою схемою можуть скористатися громадяни України або родичі громадян України. Заява про продовження перебування може бути подана, якщо особа

мала дозвіл на перебування у Великій Британії у період з 18 березня 2022 року по 16 травня 2023 року (цей дозвіл не обов'язково повинен охоплювати увесь цей період) та, якщо раніше особа мала дозвіл на перебування у Великій Британії, але термін цього дозволу сплив 1 січня 2022 року або пізніше.

Крім того, ті громадяни України (або їхні родичі), які мають поточну візу, можуть продовжити її чи перейти на іншу візу за умови відповідності її критеріям. Ви можете продовжити свою візу або перейти на іншу навіть у тому випадку, якщо це зазвичай не дозволяється за умовами вашої поточної візи.

Українці, які перебувають в Англії та Уельсі можуть працювати, навчатися та отримувати грошову допомогу у Великій Британії. Обсяг зазначених прав такий же, як і у громадян Об'єднаного королівства.

Станом на травень 2023 року було отримано 291 400 заявок на візи для українців, з них позитивно розглянуто 229 300. Більш як дві третини виданих віз – за схемою спонсорства. Зазначена схема стартувала 18 березня 2022 року. Загалом із початку війни до країни прибуло 174 200 українців, 51 300 – за сімейною схемою, та 122 900 – за спонсорською схемою [1]. Серед дорослого населення, що прибуло до країни, одну чверть становлять чоловіки, три чверті – жінки, діти складають третину від загальної кількості прибулих осіб [2].

Особи, які прибувають за вищезазначеними схемами, можуть жити та працювати у Великобританії протягом трьох років і мати доступ до медичної допомоги, пільг, працевлаштування, освіти тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Transparency data. Ukraine Family Scheme, Ukraine Sponsorship Scheme (Homes for Ukraine) and Ukraine Extension Scheme visa data. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/ukraine-family-scheme-application-data/ukraine-family-scheme-and-ukraine-sponsorship-scheme-homes-for-ukraine-visa-data--2>
2. Statistics on Ukrainians in the UK. URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/immigration-system-statistics-year-ending-december-2022/statistics-on-ukrainians-in-the-uk>

Nataliya VOROBAY,

Immigration Attorney,
Philadelphia, PA USA

Iryna TYMECHKO,

Doctor of Economic Sciences,
National Consultant UNWL of the Council of Europe,
Lviv, Ukraine

IMMIGRATION TO THE USA OF THE UKRAINIAN CITIZEN AFTER RUSSIAN INVASION OF UKRAINE

On February 24, 2022 the nightmares for a lot of people have started. Russia launched unjustified invasion of Ukraine. The Ukrainians had to flee seeing how their homes and lives were getting destroyed by the cruel machine created by the President of the Russian Federation Putin.

Since March 24th more than 22 000 Ukrainians have crossed over the Southern Border to the United States and were granted Humanitarian Parole [1], a provision that would allow them to remain in the United States for one year. When Ukrainian citizen has crossed the border he or she got paroled into the United States with the admission, UHP, Ukrainian Humanitarian Parole. After being paroled the parolees have right to stay in the country until they are admitted, also they have right to apply for the Work Authorization and if approved work until they are being paroled into the US.

After seeing a massive wave of the Ukrainians who were trying to cross the border and save their lives on April 21, 2022, President Biden announced Uniting for Ukraine (U4U) [2], a new streamlined process to provide Ukrainian citizens who have fled Russia's unprovoked war of aggression opportunities to come to the United States of America.

Uniting for Ukraine gave an opportunity for more than 200,000 Ukrainians to come over to the US since the program has been launched [3].

In order to receive Travel Authorization for the U4U the sponsor has to apply for the Ukrainian citizen and when the sponsor is approved the Department of States issues Travel Authorization that is valid for 2 (two) years after the Ukrainian citizen arrives. In order to be eligible the applicant should have been residing in Ukraine when Invasion has been launched.

After Uniting for Ukraine has been announced the Ukrainian citizens who tried to cross the border are not paroled anymore. They have to go through the U4U process.

Besides Uniting for Ukraine the Ukrainian citizens have other ways to arrive into the United States.

There are non immigrant and Immigrant visas. One of the Nonimmigrant visa is Visitor visa B1/B2. In order to get one the Ukrainians have to go to the embassy of the neighboring countries for the Interview to the United States Embassy.

It has been a challenge to receive a Visitor visa and one of the main reasons why it has become complicated is because the person has to show that they are not intending immigrant and they have place where to go back to, work and other ties to Ukraine. Because many houses of the Ukrainians have been destroyed it has become hard to prove that a person will come to Ukraine after trip to US.

Two months after Russia's invasion, the Biden administration designated Ukraine for Temporary Protected Status. Through this Notice, the Department of Homeland Security (DHS) announces that the Secretary of Homeland Security (Secretary) has designated Ukraine for Temporary Protected Status (TPS) for 18 months, effective April 19, 2022, or later date if Secretary so determines], through October 19, 2023 [4]. This designation allows eligible Ukrainian nationals (and individuals having no nationality who last habitually resided in Ukraine) who have continuously resided in the United States since April 11, 2022, and who have been continuously physically present in the United States since April 19, 2022 to apply for TPS.

The Secretary of Homeland Security may designate a foreign country for TPS due to conditions in the country that temporarily prevent the country's nationals from returning safely, or in certain circumstances, where the country is unable to handle the return of its nationals adequately. USCIS may grant TPS to eligible nationals of certain countries (or parts of countries), who are already in the United States. Eligible individuals without nationality who last resided in the designated country may also be granted TPS.

The Secretary may designate a country for TPS due to the following temporary conditions in the country:

- Ongoing armed conflict (such as civil war).
- An environmental disaster (such as earthquake or hurricane), or an epidemic.
- Other extraordinary and temporary conditions.
- During a designated period, individuals who are TPS beneficiaries or who are found preliminarily eligible for TPS upon initial review of their cases (prima facie eligible):
 - Are not removable from the United States.
 - Can obtain an employment authorization document (EAD).
 - May be granted travel authorization.
 - Once granted TPS, an individual also cannot be detained by DHS on the basis of his or her immigration status in the United States.

March 13th Department of Homeland Security announced the extension of the Humanitarian Parole for one year for Ukrainians that were paroled into the United States at port of entry between February 24, 2022, and April 25, 2022.

Any Ukrainian who crossed the border between the above mentioned dates are eligible on case by case bases for the extension. Once extended their admission stays the same even though instead of UHP (Ukrainian Humanitarian Parole) changes DT (Paroled). If parole extended the Ukrainian will be authorized to stay one more year in the United States of America. Their Work Authorization will be extended for a year as well.

After arriving to the United States the parolees are getting help from the US Government in the form of Insurance benefits, food stamps and cash assistance.

With the aid provided the Ukrainian citizens can secure their stay in the US while looking for a job.

There are debates going on regarding what should people do after the end of the authorized stay for U4U or the ones who were paroled. As of now there is no legal path for the Ukrainian citizens who came to the United States through the Humanitarian Parole. Uniting for Ukraine (U4U) does not give the Ukrainians who arrived to the United States direct path to legislation. Hopefully in the near future it will be decided what should be done, extension of the Parole or some other way to give opportunity for the Ukrainians to stay in the United States as a lot of Ukrainians lost their homes, their jobs, their families.

We truly hope that the war is going to end soon and those who fled Ukraine would be able to go back and we also hope that those who lost everything because of the brutal bombing and actions of the russian army would be able to stay at least until the war is over.

BIBLIOGRAPHY

1. Camilo Montoya-Galvez. U.S. admits 100,000 Ukrainians in 5 months, fulfilling Biden pledge. URL: <https://www.cbsnews.com/news/us-admits-100000-ukrainians-in-5-months-fulfilling-biden-pledge/> [accessed September 20, 2022].
2. Uniting for Ukraine. URL: <https://www.dhs.gov/ukraine> [accessed April 5, 2023].
3. Tens of thousands of Americans have welcomed Ukrainian refugees. URL: <https://www.axios.com/2023/02/26/cities-americans-sponsor-ukrainian-refugees> [accessed April 5, 2023].
4. Designation of Ukraine for Temporary Protected Status URL: <https://www.federalregister.gov/documents/2022/04/19/2022-08390/designation-of-ukraine-for-temporary-protected-status> [accessed April 1, 2023].

УДК 351.858(=161.2):929

Петро ГАВРИЛИШИН,

к. іст. н, доцент кафедри міжнародних відносин,
докторант Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника,
Івано-Франківськ, Україна

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ БОГДАНом ГАВРИЛИШИНОМ ЯК ПРИКЛАД ДЛЯ СУЧАСНИХ МІГРАНТІВ

Питання збереження української ідентичності і досі залишається надзвичайно актуальним. Російсько-українська війна спричинила до значного збільшення українців, які проживають за межами України. У цих умовах їхнім основним завданням є швидка і вдала адаптація та інтеграція в країні поселення, а збереження власної ідентичності відходить, переважно, на другий план. Це може призвести до втрати зв'язку з Батьківщиною, адже для його утримання потрібно докладати зусилля.

Одним із найбільш успішних прикладів збереження національної ідентичності є Богдан Дмитрович Гаврилишин (1926 – 2016) – український та швейцарський економіст, громадянин Канади, громадський діяч, меценат, член Римського клубу, іноземний член НАН України, Почесний консул України в Швейцарії, президент Фонду Богдана Гаврилишина [2, с. 88–89; 6, с. 208–214; 7]. Метою нашої розвідки є з'ясувати досвід і практики збереження української ідентичності Богданом Гаврилишином, аналізуючи його спогади та інтерв'ю.

Один із успішних прикладів збереження національної самобутності – українська етнічна група у Канаді, що посідає друге місце за чисельністю українців, які проживають за межами України, і перше за своєю активністю у розвитку громадського, культурного та духовного життя [8, с. 64].

У своїх спогадах Богдан Гаврилишин розповідає про цікаву особливість українських лісорубів у Канаді, яких законтракували у Німеччині в таборах Ді-Пі: «Наша група відрізнялася від канадських лісорубів. Для нас лісорубство було лише способом дістатися до Канади, потім заощадити гроші: комусь із нас для того, щоб продовжити навчання, а іншим – щоб поїхати в місто і знайти там пристойну роботу. Ми швидко організувалися. Передплатили кілька українських газет, робили вирізки з цікавими статтями, наклеювали їх на дошку, і таким чином у нас була «жива газета». Ми також змайстрували хреста біля нашого табору і кожної неділі проводили імпровізовані богослужіння» [4, с. 49–50].

В інтерв'ю дисиденту Івану Дзюбі, даному в 1992 р., вчений пригадує свій дуже цікавий студентський досвід моделювання життя мігрантів в Канаді: «Ще

під час навчання в університеті Міністерство імміграції мене запросило на конференцію для «існуючих» і «новоканадійців». Я вже в той час питав себе, як мені сприймати цю нову країну: чи вона має бути моєю країною, чи асимілюватися або ізолюватися в цій країні. Цю конференцію дуже мудро провели. Наша дискусійна група показала цю проблему пантомімою: три альтернативи. Перша – «канадійці» сидять при столі, оглядають предмети канадійського мистецтва, а на підлозі сидять «китайці», і від часу до часу дивляться одні на других досить вороже, сцена так і залишається. Так ми представили ізоляцію. Другий акт починається так само, але за якийсь час «канадійці» при столі стають досить лютими, підходять до «китайців», піднімають їх, стягають їхні китайські убрання і насильно ставлять до стола і примушують дивитись на їхнє канадійське мистецтво. Це – асиміляція. Третій починається так само, однак за деякий час «китайці» починають придивлятися до канадійського столу, а «канадійці» придивляються до предметів китайського мистецтва, і скоро сідають до одного столу, де «китайці» розкладають також своє мистецтво, але скидають своє китайське убрання. Це – інтеграція. І так я ще в студентські роки вирішив, що на ізоляцію я не піду, асиміляція також не для мене, а єдиний підхід, що може бути, – це інтеграція. Я збережу свою ідентичність, свою українську специфіку, але ввійду в канадійський світ як активний член суспільства» [5, с. 42–43].

Про цей самий досвід він пізніше напише і в спогадах «Залишаюсь українцем»: «Це зобразило процес інтеграції, де етнічні меншини могли брати участь у всіх сферах життя країни, одночасно підтримуючи свої культурні, кулінарні, мовні та інші традиції, цим роблячи країну різноманітнішою і, як наслідок, багатшою. Пізніше я спостерігав таку ізоляцію в житті, гетто існували у багатьох країнах, особливо в Європі. Асиміляція була методом, яку використовували в США, так званий «стоплювальний котел». Це добре діяло на більшість білих іммігрантів. Але ця метода не була успішною стосовно темношкірих американців, а пізніше – іспаномовних американців» [4, с. 62].

У 1996 р., відповідаючи на запитання журналістки про те, як нашим українцям пощастило зберегти рідну мову на чужині, коли це так важко зробити ще й тепер на Батьківщині, Богдан Гаврилишин сказав: «Знаєте, здебільшого виїжджали за кордон люди з Галичини, з Західної України. Виїжджали за Польщі, за Австро-Угорської імперії і дуже багато після Другої світової війни. Тамтешнім українцям було якось легше уникнути депортації народів. Це мало позитивний ефект, бо українська мова в Західній Україні збереглася більше, ніж у деяких південно-східних регіонах, на яких згубно позначилась дискримінація з боку російсько-радянського режиму. Це перший факт. Другий. Наші люди дуже релігійні й майже першого ж року ставили свої церкви, а при церкві засновували суботню чи недільну школу. А що наша мова, наша культура була під загрозою саме в

Україні, то українці в еміграції свідомо, і навіть дуже, а хто й навіть підсвідомо, керувалися засадою, що своє ми мусимо зберегти. І закладали не тільки церкви, а й започатковували всілякі молодіжні організації, зокрема Пласт, який відігравав дуже важливу роль. Влаштовували пластові табори, де плекалося все українське. Були й інші молодіжні організації. При українських університетах засновувано студентські клуби, я сам пам'ятаю, як ми це робили» [1, с. 6].

Попри те, що перша пластова станиця і перебування Уповноваженого Пласту в Канаді були у Вінніпезі, після переміщення головної канцелярії до Торонто саме тут розташувався осідок Крайової пластової станиці (далі – КПС) і найбільша (з 1951 р.) станиця в Канаді. Установчі збори торонтського Пласту організував Андрій Харак 4 квітня 1948 р. Тоді Богдана Гаврилишина було обрано головою, а Софію Ярмолук (Скрипник) – писарем. 23 травня 1948 р. проведені перші організаційні збори станиці в Торонто. А. Харака було обрано станичним, Б. Гаврилишина – референтом пластунів, а Л. Вахнянин – референткою пластунок. У липні 1949 р. в Торонто також створено «Пластприят», членами якого були здебільшого довоєнні іммігранти, загітовані А. Хараком підтримати нову організацію. Доки станиця не придбала власну оселю, вона покладалася на допомогу небайдужих у знаходженні місця для літніх таборів: отців Василіян у Гримсбі, монахів Студитів у Вудстоку та окремих українських фермерів. У 1949 р. був проведений перший новацький табір під проводом Тоні Горохович із 12 учасниками [11, с. 286].

Вже тоді Б. Гаврилишин був схильний до налагодження співпраці між різноманітними структурами, вбачаючи у цьому потенціал розвитку: «Також у той час я створив університетський клуб студентів-українців. Ми почали відновлювати Пласт, я пробував нав'язати взаємини із спілкою канадійських скаутів, думав, що український Пласт зміг би зберегти українську мову в своїх куренях і станицях, але належатиме до Канадійської асоціації скаутів. Проти цього протестували деякі українські жінки, мовляв, «Гаврилишин хоче запродати душі українських дітей за те, щоб йому дали університетський диплом». Після двох років як я закінчив університет, думки про мої наміри стосовно Пласту змінилися» [5, с. 43–44].

Вчений розповів про цікавий приклад збереження української ідентичності в Канаді: «Я можу навести два цікаві й для мене самого трошки дивні факти на прикладі власної родини. Батьки моєї дружини народжені в Канаді (хоч їхні батьки, одна лінія, виїхали з України), і ніколи України не бачили, і хоч батько моєї дружини займався страхуванням, але від 20 до 80 років свого життя писав вірші українською мовою. Писав тільки про Україну, про яку дещо знав із прочитаних книжок, а в основному – з розповідей батьків. Другий факт: коли моя дружина вперше відвідала зі мною 1971 року Україну (більшу частину життя ми прожили

у Швейцарії) і завітали до мого рідного села, і ми вийшли з машини й побачили мою рідню, перше її речення було: я належу цій землі. То було перше, що вона відчула в Україні. Навіть її батьки не бачили України, а вдома ми говорили здебільшого англійською, бо з цією мовою був пов'язаний мій фах, і жили далеко від українського середовища, у Швейцарії чи у північному Квебеку, де взагалі не було українців, і ось тобі маєш: «Я належу цій землі». Однак слід сказати, що нині в еміграції загалом пригасає почуття морального обов'язку щодо своєї прабатьківщини, обов'язку зберігати пам'ять про неї. Що ж до мене, то я завжди відчував себе зобов'язаним зберігати все своє і дбати про нього» [1, с. 5].

У 2015 р. в інтерв'ю для журналу «Наша Перспектива» на запитання журналіста Володимира Чубая чи важко українцеві торувати власний шлях у світі і залишатися при цьому українцем, вчений розповів наступне: «Мені пощастило, я пізнав світ, був, як кажуть, громадянином світу, у кожному разі добре знаною людиною у світі. У той час, справді, у світі дуже мало знали про Україну, навіть німці, які стратили два мільйони своїх солдатів в Україні, називали Україну «Русьланд». Я мав добру освіту, дуже цікавився проблематикою світу і завдяки самовпевненості, а особливо почуттям власної гідності та гордості за своє українство, яке я підкреслював при кожній нагоді, мене сприймали дуже позитивно» [12, с. 35].

Після виходу на пенсію Богдан Гаврилишин вирішує зробити щось корисне для України, застосувавши свій великий досвід, напрацьовані зв'язки та бачення світових процесів. У результаті він засновує такі важливі інституції як Міжнародний інститут менеджменту в Києві, Міжнародний фонд «Відродження» та Міжнародний центр перспективних досліджень, що продовжують діяти до сьогодні. Стає радником президента Леоніда Кравчука та трьох прем'єр-міністрів, допомагаючи їм налагоджувати важливі контакти у світі [10, с. 116–127].

Підсумовуючи, можемо ствердити, що будучи представником української еміграції і діаспори в Канаді та Швейцарії, Богдан Гаврилишин не тільки зберіг свою національну ідентичність, а й зумів в кінці 1980-х рр. повернутися на Батьківщину та влитися в українське суспільство в період відновлення його незалежності. Розчарувавшись в українських політичних діячах, науковець у 2010 р. створює Благодійний Фонд Богдана Гаврилишина, місією якого є підготовка критичної маси молодих українців, які б реформували Україну [9]. Богдан Гаврилишин належить до кращих та водночас непересічних представників українського народу, котрий на практиці сприяв розбудові української держави та суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василюк Н. Інтерв'ю з Богданом Гаврилишином «Я належу цій землі...». Кур'єр Юнеско. 1996. Грудень. С. 4–9.
2. Віднянський С. Гаврилишин Богдан Дмитрович. Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Вип. 5. Біографічна частина: А–М / відп. ред. М. М. Варварцев. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. С. 88–89.
3. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств. Дороговкази в майбутнє : Доповідь Римському Клубові. 3-тє вид., допов. Київ : Пульсари, 2009. 248 с.
4. Гаврилишин Б. Залишаюсь українцем : спогади. Київ : Пульсари, 2011. 288 с.
5. Богдан Гаврилишин – Іван Дзюба. Діалог. Київ : Вид. Укр. Всесвіт. Координац. Ради та Респ. асоц. українознавців, 1995. 159 с. (Додаток до журналу «Сучасність». 1995. Січень. Ч. 1).
6. Гаврилишин Т. Ю., Гаврилишин В. П. Коропець. Історія і спогади. Тернопіль : Воля, 2004. 240 с.
7. Железняк М. Гаврилишин Богдан Дмитрович. Енциклопедія Сучасної України / ред. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. Т. 5. URL: <https://esu.com.ua/article-27985> (дата звернення: 26.12.2022).
8. Кондрашевська Ю. Проблема збереження національної ідентичності української діаспори (на прикладі українців Канади в другій половині ХХ ст.). Схід. 2017. № 1. С. 64–69.
9. Місія. URL: <https://bhfamily.org/> (дата звернення: 26.12.2022).
10. Пуаєттон В. Невтомний мандрівник Богдан Гаврилишин : біогр. / пер. з франц. І. Відлер. Київ : Славутич-Дельфін, 2015. 144 с.
11. Субтельний О. Пласт. Унікальна історія українського скаутського руху. Торонто : Пластове Видавництво «Plast Publishing Inc.», 2019. 440 с.
12. Чубай В. Богдан Гаврилишин: «Не національність людини прокладає стежку до певних успіхів, а почуття національної гідності, хоч би якою була ваша національність» : запис інтерв'ю 2015 р. Наша Перспектива. № 35. Січень-грудень, 2021. С. 34–37.

Олена ГАЗИЗОВА,

к. іст. н, завідувачка відділу українознавства в науково-освітньому просторі
Науково-дослідного інституту українознавства,
м. Київ, Україна

УКРАЇНОЗНАВЧІ СТУДІЇ У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА КОРДОНОМ

В умовах російсько-української війни одним із головних пріоритетів сучасної освітньої політики має стати формування у сучасної молоді національних суспільно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української ідентичності. Збереження єдності спільноти в її регіональному різноманітті та діаспорному представленні залежить від формування української ідентичності, яка розкривається через практики освіти, історичні студії, виявляється у її носіїв через культурно-сміслові репрезентації, базові національні цінності.

Після 24 лютого 2022 року багато українців змушені були покинути рідні домівки і шукати прихистку за межами етнічної держави. Загалом Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України станом на березень 2023 року оцінює кількість українців за кордоном приблизно у 5 мільйонів людей. До цього числа входять ті, хто виїхав під час війни та незадовго перед її початком і ще не встигли повністю адаптуватись до життя в нових умовах [7]. Переважна більшість біженців – це мами з дітьми.

За кордоном найпотужнішим фактором формування і збереження української ідентичності є українська освіта. Завдяки зусиллям національно свідомих представників української діаспори створено широку мережу українського шкільництва: приватні навчальні заклади – школи українознавства, рідні школи в США, Австралії, Аргентині, Бразилії, Великобританії; доповняльні школи в Німеччині; державні двомовні загальноосвітні школи в Канаді тощо. Функціонують також українознавчі студії та кафедри української мови в університетах (Гарвардський, Пенсільванський, Каліфорнійський, Колумбійський, Іллінойський, Оттавський та ін.) [3, с. 221]. Фактично в кожній країні, яка має сильну українську діаспору, діють громадські організації, які опікуються проблемами рідномовної освіти, наприклад, «Шкільна рада» у США, координацію роботи навчально-виховного процесу в діаспорі покликана здійснювати Світова Координаційна виховно-освітня рада (СКВОР) при Світовому Конгресі Українців. На сьогодні в українському зарубіжжі існує декілька типів українських шкіл. Міністерство освіти і науки України створило базу даних українознавчих шкіл за кордоном, згрупувавши їх у 5 категорій. Це школи, в яких викладання здійснюється українською мовою; школи, в яких

вивчаються українознавчі предмети; загальноосвітні навчальні заклади, в яких вивчається українська мова; навчальні заклади, в яких українська мова вивчається факультативно; недільні та суботні школи, які є найчисленнішими; дитячі дошкільні заклади, що мають україномовні групи [4, с. 355].

Вирішальну роль у збереженні етнонаціональної ідентичності у багатонаціональному іншомовному культурному середовищі відіграють рідномовні заклади освіти різних типів, оскільки саме вони покликані прищепити любов до рідної мови, культури, історії, плекати патріотичні почуття та етнічні ідентитети української молоді. Водночас війна має потужний вплив на українську ідентичність, масове усвідомлення українськості, розуміння небезпеки і необхідності захищати Батьківщину, остаточно розвіяла кремлівські міфи про «старшого брата» і гасла «навіки разом». Українськість виступає не лише як ознака тієї чи іншої людини, але й суспільства загалом, усіх його сфер, включаючи й розвиток культури, науки, освіти, видавничої та енциклопедичної сфери. Вона покликана стати маркером творення національної науки, освіти і культури загалом, їх світоглядно-ідейного спрямування та змісту [1, с. 16].

У 2019 році авторським колективом НДІУ у співпраці з МОН України була розроблена навчальна програма «Я і Україна» з курсу українознавства для суботніх та недільних шкіл українського зарубіжжя (Котусенко О. Ю, Михайловська Н. А.; Ціпко А. В., Бойко Т. І., Газізова О. О.; Краснодемська І. Й., Хоменко О. А., Бойко С. М.), розрахована на фахівців українських освітніх закладів за межами України, учителів суботніх та недільних шкіл українського зарубіжжя, а також батьків, які виховують своїх дітей на традиціях української національної культури [2].

Програма з курсу українознавства містить 2 частини, які складаються з 10 модулів: 1-а частина розрахована на початковий рівень УМІ А1 – А2 (В1) і вікову аудиторію 6 – 9 років; 2-а частина – рівень володіння В1 – В2 (С1) і вікову аудиторію 10 – 15 років.

Сьогодні на сайті МОН України, окрім вище зазначеної програми, кількох посібників і розробок уроків, відсутній методичний комплект для навчання закордонних українців. Це є суттєвою проблемою для вчителів, які вимушені адаптувати мало придатні для закордоння підручники для закладів освіти України. При цьому варто зауважити, що школи українознавства за кордоном утримуються за рахунок добровільних пожертв членів громади та батьків, вчителі переважно працюють на добровільних засадах або за символічну оплату, маючи при цьому основне місце роботи. Більшість учнів в таких освітніх осередках дошкільного та молодшого шкільного віку. Тому освітня діяльність спрямована переважно на розвиток творчих здібностей дітей через долучення до української традиційної культури. З точки зору методичних підходів через

обмеженість у часі (більшість учнів займаються 1 раз на тиждень протягом 4 – 6 годин) особливістю таких шкіл є інтегративний творчий характер навчальних матеріалів, спрямованих, насамперед, на прищеплення любові і стійкого інтересу до вивчення рідної мови і культури. Важливим аспектом у діяльності шкіл українознавства є гуртування громади через проведення традиційних українських народних свят, патріотичних і шкільних заходів із залученням членів родин вихованців.

Безумовно, що у процесі реформування системи освіти в Україні, потребують змін й оновлення методичні підходи до викладання українознавчих дисциплін за кордоном. Насамперед варто було б скоординувати роботу методистів, науковців, створити творчу групу чи педагогічну лабораторію, яка б спеціалізувалася на розробці навчальних і методичних матеріалів для шкіл українського зарубіжжя та їхнього представлення на спеціалізованій онлайн платформі. Проте закордонне українство постійно вдосконалює і розповсюджує новітні методичні практики. Наприклад, проблематику білінгвальної освіти та вивчення мови через розвиток емоційного інтелекту досліджує Г. Барляк, учителька початкових класів, керівниця Центру вивчення та плекання рідної мови «Зернятко» (м. Брешія, Італія): «Дітям, які не є носіями мови, складно запам'ятовувати незнайомі слова. Молодший школяр мислить образно. Тому образ варто доповнювати відчуттям». Для обміну досвідом та організації спільних проєктів Г. Барляк створила групу для вчителів початкової школи «Майстерка цікавих уроків у початковій школі». Українські вчителі в Нідерландах підготували серію українознавчих воркбуків «Глина» для дітей: «Мені це смакує» (2 – 4 роки), «Мені це личить» (4 – 6 років), «Козаки» (5 – 7 років), «Я творю місто» (7 – 9 років), «Мандри творчих українців: Венеція, Париж, Нью-Йорк» (10 – 13 років) [5].

У відкритому листі Спільки українських освітян діаспори (СУОД) до Міністерства освіти і науки та Міністерства закордонних справ України у березні 2020 року акцентується увага на тому, що: «... якщо шкільництво в діаспорі не отримає підтримки, уже наступне покоління українців, наприклад, у Європі 2030, українською не заговорить ... до півтора десятка інституцій, академічних та інших наукових закладів в Україні мають слово «діаспора» в своїй назві чи на порядку денному. Приблизно стільки ж – українську освіту за кордоном. Проте, за майже 30 років незалежної України ці напрацювання так і лишилися паперово-теоретичними, часто зовсім без уяви про діаспорні реалії» [6].

Таким чином, попри наявні відмінності та особливості діяльності освітніх осередків за кордоном, простежується єдине проблемне поле їх функціонування. Це, в першу чергу, недостатня підтримка української держави, як фінансова, так і методично-організаційна, відсутність адаптованих підручників та

посібників для суботніх та недільних шкіл, брак літератури українською мовою, визначення статусу та державної підтримки українського вчителя за кордоном тощо. Актуальною є розробка Державної програми щодо розвитку освіти і науки за кордоном. Постійна дієва співпраця в галузі освіти, культури, сталого інформаційного зв'язку зможуть пригальмувати зростаючу асиміляцію українців та зберегти етнонаціональну ідентичність української молоді за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калакура Я. Українознавство у викликах війни московії проти України. Українознавство. 2023. №1 (86). С. 15–25.
2. Котусенко О., Михайловська Н., Ціпко А., Бойко Т., Газізова О., Краснодемська І., Хоменко О., Бойко С. Навчальна програма з курсу українознавства для суботніх та недільних шкіл українського зарубіжжя. Українознавство. 2019. №1 (70). С. 110–133.
3. Ключковська І. Галько О. Освіта українського зарубіжжя як фактор збереження етнонаціональної ідентичності. Українознавство. № 4, 2006. С. 354–360.
4. Кравченко О. Стан українського шкільництва за кордоном у контексті етнонаціональної ідентичності. Українознавство. № 1. 2011 С. 220–224.
5. Лячинська О. Українознавчі воркбуки «Глина»: поміряйте вуса Шевченка та складіть пазл із картини Приймаченко. URL: <https://osvitoria.media/experience/ukrayinoznachchi-vorkbuky-glyna-pomiryajte-vusa-shevchenka-ta-skladit-pazl-iz-kartyny-prymachenko/> (дата звернення: 15.11.2022).
6. Освітняні діаспори звернулись з відкритим листом до МОН та МЗС України. URL: <https://archive.svitua.org/kolonka-podii/item/9868-osvityany-diaspory-zvernulys-z-vidkryty-m-lystom-do-monta-mzs-ukrainy.htm> (дата звернення: 15.11.2022).
7. Підтвердження оцінки про 8 мільйонів біженців з України немає – директорка Інституту демографії. URL: <https://suspilne.media/396044-pidtvrdzenna-ocinki-pro-8-miljoniv-bizenciv-z-ukraini-nemaie-direktorka-institutu-demografii/> (дата звернення: 15.04.2023).

Оксана ГАЛАЙЧУК,

к. філол. н., наукова співробітниця
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗА КОРДОНОМ: ДОСВІД МИНУЛИХ ПОКОЛІНЬ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНЦІВ США)

Відомо, що українська діаспора у США є однією з найчисельніших. І це не дивно, зважаючи на той факт, що перша наймасовіша хвиля еміграції українців із Галичини, Закарпаття та Буковини до Америки відбулася ще у 80-х роках XIX ст. Кілька наступних хвиль спричинили те, що станом на 2019 р. у США налічувалося від 800 000 до 1 009 874 осіб українського походження [5]. Згідно з інформацією Дослідницького центру з питань вивчення української діаспори у Сполучених Штатах Америки, який діє при Науковому товаристві імені Тараса Шевченка у Нью-Йорку, станом на 2019 р. в Америці проживає 930 434 особи українського походження. За даними більшості діаспорних джерел, у США мешкає близько 1,5–2 млн українців [2].

Напад рф на Україну 24 лютого 2022 року змусив українців (передусім жінок із дітьми) шукати притулок у різних країнах. Цей фактор створив чергову вимушену хвилю еміграції. Загалом (за різними даними) від початку російсько-української війни з України виїхало понад 5 млн осіб. Більшість осіла у країнах Європи. Частина перетнула океан і попросила притулку в Сполучених Штатах та Канаді. За даними Імміграційної служби США, від початку повномасштабного вторгнення ця країна прихистила понад 80 000 українців [4].

Отже, одним із ключових завдань, яке постало перед нашим урядом і суспільством, є збереження національної ідентичності українців за кордоном і, відповідно, мотивація їх до повернення додому. Адже фактор безпеки, гарантовані соціальні виплати, надання можливості здобувати освіту, влаштовуватися на роботу та ін. країнами, які приймають вимушено переміщених осіб, не лише забезпечують повноцінне існування наших земляків, а й певною мірою змушують їх адаптуватися до умов проживання, інтегруватися у нове суспільство, вивчати його мову, культуру, історію тощо. Утворюються великі ризики того, що, перебуваючи за межами своєї держави (особливо це стосується тих країн, де нема або мало українських шкіл, спільнот чи організацій), українці почнуть поступово втрачати почуття спорідненості з рідною землею. Що ми маємо/можемо/мусимо зробити, аби не втратити таку велику кількість українців сьогодні? Для цього варто скористатися досвідом наших емігрантів,

які, переїхавши у США й успішно інтегрувавшись у нове суспільство, ось уже кілька поколінь не втрачають зв'язку з Україною і зберігають свою етнічну самотність.

1. Передусім необхідно розвивати українську освіту і шкільництво. «Суттєву роль у тому, що українці в Сполучених Штатах мають можливість зберігати свою етнічну специфіку, відіграють різноманітні форми шкільного навчання» [1, с. 196]. Це переважно парафіяльні школи при українських церквах (наприклад, у 1970 р. при УГКЦ діяло 54 класи, 6 шкіл і 2 коледжі, у яких навчалося майже 16000 осіб, а 80% православних парафій мали свої класи і школи) та суботні й недільні школи, у яких викладали предмети українознавчого циклу [1, с. 196]. На початок 2023 р. у США налічується приблизно 40 українських освітніх закладів різного типу і форм навчання (включаючи вищі студії та наукові установи), учні яких вивчають українську мову, літературу, історію, географію та культуру [3].

2. Створювати і забезпечувати функціонування національних музеїв, галерей, бібліотек. Саме навколо цих установ у США завжди організовувалися освітньо-просвітницькі осередки, які гуртували українців, давали їм можливість спілкуватися, знайомитися з літературно-мистецькими новинками, дізнаватися й обговорювати останні новини з України. Наприклад, лише у бібліотеці коледжу Св. Василя на початку 80-х років XX ст. містилося майже 15000 примірників книг і періодики українською мовою, у бібліотеці УПАЦ – 14000 примірників, а в бібліотеці Центру українознавчих і релігійних студій у Чикаго лише монографій було понад 2500 [1, с. 196].

3. Організовувати і розвивати національні культурно-просвітницькі інституції й середовища: художні колективи, літературні угруповання, спортивні товариства, драматичні гуртки, балетні та художні школи, гуртки декоративно-прикладного мистецтва тощо, і заохочувати наших земляків у США до активної участі у їхній діяльності.

4. Створювати і підтримувати діяльність української преси, радіо- та телеканалів, сайтів, груп у соціальних мережах та ін. Саме такі україномовні засоби масової інформації відіграють вагомую роль у збереженні національної ідентичності українців США.

Уся ця вищеперелічена діяльність «не дозволила підім'яти українство під англосаксонські зразки культури американського суспільства, розчинити й витравити елементи української культури у Сполучених Штатах» [1, с. 197]. Щиро сподіваємося, що дієвий приклад наших попередніх емігрантських хвиль у США дозволить не втратити національну ідентичність і нашим сучасникам. А держава Україна зробить усе від неї залежне, аби повернути українців у рідний дім.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зберігаючи етнічну самобутність. Українці : історико-етнографічна монографія у двох книгах. Книга 1. Опішне : Українське Народознавство, 1999. 528 с.
2. Посольство України в Сполучених Штатах Америки. URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-ssha/ukrayinci-u-ssha> (дата звернення: 02.05.2023).
3. Український освітній всесвіт. URL: <https://vsesvit.mio.k.lviv.ua/> (дата звернення: 03.05.2023).
4. Українські біженці у США: історії родин, які адаптуються до нового життя. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/dity-bizhentsi-sshaadaptatsiya/32306894.html> (дата звернення: 02.05.2023).
5. Українці Сполучених Штатів Америки. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 02.05.2023).

Андрій ГАЧКЕВИЧ,

к. ю. н., доцент кафедри міжнародної інформації
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

ПЕРЕДУМОВИ НАДАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ СТАТУСУ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИМ МІГРАНТАМ

Рішення щодо можливості українських вимушених мігрантів проживати, працювати, навчатись, отримувати медичну допомогу та користуватись іншими правами в преференційному порядку на території країн ЄС мало значно ширший контекст, ніж підтримка у боротьбі проти агресора.

Події минулого – від гуманітарної катастрофи в колишній Югославії на початку 1990-их до порушення територіальної цілісності України та міграційної кризи в середині 2010-их – показали, наскільки багато чинників можуть впливати на безпеку Європейського континенту. Аналіз таких чинників дозволяє краще зрозуміти процес прийняття важливих політико-правових рішень.

Хоча в основі досліджуваного рішення про імплементацію Директиви Ради 2001/55/ЄС лежить питання зі сфери внутрішніх справ ЄС, через свій вплив на інші держави та світову політику в цілому воно набуває міжнародного характеру.

Ситуація, яка склалась на момент прийняття рішення про надання статусу тимчасового захисту для втікачів від війни в Україні, виявилась одним із найбільших викликів, якщо не найбільшим, в історії європейської міграційної політики. Держави-члени ЄС, які межують з Україною, незважаючи на велику прихильність та тісні зв'язки з українським народом, були обмеженими у своїх ресурсах та інфраструктурі. Станом на 5 березня в Польщу прибуло 756, в Угорщину – 157, у Словаччину – 101, а в Румунію – 63 тисячі українців [1]. Тягар допомоги мав бути розділеним з іншими державами-членами.

Подолання цього виклику відбувалося з урахуванням наслідків нещодавніх непопулярних рішень. Після запровадження жорстких обмежень на національних кордонах для зменшення потоків біженців, які поставили під сумнів окремі цінності об'єднаної Європи, «зелене світло» для втікачів з України могло породити нові розмови про прояви дискримінації по відношенню до осіб з Африки та Близького Сходу [2, с. 166].

За таких складних обставин європейським лідерам відразу ж з початком вторгнення довелось домовлятися про компроміс та спільну міграційну політику щодо втікачів від війни в Україні. Їхні позиції залежали як від правил та процедур, що сформувались у праві Європейського Союзу з моменту прийняття Амстердамського договору (уніфікація правил про притулок, біженців та

переміщених осіб), так і від національних інтересів та загальноєвропейських ідеалів. Особлива гострота пошуку компромісу зумовлювалась інтенсивністю бойових дій та звірствами окупантів.

Разом з тим, вже через тиждень було знайдено політико-правове рішення. Як виявилось, в арсеналі права ЄС є модель, спеціально розроблена для наслідків масового напливу вимушених мігрантів. Вона відображена в положеннях Директиви Ради 2001/55/ЄС, відомої за аббревіатурою TDP (Temporary Protection Directive – директива про тимчасовий захист). Статус тимчасового захисту, що гарантує особі дуже сприятливе, хоча й нетривале положення на території держав ЄС, було запроваджено вперше. Директива була введеною в дію Імплементативним рішенням Ради 2022/382 від 4 березня 2022 р.

З самого початку війни стало зрозумілим, що очікується величезний наплив вимушених мігрантів, безпрецедентний у своїй масовості. За підрахунками Верховного комісара ООН у справах біженців Ф. Гранді, тоді щоденно територію України покидало понад 100 тисяч осіб (пост у Twitter @FilippoGrandi від 3 березня 2022 р.). Абсолютна більшість із них направлялись у держави ЄС з наміром залишитись проживати там на невизначений час.

Такі особи не могли б скористатись базовими соціально-економічними правами, які надаються біженцям до того моменту, поки вони не отримають статусу біженців. Заявки на притулок подаються до першої держави, де опинився біженець, та розглядаються індивідуально за тривалою процедурою. Якщо б усі втікачі від війни з України проходили її, то це призвело б до двох негативних наслідків: перевантаження системи надання притулку держав-сусідів та неспроможності втікачів реалізовувати основні права без відповідних дозволів: на проживання, на працю, на соціальне забезпечення тощо [2, с. 168].

Високі ідеали ЄС щодо дотримання прав людини та її свобод, відображених в Загальній декларації прав людини й інших міжнародних документах, у тому числі Хартії Європейського Союзу про основні права, вимагають реальних дій з метою захистити життя людей, які опинились або можуть опинитись у небезпеці через бойові дії.

Коли тільки розпочиналось повномасштабне вторгнення, громадяни України могли перетнути кордон за наявності біометричного паспорта або візи. Крім того, як вже зазначалось вище, навіть ті з них, хто мав право перетнути кордон, були обмеженими у можливостях та могли не мати засобів для існування (якщо проживали раніше на територіях, зруйнованих війною), а отже, ймовірно залишались в небезпеці. Водночас, статус тимчасового захисту надавався всім без винятку громадянам України та членам їхніх сімей (а також деяким іншим категоріям).

Ще один чинник, який вплинув на рішення ЄС, це впевненість у тому, що український народ належить до європейської спільноти. Цьому аргументу

надається першочергове значення для досягнення згоди щодо Директиви Ради 2001/55/ЄС [3, с. 540].

Історичне підґрунтя Директиви сформувалось під впливом подій на Балканському півострові, зокрема Косовської війни. Разом із тим, від 2001 р. до 2022 р. Директива жодного разу так і не була введена в дію, що пояснюється серед іншого складним та тривалим механізмом, а також необхідністю підтримки кваліфікованою більшістю голосів [4].

Відзначимо, що під час Європейської міграційної кризи членкиня Європейського парламенту Є. Гардіні поставила питання до Комісії, чи конфлікт у Сирії є належною підставою для введення Директиви в дію. Вона не отримала відповідь щодо критеріїв встановлення масового характеру напливу (mass influx) як підстави, однак, у випадку Сирії потрібна кількість не була зафіксована [5, с. 19].

Підтримка європейських лідерів великою мірою пояснюється й настроями серед населення країн ЄС. Соціологічні опитування, які проводились від 24 лютого до 4 березня, демонстрували підтримку громадськістю надання притулку українським біженцям. Дані по Польщі вказують на те, що дві третини респондентів були готові допомагати особисто, а понад 90% – позитивно сприймали ідею прийняття українських вимушених мігрантів [6].

У ситуації, яка склалась, громадська думка забезпечила фундаменти для формування спільної позиції серед політичних еліт ЄС. У такий спосіб вдалось уникнути кризи всередині Європейського Союзу через різні підходи до втікачів від війни з України. Прийняте рішення підтвердило впливовість та авторитет ЄС на міжнародній арені.

Рис. Чинники введення в дію Директиви Ради 2001/55/ЄС

На підставі систематизації чинників, які зумовили надання статусу тимчасового захисту, можемо визначити його передумови:

- цивілізаційну – сприйняття українців як європейців, які страждають через прагнення приєднатись до ЄС та НАТО;
- ціннісну – відданість ідеалам демократії та захисту прав людини, на яких побудовані європейські інтеграційні процеси;
- громадську – залежність від думки населення ЄС, яке показало високий рівень підтримки українців;
- соціальну – необхідність забезпечити стабільність, включаючи систему притулку, та належний рівень життя на території ЄС;
- геополітичну – підтримка міжнародного авторитету ЄС як центру впливу на процеси, що відбуваються на міжнародній арені;
- корпоративну – прагнення зберегти єдність держав-членів у важливих питаннях зовнішньої політики стосовно оцінки повномасштабного вторгнення;
- історичну – врахування досвіду конфліктів на Балканах (1991–1995, 1998–1999), Арабської весни (2010–2012), Європейської міграційної кризи (2015);
- юридичну – обмеженість у виборі шляхів вирішення питання українських вимушених мігрантів, одним з яких була модель тимчасового захисту.

Результати дослідження показують, наскільки багато чинників різного походження впливають на безпеку Європейського континенту. Завдяки їхній систематизації за допомогою когнітивної карти виокремлено ряд передумов для прийняття рішення щодо введення в дію Директиви Ради 2001/55/ЄС, зокрема культурно-ціннісного, політико-правового та соціально-громадського характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ineli Ciger M. Reasons for the Activation of the Temporary Protection Directive in 2022: A Tale of Double Standards. URL: <https://www.asileproject.eu/reasons-for-the-activation-of-the-temporary-protection-directive-in-2022-a-tale-of-double-standards> (дата звернення: 07.05.2023).
2. Гачкевич А. «Подвійні стандарти» тимчасового захисту втікачів від війни в Україні. Медіафорум. 2022. Том 11. С. 162–179.
3. Bosse G. Values, rights, and changing interests: The EU's response to the war against Ukraine and the responsibility to protect Europeans. Contemporary Security Policy. 2022. Vol. 43, No. 3. P. 531–546.
4. Genc D., Sirin Oner A. Why Not Activated? The Temporary Protection Directive and the Mystery of Temporary Protection in the European Union. International Journal of Political Science and Urban Studies. 2019. 1. P. 1–18.

5. Beirens H. et al. Study on the Temporary Protection Directive. Final report. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2016. 165 p.
6. Public opinion on Russia's war against Ukraine. URL: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/eurobarometer/public-opinion-on-the-war-in-ukraine> (дата звернення: 07.05.2023).

Марія ГЛУШКО,

викладачка кафедри менеджменту мистецтва
Львівської національної академії мистецтв,
Львів, Україна

МИСТЕЦЬКІ ЧАСОПИСИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Сьогодні значна частина українських митців вимушено залишили Україну та провадять творчу діяльність за кордоном. Варто згадати, що масова еміграція розпочалася ще наприкінці XIX ст., тому українці творять українське мистецтво поза межами батьківщини вже більше ста років. Більшість хвиль еміграції з України у XX ст. була пов'язана з політичними переслідуваннями, тому значна частина українців, які покинули нашу державу у цей час, емігрували саме через неможливість зберігати власну ідентичність у рідній країні.

В еміграції ці люди значну частину зусиль скеровували на фіксацію та розвиток української ідентичності, створення українських осередків та спільнот за кордоном, формуючи відповідні інститути, які б забезпечували підтримку та популяризацію української культури, у тому числі через заснування власних друкованих періодичних видань. Саме мистецькі журнали, що виходять друком у різних країнах світу, здатні сприяти збереженню української культурної спадщини, національної ідентичності, традицій, історії, а також популяризувати українських митців в діаспорі через огляди їхньої творчості на сторінках періодичних видань. А беручи до уваги, що в самій Україні все, що було пов'язано з українською ідентичністю, переслідували, саме ці часописи стали одним з основних джерел інформації про українське мистецтво та культуру XX століття, стали важливою платформою інформації про українське мистецтво в світі.

Серед відомих журналів діаспори, які у XX столітті публікували матеріали про українську культуру і мистецтво, були місячник літератури, мистецтва, суспільного життя «Сучасність» (1961–1992 рр., Мюнхен, Німеччина; 1992–2013 рр., Київ, Україна), український сатирично-гумористичний журнал «Лис Микита» (1950–1990 рр., Детройт, США), збірник літературно-мистецької проблематики «МУР» (1946–1947 рр., Німеччина), журнал літератури, мистецтва і критики «Арка» (1947–1948 рр., Мюнхен, Німеччина), журнал «Наша культура» (1935–1937 рр., Варшава, Польща; 1951–1953 рр., Вінніпег, Канада) та інші.

Окремої уваги серед мистецької періодики, опублікованої за межами України, заслуговує журнал «Нотатки з мистецтва» (Ukrainian Art Digest), який видавали в «Об'єднанні митців українців в Америці» в період з 1963 по 1991 роки. Журнал видавався раз на рік українською мовою та висвітлював проблеми

образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, архітектури тощо шляхом публікації низки унікальних матеріалів про митців та їхню творчість. Корисним для дослідників мистецтва фактичним матеріалом є також подані в журналі репродукції творів українських мистців, зокрема в кольорі.

Як зазначав у десятому числі журналу у статті «Десяте» Василь Дорошенко, «давно вже боліло мистцям на еміграції, згуртованим в ОМУА те, що їхня праця не затривалюється друком, мистецькі твори не публікуються, окремі мистці відходять у засвіти, а їхній доробок, інколи багатий, пропадає, невідомий громаді і не збережений для майбутнього історика» [1, с. 6].

Саму тому найперше завдання, яке ставила перед собою редакція – бути віддзеркаленням та віднотувувати явища в українському мистецькому житті. Про зміст та наповненість «Нотаток з мистецтва» згадав у двадцять п'ятому числі у статті «Оглянувшись назад» Володимир Шиприкевич: «За минулий час були біографічні чи монографічні статті про наших мистців, що жили чи живуть на чужині, статті про тих мистців, що жили й творили в Україні, далі йшли старанно збирані посмертні згадки мистців та осіб, причетних до мистецького світу, огляд українських книжкових видань, ведений головним редактором, й накінець обширна мистецька хроніка, що нотувала виставки, виступи мистців і тому подібне» [5, с. 5].

Варто відзначити думки доктора мистецтвознавства, професора Юрія Турченка про роль журналу «Нотатки з мистецтва» в контексті теми формування національної ідентичності митців. У статті «Нотатки з мистецтва, як явище в українському мистецтвознавстві», опублікованій у тридцятому числі, автор зазначає, що вміщені публікації порушують питання про роль мистецтва в житті нації та про критерії оцінки творчості самого мистця і його місце в суспільстві. Зокрема, на сторінках видання активно відстоюється концепція пов'язаності мистця з культурою свого народу та наголошується на обов'язкові мистця творити з думкою про потреби культури свого народу, глибоко вивчати народні традиції, як живу силу, що дозволяє розвинути свою власну духовну вартість.

Велика увага при підготовці матеріалів приділяється визначенню національної самобутності українського мистецтва як вияву духовної культури нації. Відстоюється концепція об'єктивного висвітлення історії українського мистецтва, базованої на історичних фактах, без замовчування імен і творів, без перекручення явищ і подій, як це часто мало місце в другій половині ХХ століття в Україні [4, с. 18–19].

Зокрема, про вищезгаданий журнал «Нотатки з мистецтва» в контексті дослідження історії української діаспори у США та історії українського мистецтва розповідає Катерина Лебедєва у матеріалі «Нотатки з мистецтва: краса проти СРСР» [3].

На сьогодні цей журнал є бібліографічною рідкістю, а з його оцифрованою версією можна ознайомитись на платформі «Бібліотека українського мистецтва» [2] (25 із 30 номерів), а також на сайті Diasporiana [6].

Передусім хотілося б відзначити, що вже сам факт видання україномовного мистецького журналу протягом трьох десятиліть поза межами України є вагомим і унікальним явищем в українській культурі. Журнал користувався попитом серед мистців, зацікавлених у мистецтві, та мав визнання не лише в США, де видавався, але й у Канаді, Західній Європі, Південній Америці та Австралії.

Також завдяки унікальному проєкту «Екземпляри ХХ. Літературно-мистецька періодика ХХ століття», реалізованому культурно-видавничим медіа «Читомо» за підтримки Українського культурного фонду протягом 2020–2021 років, можна детальніше ознайомитись із різними періодичними виданнями про літературу і мистецтво ХХ століття, зокрема із тими, які створювали українці діаспори. Загалом на сайті «Читомо» представлено 26 науково-популярних досліджень про інноваційні та експериментальні часописи ХХ століття, які фіксували українські культурний ландшафт.

Нового «дихання» набули українські мистецькі часописи внаслідок еміграції значної кількості українців за кордон в період війни з 2014 року та повномасштабного вторгнення у 2022 році. Можемо констатувати, що на даний час функціонують нові мистецькі часописи, які були засновані саме на виклики та потреби емігрантів пізнавати, розвивати та пропагувати власну культуру, наприклад, «Solomiya», «Посестри» (Польща) та ін. Зазначимо, що сучасні мистецькі часописи фокусуються на електронному гібридному форматі, пропонуючи не лише тексти та зображення, але й відеоінтерв'ю, подкасти та інші інтерактивні форми репрезентації культури.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне українським митцям та прихильникам українського мистецтва, які вже тривалий час перебувають за межами країни чи вимушено змінили місце проживання після 2014 року, «занотовувати» мистецьке життя українців за кордоном, адже видання подібних журналів має потенціал не лише збільшити інтерес до культурної спадщини, але й підвищити рівень свідомості громадськості про значення та цінності їх надбання в контексті української культури.

Такі видавничі ініціативи, спрямовані на популяризацію української культури в світі та розвиток національної ідентичності, можуть створити підґрунтя та підсилити ймовірність повернення наших митців та їх спадщини в Україну, в тому числі у форматі «занотованого» на сторінках журналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорошенко В. Десяте. Нотатки з мистецтва. 1970. № 10. С. 5–7. URL: <https://uartlib.org/zhurnali/notatky-z-mystetstva-10-1970/> (дата звернення: 07.05.2023).
2. Журнал «Нотатки з мистецтва». Бібліотека українського мистецтва. URL: <https://uartlib.org/notatky-z-mystetstva-ukrainian-art-digest/> (дата звернення: 05.05.2023).
3. Лебедева К. Нотатки з мистецтва: краса проти СРСР. Читомо. URL: <https://chytomo.com/ekzempliary-xx/notatky-z-mystetstva-krasa-proty-srsr/> (дата звернення: 06.05.2023)
4. Турченко Ю. Нотатки з мистецтва, як явище в українському мистецтвознавстві. Нотатки з мистецтва. 1990. № 30. С. 17–19. URL: <https://uartlib.org/zhurnali/notatky-z-mystetstva-30-1990/> (дата звернення: 07.05.2023).
5. Шиприкєвич В. Ш. Оглянувшись назад. Нотатки з мистецтва. 1985. № 25. С. 5–7. URL: <https://uartlib.org/zhurnali/notatky-z-mystetstva-25-1985/> (дата звернення: 08.05.2023).
6. Diasporiana : електронна бібліотека. Проект зі збереження інтелектуальної спадщини української еміграції та розсіяння. URL: <https://diasporiana.org.ua/> (дата звернення: 09.05.2023).

Володимир ГНАТЮК,

доктор філософії з політичних наук, науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

ІСТОРІЇ МІГРАНТІВ У СУЧАСНИХ МІГРАЦІЙНИХ РОЗВІДКАХ: УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У міграційних дослідженнях досить часто науковці окреслюють процес міграції (широкий контекст) як будь-яку сукупність осіб, що переміщуються з одного місця до іншого. Але у відповідному ключі приховується епістемологічна небезпека здобути нерепрезентативні «усереднені» результати, що математично правильні стосовно тих, хто мігрує, проте змістовно можуть нести неповноцінні дані. І це за умови того, що пошуковою метою вчених, як правило, є визначення типового портрета мігранта або конкретно взятих його атрибутивних параметрів. Таким чином, таке завдання з позиції методології й отримання висновків абсолютно адекватне (більшість тематичних розвідок на це спрямовані), але воно не відображає індивідуального рівня життя переміщеної особи, що важливо для збалансованого розуміння його колективної та особистісної форм.

Суть у тому, що в межах будь-якої міграційної вибірки людина діє за власною індивідуальною схемою руху в просторово-хронологічному зрізі. І тому, попри те, що бажає науковець дізнатися про великі чи малі групи міграції, у фокусі його уваги повинні бути «траєкторії» кожного індивіда або (за потреби) їх вибірккові поєднання, наприклад родинні зв'язки певного типу. Історій мігрантів набули нового значення, бо за останній час вони почали сприйматися не тільки як первинний матеріал для аналітичної роботи, що без наступного вторинного опрацювання не становитиме пізнавальної ваги, а і як основне джерело, на базі якого дослідники отримуватимуть релевантні висновки.

Аналіз історій мігрантів досі є предметом розгляду багатьох закордонних вчених, які дуже часто кооперуються в межах серії видань певного видавництва чи залучені до тематичних монографій. Тому це сформувало стійку тенденцію у міжнародних дослідженнях із відповідної проблематики. Можна згадати серію книг «International Handbook» від видавництва «Routledge», в якій на особливу увагу заслуговує праця «Handbook of research methods in migration» за редакцією К. Варгас-Сілви. У цій праці науковці, зокрема Й. Карлінг, Л. Санчез-Аяла, К. Карлетто, А. де Брау, Р. Банерджі, Ф. Лозано, М. Штейнбергер, Е. Фанкхаузер та ін., розкрили проблему розрізнення підходів до вивчення мігрантів і технік опису їхніх історій [6, с. 117–269]. Не менш важливою є серія праць «Elgar Hand-

book» видавництва «Edward Elgar Publishing Limited», що зосереджена також на цій темі («Handbook of culture and migration»). Тут виокремимо розділ «Теорія та мобільність» [2, с. 6–136]. М. Собек, Р. Білсбароу, К. Бошемен, Б. Шумаєр і Ф. Бок'є висвітлюють методичний зріз – інструменти, завдяки яким здійснюють збір первинних даних і їх опрацювання [7, с. 109–243]. Важливою є дискусія «Життєвий досвід і репрезентації вимушеної міграції» на сторінках видання «The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies» [4, с. 291–369].

Загалом через свою концептуальну наближеність до ідеї «усної історії» в методологічному аспекті, зокрема «висвітлення подій і/або процесів від лише спостереження через трактування до діалогу між інтерв'юером та респондентом» [1], та у практичному сенсі до показника максимальної об'єктивності того, що сталося, історії мігрантів потенційно можуть стати потужною доказовою базою у політичному дискурсі та в межах міжнародного права щодо злочинів проти людства. Це особливо актуалізує сучасне «українське питання» у світі науково і прагматично, зважаючи на події російської воєнної агресії. Так, можна навести за приклади Нюрнберзький (1945–1946 рр.), Югославський (1993 – середина 2017 рр.) та Руандський (1994–2014 рр.) процеси, на яких задокументували звинувачення через процедуру «свідчення очевидців». Згодом це сформувало вагомі підстави для створення міжнародних трибуналів, результатами яких було рішення про «цілеспрямовану політику геноциду проти того чи іншого народу» [3; 5]. Це дуже важливо для будь-якого соціуму, де були аналогічні випадки, бо, зрештою, саме такі моменти «прокладають» дорогу до «відновлювальної справедливості», сприяють визволенню персональної та колективної пам'яті, суспільному переосмисленню історії. Це цілком реальний алгоритм для отримання інформації про події в Україні періоду повномасштабного вторгнення рф. Тому вивчення цих «історій» має бути одним із пріоритетів у міграційних дослідженнях, якщо мета Української держави полягає, по-перше, у підсиленні аргументації «знизу» (від народу) щодо заподіяних агресором зlodіян перед майбутнім міжнародним трибуналом і, по-друге, у намаганні відбудувати/відновити (якщо це можливо) довоєнне людське буття та створити передумови для повернення мігрантів з-за кордону.

При цьому, варто зазначити, що всі життєві історії українських мігрантів – біженців і вимушено переміщених осіб – можуть бути цікавими як для вченого, так і для пересічного читача (закордонного чи внутрішньодержавного). Проте невдало обрані формат збору та спосіб подання отриманих результатів (або взагалі відсутність відповідної роботи) нездатні повністю донести інформацію «як вона є». Причиною цьому є методологічна обмеженість або некваліфікованість науковця щодо відповідної теми. По суті, це закриває і фронт тиску «знизу», з боку громадянського суспільства держав, який, отримуючи інформацію

неповноцінним чином, знецінює дослідницьку репутацію наукових працівників серед ученої спільноти, створює прецеденти для майбутніх маніпуляцій з даними в державних і локальних ЗМІ у всьому світі. За цих умов українська сторона не матиме змоги щось змінити, оскільки це може розцінюватися як втручання у внутрішні справи іншої країни, що, очевидно, є прямим шляхом до дискредитації репутації та престижу України на міжнародному рівні. І в актуальний час російської агресії та пропаганди її ідеологічного «міра» є неприпустимим. Ті інформаційні побудови, що закарбовуються у свідомості людини, майже неможливо викоринити, а часто альтернативою стає лише заміщення на більш позитивні установки щодо об'єкта розгляду. Навіть у разі такого успішного витіснення це може зайняти багато часу. І тому зараз «на часі» логічний запит (суспільний та дослідницький) на адекватне висвітлення цих історій мігрантів в об'єктивному ракурсі.

Сьогодні дедалі чіткішим і зрозумілішим стає той факт (принаймні для закордонних розвідок), що історія мігранта – це широке інформаційне підґрунтя у вивченні міграційних процесів, явищ й індивідуального/групового/колективного досвіду осіб, що переміщуються. Завдяки різним доступним методологічним інструментам науковці мають змогу не лише якісно зібрати ці дані, але й ефективно і доречно їх проаналізувати. При цьому така опція альтернативності у виборі знаряддя – форми збору даних – сприяє підвищенню безпосередньої цінності отриманої інформації, її точності. І тому, зважаючи на цей аспект, всі історії міграції українських вимушено переміщених осіб, які постраждали від повномасштабного вторгнення військ держави-агресора росії в Україну, можуть бути почутими у цілому світі. Але для того, щоб це відбулося якомога конструктивніше та впливовіше у різних контекстах: правовому, політичному, культурному і т. д., українським дослідникам треба інтенсивніше долучатися до використання методологічного інструментального різноманіття, яке вже апробували закордонні науковці.

Тому доречно виділити дослідницькі моменти, на яких варто сфокусувати увагу в майбутньому.

По-перше, *методологічний*, в якому науковці будуть здатні відкрити дискусію щодо процесу інтеграції нових інструментів у вивчення міграційних історій у межах «української школи». Реалізацію цього аспекту забезпечать суспільствознавців, роблячи в апробації як специфічний соціологічний наголос, так і міждисциплінарний. По суті, це даватиме імпульс до практичного застосування методів у польових розвідках. Тому висновки було б цікаво порівняти, аби здійснити якісний аналіз отриманих результатів «до» та «після» розширення методологічного інструментарію.

По-друге, *концептуальний*, який характеризуватиметься тим, що отримані

дані можуть постати дійсно новою базою для вияву закономірностей розвитку процесів, які пов'язані з переміщення осіб, класифікацією їхніх різноманітних особливостей та навіть дескрипцією якісно іншого типу мігранта, що з'явився у Європі після подій лютого 2022 року.

По-третє, *політико-практичний*, що полягатиме у зборі інформації та її групуванні у форматі доказів, тобто «свідчень очевидців», які потенційно будуть документально використані і для міжнародного трибуналу (як уже історично було), і для просвітницької роботи всередині України та поза нею. Це дозволить консолідувати думки і ставлення світової спільноти до подій російсько-української війни та наслідків, що спричинила ця агресія. Не менш важливим напрямом будуть спільні дослідження наших вчених разом із міжнародними колегами. Вони можуть поєднувати описані вище аспекти або генерувати інший погляд на проблематику, але з ідентичним фокусом уваги: у центрі залишаться все ті ж історії українських мігрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маєрчик М. Польові дослідження: проблема достовірності й порозуміння. Народна творчість та етнографія. 2003. № 5–6. С. 82–85.
2. Cohen J., Sirkeci I. (Eds.). Handbook of Culture and Migration. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2021. 480 p.
3. Eltringham N. «We are not a Truth Commission»: Fragmented Narratives and the Historical Record at the International Criminal Tribunal for Rwanda. Journal of Genocide Research. London: Routledge Taylor and Francis Group. 2009. No. 11. P. 55–79.
4. Fiddian-Qasmiyeh E., Loescher G, Long K., Sigona N. (Eds.). The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies. Oxford: Oxford University Press, 2014. 784 p.
5. Miller D., Miller L. Survivors: An Oral History of the Armenian Genocide. Los Angeles: University of California, 1999. 274 p.
6. Vargas-Silva C (Ed.). Part II. Introduction to different techniques and approaches. Handbook of research methods in migration. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2012. P. 117–269.
7. White M. (Ed.). International Handbook of Migration and Population Distribution (International Handbooks of Population, 6). New York: Springer, 2016. 643 p.

Тетяна ГОЛДАК-ГОРБАЧЕВСЬКА,

к. іст. н., наукова співробітниця
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК У ПОВСЯКДЕННІ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну розпочався новий етап міграції українців за кордон. Постали нові виклики перед українською діаспорою. Проте залишилися не розв'язаними і попередні проблеми. Особливе місце серед яких належить церковно-релігійному чиннику та його ролі у збереженні національної ідентичності перед загрозою асиміляції в чужорідному середовищі.

У світовій практиці виділяють три концепції прийняття чужинців. Концепція мультикультуралізму, коли кожен приносить свою культуру як частинку мозаїки, з якої складається культура суспільства, протистоїть праворадикальним поглядам і національній сутності держави. Концепція «плавильного котла», підвиди якого поширені в Північній Америці. Вона полягає у тому, що кожен новий член суспільства приносить свою культуру та цінності до загального «котла», де все перетоплюється і набуває нових форм у загальній культурі. Ще виокремлюють концепцію, яка окреслює асиміляцію та розчинення новоприбулих у суспільстві [4]. Запобігти викликам асиміляційних процесів і посприяти збереженню національної ідентичності – це роль Церкви в громадах діаспори. Особливо швидким стало відновлення та поширення структур Православної та Греко-католицької церков за межами України наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр. Це була відповідь на духовні запити українських мігрантів четвертої хвилі. Дослідження ролі Церкви, її впливу на діаспору є актуальним на фоні глобалістських тенденцій у сучасному світі, зниженні кількості вірян, можливості самоорганізації діаспорних громад у церковному та позацерковному середовищах.

Державні наукові установи, а нарівні з ними церковні структури дотримуються стратегії контролю в явищі міграційного руху, проводячи постійний моніторинг, а Церква супроводжує мігрантів через духовний провід і соціальне служіння [3].

На відміну від автохтонних українців, для яких релігія частково була виключена з маркерів їхньої ідентифікації, бо домінували інші складники національної тотожності, ідентичність українців діаспори визначалася через

специфіку їхньої віри і належність до української Церкви. Релігія стала головною ознакою етнічності, оскільки перебрала ідеологічні важелі у формуванні української національної свідомості, а Церква замінила функції соціальних інститутів, зокрема держави, ставши і територією, і мовним середовищем, і рідними символами, своєю історією та людьми, освітою, частинкою культури. Поселившись на теренах інших держав, через економічні, соціальні, політичні, воєнні причини українці витворили своєрідні етнорелігійні субкультури. Особливо це відбулося у відомих мегаполісах, де існують «Українські села» та «Українські квартали», «Українські книгарні» та «Українські ресторани» [5, с. 314]. Починаючи з першої хвилі міграції, проблемою в комунікації між різними спільнотами ставали великі відстані, які доводилося долати. Перші емігранти прагнули обов'язково збудувати приміщення для спільної молитви, часто жертвуючи власним добробутом. Храм сприймався як святиня, але не далека, а своя, національна, де говорять і служать українською мовою. Єдиним стабільним чинником, який поєднав людей першої хвилі еміграції в одну національно-духовну спільноту, була саме Церква, яка здійснювала душпастирську функцію. На перших порах це проявлялося у супроводі мігрантів та їхньому духовному встановленні у країнах поселення, а надалі у намаганні створити відповідні церковно-ієрархічні структури. Зокрема соціально-культурну, яка передбачає допомогу емігрантам у створенні об'єднань для досягнення більш сприятливих соціальних очікувань. Культурно-освітні осередки ж ставали центрами таких об'єднань [3].

Комунікація в інорелігійному та іноетнічному середовищах коригувала українські звичаї. Наприклад, українці в нових умовах запозичували елементи традиційного способу життя суспільства, в якому жили. Зауважимо, це вони робили б і тут, в Україні, враховуючи динаміку змін, яких зазнає сучасний світ повсюдно. Церква у діаспорі вчила українців не тільки правдам віри та закликала до спільного виконання обрядів, участі в церковних ритуалах, а й стимулювала знати свою історію, своїх пращурів, біографії видатних українців. Церква відстоювала і зберігала українські традиції та звичаї, які найкраще проявляються в повсякденні. Насамперед це стосується обрядового супроводу кульмінаційних моментів людського життя (народження, шлюб і смерть) та основних свят календарного циклу, приготування українських сакральних і повсякденних страв, оберегів тощо. Водночас у нових обставинах кризи релігійності зародився феномен, який можна було б схарактеризувати як збільшення кількості номінальних членів релігійної організації, не враховуючи їхньої реальної дієвості [5, с. 314].

Через такі звичайні і повсякденні дії, як відзначення християнських свят, українці в діаспорі прагнуть зберегти зв'язок з історичним минулим,

з родинними подіями свого дитинства, юності. Традиційно відбуваються і недільні богослужіння, коли, крім церковної літургії, цілі родини збираються для спілкування між собою, а церковне подвір'я після Служби стає місцем зустрічі [5, с. 315]. Традиційне відвідування храмів більш притаманне мігрантам із західних областей України. Відвідуючи їх, вони демонструють не тільки свою віру і бажання спілкуватися з Богом, але й належність до певної церковної спільноти, релігійної громади.

Для того, щоб об'єктивно оцінити ситуацію з церковним життям самих мігрантів, потрібно поглянути на їхню релігійну свідомість. Дослідники проєкту Карітас «Україна», аналізуючи трудову міграцію в країнах Європи та росії, виокремили такі категорії мігрантів у контексті релігійної свідомості:

- ті, які практикують (ходять регулярно до церкви і приймають Святі Тайни);
- ті, які менше практикують (ходять до церкви час від часу, але не рідше раз у місяць);
- «літеплі» (ходять до церкви тоді, коли відчують у цьому духовну потребу);
- «річники» (ходять до церкви на Різдво і на Великдень);
- «туристи» (ходять до церкви при нагоді);
- ті, які не практикують (до них зараховують тих, які приходять до церкви тільки з нагоди певних урочистостей або взагалі не приходять).

Також слід згадати, що конфесійну належність не завжди зберігали [1]. Нерідко обирали українську Церкву (чи православну, чи греко-католицьку), яка ближче географічно.

Зважаючи на релігійну свідомість серед українських мігрантів на початку XXI ст., на перший план вийшли проблеми національно-культурної та церковно-духовної асиміляції. Національно-культурна асиміляція спрямована на втрату власної національно-культурної ідентичності, щоб якнайшвидше ввійти в культурно-національне середовище, в якому мігрант знайшовся. Натомість церковно-духовна асиміляція, як вже видно з самої назви, ставить перед собою завдання перетягнути або спонукати перейти мігранта з чітко визначеного церковно-духовного середовища, у якому він зростав і виховувався, в інше. Саме духовенство визнає, що коли йдеться про вірних, які внаслідок певних обставин знайшлися в іншому культурно-духовному світі, то потрібно визнати, що через брак відповідного патріотично-духовного виховання більшість із них є досить вразливими до усіх цих процесів [3].

На зміну християнських цінностей впливає загалом космополітична модель світового суспільства, яку все більше нав'язують західноєвропейській цивілізації. Знаходячись у ситуації емігрантства та не маючи свідомої позиції, багато людей поведуться по-різному: свідомо асимілюються на церковному рівні, мотивуючи це тим, що їм тут потрібно залишитися на довше. А оскільки більшість у країні

перебування є римо-католиками, тому і українці прагнуть бути пов'язаними з країною перебування через їхню Церкву [2, с. 56]. Інакше кажучи, церковна асиміляція йде поряд або навіть випереджує національну асиміляцію. Впливають на церковну асиміляцію представники єпархії або богословських кіл. Потрібно визнати, що немала частина римо-католицької єпархії не розуміє різниці поміж Римо-католицькою і Греко-католицькою Церквами. Як показують результати експертних опитувань, є навіть такі, які взагалі не чули, що існує Кодекс Канонів Східних Церков. Як наслідок, на пасторальному рівні вони трактують українців як своїх вірних. Це проявляють так: запрошують українського священника, який ними опікується; спонукають до поступової церковно-обрядової асиміляції наших людей (приклад Іспанії) [3].

Отже, релігійна свідомість є одним із ключових чинників у збереженні національної ідентифікації українців за межами Батьківщини, а Церква за кордоном виконує і деякі важливі соціальні функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванкова-Стецюк О. *Спільнота як Дім. Матеріали дослідницького проекту «Церковна громада як активна форма організації життя українців в умовах трудової міграції»*. Львів: Видавництво Тараса Сороки, 2010. 67 с.
2. Іванкова-Стецюк О. *Церква у просторі міграцій: етнокультурні ресурси та соціоінтегративний потенціал релігійних спільнот українців*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2012. 256 с.
3. Мілян Й. Сучасна українська міграція: знак часу, виклик і шанс для утвердження ідентичності Помісної Української Греко-Католицької Церкви. 2011. URL: <https://ugcc.church/blog/suchasna-ukrajinska-mihratsiya-znak-chasu-vyklyk-i-shans-dlya-utverdzhennya-identychnosti-pomisnoji-ukrajinskoji-hreko-katolytskoji-tserkvy/>.
4. Селещук Г. Відповідь Церкви на виклики внутрішньої міграції на прикладі Карітасу. 2017. URL: <https://ugcc.church/blog/vidpovid-tserkvy-na-vyklyky-vnutrishnoi-mihratsii-na-prykladi-karitasu/>.
5. Филипович Г. Релігійна ідентичність українців діаспори в контексті їхнього повсякденного життя. *Релігія та соціум*. 2013. № 3–4 (11–12). С. 314.

Оксана ГОРДА,

к. філол. н., старша наукова співробітниця
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

ЗБІЛЬШЕННЯ ОСЕРЕДКІВ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА ЗА КОРДОНОМ ЯК ОДИН ЗІ ШЛЯХІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Сьогодні проблема збереження національної ідентичності українців не лише не втрачає актуальності, а й поглиблюється. Цьому, зокрема, сприяє російсько-українська війна. Повномасштабне вторгнення рф в Україну 24 лютого 2022 р. змусило мільйони українців (щодо цього маємо різні дані – від 1 млн 830 тис. до понад 8 млн [6; 7]) покинути свої домівки та виїхати за кордон. Багатьох із них війна спонукала заново усвідомити, що таке бути українцем, наскільки це цінно та як важливо це зберегти. Проте в нових реаліях, коли необхідно швидко адаптуватися та успішно інтегруватися в країні поселення, «збереження власної ідентичності відходить на другий план» [4, с. 64].

Є низка факторів, які запобігають втраті національної самобутності українців за кордоном, серед них – патріотичне виховання та плекання етнонаціональних традицій у родині, діяльність української церкви, громадських організацій і осередків освіти. На останньому з перелічених факторів і зосередимо нашу увагу, адже саме заклади освіти сприяють вивченню та промоції мови, історії, культури, що є, як наголошують дослідники, основними складовими формування національної ідентичності [8, с. 24, 30].

Станом на сьогодні на сайті Міністерства закордонних справ України подано інформацію про 314 українських суботніх / недільних шкіл, що функціонують при громадських організаціях закордонних українців, які співпрацюють із закордонними дипломатичними установами України (центри, курси, гуртки з вивчення української мови) [2]. На жаль, зазначений ресурс не інформує, коли ці заклади розпочали роботу, а тому не дає змоги простежити, наскільки збільшилася їхня кількість після повномасштабного вторгнення рф в Україну. Немає повної інформації й на інших ресурсах, до прикладу, освітніх.

Певну інформацію про нові заклади освіти різних типів, що були створені у 2022 році та в яких викладають дисципліни українознавчого циклу, подано на порталі «Український освітній всесвіт». Ресурс інформує про відкриття Першої української школи у Польщі, яка має осередки у трьох великих містах: Варшаві, Кракові та Вроцлаві; Освітнього центру «Паляниця» в Данії, Українських секторів

у школах Грузії (Тбіліській публічній школі № 41 імені Михайла Грушевського та Державній школі № 20 у м. Батумі) тощо [10]. Низка нових шкіл розпочали діяльність у Великій Британії, Нідерландах, Франції, Естонії та ін. країнах [9, с. 11–12].

Окремі дані про відкриття українських шкіл і класів знаходимо на їхніх сайтах та новинних ресурсах ЗМІ. Так, Клуб католицької інтелігенції та Фондація «Наш вибір/Український дім» у Польщі ініціювали створення Варшавської української школи (SzkoUA) [13]. Розпочали роботу шість класів Німецько-української школи (два – у початковій школі «Азіз-Несін» у Фрідріхсгайні-Кройцберзі та чотири – у школі «Хелена-Ланге» у Штеглиць-Целендорфі) [12]. Збільшилися кількість українських класів у Румунії, окрім того, у цій країні створили українські освітні куточки (спеціально обладнані місця, де школярі можуть займатися в українських школах онлайн) [5].

Також у багатьох країнах ЄС (Польщі, Чехії, Словаччині, Австрії, Німеччині, Швейцарії, Болгарії, Угорщині, Іспанії, Греції) та Великій Британії з ініціативи МОН України сьогодні успішно функціонують українські освітні хаби, де з-поміж іншого (вивчення IT, англійської мови, опанування робочих професій, набуття навичок, необхідних для професійного зростання, отримання психологічної підтримки) можна удосконалювати свої знання з української мови. Вони є пріоритетним проєктом у сфері освіти під час війни, яку розв'язала рф [1; 3].

На підставі цих даних можемо стверджувати про тенденцію до збільшення українських освітніх осередків за кордоном.

Водночас, як показало розвідувальне дослідження «Українське шкільництво за кордоном: як вплинула війна в Україні», яке впродовж листопада 2022 р. – січня 2023 р. провів Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК) НУ «Львівська політехніка», збільшується і кількість учнів в українських школах закордоння [9, с. 12]. Здебільшого це діти, що прибули після початку повномасштабної війни, яку розпочала рф. Так, серед 87 шкіл-респондентів із 32 країн світу кількість українських закордонних закладів освіти, де додалося учнів після широкомасштабного вторгнення рф в Україну, становить 76,6% [9, с. 12]. А загалом у шкільні системи лише країн ЄС із 24 лютого 2022 р. по 7 березня 2023 р. інтегровано понад 760 тис. українських учнів [11].

Суттєве збільшення охочих навчатися в українських школах за кордоном загострює проблеми, що поставали перед багатьма з таких освітніх закладів (часто ще до 2022 року) та є невирішеними досі. Це, як показує згадане дослідження, труднощі з приміщеннями (вони переважно виникають через відсутність або нестачу коштів для оплати оренди), фінансування праці вчителів, наповнення класів дітьми різного віку, недостатня кількість навчальних ресурсів, неналежне технічне забезпечення тощо. За останній рік додалася ще одна

проблема – збільшення у класах російськомовних учнів, які прибули з України, що ускладнює налагодження комунікації у шкільному середовищі [9, с. 23–24].

З цими та іншими проблемами обізнаний освітній омбудсмен України: про них йдеться на сайті посадовця. Щодо їх вирішення, зокрема, зазначено: «Розвиток, спроможність цих шкіл і можливість навчання у них, тим паче довготривалого, не будуть можливими без системної державної підтримки таких шкіл з боку» [11].

Отже, тенденції до збільшення осередків українського шкільництва за кордоном та кількості учнів у школах свідчать про запит на вивчення предметів українознавчого циклу та прагнення зберегти національну ідентичність. Чи вдасться задовольнити цей запит і посприяти ідентифікації тих, хто нині його диктує, з Україною в майбутньому великою мірою залежить від подальших дій української влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні та Європі працює 16 українських освітніх хабів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-ta-yevropi-pracyuye-16-ukrayinskih-osvitnih-habiv> (дата звернення: 05.05.2023).
2. Закордонні українці. Шкільництво. URL: <https://zakordonniukrainci.mfa.gov.ua/ukrayinska-gromada/shkilnictvo> (дата звернення: 28.04.2023).
3. Інтерактивна мапа Українських освітніх хабів. URL: <https://eduhub.org.ua/> (дата звернення: 05.05.2023).
4. Кондрашевська Ю. Проблема збереження національної ідентичності української діаспори (на прикладі українців Канади у другій половині XX ст.). Схід. Аналітико-інформаційний журнал. 2017. № 1 (147). С. 64–69. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/29656/1/Проблема%20збереження%20національної%20ідентичності.pdf> (дата звернення: 27.04.2023).
5. Місць вистачило усім: як українські біженці навчаються у Румунії. URL: <https://kanaldim.tv/osvita-u-rumuniyi-dlya-ukrayinciv-yak-vidbuvayetsya-navchannya-u-shkolah-ta-universytetah/> (дата звернення: 05.05.2023).
6. Підтвердження оцінки про 8 мільйонів біженців з України немає... URL: <https://suspilne.media/396044-pidtvrdzenna-ocinki-pro-8-miljoniv-bizen-civ-z-ukraini-nemaє-direktorka-institutu-demografii/> (дата звернення: 28.04.2023).
7. Ситуація з біженцями в Україні. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 28.04.2023).

8. Ткаченко В. Україна : проблеми національної ідентичності. Політичний менеджмент. 2007. № 3. С. 19–37. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tkachenko_ukraina.pdf (дата звернення: 27.04.2023).
9. Українське шкільництво за кордоном : як вплинула війна в Україні / Ірина Ключковська, Ольга Долінська, Оксана Горда, Оксана Трумко, Оксана П'ятовська. Львів, 2023. 30 с. URL: <https://miok.lviv.ua/wp-content/uploads/2023/04/Doslidzhennia.pdf> (дата звернення: 28.04.2023).
10. Український освітній всесвіт. URL: <https://vsesvit.miok.lviv.ua/> (дата звернення: 04.05.2023).
11. Українські школи за кордоном потребують системної державної підтримки. Проблеми та пропозиції щодо їх розв'язання. URL: <https://eo.gov.ua/ukrainski-shkoly-za-kordonom-potrebuiut-systemnoi-derzhavnoi-pidtrymky/2023/03/22/> (дата звернення: 05.05.2023).
12. У Німеччині відкрили німецько-українську школу. URL: https://osvita.ua/abroad/higher_school/germany/87597/ (дата звернення: 04.05.2023).
13. Warszawska Szkoła Ukraińska. URL: <https://www.vshkolu.edu.pl/> (дата звернення: 04.05.2023).

Денис ГОРОХОВСЬКИЙ,

к. політ. н., доцент кафедри історії і філософії
Львівського торговельно-економічного університету,
Львів, Україна

ПОВЕРНЕННЯ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВИ В КОРОТКОСТРОКОВІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Проблема вимушених мігрантів актуальна для України вже майже 10 років. Але якщо з 2014 по 2022 роки вона стосувалася переважно питання вимушених переселенців у межах країни, то сьогодні мова йде вже про мільйони українців, які були змушені виїхати за кордон.

Якщо до 24 лютого 2022 року, тобто до початку повномасштабного вторгнення російських окупантів, в Єдиній інформаційній базі ВПО на обліку знаходилося 1 470 072 особи, то станом на 3 січня 2023 року їх кількість збільшилася втричі і становить 4 856 907 осіб. Однак і це число не у повній мірі відображає реальний стан справ. Адже ці 4,8 млн громадян України з різних причин вирішили отримати довідку про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Скоріше за все, мова йде про тих, хто бажав отримувати соціальні виплати та пенсійне забезпечення. У той же час невідома кількість українців не зробили цього, хоча відповідають критеріям ВПО. Найчастіше це пов'язано з небажанням інформувати державу про поточне місце перебування, політичними поглядами, непоінформованістю, або ж особистими переконаннями.

За оцінками Міжнародної організації з міграції та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, кількість осіб, які були вимушені покинути свій дім, становить 7,7 млн осіб. З них близько 4,8 мільйонів людей отримали тимчасовий захист в країнах-членах ЄС та інших країнах світу. Також невідомою залишається кількість українців, які були примусово депортовані у російську федерацію і, можливо, республіку білорусь.

При цьому, за даними ООН, за рік від початку повномасштабного вторгнення додому повернулося близько 6 млн мігрантів, з них лише 21% тих, хто знаходився за кордоном. Тому очевидно, що для Держави має стати одним із пріоритетів на найближчі роки створення умов для повернення вимушених мігрантів додому.

Звичайно, що найкращою є ситуація, коли вимушений мігрант зрештою повертається до місця свого постійного проживання, тобто до рідного дому. Але треба розуміти, що не завжди така опція може бути присутня у певних випадках. І це не означає, що Держава має залишити питання повернення своїх співгромадян до того часу, коли це стане можливо. Влада має розробити чіткий план комплексних механізмів державного реагування на всі можливі виклики,

які виникають у вимушеного мігранта від моменту прийняття особою рішення про евакуацію і до повної інтеграції у новій локації, або ж моменту повернення до місця постійного проживання.

Держава має розуміти, що такої мотивації, як забезпечення базових потреб людини – надання місця проживання, забезпечення роботою, медичними послугами, можливістю отримувати освіту тощо для повернення осіб, які були вимушені залишити Україну та тимчасово оселитися в інших дружніх країнах, не буде достатньо. І навіть надання матеріальної допомоги для категорій, які опинилися в складних життєвих обставинах, не є достатньою мотивацією у даному випадку.

По суті, Держава має почати конкурувати з країнами-партнерами за власних громадян, які зараз обирають, у якій країні їм продовжувати жити. І наразі статистика не дуже втішна. Так, згідно з опитуванням міжнародної компанії «Gremi Personal», станом на березень 2023 року 45% українців, які були вимушені залишити Україну і виїхати до Польщі, хочуть залишитися за кордоном на постійній основі. Це може свідчити про те, що люди не вірять, що Україна зможе забезпечити в майбутньому їхні потреби на тому рівні, як це може зробити, наприклад, та сама Польща.

Враховуючи загальну кількість вимушених мігрантів, це значний виклик для України, на який потрібно реагувати вже сьогодні, не чекаючи перемоги у війні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gremi Personal : Скільки українців планують лишитися в Польщі – дослідження. URL : <https://gremi-personal.com.ua/skilki-bizhenciv-ne-povernutsja-v-ukrainu-doslidzhennja>.
2. УВКБ ООН в Україні : Гуманітарна ситуація в Україні. Щомісячний інформаційний бюлетень УВКБ ООН. Квітень, 2023. С. 1.

Марія ДАНИЛЮК,

к. е. н., доцент кафедри управління та адміністрування
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту
Західноукраїнського національного університету;

Михайло ГРИЦКО,

студент,
Івано-Франківськ, Україна

ВПЛИВ МІГРАЦІЇ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Військове вторгнення росії в Україну призвело до небувалого явища – масової міграції населення та появи не відомого раніше в українському суспільстві феномена багатомільйонних вимушених мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, біженців, переселенців. Така велика хвиля вимушених мігрантів спричинила чималу кількість проблем соціального, економічного, фінансового, демографічного характеру.

Військові дії та вимушена міграція принесли нові виклики для діяльності підприємств, адже зазнала руйнувань інфраструктура, з'явилися обмеження доступу бізнесу до ресурсів та ринків збуту. Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити свою роботу. Багато компаній перевозили своїх співробітників та їхні родини у тил країни, облаштовували нові приміщення, пристосовувалися до реалій роботи під час повномасштабної війни.

Результати аналізу наукової літератури з проблеми дослідження свідчать, що питання впливу міграції на розвиток підприємництва привертає увагу багатьох дослідників, зокрема Бараняк І., Васильців Т., Дмитришин М., Данилишин М., Мульської О. та ін. З цього погляду проблематика сучасної вимушеної міграційної кризи та міграції підприємств в надзвичайних умовах нинішньої російсько-української війни набуває особливої актуальності.

Очевидним є те, що збереження та ефективна реалізація потенціалу підприємницького сектору, капіталізація факторів виробництва – головні економічні основи відновлення соціально-економічного розвитку, забезпечення економічної стійкості регіонів і окремих територій країни. Умовою економічного розвитку України сьогодні є ефективне переміщення бізнесу та його виробничого обладнання, устаткування та кадрового потенціалу у більш безпечні регіони. Це служитиме інструментом збереження ділової активності [1, с. 30].

Серед основних проблемних питань, що стримують відновлення та розвиток підприємництва на сьогодні є:

- невизначеність щодо подальшого розвитку ситуації;
- обмежені ресурси;
- проблеми з логістикою;
- вплив кваліфікованих кадрів;

падіння платоспроможного попиту на внутрішньому ринку.

Уряд спільно з Міністерством економіки України ініціював Програму підтримки підприємств, а саме їх релокацію [4], яка повинна сприяти відновленню економіки держави за рахунок переміщення підприємств з територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій, в безпечні регіони. Ключовим завданням релокації бізнесу є збереження власних активів та потужностей, відновлення діяльності та збереження робочих місць.

До програми може долучитися будь-яке підприємство, здійснивши повну або часткову релокацію своїх потужностей. Програма поширюється на регіони, що постраждали від бойових дій. Для цього потрібно подати заявку на переміщення на сайті Міністерства економіки, вказавши спеціалізацію підприємства, кількість працівників, можливості виробництва, потреби у виробничому приміщенні, сировині, розміщенні співробітників, а також спосіб транспортування.

Після позитивного рішення підприємство отримає пакет державної підтримки, що включає:

- підбір місця розташування для потужностей підприємства;
- допомогу з перевезенням на нову локацію;
- сприяння в розселенні працівників та пошуку нових співробітників;

підтримку у відновленні логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту.

Підтримка діяльності вітчизняного підприємництва під час війни є особливо важливим джерелом наповнення Державного бюджету та створення робочих місць. Тому для України наразі особливо актуальними є розробка та реалізація обґрунтованої та ефективної державної підтримки розвитку бізнесу з метою створення сприятливих умов для його організації та ведення. Розв'язання організаційних проблем, пов'язаних з релокацією підприємств та відновленням їх діяльності потребує системного підходу, оскільки масштабне переміщення підприємств на безпечні території дозволить Україні не лише зберегти виробництво та робочі місця для переміщених осіб, але й задовольнити попит населення низкою товарів і послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бараняк І., Васильців Т., Мульська О. Релокація бізнесу в області карпатського регіону в умовах війни : інструменти підтримки та нівелювання загроз. Економіка та управління національним господарством. 2022. С. 30–38.
2. Danyliuk, M., Dmytryshyn, M. Ukrainian state regional development fund : current realities, opportunities and prospects. Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2021. № 8 (13). С. 17–34. <https://doi.org/10.15330/jpnu.8.3.17-34>
3. Дмитришин М. В., Данилишин М. М. Формування системи ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2015. № 11 (2). С. 131–138.
4. Програма релокації підприємств. Міністерство економіки України : сайт. 2023. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679_e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv (дата звернення: 07.05.2023).

Олеся ДАЦКО,

д. е. н., доцентка, завідувачка кафедри менеджменту мистецтва
Львівської національної академії мистецтв,
Львів, Україна

Анатолій МОКІЙ,

д. е. н., професор, провідний науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього
Національної академії наук України»,
Львів, Україна

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ ЯК СКЛАДОВА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Національна ідентичність народу є важливою не лише з позиції формування спільної культурної основи держави. Сформована та міцна національна ідентичність часто є базисом соціально-економічного розвитку, а також актуалізації конкурентних переваг. Для України, яка за останні два століття пережила кілька великих еміграційних хвиль, збереження та розвиток національної ідентичності емігрантів є одним із постулатів національної безпеки, оскільки емігранти для нашої держави сьогодні є:

- джерелом автентичного людського ресурсу для подолання демографічної та трудової кризи;
- основою для брендингу та лобізму інтересів держави за кордоном;
- капіталізацією найбільшого джерела інвестицій в економіку України, у тому числі через перекази заробітчан;
- ініціаторами культурної та економічної дипломатії для вирішення конфліктів та протекції національних інтересів за кордоном.

Як вбачається, за час незалежної України тривале системне ігнорування державою українських емігрантів привело не лише до втрати значної частини людського капіталу, але й посилення воєнних, економічних, соціальних загроз.

Найбільшою проблемою для України на даному етапі є виживаність народу і демографічна криза, яка набула ознак загальнодержавної катастрофи, актуалізованої війною. Втім масштаби за кількісними та якісними параметрами цієї катастрофи сьогодні оцінити складно – через відсутність належного обліку людського ресурсу навіть всередині держави (останній перепис населення проводився у 2001 р.), сумнівну достовірність даних Державного демографічного реєстру України; неналежність ведення реєстрів територіальних громад, які засновані, втім не наповнені, тому не зрозумілою є приналежність до

територіальних громад, їх чисельність; істотну відмінність у обліку чисельності населення України: за результатами проведеного електронного перепису населення у грудні 2019 року виявили, що чисельність населення України становила 37,3 млн осіб, тоді як за офіційними даними Держстату – 41,9 млн осіб [1]. Тобто фактично розбіжність між проведеним дослідженням та обліковуваними даними склала 4,6 млн осіб. Вказуючи на недостатню об'єктивність методики електронного перепису, в Україні було обмаль дискусій щодо причин виявлених розбіжностей. Хоча очевидно, що здійснивши моніторинг даних за тенденціями емігрантів з України, можна констатувати очевидну його об'єктивність. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на 2020 р. за кордоном перебувало від понад 6 млн емігрантів [2].

Оцінюючи потенціал української ідентичності за кордоном (громадян України, які виїхали за кордон, а також тих, чиї предки є вихідцями з України і зберігають українську ідентичність) засвідчимо, що він є значним. Так, на Парламентських слуханнях 2009 р. зафіксовано чисельність закордонних українців від 16 до 20 млн осіб [3, с. 3]. Станом на травень 2023 р. чисельність емігрантів з України становила 8,2 млн осіб, що загалом має ознаки демографічної катастрофи [4].

На даний час в Україні оцінки чисельності закордонних українців значно менші, що свідчить про або відмову від самоідентифікації як українців закордонних українців, або про очевидну неналежну діяльність держави Україна та її органів щодо обліку та комунікації із закордонними українцями.

У 2016 р. ми дослідили чинники, які формують національну ідентичність в Україні та за кордоном, і встановили, що для емігрантів з рідною країною їх пов'язують етнічні культурні практики (73 %), родинні зв'язки (72 %), спільна релігія (41 %), тоді як з новими спільнотами за кордоном вони ідентифікують себе передусім через соціально-економічні (62 %) та політичні (політична стабільність – 53%) чинники, якість публічної власності та середовища (49 %) [5].

Фактично держава Україна впродовж багатьох років пропонувала закордонним українцям переважно можливості навчання та праці в Україні, практично не налагоджуючи системну підтримку та співпрацю, не інвестуючи у центри розвитку закордонного українства, не пропонуючи можливостей реального інвестування в розвиток української економіки. Тому, говорячи про розвиток національної ідентичності за кордоном, необхідно проаналізувати чинні механізми її підтримки та розвитку, капіталізації такої співпраці для України для двох кардинально відмінних груп закордонних українців: українці в росії; українці в інших державах світу.

Попри очевидну складність тематики національної ідентичності закордонних українців в росії, слід зазначити, що найбільше їх перебувало і

перебувають саме на території країни-агресорки. Показово, що з початком повномасштабного вторгнення найбільшим реципієнтом українських емігрантів стала знову саме держава-агресор (з 24 лютого 2022 року туди виїхало понад 5% населення України (2,85 млн громадян України) [3].

Війна, яка почалася у 2014 р., а також повномасштабне вторгнення стали наслідком недостатньої підтримки національної ідентичності, турботи та захисту українських інтересів на території росії, а також неактивізації потенціалу закордонних українців для захисту інтересів держави Україна, адже за час незалежності підтримка української ідентичності в країні-агресорці з боку Вітчизни була практично непомітною.

Після початку повномасштабних переслідувань української ідентичності на території росії, які розпочалися перед початком війни, держава Україна мала б належно зреагувати на такі факти дискримінації та репресії українців, які полягали у всеросійських заходах нищення українства (ліквідація рішенням Верховного суду рф найбільших українських організацій: Федеральної національно-культурної автономії «Українці Росії», загальноросійської ГО «Об'єднання українців Росії» (2012 р.), у 2015 році – прийняття законодавчої бази, яка посилила тиск на неурядові і міжнародні інституції, у т. ч. на Світовий Конгрес українців, який у 2019 р. визнаний генпрокуратурою небажаною організацією на території рф; обшуки та звинувачення в екстремізмі директорки Бібліотеки української літератури в Москві Н. Шаріної у 2015 р., закриття цієї бібліотеки у 2018 р., подальша ліквідація осередків українства та переслідування тих, хто виявляв свою національну ідентичність).

З боку держави Україна не було належної реакції та протидії таким дискримінації та переслідуванням. Більшість українців, які перебували і перебувають на території рф, усвідомивши, що виявляти національну українську ідентичність стало загрозливим для їхнього життя, здоров'я та майна, активно припиняли свою культурно-освітню діяльність. Окремі випадки протестів проти нападу росії на Україну стимулювали ще потужніші репресії, і значна частина тих, хто протестував проти політики та вторгнення росії в Україну були змушені виїхати з цієї держави, або були піддані переслідуванням.

На сьогодні держава Україна повинна була б переглянути політику щодо використання потенціалу закордонних українців в росії щодо протидії війні. Причому, якщо публічні виступи та протести очевидно не є ефективним засобом в умовах наявного в рф тоталітарного режиму (і очікувати такі не доцільно), то Україна могла б залучати українців в росії до диверсійної діяльності (як це відбувається в Білорусі). Крім того, комунікаційний тиск на закордонних українців в росії з повідомленнями, що в Україні відбуваються вбивства їхніх родичів, близьких, друзів може стати потужним інструментом накопичення потенціалу

національних протестів та вчинення активних дій щодо економічного підриву безпеки росії, посилення громадського тиску на організаторів війни.

Щодо закордонних українців у розвинених державах, то на сьогодні це значною мірою одна з «опор» розвитку України, яку слід капіталізувати в засади державної безпеки шляхом

- створення максимально сприятливих умов повернення українських емігрантів, передусім через доступ до публічних ресурсів (землі, просторів) для здійснення бізнесу з акцентом на розвиток малого та середнього бізнесу, особливо в малі громади;
- стратегії повернення молоді, що навчається за кордоном, через ангажування їх до участі в реалізації національних програм відбудови України;
- комплексного методичного забезпечення, сприяння в організації центрів української освіти, культури для дітей та молоді за кордоном; підтримки молодіжних національних організацій (Пласт, СУМ, Просвіта та ін.). Закордонні українці повинні усвідомлювати, що для держави Україна цінні не лише їхня підтримка та інвестиції, але і вони самі;
- обліку та активізації волонтерських ініціатив за кордоном, мережування активних волонтерів в глобальну мережу підтримки українства, відзначення цих ініціатив державою;
- формування та підтримки стійкої економічної та політичної співпраці з осередками закордонних українців;
- використання «вікна можливостей», яке відкрилося у зв'язку з ескалацією війни, коли світ прагне більше дізнатися про Україну, зокрема сформувати відповідні бази даних, комунікаційні кампанії, які дозволять максимально ефективно підтримувати інформацію про українськість, створювати стереотип, що «українське – це круто»;
- подолання базових негативних чинників, які гальмують соціально-економічний розвиток держави (корупції, непрозорості обліку та використання публічних ресурсів, репресивності контролюючих органів тощо).

Очевидно, що очікування Міністерства економіки України щодо повернення українських емігрантів у обсязі 4,5 млн впродовж перших двох років після завершення війни (3 млн біженців у перший рік, та 1,5 млн осіб – у другий) без належної державної політики рееміграції є безпідставними. До плану розвитку України слід включити окрему програму щодо формування та підтримки національної ідентичності закордонних українців як складової національної безпеки, з розробкою шляхів капіталізації такої співпраці, активізації двостороннього партнерства між українцями на різних горизонтальних рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Думська О. Нас – 37 мільйонів? Чотири питання про «електронний перепис» Дубілета. Радіо Свобода. 2020. 24 січня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/pytannia-prp-elektronnyj-perepys/30394873.html> (дата звернення: 7 квітня 2023 р.).
2. Міграція в Україні 2021: Цифри і факти. Міжнародна організація з міграції. 2021. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1861/files/documents/migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf (дата звернення: 2 квітня 2023 р.).
3. Інформаційно-аналітичні матеріали на тему: “Закордонне українство: сучасний стан та перспективи співпраці”. Матеріали Парламентських слухань. 2009. URL: <https://kompravlud.rada.gov.ua/uploads/documents/32362.pdf> (дата звернення: 2 квітня 2023 р.).
4. Refugees. Operational Data Portal by UNHCR. Last updated 09 May 2023. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.125435210.1171454164.1680007933-2051047251.1651146256 (дата звернення: 12 квітня 2023 р.).
5. Datsko O., Dudas T., Shchurko U. Socioeconomic and Cultural Dimensions of National Identity in the Globalized World. Journal of International Studies. 2016. Nov. P. 255 – 269. URL: https://www.researchgate.net/publication/316599733_Socioeconomic_and_Cultural_Dimensions_of_National_Identity_in_the_Globalized_World/fulltext/5a7ddd164585154d57d4e6d6/Socioeconomic-and-Cultural-Dimensions-of-National-Identity-in-the-Globalized-World.pdf.

Ігор ДЕРЕВ'ЯНКО,

к. іст. н., доцент
кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій
Національного авіаційного університету,
Київ, Україна

УКРАЇНЬСКА ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ: ПОВЕРНЕННЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ

Збройні конфлікти, політична нестабільність і безпекові загрози призводять до зростання обсягів міжнародної міграції і кількості внутрішньо переміщених осіб, що веде до перерозподілу населення між регіонами. Міграційні потоки, спричинені війною, свідчать про те, наскільки складним і багатоаспектним є явище вимушеної міграції.

Основною причиною масштабної вимушеної міграції населення України є розв'язання РФ агресивної війни проти України, внаслідок якої українська держава переживає чи не найбільшу міграційну кризу в своїй історії. Зовнішні і внутрішні міграції стали як для держави, так і для її громадян новим соціальним явищем, масштаби якого не можуть не вражати.

Сьогодні Україна переживає чи не найскладнішу віху в історії своєї незалежності. Повномасштабна війна та її негативні наслідки лише поглибили демографічні проблеми, що накопичувалися протягом 30 років. Одним із ключових питань на порядку денному є реінтеграція українських громадян, які знайшли тимчасовий притулок за кордоном. Повернення мігрантів є невід'ємною складовою міграційного процесу поряд із виїздом і перебуванням за кордоном. За висновком Організації з економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), сформованим на базі інформації з багатьох країн світу, у середньому упродовж п'яти років після виїзду на батьківщину повертаються від 20 до 50% мігрантів [4].

Зокрема, пріоритетним завданням діяльності Координаційного штабу, який було створено рішенням Уряду 18 жовтня 2022 року, є забезпечення виїзду українських громадян з тимчасово окупованих територій через інші країни для подальшого повернення в Україну.

Історичні випробування істотно впливають на скорочення чисельності населення в Україні. За роки незалежності Україна пережила декілька хвиль міграції, викликаних політичними, соціально-економічними, соціальними, релігійними причинами.

Водночас, поки триває війна з її трагічними і катастрофічними наслідками, темпи міграції залишаються високими. З початку війни змушені були мігрувати близько 13 млн осіб, що є безпрецедентним і найбільшим за оцінками експертів переміщенням людей у Європі з часів Другої світової війни [1].

За своїми масштабами, кількісними показниками та часовими рамками сучасна українська міграційна криза не має аналогів і значно перевершує афганську (1979–1989), яка спровокувала появу понад 6 млн біженців; венесуельську (2013–2019) – 3 млн осіб; сирійську (2019–2020) – майже 3 млн осіб [3]. Таким чином, російське вторгнення в Україну спровокувало одну з найбільших гуманітарних криз у Європі. Масштабна хвиля вимушених мігрантів і внутрішньо переміщених осіб спричинила низку проблем безпекового, соціального, економічного, фінансового й демографічного характеру. До того ж вимушена міграція українців негативно позначається на економічній активності, у першу чергу, через канал сукупного попиту. Адже вимушені мігранти, працюючи віддалено на українські компанії, витрачають свої заощадження та заробітки за кордоном, а не в Україні.

Станом на липень 2022 р., за даними ООН, за межі країни внаслідок війни виїхало 9,6 млн осіб. За даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців, статус тимчасового захисту у країнах Європи до 3 січня 2023 року отримали майже 5 млн українських біженців. Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні становить 6,5 млн осіб. Цілком ймовірно, що велика кількість зовнішніх мігрантів і внутрішньо переміщених осіб в Україні зберігатиметься до закінчення війни [1].

Від початку російського вторгнення в Україну Європейський Союз виявив солідарність з Україною, надавши їй військову, політичну, економічну, фінансову, гуманітарну допомогу. Країни ЄС уперше в історії активували Директиву тимчасового захисту, яка надає українським мігрантам право на легальне перебування в ЄС та працевлаштування, доступ до соціального житла, фінансову та медичну допомогу, соціальні послуги.

Як свідчать результати опитування, майже 80% українських мігрантів заявили, що хотіли б повернутися в Україну в майбутньому, а 13% планують повернення в найближчі три місяці [2].

Оцінюючи відсоток повернення вимушених українських мігрантів в Україну, слід враховувати й те, що він визначається не лише намірами біженців, а й особливостями статусу тимчасового захисту, який не надає мігрантам права постійного перебування у країнах ЄС.

Європейські країни вдаються до процесу масового повернення мігрантів із тимчасовим захистом, коли їхня країна стає безпечною для повернення. Країни ЄС практикують фінансові стимули для повернення мігрантів до своїх країн і загрози примусової депортації. Отже, після закінчення війни в Україні існують сподівання на повернення більшості вимушених мігрантів та отримання позитивних ефектів від збільшення обсягу трудових ресурсів.

Для того, щоб процес повернення мігрантів був стабільним, необхідно

проводити ефективну політику їх реінтеграції, яка поширюється на соціально-економічні і психологічні аспекти пристосування мігрантів до життя на батьківщині. Слід зауважити, що успішна реінтеграція можлива за наявності безпечових умов, можливостей для працевлаштування, вільного доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення.

Основними складовими програми реінтеграції мігрантів можуть стати: надання інформаційно-консультаційної підтримки в питаннях придбання чи отримання пільгового житла; сприяння зайнятості репатріантів у місцевій економіці; надання освітніх послуг і послуг із професійної підготовки; доступ до кредитів та мікрокредитів для започаткування і ведення власної справи; проведення громадських робіт із відновлення інфраструктури. Фінансування програм реінтеграції мігрантів може здійснюватися за рахунок коштів державних та місцевих бюджетів України, міжнародних донорів [1].

Отже, продумана і виважена багатовекторна політика реінтеграції вимушених мігрантів повинна підтримати процес стійкого повернення українських біженців після війни. Вона має сприяти здійсненню успішної адаптації українських мігрантів до політичної та економічної сфери життєдіяльності суспільства, а також зробити вагомий внесок у відновлення й структурну модернізацію вітчизняної економіки.

Основне завдання державної міграційної політики в умовах війни має полягати насамперед у мінімізації негативних наслідків міграції і її вектор повинен бути спрямований на зменшення відтоку населення та сприяння поверненню мігрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан Т. Як повернути українських біженців додому після війни. Економічна правда. 28 грудня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua> › columns › 2022/12/28.
2. Майже 80% біженців хочуть повернутись в Україну після війни – соціопитування Центру Разумкова. Interfax-Україна. 4 квітня 2022 року. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/820950.html>.
3. Найважчі міграційні кризи у світі за останні роки. Слово і діло. 11 листопада 2021 року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/11/11/infografika/svit/najvazhchi-mihraczijni-kryzy-sviti-ostanni-roky>.
4. Return Migration: A New Perspective. International Migration Outlook SOPEMI – 2008 Edition. Paris : OECD, 2008. URL: <https://www.oecd.org> › migration › mig.

Юлія ДЗЯБКО,

к. філол. н., молодша доцентка
Ібарацького християнського університету,
Хітачі, Японія

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯПОНІЇ СТОСОВНО УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Початок міграції українців до Японії значною мірою збігається в часі з розпадом Радянського Союзу, зародженням новітніх українсько-японських дипломатичних відносин та активізацією заходів інтернаціоналізації Японії на початку 1990-х років. Водночас, зважаючи на географічну віддаленість України та Японії, а також ментальні відмінності українців і японців [1], впродовж останніх тридцяти років відносно мало українців розглядали Японію як країну проживання. Згідно зі звітом Міністерства Юстиції Японії, станом на грудень 2021 р. на території країни проживало 1858 українців (0,07% серед іноземного населення) [4]. Однак повномасштабна війна Росії проти України, котра розпочалася 24 лютого 2022 року, змінила динаміку міграції українців до Японії. З початком нового етапу російсько-української війни Японія, яка першою в Азії відкрито засудила військове вторгнення росії до України та порушення територіальної цілісності й суверенітету України, відкрила двері для українських вимушених мігрантів.

Метою доповіді є схарактеризувати динаміку зростання українських вимушених мігрантів після 24 лютого 2022 року та розглянути основні зміни в міграційному законодавстві Японії щодо прийняття українців.

Історично Японія неохоче приймає мігрантів з інших країн та, попри офіційну політику інтернаціоналізації та мультикультуралізму, намагається захистити свої кордони від неконтрольованого потоку іммігрантів [1; 2]. Про що свідчить відсутність імміграційних віз, незмінна риторика уряду Японії про небажання змінювати імміграційну політику та, як наслідок, невелика частка іноземного населення, яка у 2022 році сягала 2,4% (3 млн) від 125-мільйонного населення. Стосовно ж підтримки біженців Японія ратифікувала Конвенцію про статус біженців 1951 року у 1979, після закінчення Другої індокитайської війни у 1975 році, з метою прийняття постраждалих із В'єтнаму, Лаосу та Камбоджі [5]. Водночас, попри імплементацію Конвенції впродовж 1975–2005 років, Японія надала притулок лише 11 тисячам індокитайських біженців, а, до прикладу, у 2021 році затвердила статус біженця тільки 1% заявників (це 74 особи). Окрім того, засади японської міграційної політики досі не передбачають програм тимчасового захисту для вимушених мігрантів і до 2022 року японський уряд

не робив виключень для шукачів тимчасового притулку з інших країн, зокрема Афганістану, М'янми, Сирії, де тривають збройні конфлікти.

Однак 2 березня 2022 року прем'єр-міністр Японії Фуміо Кішіда оголосив, що на знак солідарності з українським народом Японія прийме тих українських громадян, котрі шукають притулку за кордоном. Такий вияв підтримки Україні розцінюють радше як політичне рішення, аніж переосмислення японської міграційної політики, пов'язане із гуманітарною кризою у багатьох країнах світу.

Водночас система прийняття українських вимушених мігрантів у Японії не є традиційною програмою для біженців. Відповідно до Конвенції 1951 року, біженець – це «особа, яка не може або не бажає повернутися до країни свого походження через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань» [8]. Натомість заходи прийняття українців у Японії після 24 лютого 2022 року передбачають отримання статусу особи, котра потребує тимчасового прихистку (*asylum seeker*). За визначенням УВКБ ООН, підставою для отримання цього статусу є зовнішня агресія, іноземна окупація, громадянська війна, зіткнення на етнічній основі, природні чи техногенні катастрофи тощо [8]. Відтак українці, котрі шукають прихистку в Японії, отримують статус не біженців (японською – *nanmin*), а евакуйованих (*hinanmin*), що створює безпрецедентну ситуацію у міграційній політиці Японії стосовно прийняття вимушених мігрантів.

У березні 2022 року Японія зняла українцям заборону на в'їзд до країни у зв'язку із пандемією COVID-19 (Японія відкрила кордони для іноземців лише 11 жовтня 2022 року) та спростила процедуру отримання візи «Короткострокове перебування» терміном на 90 днів, на яку українці можуть податися у найближчому посольстві Японії. Після прибуття до країни українці можуть отримати за спрощеним механізмом 1-річну візу «Спеціальна діяльність», котра надає право на: працевлаштування на території Японії, державне соціальне страхування, отримання ідентифікаційного коду (*My Number Card*), безкоштовну дошкільну та шкільну освіту, відкриття банківського рахунку та соціальні виплати (щоденна виплата в розмірі 2400 єн (19\$) для осіб віком від 12 років і старше та 1200 єн (10\$) для дітей до 12 років). Окрім того, громадяни України, термін перебування яких на території Японії добіг кінця, за бажанням можуть продовжити перебування у зв'язку з військовими діями в Україні. Такий тип тимчасового захисту діє впродовж 1 року та може бути продовжений з огляду на небезпечну ситуацію в Україні. Як наслідок, за перші пів року повномасштабної війни до Японії евакуювалося понад 1500 українців, а станом на 10 травня 2023 року кількість вимушених мігрантів з України досягнула 2429 осіб (з них 455 дітей) [3]. Таким чином, частка новоприбулих українців перевищила кількість українців, які проживали в країні до лютого 2022 року.

Сьогодні Японія здійснює різносторонню підтримку українських евакуйованих, починаючи від допомоги з базовими потребами повсякденного життя до забезпечення доступу до мовних курсів, інтеграційних програм і психологічної допомоги. У плані фінансової підтримки однією з найбільших неурядових організацій, котра надає фінансову допомогу українським евакуйованим, є неприбуткова організація The Nippon Foundation. Починаючи з кінця квітня 2022 до березня 2023 року, українці, що знайшли тимчасовий захист у Японії, а також мають гаранта (особу, що проживає в Японії на момент подачі заяви), могли подати заявку до організації, яка зобов'язалася компенсувати транспортні витрати гаранта для перевезення українців до Японії і надати грошову допомогу на проживання (4 виплати у розмірі 250 тисяч єн що три місяці на особу) та утримання житла в Японії впродовж трьох років для 2 тисяч українців [6].

Станом на лютий 2023 року 85 університетів Японії виявили бажання взяти на навчання українських студентів на особливих умовах, щоб забезпечити студентам безпечний освітній процес. Також японські мовні школи оголосили, що готові запросити 100 українських студентів на безкоштовне навчання до Японії. У результаті за рік Японія прийняла 423 українські студенти [9], що майже в 4 рази більше, ніж у попередні роки. З огляду на те, що Японія зацікавлена у збільшенні кількості іноземної робочої сили, зокрема студентів, висловлюю припущення, що та частина студентства, яка зуміє отримати належний рівень японської мови та виявить бажання інтегруватися в японське суспільство, зможе за кілька років поповнити ряди висококваліфікованих спеціалістів на ринку праці Японії. Водночас ситуація з працевлаштуванням українців, які не мають досвіду японської освіти, є значно складнішою. Станом на лютий 2023 року лише 14% українських вимушених мігрантів, котрі отримали дозвіл на працевлаштування, змогли знайти офіційну роботу в Японії [7].

Отже, після 24 лютого 2022 року Японія виявила винятково високий рівень підтримки українських вимушених мігрантів на рівні урядових, освітніх і приватних організацій. Зважаючи на те, що новоприбулі українці є першими вимушеними мігрантами, яких Японія приймає відповідно до новостворених імміграційних правил, у подальших дослідженнях планує зосередити увагу на досвіді інтеграції українських вимушених мігрантів та ефективності міграційної політики Японії у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзябко Ю. Особливості соціокультурної інтеграції українців у Японії. Україна Модерна. 2022. № 31. С. 154 – 180.
2. Graburn N. and Ertl J. Internal Boundaries and Models of Multiculturalism in Con-

- temporary Japan. Multiculturalism in the New Japan / ed. by N. Graburn, J. Ertl and R. K. Tierney. New York, Oxford, 2008. P. 1–31.
3. Immigration Service Agency of Japan. URL: https://www.moj.go.jp/isa/publications/materials/01_00234.html (date of access: 10.05.2023).
 4. Ministry of Justice. Zairyu gaikokujin tokei. URL: https://www.isa.go.jp/en/policies/statistics/toukei_ichiran_touroku.html (date of access: 17.07.2022).
 5. Strausz M. International Pressure and Domestic Precedent: Japan's Resettlement of Indochinese Refugees. Asian Journal of Political Science. 2012. 20 (3). P. 244–266.
 6. The Nippon Foundation. The Nippon Foundation Support for Evacuees from Ukraine. URL: https://www.nippon-foundation.or.jp/en/what/projects/support_ukraine (date of access: 10.04.2023)
 7. The Japan News by the Yomiuri Shinbun. Ukrainian Evacuees facing daily challenges in Japan. URL: <https://japannews.yomiuri.co.jp/society/general-news/20230224-93217/> (date of access: 10.04.2023).
 8. UNHCR. Who are refugees? URL: <https://www.unhcr.org/ua/en/refugees-asylum-seekers> (date of access: 17.07.2022).
 9. Yomiuri Shinbun. Ukuraina gakusei, soteigai no hinan chokika... Semaru zaigaku kigen, shushoku shien nouhou nashi [Ukrainian students face unexpectedly prolonged evacuation... The looming deadline for enrollment and no know-how how to help students find jobs]. URL: <https://www.yomiuri.co.jp/national/20230305-OYT1T50013/3/> (date of access: 10.05.2023).

Ольга ДОЛІНСЬКА,

провідна соціологиня
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

УКРАЇНСЬКА ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ ДО КРАЇН ЄВРОПИ: МАСШТАБИ ТА НАСЛІДКИ

Повномасштабне воєнне вторгнення російської федерації на територію України та свідоме порушення агресором правил ведення бойових дій і принципів міжнародного гуманітарного права призвели до численних жертв серед мирного населення, а також масштабних руйнувань об'єктів цивільної та критичної інфраструктури. Одним із наслідків цієї жорсткої війни стала поява найбільшої міграційної хвилі в Європі та світі від Другої світової війни. Мільйони українців були змушені покинути свої домівки в пошуках безпеки та залишити позаду все своє життя, включно з матеріальними благами.

За даними Управління Верховного комісара ООН¹ у справах біженців, у період з 24 лютого 2022 р. по 9 травня 2023 р. з України до європейських країн виїхало 8,2 млн осіб, з яких майже 5,1 млн зареєстровані в межах різних програм тимчасового захисту країн-реципієнтів. Зауважимо, що загальна кількість вимушених мігрантів включає понад 2,8 млн осіб, які є на території рф та Білорусії, та 5,3 млн осіб, які перебувають в інших країнах Європи. Значна частка українських мігрантів перебуває в Польщі, Німеччині, Чехії, Великій Британії, Іспанії, Італії, Франції, Словаччині та Молдові (див. табл. 1) [4].

Не менш важливою для попередньої оцінки масштабів міграції є інформація про кількість перетинів українського кордону з країнами ЄС та Молдовою (див. табл. 2). З початку введення воєнного стану жителі України можуть перетинати державний кордон лише через наземні пункти пропуску, оскільки цивільне авіасполучення з іншими країнами через потенційну небезпеку призупинено [6, с. 462]. За даними УВКБ ООН [4], всього з 24 лютого 2022 р. по 9 травня 2023 р. зафіксовано 18,6 млн² перетинів кордону з України до сусідніх із нею країн. За той самий період у зворотному напрямку чисельність перетинів кордону сягнула 12,7 млн³.

¹ Статистика складається переважно з отриманих від влади кожної країни даних. ООН перевіряє цю інформацію, однак цифри є приблизними. Дані оновлюються на постійно щотижня.

² Не враховано кількість перетинів кордону в напрямку виїзду з України до російської федерації чи Білорусі.

³ Не враховано кількість перетинів кордону з Угорщини в Україну, оскільки влада країни не надає цієї інформації в службу УВКБ ООН.

Таблиця 1

**Країни-лідери Європи за кількість українських вимушених мігрантів
у період з 24.02.2022 р. по 09.05.2023 р., тис. осіб**

<i>Країна</i>	<i>Кількість мігрантів зареєстрованих у країні</i>	<i>Кількість мігрантів зареєстрованих у межах різних програм тимчасового захисту в країні</i>
Польща	1,593,860	1,593,860
Німеччина	1,061,623	934,420
Чехія	516,100	515,836
Велика Британія	203,700	203,700
Іспанія	175,962	175,962
Італія	175,107	175,107
Франція	118,994	118,994
Словаччина	114,628	114,628
Молдова	107,645	—

Джерело: складено автором на основі даних УВКБ ООН [4]

Таблиця 2

**Дані щодо кількості фактів перетинання українського кордону у дві сторони
з країнами ЄС та Молдовою**

<i>Країна</i>	<i>Дані перетину кордону для виїзду з України</i>	<i>Дані перетину кордону для в'їзду в Україну</i>	<i>Різниця між виїздом та в'їздом</i>
ДАНІ УВКБ ООН (24.02.2022 – 09.05.2023)			
Польща	11,467,172	9,227,726	2,239,446
Угорщина	2,636,985	—	—
Румунія	2,344,601	1,937,788	406,813
Словаччина	1,364,322	1,084,518	279,804
Молдова	814,622	458,524	356,098
Всього	18,627,702	12,708,556	5, 919,146
ДАНІ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ УКРАЇНИ (24.02.2022 – 01.05.2023)¹			
Польща	11,102,909	9,990,569	1,112,340
Угорщина	2,710,939	2,485,040	225,899
Румунія	2,881,078	2,601,639	279,439
Словаччина	1,350,982	1,158,458	192,524
Молдова	2,990,095	2,672,190	317,905
Всього	21,036,003	18,907,896	2,128,107

Джерело: складено автором на основі даних УВКБ ООН та Держприкордонслужби України [3; 4]

¹ Дані включають всіх осіб, які в'їхали/виїхали з території України протягом зазначеного терміну (включно з іноземними громадянами).

Сукупне негативне сальдо становить 5,9 млн, що фактично є досить близьким до даних щодо кількості українських вимушених мігрантів в європейських країнах¹. Проте, безумовно, якщо додати до загальної кількості зворотних перетинів досі невідому кількість таких перетинів зі сторони Угорщини, то цифри можуть суттєво відрізнятись один від одного.

Дещо інші дані надає Держприкордонслужба України (див. табл. 2). У період з 24 лютого 2022 р. по 1 травня 2023 р. установа зареєструвала 21 млн фактів перетину державного кордону для виїзду з України. Натомість кількість перетинів для в'їзду в країну становила 18,9 млн. Різниця між отриманими показниками склала 2,1 млн [3]. Зараз доволі важко робити припущення щодо причин такої істотної розбіжності між статистикою УВКБ ООН та даними Держприкордонслужби (3,8 млн²). Частково ситуацію можна пояснити різними джерелами та методами збору інформації, однак навіть при цьому відмінності є надто суттєвими. W

Загалом проаналізовані дані є умовними. Ставиться до них потрібно з обережністю, оскільки переміщення українських вимушених мігрантів між країнами Європи продовжується, як і прибуття нових. А ще сьогодні достатньо активним є процес повернення українських громадян додому, подальша інтенсивність якого буде залежати від низки важкопрогнозованих факторів. Це тривалість бойових дій, економічна ситуація в державі та швидкість відновлення знищеної інфраструктури, політика країн-реципієнтів щодо адаптації та інтеграції українців. Дослідники Інституту демографії та соціальних досліджень імені Михайла Птухи НАН України припускають, що обсяги незворотних міграційних втрат можуть становити від 600–700 тис. осіб до 5,0–5,5 млн осіб в майбутньому [2, с. 43]. Зауважимо, що найімовірніше більш-менш точну інформацію щодо масштабів міграції зможемо отримати лише після завершення війни.

Достеменно можемо зазначити одне – наслідки цієї міграційної кризи можуть бути катастрофічними для України. За результатами дослідження УВКБ ООН³, серед українських мігрантів 90% складають жінки. Серед них 34% віком від 18 до 34 р., 54% – від 35 до 59 р., а решта 12% – 60 р. та старші. До того ж 71% жінок відповіли, що вимушено виїхали за кордон разом із неповнолітніми дітьми [5]. Це великий демографічний та трудовий ресурс країни, втрата якого відчутно вплине на соціально-економічне життя України. Окрім цього, значна частина

¹ Без врахування російської федерації та Білорусі.

² Вважаємо, що відмінності будуть значними навіть з урахуванням наразі невідомої кількості фактів перетину угорсько-українського кордону для в'їзду в Україну.

³ Дослідження проводилося протягом травня–червня 2022 р. у Чехії, Угорщині, Молдові, Польщі, Румунії та Словаччині. Загалом проведено 4871 інтерв'ю з українськими вимушеними мігрантами.

жінок-мігрантів залишила на Батьківщині своїх чоловіків. Більшість сімей після припинення дії воєнного стану та заборони на перетин кордону для чоловіків намагатимуться об'єднатися. Головна проблема полягає в тому, яка тенденція буде переважати: чи повернення жінок з дітьми додому, чи переїзд чоловіків до своїх дружин за кордон [1, с. 223]. Як наслідок, є великі ризики отримати нову хвилю міграції вже після воєнних дій. Отож необхідно розробляти механізми повернення українських вимушених мігрантів для подальшого стабільного розвитку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соболева О. В. Особливості масової міграції українців до країн Західної Європи після 24 лютого 2022 року. Українознавство. 2022. №4. С. 220–229.
2. Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії російської федерації. Демографія та соціальна економіка. 2022. №2. С. 37–57.
3. Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua/> (дата звернення: 15.05.2023).
4. Ukraine Refuge Situation. The Operational Data Portal of UNHCR. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine/location> (дата звернення: 09.05.2023).
5. Lives on hold: profiles and intentions of refugees from Ukraine/UNHCR Region Bureau for Europe. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/94176> (дата звернення: 15.05.2023).
6. Kravchenko I., Zhuk R. The new migration wave from Ukraine to EU countries: scale, factors, consequences. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2022. №6. P. 458–468.

Ірина ДУДЧЕНКО, Олександра ОЖАРОВСЬКА,

студентки Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
Київ, Україна

Науковий керівник – к. е. н. Наталя Черненко

ЕКОНОМІЧНО ЗОРІЄНТОВАНА СТРАТЕГІЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ НЕЇ

Україна як країна, на території якої йде війна, стикається з великими міграційними викликами, в результаті яких виникають потреби в ефективній міграційній політиці, яка буде спрямована на економічний розвиток країни, спонукання до повернення емігрантів та інтеграцію іммігрантів в українське суспільство, ринок праці. В умовах окупації територій на сході України, а потім і повномасштабного вторгнення на територію держави, міграційний потік значно збільшився. Наразі це спричинило вагомі виклики для економіки та суспільства країни.

Під час війни в Україні масово збільшився відтік населення, зокрема тих, хто виїздить на постійне місце проживання за кордон. За даними Державної міграційної служби України, у 2014–2022 роках за кордон виїхало понад 6 мільйонів українців [1]. Більшість із них перебуває в російській федерації, Польщі, Італії, США, Канаді та країнах Європейського Союзу.

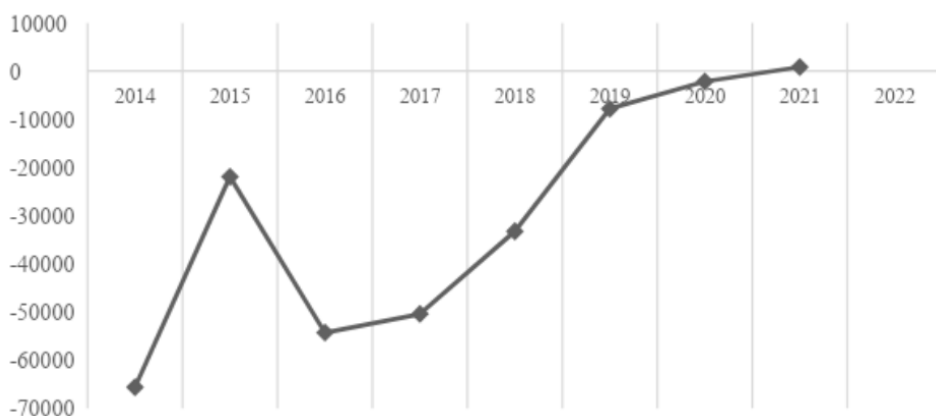

Рис. 1. Сальдо міграції (2014–2022 рр.), осіб

Примітка: складено автором за даними Світового банку [2].

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, через війну на Донбасі та внутрішню економічну ситуацію понад 80% українських мігрантів покинули країну. При цьому більше половини з них підтримують зв'язки зі своєю домівкою та регулярно надсилають гроші членам родини, які залишилися в Україні. Згідно з НБУ, відтік коштів з України громадянами, які проживають за кордоном, у 2020 році склав близько \$15 млрд [3].

Ця ситуація створює виклики як для України, так і для мігрантів. Для України важливо забезпечити належні умови для повернення мігрантів та інтеграції їх в українське суспільство та економіку. Також важливо створити ефективні механізми для зменшення відтоку населення та стимулювання економічного розвитку. Для мігрантів, які повертаються в Україну, важливо мати можливість знайти гідну роботу, отримати соціальну підтримку, доступ до житла та медичних послуг. Україна може розвивати економічно зорієнтовану стратегію міграційної політики, яка враховуватиме потреби економіки та суспільства і сприятиме ефективній інтеграції мігрантів у вітчизняну культуру й громадянське життя.

Україна повинна реалізовувати міграційну політику, яка б сприяла поверненню вітчизняних фахівців з-за кордону та залучала іноземних експертів та інвесторів в економіку країни. Наприклад, Україна могла б запустити програму підтримки повернення на батьківщину фахових вітчизняних експертів, які виїхали за кордон через війну. Також можливе впровадження проєктів співпраці з іноземними університетами та компаніями для залучення в Україну кваліфікованих працівників та інвесторів з інших країн.

Водночас важливо створити ефективні механізми моніторингу та оцінки міграційного процесу, які дозволять країні отримувати об'єктивну інформацію про обсяги та характер міграції, її соціально-економічні наслідки та можливості подальшого розвитку. Ці дані дозволять розробити ефективні стратегії міграційної політики для сприяння економічному зростанню, соціально-економічній інтеграції та забезпеченню стабільності українського суспільства.

Для забезпечення ефективної міграційної політики необхідна економічно орієнтована стратегія, яка сприятиме економічній інтеграції мігрантів в українське суспільство та ринок праці. Така стратегія має бути спрямована на розвиток української економіки, підвищення конкурентоспроможності, створення нових робочих місць та сприяння розвитку регіонів.

Одним з фундаментальних аспектів такої стратегії є диференційована політика відносно мігрантів, що враховуватиме їх освіту, професійні навички та здатність відновити економіку країни. Наприклад, для висококваліфікованих мігрантів можна створювати програми для залучення їх до розробки та реалізації інноваційних проєктів в галузі їхньої спеціалізації, тоді як для менш кваліфікованих мігрантів важливо буде запроваджувати програми розвитку,

навчання та проекти підвищення кваліфікації.

Для забезпечення ефективної економічної інтеграції мігрантів в українське суспільство та ринок праці також необхідні зміни в законодавчих та нормативних актах щодо міграційного процесу. На нашу думку, для прискорення процесу працевлаштування мігрантів потрібно спростити механізм отримання дозволу на роботу та забезпечити оперативну видачу цього документа. Також важливо забезпечити створення програм підтримки малого та середнього підприємництва, які згодом можуть допомогти мігрантам знайти роботу та розпочати власний бізнес.

Одним із ключових елементів економічної стратегії міграційної політики є інтеграція мігрантів у національну культуру та суспільство. З цією метою можна реалізувати інтеграційні програми, які допоможуть мігрантам дізнатися про культуру та історію України, вивчити мову та отримати інші необхідні навички. Ці програми можуть стати важливим елементом збереження національної ідентичності та підвищення культурної толерантності в українському суспільстві.

Загалом, економічно зорієнтована стратегія міграційної політики України в умовах війни та після неї є ключовою для розвитку країни та ефективної інтеграції мігрантів в українське суспільство та ринок праці. Це може сприяти створенню нових можливостей для економічного зростання, розвитку бізнесу та підвищенню соціально-економічного рівня країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна міграційна служба України. URL: <https://dmsu.gov.ua/> (дата звернення: 08.05.2023).
2. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 08.05.2023).
3. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 08.05.2023).

Світлана ЄРМОЛЕНКО,

д. філол. н., професорка, академік НАН України,
головна наукова співробітниця відділу стилістики,
культури мови та соціолінгвістики
Інституту української мови НАН України,
Київ, Україна

ЛІНГВОСОФІЯ «УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ»: ВІД ТЛУМАЧЕННЯ ІНШОМОВНОГО СЛОВА ДО ФІЛОСОФСЬКОГО ТЕРМІНА

Актуалізація поняття «ідентичність» спричинена добою глобалізації, посиленням міграційних процесів у світі. Різні причини таких світових змін загострюють увагу до проблем національної ідентичності. У зв'язку із загарбницькою війною росії проти України ці проблеми набули екзистенційного значення для українців, які життям своїх незламних захисників і захисниць платять за українську ідентичність, за право національної самобутності, за долю своєї самостійної держави.

Історичний час узвичаєння іншомовної назви ідентичність в українському лексиконі змінював лінгвософію цього поняття. Розширення лексичної сполучуваності з різними означальними конкретизаторами на зразок *ідентичність – державна, етнічна, мовна, культурна* тощо зумовлювало термінологізацію відповідних словосполучень, уживаних у різних сферах суспільної комунікації.

Семантична структура слова ідентичність (пор. прикметник *ідентичний*), зафіксованого в словниках іншомовних слів, сучасних тлумачних словниках української мови, потребує уточнення у зв'язку з термінологічним змістом уживаного в гуманітарних науках словосполучення *національна ідентичність*. Цей термін засвідчує вищий ступінь абстракції: ознака репрезентує синтез спільного (вказівка на спільні ознаки, притаманні представникам певної нації) і відмінного (наявна сема протиставлення іншим націям з їхніми ідентичними ознаками). Пізнання спільного і відмінного в процесі *ідентифікації* фіксує «Філософський енциклопедичний словник»: «Важливою особливістю гуманітарних наук є взаємозалежність та взаємовплив ідентифікації та самоідентифікації» [2, с. 234]. Різну рецепцію фіксуємо в оцінній семантиці відмінних суголосних понять *своєрідний* і *специфічний*.

На рівні буденно-побутової культури для вербалізації поняття одночасної ідентифікації та самоідентифікації існують комунікати зі значенням протиставлення *свій – чужий, ми – вони*. Оцінно-вказівна семантика таких висловів характерна для художніх текстів, тематика яких пов'язана з драматичними

подіями війни, міграційними процесами, соціальними, психологічними проблемами в суспільстві.

Автори сучасних науково-історичних текстів часто використовують термін *ідентичність*, пор.: *етнічна ідентичність, національна ідентичність; українська політична і культурна ідентичність*. Як синонімічні функціонують назви *національна ідентичність, самоідентифікація, українська самосвідомість*.

Академік І. М. Дзюба розрізняв поняття *національної (державної), етнічної, історичної, територіальної, релігійної, мовної, культурної ідентичності*. На нерозривному зв'язку культури і мови, цілісності культури постійно наголошував учений: «Культура стає способом вираження національної ідентичності та виявлення сенсу буття народу... Культура – це самотворення нації в часі і просторі» [1, с. 246].

В українській літературній мові історично сформувався словотвірний ряд, що об'єднує слова з компонентом *САМО*: *самосвідомість, самоототожнення, самобутність, самодостатність, самовиявлення, самореалізація, самоствердження, саморозуміння, самоздійснення, самокоригування, самозбереження, самоозначення, самостояння*. Логічно-психологічний зміст цих номінацій співвідносний із термінами *національна ідентичність, ментальність*.

Незаперечним є зв'язок між вербалізованими поняттями «ідентичність» і «міграція». Вимушена міграція українців почалася ще до масштабної війни росії проти України. Хоч маємо давню історію української західної діаспори, іммігрантів з України ідентифікували в інших державах як мігрантів з росії. Так само в масовій свідомості утверджувалася думка, що тільки росія, а не всі народи російської імперії здобули разом із союзниками перемогу над фашизмом у Другій світовій війні.

Війна росії проти України кардинально змінила ставлення українців до мовної самоідентифікації, проте повернення українців до рідної мови, мовно-національне самоусвідомлення – процес тривалий, у якому надзвичайно важлива роль належить національній освіті, культурі, інформаційній політиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюба І. М. Україна у пошуках нової ідентичності. Статті, виступи, інтерв'ю. Київ : Україна, 2006.
2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002.

Сергій ЄСІМОВ,

к. ю. н., доцент, професор
кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
Львів, Україна

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах соціально-економічної та міжнародно-політичної ситуації, що склалася, проблема забезпечення та підтримки безпеки як базової потреби людини набуває особливої актуальності. Не винятком є проблеми, пов'язані з забезпеченням національної безпеки України в умовах напруженої та нестабільної ситуації на міжнародній арені.

Національну безпеку країни визначають як стан динамічної захищеності особи, суспільства та держави від потенційно наявних загроз, здатність розпізнавати та своєчасно вживати необхідних заходів щодо їх нейтралізації.

Законодавець зазначає, що однією зі стратегічних і перспективних цілей забезпечення національної безпеки є розвиток економіки країни, гарантування економічної безпеки, успішне протистояння впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [1].

Економічна безпека України є частиною національної безпеки. Вона зазнає змін через посилення загроз, які вже існують, та появу нових економічних викликів. Однією із проблем є поширення міграції, що несе деструктивний потенціал і може негативно вплинути на соціально-економічний розвиток України.

Факт міграції розглядається з двох основних позицій: по-перше, як процес, що впливає на економіку; по-друге, як явище, здатне впливати на аналізовані об'єкти.

Для того, щоб схарактеризувати вплив будь-якого явища або процесу на економічну безпеку країни, потрібно визначити його місце та роль у цій системі, а потім розпочати кількісну оцінку впливу, який він має. Зазначимо, що у науковій літературі недостатньо уваги приділяється комплексній оцінці міграційних процесів, метою яких є забезпечення національної безпеки та сталого соціально-економічного розвитку в сучасних соціально-економічних умовах воєнного стану.

Низка актуальних аспектів – взаємодія міграційних процесів із системою національної безпеки України, особливості регулювання міграційних процесів із погляду забезпечення національної безпеки – вивчені недостатньо. Необхідно модифікувати науковий підхід до розуміння ролі міграції та формування

напрямів досліджень міграційних процесів, зокрема визначити соціально-економічні параметри взаємодії міграційних процесів із системою національної безпеки України.

Лише внаслідок комплексного підходу до розуміння процесу взаємодії міграційних процесів і системи національної економічної безпеки можуть бути визначені умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни у поточний період воєнного стану та післявоєнний період відбудови економіки.

Логіка наукового дослідження взаємозв'язку міграції та системи економічної безпеки повинна мати таку послідовність:

- визначення місця міграції у системі економічної безпеки України та характеристика напрямів взаємного впливу міграції на економічну безпеку;
- опис наслідків впливу міграції на економічну безпеку України;
- пошук способів нейтралізації негативних наслідків впливу шляхом удосконалення механізму запобігання міграції у системі забезпечення економічної безпеки України.

Необхідно зауважити, що питання міграційних процесів знайшли відображення у Національній економічній стратегії на період до 2030 року та Стратегії державної міграційної політики на період до 2025 року, однак, викликана бойовими діями, міграція не охоплена дослідженнями, на яких базувались зазначені нормативні акти [2; 3].

При вивченні системи економічної безпеки висувають гіпотезу про те, що міграційні процеси можна розглядати як одну із загроз. Проте для наукового обґрунтування тези про необхідність визнання міграції як загрози економічній безпеці країни необхідно проаналізувати низку теоретичних та емпіричних досліджень, навести нові аргументи, що підтверджують деструктивний вплив цього явища на економіку України.

Примітним є той факт, що законодавець розглядає міграцію із двох основних позицій: як загрозу державній та громадській безпеці; як одну з головних стратегічних загроз національній безпеці в галузі економіки.

Основними стратегічними загрозами національній безпеці в галузі економіки визначено: праце недостатність, яка прогресує; збереження значної частки тіньової економіки, умов для корупції та криміналізації господарсько-фінансових відносин; нерівномірний розвиток регіонів; зниження стійкості національної системи розселення.

У Стратегії економічної безпеки України наголошено на актуальності проблем, пов'язаних із міграцією, що здебільшого зумовлено поширенням міграції та трудовою діяльністю серед внутрішніх мігрантів. У документі зазначено, що одним з основних завдань щодо реалізації напрямку, який стосується розвитку системи державного управління, прогнозування та

стратегічного планування у сфері економіки, є оптимізація потоків трудової міграції відповідно до потреб національної економіки [4].

Проблеми впливу міграційних процесів на економічну безпеку України в умовах війни вивчені недостатньо. Досить складно встановити, у чому конкретно полягає вплив міграційних процесів на різні складові економічної безпеки, та складно окреслити ці складові – предметні межі проблеми економічної безпеки стосовно міграції.

Зростання міграції в умовах воєнного стану створює загрозу національній безпеці, вимагає комплексного підходу до врегулювання низки питань, узгодженості дій національної економіки з урахуванням інтересів мігрантів, пошуку нових шляхів розв'язання проблем, пов'язаних із переміщенням мігрантів на національному та європейському рівнях.

Залежно від масштабів, а також причин, що спонукають або змушують частину населення залишати звичне середовище, міграція може бути серйозною загрозою національній безпеці країни.

Міграція сьогодні – це реальна загроза національній безпеці України. Вона частково латентна за своєю природою, і це вимагає скоординованого підходу до вирішення поставлених завдань не лише від зацікавлених органів державної влади, а й активної участі інститутів громадянського суспільства, а також наукового осмислення взаємозв'язку міграції та політичних процесів, що відбуваються в Україні та Європейському Союзі. Мігранти, перебуваючи в уразливому становищі, відчуваючи побутову та трудову невлаштованість, включаються до протиправної діяльності, яка не є визначальним чинником, але існує.

Вплив міграції – явище неоднозначне. Якщо говорити про її основний вплив у нинішніх умовах, слід визнати, що він реалізується у створенні та посиленні загроз перед різним аспектами економічної безпеки. Поряд із перевагами, що надані міжнародною міграцією населенню України, необхідно, якщо можна, пом'якшувати негативні наслідки на економічну безпеку України.

Процес руху трудових ресурсів неоднозначно впливає на економічну безпеку країни. Сьогодні чітко простежується домінанта негативного впливу трудової міграції. Частина вчених стверджує, що міграцію необхідно розглядати як реальну загрозу національній економічній безпеці, оскільки вона деструктивно позначається на стані захищеності економіки, інститутах влади, національних інтересах і соціально спрямованому розвитку країни, що є сутністю економічної безпеки.

Існує об'єктивна необхідність у конкретизації та подальшій систематизації загроз економічній безпеці країни, що виникають під впливом міграційних процесів. Зазначимо, що міграційні процеси пов'язані зі системою загроз

економічній безпеці. Це збереження значної частки тіньового сектору економіки України; відтік фінансових ресурсів; незбалансованість національної бюджетної системи через скорочення дохідної частини бюджету, що спричинено не надходження податкових відрахувань від трудової діяльності мігрантів; зниження інвестиційної та інноваційної активності, відставання в галузі розроблення та впровадження нових і перспективних технологій; нерівномірність просторового розвитку України, посилення диференціації регіонів і місцевих адміністративно-територіальних утворень за рівнем і темпами соціально-економічного розвитку.

Демографічна ситуація в умовах воєнного стану є відображенням міграційних процесів, і, по суті, міграція не є абстрактним і самостійним соціально-економічним явищем. Її структура та обсяг перебувають у взаємозв'язку зі станом економіки у певний момент часу та безпосередньо відображають рівень захищеності економічної системи від впливу різних викликів, загроз і ризиків у сфері економічної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2022 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>
2. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>
3. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>

Світлана ЗАКІРОВА,

к. іст. н., доцентка, завідувачка
відділу обслуговування інформаційними ресурсами
Національної юридичної бібліотеки
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У ЄВРОПІ

Мільйони українських громадян після 24 лютого 2022 р. були змушені покинути свої домівки і виїхати за межі нашої країни через широкомасштабне вторгнення РФ в Україну, надзвичайну активність бойових дій і загрозу ракетних обстрілів по всій території держави. Переважна частина українських втікачів від війни знайшла прихисток у державах ЄС, лідерами серед яких за кількістю зареєстрованих біженців з України є Польща, Німеччина і Чехія. Станом на 2 травня 2023 р., за даними УВКБ ООН, з понад 8 млн українських біженців 5 065 235 українців зареєстровані для тимчасового захисту або аналогічних національних статусів захисту в Європі [1]. Процеси, пов'язані з надзвичайною за своїми масштабами і характером хвилею українських біженців, потребують глибокого наукового осмислення.

Зовнішня міграційна хвиля українців, яку спричинила широкомасштабна агресія РФ проти нашої держави, має суттєві особливості. Варто виділити декілька з них, які мають інтегрований вплив на багато інших аспектів перебування українських біженців у Європі.

1. Чисельність біженців. Загальна кількість українських біженців, які вимушені були шукати прихистку в європейських країнах, сьогодні становить понад 14,5 млн осіб. У більшості держав Євросоюзу у 2022 р. кількість українських втікачів від війни перевищила усі інші категорії біженців. Зокрема, за оприлюдненими даними Федерального статистичного відомства, станом на 12 лютого 2023 р. 1 062 029 осіб з України шукали притулку в Німеччині, 139 000 українців повернулися на батьківщину, тож підсумковий показник майже за рік – 962 000 осіб. Міграційний приплив українців до Німеччини у 2022 р. перевищив імміграцію (834 000 осіб) з Сирії, Афганістану та Іраку за разом узяті 2014–2016 рр., коли кількість біженців була максимальною [4].

2. Легалізація у державах Європейського Союзу. Узаконення правового становища біженців у ЄС спирається на спеціальну процедуру, яку було розроблено на випадок воєнного конфлікту в державах Європи на підставі Директиви від 20 липня 2001 р. № 2001/55/ЄС «Про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи,

що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та несення їх наслідків». Ухваливши натомість Імплементативне Рішення Ради ЄС 2022/382 4 березня 2022 р., Рада ЄС вперше активувала процедуру саме для українських громадян-біженців після початку російської агресії в Україну 24 лютого 2022 р. Цей нормативний документ призначений для того, щоб особа мала можливість швидше і простіше отримати статус біженця або оформити тимчасовий притулок, оминаючи стандартну процедуру. Особливість застосування Директиви щодо українців полягає у можливостях вільно пересуватися країнами ЄС та самостійно обирати країни перебування. Крім того, статус тимчасового захисту щодо українських біженців активується одразу після перетину кордону з будь-якою країною ЄС, але доступ до усіх прав, які передбачає цей статус, стає можливим лише після реєстрації у відповідних органах влади у державі ЄС, до якої вони в'їхали.

3. Соціальний портрет біженця. Левову частку українських біженців становлять жінки і діти. У 2022 р. Міжнародний дослідницький холдинг 4Service провів масштабне опитування у 36 країнах Європи і відзначив, що 93 % українських біженців – молоді жінки і 7 % – чоловіки, які з дітьми (64 %) рятувалися від війни [8]. Через рік широкомасштабної агресії РФ проти України відомості щодо складу біженців практично не змінилися. Так, за даними опитування організації «Центр економічної стратегії» та дослідницької агенції Info Sapiens, оприлюдненого у березні 2023 р., половина українців, які виїхали за кордон, – діти. Серед дорослих 83 % становлять жінки, переважно (42 %) у віці 35–49 років [6]. Такі відомості корелюються з даними національних опитувань, що проводилися у країнах, які приймають біженців. Зокрема, у Німеччині середній вік українських біженців – 28 років. Близько 80 % біженців – жінки, з яких 48 % проживають з неповнолітніми дітьми [5]. Для порівняння серед інших категорій біженців у Німеччині переважають чоловіки – 59 %, середній вік яких – 40 років [3].

Особливістю можна вважати й інші риси соціального портрета українського біженця. Зокрема те, що серед українських біженців 83 % – люди з вищою або незакінченою вищою освітою [7]. Натомість більшість з інших категорій біженців у Європі мають значно нижчу кваліфікацію та рівень освіти. Наприклад, вищу або середню освіту мають серед біженців із Сирії – понад 50 %, з Афганістану – близько 20 %, з Еритреї – лише 10 % [9].

Суттєво відрізняються і напрями міграції: українці виїжджали до будь-якої країни ЄС (перевага є лише для держав, де живуть родичі та близькі), біженці з азіатсько-африканських країн мають стійкий пріоритет – Німеччина або Швеція. Зважаючи на багатоаспектність проблеми, питання українських біженців у Європі матиме актуальність доволі тривалий час. Потребують ґрунтовного

вивчення і наукового аналізу такі його аспекти: адаптація біженців до нових умов життя; особливості правового статусу українських втікачів від війни; навантаження на фінансові можливості європейських держав і місцевих органів влади та нові виклики для соціальної інфраструктури країн ЄС через зростання незахищених верств населення, спричинених масштабами міграції; демографічні трансформації у структурі народонаселення усіх причетних держав; реагування ринку праці на масовий приплив / відтік значного трудового ресурсу; загальні зміни в економіці як країн-реципієнтів, так і України. З метою акумулювання наявних ресурсів і створення спеціалізованої структурованої бази даних, яка відображає національні та міжнародні напрацювання у сфері захисту прав біженців і вимушених переселенців, питань соціалізації біженців у країнах перебування, їх інтеграції у нові громади, використання соціального потенціалу біженців і внутрішньо переміщених осіб, у березні 2022 р. Національною юридичною бібліотекою України у співпраці з Інститутом інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського було створено інформаційно-аналітичний ресурс «БІЖЕНЦІ ТА ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ | REFUGEES AND INTERNALLY DISPLACED PERSONS» [2].

Ресурс складається з чотирьох основних кейсів: правовий, інформаційний, науковий і організаційно-методичний. Загальна структура вебпорталу передбачає консолідацію широкого масиву ресурсів і джерел, а саме: актів міжнародного законодавства, стандартів Ради Європи, окремих рішень Європейського суду з прав людини, документів національного законодавства з питань ВПО і біженців, рішень української судової практики, спеціальних програм міжнародних гуманітарних партнерів України; аналітичних публікацій, візуальних джерел і проєктів, бібліографічних матеріалів, рекомендаційних посібників та організаційних документів, реєстрів корисних ресурсів організацій та установ; наукових монографій, статей, компаративістських досліджень, ситуаційних звітів і даних медіамоніторингів; публіцистичних матеріалів, інтернет-матеріалів, досліджень регіонального та місцевого рівнів.

Отже, свідченням активної підтримки України державами ЄС у боротьбі проти російської агресії стала максимально сприятлива політика щодо українських біженців. Натомість Україні вже сьогодні, а тим більше після перемоги над країною-агресором, будуть дуже потрібні вміння, кваліфікація, потенціал і завзятість наших громадян, які через війну вимушено виїхали за межі своєї країни. Тож вивчення проблем біженців сприятиме формуванню стратегічних і тактичних завдань на державному і суспільному рівнях для повернення наших громадян та відбудови сильної незалежної демократичної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ukraine refugee situation. Refugees operational data portal by UNHCR : website. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
2. БІЖЕНЦІ ТА ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ | REFUGEES AND INTERNALLY DISPLACED PERSONS. Національна юридична бібліотека. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського URL: <http://nowar.nbu.gov.ua>.
3. Білик Д. Прихисток у Німеччині за 70 років знайшли 2,3 мільйона людей. Deutsche Welle. 20.06.2022. URL: <https://www.dw.com/uk/prykhystok-u-nimechchyni-za-70-rokiv-znaishly-23-miliona-liudei/a-62189941>.
4. Кінкарц С., Бозен Р., Сааков В. Українців у ФРН побільшало в сім разів: як бути з біженцями? Deutsche Welle. 17.03.2023. URL: <https://www.dw.com/uk/kilnist-ukrainciv-u-frn-zrosla-v-sim-raziv-so-robiti-z-bizencami/a-64740338>.
5. Кожен четвертий український біженець у Німеччині планує залишитися. Укрінформ. 15.12.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3634789-kozen-cetvertij-ukrainskij-bizenec-u-nimeccini-planue-zalisitisa.html>.
6. Михайлишина Д. Що стимулюватиме українських біженців повернутися додому. Центр економічної стратегії. 21.03.2023. URL: <https://ces.org.ua/shcho-stymulyuvatyme-ukrayins%CA%B9kykh-bizhentsiv-povernutysya-dodomu/>.
7. Настрої та оцінки українських біженців (липень–серпень 2022р.). Разумков Центр. 30.08.2022. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>.
8. Українські біженці в Європі. Дослідження поведінки та настроїв українців, що вимушені були виїхали в Європу внаслідок війни в Україні. 4Service Holdings GmbH. 2022. URL: <https://4service.group/ukrayinski-bizhentsi-v-yevrope-doslidzhennya-povedinki-ta-nastroyiv-ukrayintsiv-shho-vimusheni-buli-viyihali-v-yevropu-vnaslidok-vijni-v-ukrayini/>.
9. Шимов Я. Біженці в Європі. Ще півтора мільйона? Крим.Реалії. 10.02.2016. URL: <https://ru.krymr.com/a/27543338.html>.

Оксана ІЖИК,

студентка 3-го курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Ужгород, Україна

Наталія ГАПАК,

к. е. н., доцентка кафедри економіки і підприємництва
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Ужгород, Україна

МІГРАЦІЯ ІТ-ФАХІВЦІВ З УКРАЇНИ

Інформаційні технології стрімко розвиваються та роблять свій внесок в економіку будь-якої країни. За останні роки сфера ІТ в Україні набирала великих обертів. Поступово ІТ-галузь брала на себе більшу частку в розподілі ВВП між сегментами української економіки. Повномасштабне вторгнення торкнулося всіх сфер. Вимушена міграція українських ІТ-фахівців за кордон і призупинення розвитку ІТ-сектору негативно впливає на економіку. Якщо говорити в цифрах, то у першому кварталі 2023 року експорт ІТ-послуг з України зменшився на 16% порівняно з аналогічним періодом 2022 року і склав \$1,68 млрд. Тоді як з 2014 року експорт ІТ-послуг з України збільшився з \$0,34 млрд до \$2 млрд у 2022 році за перші квартали років.

Міграція як процес переміщення людей з однієї країни або регіону в інший, у зв'язку з подіями в Україні, була примусовою задля збереження життя та безпеки. Також на ринку ІТ відчувалося замороження роботи в перші тижні. Фахівці евакуювалися з небезпечних територій, іноземні клієнти припинили роботу над проектами з українськими аутсорс- і аутстаф-компаніями, а кількість вакансій зменшувалася.

Наприкінці березня 2022 року DOU.ua (професійна спільнота українських розробників) провела опитування майже 7 тисяч ІТ-спеціалістів, щоб дізнатися, як вони почуваються після початку повномасштабного вторгнення. За результатами опитування виявлено, що 60% респондентів були змушені залишити свої домівки. Майже половина переїжджали саме в межах України – 46% опитаних. Найчастіше це був переїзд у Львівську область, де розташована велика кількість офісів ІТ-компаній України, які допомагали своїм працівникам з переїздом. Івано-Франківська область та Закарпаття займають у списку друге та третє місця щодо сприятливих регіонів для українських ІТ-спеціалістів, куди мігрували відповідно 6% та 9% з них.

На Рис.1 можна побачити, до яких країн айтівці виїжджали. Насамперед це були Польща і Німеччина – 35,2% і 10,3% відповідно від кількості тих, хто емігрував за кордон. Основним напрямом були країни ЄС: Румунія, Іспанія, Чехія, Кіпр, Франція та інші. Також популярним напрямом були Великобританія, США та Канада. Утім, спостерігається еміграція у теплі країни азійського регіону – Шрі-Ланку та Індонезію.

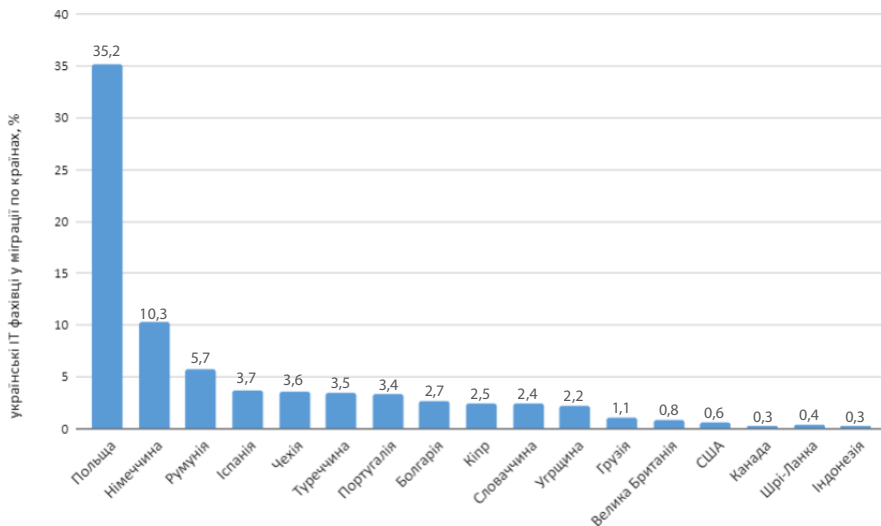

Рис. 1 Міграція ІТ-спеціалістів за кордон [3]

Більшість ІТ-спеціалістів (60%), які змушені були покинути свої міста через війну, мають намір повернутися додому. Зокрема 69% тих, хто переїхав в інші міста України, та 61% тих, хто виїхав за кордон, висловили таку думку. Фахівці, які за кордоном, планують повернутися після закінчення війни – 38% опитаних, а 15% очікують на безпеку у своєму регіоні. У найближчому майбутньому (без вказівки на термін) планують повернутися 8% з тих, хто перебуває за кордоном. За даними на 01.08.2022 з України виїхали до 57 тисяч спеціалістів. Основні фактори, що впливали на вибір місця для переїзду, – наявність в країні друзів або родичів.

Які ж економічні наслідки для України спричинить виїзд важливих фахівців за кордон? Передусім зменшення кількості сплачених податків від ІТ-галузі. Перший час при релокації розробники працювали віддалено як ФОП (3-тя група) та сплачували податки в український бюджет, але з часом вони починають шукати офіційного працевлаштування у країнах, в яких перебувають. І якщо їм вдасться там осісти, то є ймовірність, що вони переїдуть туди жити назавжди, без

повернення в Україну. Це може призвести до подальшого зменшення залучених кваліфікованих спеціалістів у роботі саме на українському ринку, що пропонує на експорт послуги, які є важливими для економіки України.

Отже, релокація українських фахівців може негативно вплинути на подальший розвиток ІТ-галузі та призвести до зменшення надходжень до бюджету для економіки. За опитуваннями, все-таки більшість спеціалістів мають намір повернутися в Україну, що дає надію на перспективу в розвитку діяльності українського ІТ-сектору на міжнародному ринку. Сфера ІТ-ринку стає невід'ємною складовою для іміджу на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. До 57 000 ІТ-спеціалістів виїхали з України, близько 7000 вступили в ЗСУ – дослідження. URL : <https://forbes.ua/news/do-57-000-it-spetsialistiv-viikhali-z-ukraini-blizko-7000-vstupili-v-zsu-doslidzhennya-01082022-7461>
2. Експорт ІТ-послуг на початку 2023 року знизився на 16%. URL: <https://dev.ua/news/eksport-it-posluh-na-pochatku-2023-roku-znyzyvsia-na-16-1682747703>
3. Куди переїхали ІТ-спеціалісти через війну. Карта міграції. URL : <https://dou.ua/lenta/articles/war-migration-map/>
4. Міграція ІТ-спеціалістів під час війни: хто куди переїхав і чи готові вертатися. URL : <https://dou.ua/lenta/articles/war-migration-map-summer/>

Іван ІЛЬКО,

аспірант
Львівської національної академії мистецтв,
Львів, Україна

ОЦИФРУВАННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Культурна та архітектурна спадщина є важливим складником ідентичності нації, що відображає історію та унікальність культури. Часто саме культурна спадщина є найважливішим чинником ідентифікації себе з рідною державою для емігрантів. Втім, для України сьогодні значна частина культурної спадщини може бути втрачена через різні чинники: природні катастрофи, війни, вікові зношування, неякісний менеджмент тощо. Відтак збереження та популяризація спадщини є важливим завданням для кожної країни, у тому числі як вияв національної ідентичності.

В умовах, коли за останні два десятиріччя за кордон виїхали понад 10 млн українців, доступ до культурної спадщини для них є важливим, у тому числі для збереження своєї національної ідентичності. Для держави Україна збереження зв'язку з українськими емігрантами та підтримка їхньої ідентифікації є також дуже важливою. Саме тому пошук механізмів доступу до надбань українського народу є пріоритетним. Одним із сучасних способів збереження та популяризації культурної спадщини є оцифрування або диджиталізація – сканування пам'яток та створення їх віртуальних копій в електронному вигляді. Передусім мова йде про створення 3D-моделей пам'яток архітектури, скульптур, музейних експонатів тощо.

Для емігрантів оцифрування та доступ до цифрового контенту про українську спадщину є необхідним і нагальним. Потребу можна розподілити на такі основні чинники:

збереження історичної пам'яті: оцифрування архітектурної та культурної спадщини дає змогу зберегти цінні об'єкти й документи, які можуть підлягати пошкодженню, зношуванню або втраті через природні катастрофи, війни або інші небажані події. Цифрові копії архітектурних пам'яток, рукописів, фотографій та інших елементів спадщини зберігають у віртуальному середовищі, забезпечуючи доступ до них для майбутніх поколінь. Збереження національної культурної спадщини відіграє важливу роль у становленні України як незалежної держави. Це пов'язано з тим, що культурна спадщина є одним із головних чинників формування української національної ідентичності та відродження

духовності українського народу [2, с. 78]. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну і до моменту написання даного матеріалу було зафіксовано 553 випадки пошкодження та руйнування об'єктів культурної спадщини та культурних установ [1];

відновлення зруйнованих пам'яток: точні віртуальні копії об'єктів архітектурної та культурної спадщини можна використати для створення та відновлення знищених або пошкоджених пам'яток;

віртуальний туризм та освіта: цифрова спадщина надає можливості для віртуального туризму та освіти, особливо для емігрантів, у яких загострюється відчуття ностальгії. Люди, які не мають можливості фізично відвідати історичні місця, можуть відчувати їхню атмосферу та досліджувати їх через віртуальні туристичні маршрути та екскурсії. Крім того, оцифрована спадщина може стати цінним дидактичним матеріалом для навчання історії, мистецтва та культури. Це допомагає популяризувати українську культуру не тільки місцевому населенню, але і працювати на світовий ринок. А особливе значення має для освіти в осередках закордонних українців. Відкритий доступ у мережі інтернет або інших цифрових платформах дозволить користувачам з усього світу відкрити для себе українські пам'ятки. Диджиталізація також використовується як інструмент для навчання студентів технологічному прогресу в галузі збереження. Ця практика використовується багатьма інститутами в усьому світі для навчання студентів у сфері оцифрування [4];

колективна співпраця та дослідження: оцифрування спадщини сприяє колективній співпраці та дослідженням. Зважаючи на те, що навіть перебуваючи за кордоном українські науковці хочуть долучатися до дослідження та популяризації української спадщини, цей потенціал необхідно використовувати. Важливою передумовою такої співпраці є оцифрування спадщини та архівів для уможливлення дистанційної роботи в умовах війни. Цифрові ресурси надають можливість експертам, дослідникам та студентам обмінюватись інформацією, взаємодіяти та спільно досліджувати об'єкти спадщини. Такі ініціативи підтримує ЮНЕСКО [3]. Це стимулює нові дослідження, інновації та розвиток знань у сфері культури та архітектури;

фіксація руйнувань: оцифрування пошкоджених чи знищених об'єктів спадщини дозволить детально досягнути і порахувати масштаби та розмір збитків, а також притягнути росію до відповідальності в суді; ЮНЕСКО підтримує процес диджиталізації культурної спадщини України, одним із основних пріоритетів є саме документування військових злочинів росії проти культурної спадщини України [1];

збереження української ідентичності за кордоном: культурна спадщина є найпотужнішим складником формування української ідентичності, допомагає

українцям усвідомити себе єдиною нацією; поруч із мовою, територією, економічним життям і спільністю історичної долі є чинником національної консолідації [2, с. 81]. Вільний доступ у мережі надасть вимушеним мігрантам змогу відвідати й побачити пам'ятки дистанційно, поглиблюючи свої знання та утворюючи стійкі зв'язки з українською культурною спадщиною. Також вимушеним мігрантам буде важливо бачити, що пам'ятки, які вони знали з місць, де проживали, можуть бути збережені та відновлені, а це може призвести до покращення ментального стану та підсилення відчуття особистої самоідентифікації. Саме тому важливо показати, як і чому Україна береже свою історію і культуру;

стимулює повернення вимушених мігрантів: відновлення зруйнованих пам'яток може бути знаком для повернення вимушених біженців, котрі бажають повернути своє колишнє життя. Відвідування та споглядання культурної спадщини в мережі може посилити бажання до повернення.

Оцифрування пам'яток є складним та технологічним процесом, а якісні результати потребують значних ресурсів – як фінансових, так і часу. Технології бувають різні, від фотограмметрії та структурованого світла, до лазерного сканування. Проте в умовах війни використання багатьох із них є обмеженим: велика кількість пам'яток знаходиться в зоні бойових дій, до багатьох обмежений доступ, використання дронів заборонено цивільним особам і т. д. І хоча кількість ініціатив зросла з початком війни, питання якісного виконання великої кількості робіт зі сканування є досі відкритим.

Використання сучасних методів оцифрування, таких як 3D-сканування, надає можливість документувати численні мистецькі та культурні проекти, зберігати їх у цифровому вигляді для майбутніх поколінь, створювати копії чи навіть реставрувати втрачені пам'ятки [4; 5]. Проте передусім воно важливе для збереження української ідентичності в умовах війни, повернення та ствердження своєї культури та історії, популяризації української культурної спадщини як серед інших країн, так і серед вимушених мігрантів. Тож оцифрування спадщини може бути потужним інструментом у вирішенні питань вимушених мігрантів та збереження національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пам'ятки культури України, які постраждали внаслідок російської агресії. URL: https://elle.ua/stil-zhizni/blog_stil_zhizni/pamyatki-kulturi-yaki-postrazhdali-vnaslidok-rosiyskoi-agresii/ (дата звернення: 18.04.2023).
2. Трощинський В. П., Скуратівський В. А., Ярош Н. П. та ін. Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні й політичні аспекти : монографія. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.

3. ЮНЕСКО підтримуватиме диджиталізацію культури в Україні.
4. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7395.html> (дата звернення: 12.07.2022).
5. Digital Preservation for UNESCO Architectural Heritage.
6. URL: <https://encyclopedia.pub/entry/17990>.
7. Moreno Gata, Kevin & Valiente, Ernesto. The use of digital tools for the preservation of architectural, artistic and cultural heritage, through three-dimensional scanning and digital manufacturing. 2019. С. 501–506.

Людмила КАЗАКОВА,

к. ю. н., доцентка кафедри міжнародної політики
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Ужгород, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ПОВНОМАСШТАБНА ВІЙНА В УКРАЇНІ: ОГЛЯД ХРОНОЛОГІЇ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ТА ОКРЕМИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Від початку повномасштабної агресії РФ проти України, з 24 лютого 2022 року, мільйони людей втекли від війни, шукаючи притулку в країнах ЄС і Республіці Молдова. Європейський Союз і його країни-члени повною мірою активізували зусилля для створення ефективної гуманітарної та безпекової європейської міграційної політики. Розглянемо хронологію ключових подій, які здійснювали Рада ЄС і Європейська Рада для створення відповіді ЄС на міграційний тиск, та окремі економічні показники політичної реакції в умовах міграційного тиску.

Слід зауважити, що ЄС відразу відреагував на багатомільйонний міграційний потік, який виник 24 лютого 2023 року з України на всіх кордонах України з ЄС. Так, на позачерговому засіданні 27 лютого міністри внутрішніх справ зібралися з метою обговорення та прийняття необхідних рішень для тимчасового захисту осіб, які шукають притулку в ЄС, а вже 2 березня 2022 року Єврокомісія запропонувала активувати механізм, передбачений директивою 2001 року про тимчасовий захист [1].

4 березня 2022 року ЄС вирішив запровадити схему тимчасового захисту для полегшення тиску на національні системи надання притулку та дозволити переміщенням особам користуватися узгодженими правами в ЄС. Ці права передбачали надання місця проживання, доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу, доступ до освіти для дітей. При цьому тимчасовий захист розглядався як надзвичайний механізм, який може бути застосований у випадках масового припливу переміщених осіб і спрямований на надання негайної та колективної допомоги переміщеним особам, які не в змозі повернутися до своєї країни походження [2].

8 березня 2022 року була прийнята пропозиція Комісії «Дії в рамках політики згуртованості для підтримки біженців у Європі» (CARE), спрямована на те, щоб шляхом підвищення гнучкості правил фінансування політики згуртованості дозволити державам-членам ЄС надати екстрену підтримку людям, які втекли з України після вторгнення росії. Завдяки внесенню змін до Регламенту про спільне положення, що встановлює правила використання європейських структурних та інвестиційних фондів 2014–2020 років, та до Регламенту про

Фонд європейської допомоги найбільш знедоленим, ініціатива CARE пропонує чотири зміни до правил політики згуртування для прискорення та спрощення надання фінансової допомоги ЄС країнам, які приймають українських біженців.

По-перше, пропозиції CARE розширюють застосування 100%-ставки співфінансування для програм політики згуртованості на 2021– 2022 звітний рік, полегшуючи тягар для держав-членів ЄС. По-друге, це дозволяє державам-членам ЄС і регіонам передавати ресурси між програмами в межах ЄСФ і ЄФРР для фінансування проєктів, направлених на допомогу людям, які тікають від війни в Україні. Це означає, що проєкти, які зазвичай не відповідають вимогам цього фонду, можуть отримати підтримку. Нарешті, ця пропозиція, усуваючи необхідність рішення Комісії, спрощує звітність і полегшує модифікацію програм, які підтримує ФЄДЗ. Після рішення Ради ЄС від 16 березня 2022 року схвалити текст без поправок, 24 березня 2022 року Європарламент за терміновою процедурою та без поправок прийняв пропозицію CARE. 31 березня 2022 року Рада ЄС одногolosно ухвалила законодавчий акт. 6 квітня 2022 року був підписаний остаточний акт [3].

У своїх висновках від 24–25 березня 2023 року Європейська рада закликала держави-члени активізувати свої зусилля в постійному дусі єдності та солідарності, а також запросила Комісію вжити необхідних ініціатив для сприяння таким зусиллям. На позачерговому засіданні Ради з питань юстиції та внутрішніх справ, яке відбулося 28 березня, віцепрезидент із просування європейського способу життя Маргарітіс Схінас і комісар із внутрішніх справ Ілва Йоханссон у координації з головуванням Франції в Раді в особі міністра Жеральда Дарманіна представили План, який складався з 10 пунктів, спрямованих на посилення європейських ініціатив щодо прийому людей, які тікають від війни проти України. План включав такі пункти:

Створення платформи ЄС для забезпечення обміну інформацією про бенефіціарів тимчасового захисту та статуси національного захисту за підтримки EU-LISA, Агентства ЄС з оперативного управління великомасштабними ІТ-системами у сфері свободи, безпеки та правосуддя.

Скоординований підхід на рівні ЄС для транспортних та інформаційних вузлів за підтримки Агентства Європейського Союзу з питань притулку.

Картування можливостей приймання та розміщення відповідно до пропозицій тих держав-членів, які можуть надати допомогу тим, хто потребує підтримки, і посприяти в організуванні переміщення з держав-членів, які перебувають у найбільшому тиску, за підтримки ініціативи Комісії «Безпечні домівки». Агентство Європейського Союзу з питань притулку надаватиме цілеспрямовану підтримку державам-членам на основі оперативних планів і координуватиме мережу агентств та органів влади ЄС з питань прийому.

Розроблення національних планів на випадок надзвичайних ситуацій для задоволення середньо- та довгострокових потреб. Комісія підтримуватиме держави-члени та розроблятиме загальний європейський план на випадок надзвичайних ситуацій та реагування. Комісія розробить загальний індекс ЄС, до якого повинні входити держави-члени, європейські агентства та міжнародні організації.

Комісія разом з Агентством Європейського Союзу з питань притулку планувала розробити стандартні операційні процедури та єдині вказівки щодо приймання та підтримки дітей, а також спеціальні процедури передачі неповнолітніх без супроводу.

Напрацювання загального плану боротьби з торгівлею людьми для запобігання торгівлі людьми та експлуатації. Під керівництвом Координатора ЄС з боротьби з торгівлею людьми мало бути розроблено план боротьби з торгівлею людьми для усунення ризиків торгівлі людьми та підтримки потенційних жертв. План базуватиметься на Стратегії ЄС щодо боротьби з торгівлею людьми (2021–2025).

Зміцнення солідарності з Молдовою через збільшення переказів і швидке розгортання груп Frontex у Молдові. Перекази, які здійснюються у співпраці з УВКБ ООН та МОМ і фінансуються ЄС, є безпосереднім пріоритетом.

Посилення основи для міжнародного співробітництва щодо безпечних напрямків. Платформа Солідарності у співпраці з відповідними агентствами та іншими відповідними партнерами координуватиме контакти з Канадою, США, Великобританією та іншими міжнародними партнерами.

Розгляд наслідки війни в Україні для внутрішньої безпеки. Мережа Європейської мультидисциплінарної платформи проти злочинних загроз (EM-PACT) і Європол підтримуватимуть держави-члени в забезпеченні максимальної пильності щодо організованої злочинності та груп торгівлі людьми, а також у забезпеченні виконання санкцій ЄС проти росіян і білорусів. Держави-члени заохочуються до співпраці через двостороннє розгортання поліціантів у межах Prum, і Комісія підтримуватиме такі зусилля.

Адекватні ресурси та фінансування. Для надання комплексних інструкцій та індивідуальної підтримки державам-членам ЄС було створено єдиний центр, який об'єднує всіх відповідних експертів Комісії. Щоб підтримати зусилля держав-членів, Європейська комісія запропонувала сприяти гнучкому використанню фінансування [4; 5].

Без сумніву, ЄС як на початку повномасштабної агресії РФ проти України, так і до сьогодні демонструє тверду підтримку України та її народу і проголошує продовження такої підтримки для української економіки, суспільства, Збройних сил і майбутньої реконструкції нашої країни. Щодо конкретних економічних

результатів такої підтримки, то ЄС наводить суму в розмірі близько 72 млрд євро. Її було виділено на підтримку України та її народу. Зокрема 37,8 млрд євро спрямовано на економічну допомогу, 17 млрд євро – на біженців в ЄС, 15,3 млрд євро – це військова підтримка, на 1,99 млрд євро – гуманітарна. Також протягом 2022 року Україні було надано 7,2 млрд євро макрофінансової допомоги ЄС у формі позик і грантів. Метою цієї фінансової допомоги стало сприяння стабільності в Україні та розв'язання її негайних і найбільш нагальних потреб у фінансуванні [5].

Також до економічних видів співпраці, які були організовані на підтримку України, слід віднести успішну синхронізацію електричних мереж України та Молдови з Continental European Grid у березні 2022 року. Це дозволило згодом, після налагодження українських електромереж, які постраждали від російських бомбардувань, розпочати торгівлю електроенергією. Крім того, значну роль відіграла виділена ЄС в розмірі 733 млн євро гуманітарна допомога тим верствам населення, які постраждали від бойових дій. Зокрема, ідеться про 685 млн євро для України та 48 млн євро для біженців і сімей, які їх приймають, у Молдові. ЄС та його держави-члени змогли направити 2,2 млрд євро [5].

24 травня 2022 року Рада прийнято постанову, якою було встановлено дозвіл на тимчасову лібералізацію торгівлі та передбачено також інші торговельні пільги щодо лібералізації торгівлі та щодо окремих товарів українських виробників. Також було призупинено тарифи згідно з розділом IV Угоди про асоціацію між ЄС та Україною: справляння антидемпінгового мита на імпорту, що походить з України, застосування єдиних правил імпорту щодо імпорту походженням з України. В липні 2022 року Комісія прийняла рішення, яким було надано дозвіл державам-членам тимчасово відмовитися від сплати мита та ПДВ на ввезення з третіх країн харчів, ковдр, наметів, електрогенераторів та іншого рятувального обладнання, призначеного для постраждалих від війни українців.

У грудні 2022 року Рада ухвалила законодавчий пакет, який дозволить ЄС фінансово допомагати Україні протягом 2023 року та виділити для цього 18 млрд євро. Ці акти законодавства ЄС дозволили надати короткострокове фінансове полегшення, фінансувати нагальні потреби України, підтримати відновлення критичної інфраструктури, налагодити початкову підтримку для сталої післявоєнної реконструкції, остаточно підтримати Україну на її шляху до євроінтеграції.

Наразі ЄС виділив 1,8 млрд євро бюджету для підтримки низки проєктів. Значною є підтримка ЄС, яка реалізується через Європейський інвестиційний банк і Європейський банк реконструкції та розвитку. Надаючи окремі гранти та позики від ЄС, було дозволено цим банківським установам здійснювати кредитування українського уряду та компаній критичної інфраструктури.

Фінансування допомагає людям в Україні та тим, хто втік до сусідніх країн, отримувати їжу та воду, предмети першої необхідності в побуті, медичну та психосоціальну підтримку, аварійні та зимові укриття, захист, зокрема освіту в надзвичайних ситуаціях, грошова допомога для покриття основних потреб. Майже 16 млн людей отримали гуманітарну допомогу в Україні завдяки ЄС та іншим донорам. 20 квітня 2023 року ЄС поповнив свою гуманітарну допомогу Україні на 55 млн євро. Вона спрямована на підготовку до наступної зими, щоб забезпечити додатковий рівень захисту нужденних. Допомога, надана через механізм цивільного захисту ЄС, становить понад 647 млн євро. У квітні 2023 року Україна приєдналася до механізму цивільного захисту ЄС як держава-учасниця [5].

За даними Європейської Ради та Ради Європейського Союзу, станом на січень 2023 року 4 млн українських біженців користувалися тимчасовим захистом в ЄС [6].

За повідомленням Європейського Союзу, ЄС буде здійснювати підтримку України. При цьому міжнародний захист для українців вже продовжено до березня 2024 року і планується за потреби продовжити до 2025 року [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна: Рада одноголосно запроваджує тимчасовий захист для осіб, які тікають від війни. Сайт Європейської ради та Ради Європейського Союзу. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/04/ukraine-council-introduces-temporary-protection-for-persons-fleeing-the-war/> (дата звернення 05.05.2023).
2. Хронологія – політика ЄС у сфері міграції та надання притулку. Сайт Європейської ради та Ради Європейського Союзу. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-policy/migration-timeline/> (дата звернення 06.05.2023).
3. Council of the European Union. Interinstitutional File: 2022/0075 (COD). URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7929-2022-INIT/en/pdf> (дата звернення 06.05.2023).
4. Рада внутрішніх справ: План із 10 пунктів щодо посилення європейської координації щодо прийому людей, які тікають від війни проти України. Сайт Європейського Союзу. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2152 (дата звернення 06.05.2023).
5. Солідарність ЄС з Україною. Сайт Європейської ради та Ради Європейського Союзу. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/eu-solidarity-ukraine/> (дата звернення 06.05.2023).

6. Політика ЄС щодо міграції та надання притулку. Сайт Європейської ради та Ради Європейського Союзу. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/eu-solidarity-ukraine/> (дата звернення 08.05.2023).
7. Communication from the Commission to the European parliament and the Council. Temporary protection for those fleeing Russia's war of aggression against Ukraine: one year on. Brussels, 8.3.2023 COM(2023) 140 final. URL: <https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2023-03/Temporary%20protection%20for%20those%20fleeing%20Russia%E2%80%99s%20war%20of%20aggression%20against%20Ukraine%20one%20year%20on.pdf> (дата звернення 08.05.2023).

Тетяна КИРИЧЕНКО,

к. е. н., доцентка кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету,
Суми, Україна

АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ – УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Внаслідок війни українські вимушені мігранти є однією з найбільших груп мігрантів у Європі. Адаптація та інтеграція в новій країні є ключовими викликами для більшості з них. Це особливо стосується українських мігрантів, що мають свою культуру та традиції, які можуть суттєво відрізнятись від традицій країн, де вони тепер проживають. Адаптація означає пристосування до нових умов життя в іншій країні. Це включає в себе навчання мови, знайомство з культурою, вивчення законів та правил, які діють в новій країні. Для багатьох українських мігрантів мовний бар'єр є основною перешкодою для адаптації в новій країні. Тому засвоєння мови є найбільш важливим елементом адаптації. У багатьох країнах, де проживають українські мігранти, надаються безкоштовні курси з вивчення мови для різних вікових груп та рівнів.

Інтеграція означає активну участь у суспільстві нової країни. Це включає в себе здобуття освіти, отримання роботи, знайомство з місцевими жителями та участь в культурному та громадському житті. Для українських мігрантів, які інтегруються в Європі, дуже важливо зберігати свою національну ідентичність та культуру, одночасно адаптуючись до нових умов життя.

Процес адаптації та інтеграції може бути складним та тривалим, але допомога від місцевих організацій та громадських ініціатив може сприяти успішній інтеграції українських мігрантів. Такі організації надають інформацію про місцеві закони та правила, а також допомагають у пошуку роботи та житла. Окрім того, такі організації проводять культурні заходи, де іммігранти можуть знайомитися з місцевою культурою та новими людьми.

Серед українських мігрантів є значна кількість педагогічних працівників, а саме – викладачів англійської мови, які вимушені були виїхати з зон бойових дій. Аналізуючи специфіку адаптації в іншомовному середовищі варто відзначити, що цей процес проходить у них набагато швидше через відсутність мовного бар'єру, адже англійська мова вивчається у всіх країнах Євросоюзу. Але попри досконале володіння іноземною мовою, ці мігранти стикаються з проблемою отримання роботи за спеціальністю, що було б значним кроком до інтеграції та участі у суспільному житті країни. Головна проблема полягає у невідповідності кваліфікацій. При верифікації дипломів про вищу освіту, диплом спеціаліста

про отримання спеціальності вчителя іноземної мови прирівнюється до рівня бакалавра з поміткою «з правом викладання в Україні». Перевагу у працевлаштуванні за спеціальністю отримали викладачі англійської мови, які мають всесвітньо визнані сертифікати від Кембриджу, а саме TKT, CELTA, DELTA, TEFL/TESOL Trinity, та досвід викладання англійської мови в Україні. З одного боку, невідповідність українських кваліфікацій засмучує, а з іншого – ставить виклик перед викладачами англійської мови, які зацікавлені у підвищенні своєї професійної майстерності.

Вивчення англійської мови було одним із пріоритетів в різні часи та на різних етапах реформ в українській освіті. Рік англійської мови в Україні, участь в олімпіадах, конференціях, міжнародні програми стажування та навчання в Європі та Америці для учнів, можливість працювати Au-pair та одночасно покращувати рівень мови, збільшення годин для вивчення англійської мови, доступ до автентичних аудіо- та текстових матеріалів. Поряд з цим, прекрасно зрозуміла тенденція зростання вимог до сучасного викладача англійської мови, який буде викладати її в Україні як країні, яка буде членом ЄС. Підвищення кваліфікації, отримання сертифікатів, які підтверджують рівень володіння мовою та визнаються у всьому світі і є основною вимогою для навчання чи отримання роботи за кордоном (Cambridge Certificates, IELTS, TEFL) та підтверджують викладацьку спеціальність (TKT, CELTA, DELTA, TEFL/TESOL Trinity) повинні бути пріоритетом [3]. Щоб бути конкурентним працівником на міжнародному ринку праці, треба відповідати його стандартам. На думку експертів, Україна найближчим часом буде змушена зосередитись у сфері освіти на «(1) подоланні викликів воєнних руйнувань; (2) переосмисленні та виробленні нового бачення системи загалом для забезпечення її всебічного розвитку; (3) створенні позитивних умов для трансформації мережі закладів освіти, яка відповідатиме соціальним та економічним потребам України; (4) підвищенні якості освіти» [1, с. 89]. Саме висококваліфіковані кадри, практики, можуть бути одним із важелів механізму забезпечення якості освіти, а саме у підготовці конкурентного спеціаліста на міжнародному ринку праці.

Інтеграція українських мігрантів в європейське життя змінює стереотипи про Україну та українців у місцевого населення та підвищує рівень толерантності та культурного розмаїття. Українські мігранти, які успішно пройшли процес адаптації та інтеграції в новій для них країні, акумулювавши новий досвід та практики, повернувшись в Україну стануть важливим ресурсом для розвитку економіки та культурного життя. Ефективна інтеграція мігрантів є важливим фактором для забезпечення соціальної стабільності та економічного розвитку країн, де вони проживають і стали невід'ємною складовою економіки країн Європи. Вони допомагають заповнити прогалини на ринку праці, забезпечуючи

працівників для різноманітних галузей, включаючи будівництво, сільське господарство, логістику, освіту [3]. Українські мігранти також роблять вагомий внесок у культурне та соціальне життя країн-хостингів, зокрема, шляхом збереження та просування української культури, мистецтва та традицій. Вони допомагають побудувати міжкультурну довіру та розуміння, що сприятиме зміцненню соціального миру та гармонії в суспільстві. Отже, інтеграція та адаптація українських вимушених мігрантів в європейські країни є взаємовигідною для обох сторін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну. Аналітичний звіт. URL: <https://osvitailityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>
2. English as a foreign language (EFL) teacher. URL: <https://nationalcareers.service.gov.uk/job-profiles/efl-teacher>
3. How Ukrainian migrants affect the economies of European countries. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/how-ukrainian-migrants-affect-economies-european-countries>

Тамара КОРТУКОВА,

докторка філософії у галузі міжнародного права,
доцентка кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету,
координаторка модулю Жан Моне
«Міграційна політика ЄС в умовах гібридних загроз»,
Київ, Україна

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНЦІВ НА БАТЬКІВЩИНУ

Протягом періоду незалежності України, починаючи з 1991 року відбулося три хвили еміграції. Під час першої хвилі в 90-х – поч. 2000-х рр. з України емігрували висококваліфіковані громадяни до розвинених країн [1]. Друга хвиля еміграції почалась з 2017 року, після запровадження безвізового режиму з ЄС. Цей період характеризується масовою втратою трудових ресурсів в Україні та працевлаштуванням українських працівників-мігрантів у державах-членах ЄС. Третя хвиля еміграції починається з 24 лютого 2022 року, коли російська федерація здійснила повномасштабне вторгнення в Україну. Відтак, тільки у Європі, станом на травень 2023 року, згідно статистичних даних УВКБ ООН, було задокументовано майже 8 млн. осіб з України, 5 млн. осіб з яких отримали статус тимчасового захисту [2].

За умов чисельної еміграції з України складається несприятлива демографічна ситуація, яка разом із значними втратами внаслідок російської війни в Україні, зменшенням економічно активного населення, народжуваністю, нижчою за рівень відтворення, призводять до депопуляції населення України. Відтак, з метою відбудови національної економіки, надзвичайно важливим є повернення та реінтеграція вимушених та економічних мігрантів на Батьківщину.

Основними чинниками для повернення українців із закордону є остаточне закінчення війни, відсутність бойових дій та повітряних ударів, достойно оплачувана робота в Україні. Тобто безпекові фактори є основними, однак робота і вищий рівень життя теж може стимулювати велику кількість українців до повернення [3].

У контексті Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [4] передбачено створення необхідних умов для повернення та реінтеграції українських мігрантів в українське суспільство. Враховуючи те, що стратегія була розроблена до повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, яка спричинила безпрецедентну кількість вимушених емігрантів з України, існує нагальна потреба розробити окрему стратегію щодо повернення українців з-за кордону.

Національна рада з відновлення України після наслідків війни підготувала Проєкт відновлення України, у якому було виділено три головні цілі, а саме: створення Урядом України привабливих соціально-економічних та інфраструктурних умов для громадян України, вироблення нової партнерської взаємодії між Україною та ЄС щодо повернення в Україну її громадян, забезпечення злагодженості у формуванні та реалізації інтеграційної політики шляхом міжсекторальної взаємодії органів влади та місцевого самоврядування [5].

Проте з метою повернення мігрантів до України, важливо також співпрацювати з країнами перебування вимушених мігрантів. Наприклад, один із варіантів такої співпраці передбачає стимулювання добровільного повернення, включаючи продовження надання підтримки протягом визначеного часу для забезпечення безпеки тих, хто повертається. Відтак, на сьогодні уряд Ірландії розглядає можливість виплачувати українцям соціальну допомогу, щоб заохотити їх повернутися додому після закінчення терміну дії Директиви про тимчасовий захист [6].

Крім того, можливість зарахувати до пенсійного стажу тривалість роботи за кордоном може бути одним із чинників повернення українців на Батьківщину. На практиці реалізувати це можливо за умов ратифікованих двосторонніх угод про соціальне забезпечення, що надає можливість врахувати пенсійний стаж роботи закордоном до загального стажу в Україні. В Україні ратифіковано 11 таких угод з державами-членами ЄС. Проте, є такі угоди, які ще потребують ратифікації з української сторони. Наприклад, Угода між ФРН та Україною про соціальне забезпечення та Домовленості щодо реалізації Угоди між Україною та ФРН про соціальне забезпечення були укладені ще 7 листопада 2018 року. Німецький Бундестаг ратифікував їх 13 листопада 2019 року, а Верховна Рада не завершила необхідні процедури. Тому, ратифікація Україною Угоди про соціальне забезпечення з ФРН та іншими державами світу може стати, хоч не вирішальним, але важливим стимулом для повернення українців на Батьківщину.

Відновлення інфраструктури, створення нових робочих місць, запровадження справедливого оподаткування та механізмів підзвітності використання податків, системні заходи реформування у сфері судочинства, деолігархізація, боротьби з корупцією, прозорості діяльності органів державної влади – це все сприятиме зміцненню економіки України, що стане стимулом для повернення українців на Батьківщину.

Таким чином, людський капітал є надзвичайно цінним ресурсом для відновлення, становлення та розвитку повоєнної України. Розробка короткострокових і довгострокових цілей у контексті повернення вимушених та економічних мігрантів в Україну є важливим кроком для їх повернення. Ці

цілі матимуть як зовнішній, так і внутрішній вимір, що полягатиме, як у співпраці з державами, куди перемістились українські мігранти, так і у проведенні системних реформ, спрямованих на зміцнення економіки держави. При цьому, система заходів щодо повернення має базуватись не на примусі, а на зацікавлені мігрантів. Відтак, тільки системний підхід допоможе повернути українців на Батьківщину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатирець В., Гаїна І. Проблеми повернення та реінтеграції українських трудових мігрантів: витоки та можливі рішення. Медіафорум. № 7. 2019. С. 110–123.
2. Refugees from Ukraine recorded across Europe. UNHCR. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
3. Михайлишина Д., Самойлюк М., Томіліна М. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Центр економічної стратегії. 2023. URL: <https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/>
4. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>
5. Матеріали робочої групи «Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави». Національна рада з відновлення України від наслідків війни, 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/return-of-temporarily-displaced-citizens.pdf>
6. Government may pay Ukrainians social welfare to encourage them to return home, 2023. URL: <https://www.irishe Examiner.com/news/arid-41131885.html>

Юліана КРАСОВСЬКА,

к.е.н., доцентка

кафедри економіки підприємства та міжнародного бізнесу
Національного університету водного господарства та природокористування,
Рівне, Україна

РОЛЬ ІНФОРМАЦІОНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ЇХНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В МІСЦЕВИХ ГРОМАДАХ

Початок активних бойових дій після 24 лютого 2022 року, запровадження воєнного стану в Україні спричинили масове переміщення – громадяни покидають свої домівки в пошуках безпеки та захисту. Наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб у країні сягає 4,9 млн осіб [1]. За інформацією заступника голови представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні Стівена Роджерса, до 15% українських переселенців планують залишатися та інтегруватися у місцеві громади [2]. У кожній четвертій сім'ї ВПО є люди з інвалідністю. І майже кожна п'ята сім'я має дитину віком від одного до п'яти років. Це обумовлює таку ієрархію потреб, частина яких вимагає термінового вирішення, а частина – перспективного. До термінових потреб відносять соціальне (безкоштовне, тимчасове) житло, харчування, одяг, медичне обслуговування та психологічну допомогу; до перспективних – пошук роботи, постійне житло, освіту та навчання для дітей і дорослих, позашкільну діяльність для дітей (спортивні секції, гуртки, клуби за інтересами), дозвілля для дорослих (відвідування закладів культури, туристичні послуги тощо).

Часткове вирішення таких проблем здійснюється через державну електронну платформу «ЄДопомога», завдяки якій можна дізнатися, як отримати гроші від держави, залишити заявку на допомогу або запропонувати підтримати інших у забезпеченні продуктами харчування, одягом, ліками тощо [3]. Проте залишається потреба у створенні єдиного інформаційного хабу, який би допоміг вирішити всі проблеми, пов'язані з переміщенням на нове місце, початковою адаптацією та довгостроковим облаштуванням у нових умовах і на новій території. Такий інформаційний центр буде потрібним і в мирних умовах, оскільки питання внутрішньої та зовнішньої міграції залишатимуться актуальними ще доволі довго. Реалізувати створення такого інформаційного хабу можна шляхом створення, інформаційного наповнення, просування та постійного оновлення й інтернаціоналізації уніфікованого легкодоступного електронного ресурсу, покликаного допомогти тимчасово переміщеним українцям швидко та ефективно знайти всю необхідну інформацію, щоб легко адаптуватися та інтегруватися в життя нової громади. При цьому використання

партнерських зв'язків із представниками інших країн в рамках транскордонного співробітництва сприятиме спільному наповненню відповідною інформацією щодо інших регіонів та країн та її спільному використанню.

Для осіб, які внаслідок складних життєвих обставин змушені терміново змінити місце проживання, такий електронний ресурс [4] матиме низку переваг:

- дозволить швидко зорієнтуватися в чужому місті (за допомогою віртуальної мапи міста);
- допоможе документально оформити свій статус і претендувати на фінансову допомогу з боку держави;
- дозволить швидко вирішити проблеми з житлом за відсутності коштів;
- забезпечить одягом і продуктами харчування;
- дасть можливість отримати як екстрену медичну допомогу, так і укласти договір з сімейним лікарем щодо постійного медичного обслуговування;
- дозволить поліпшити психологічний стан на базі фахової допомоги;
- надаватиме вичерпну інформацію про канали екстреного зв'язку в регіоні.

Для тих, хто вже деякий час перебуває в регіоні у статусі внутрішньо переміщеної особи, такий ресурс:

- допоможе обрати заклад для дітей дошкільного та шкільного віку, освітні послуги для всіх верств населення, включаючи мовні курси з української, англійської та польської мов;
- забезпечить взаємодію з потенційними роботодавцями напряму та через регіональне відділення служби зайнятості;
- дозволить винайняти житло на тривалий період;
- відкриє канали комунікації з іншими внутрішньо переміщеними особами задля спільного вирішення проблем або просто спілкування;
- надаватиме вичерпну інформацію щодо процедури відкриття власного бізнесу та пошуку фінансових ресурсів для цього.

Результатом роботи такого інформаційного ресурсу буде створення оптимального середовища для полегшення інтеграції в життя громади вимушено переселених громадян. Наслідком цього буде поживавлення ділової активності регіону, спричинене розвитком підприємницького потенціалу та притоку трудових ресурсів, а також приріст населення, в т. ч. дитячого та працездатного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міністерство соціальної політики України. Інформація для переміщених осіб. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 12.04.2023).

2. Інтерв'ю Радіо Свобода із заступником голови представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні Стівеном Роджерсом. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/iom-ukraine-interview-idp-pereselenci/32278342.html> (дата звернення: 12.04.2023).
3. Платформа «ЄДопомога». URL: <https://edopomoga.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2023).
4. Бачук А., Пославська І. Житло, робота, освіта : у Рівному створили сайт для переселенців. Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/236069-zit-lo-robota-osvita-u-rivnomu-stvorili-sajt-dla-pereselenciv/> (дата звернення: 12.04.2023).

Наталія КУЗІНА,

к. іст. н., доцентка кафедри етнології та краєзнавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

РОЛЬ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У НОРВЕГІЇ В АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

В умовах повномасштабної війни взаємини України з Європою, зокрема Норвегією, набувають нового змісту, враховуючи різнопланову допомогу цієї скандинавської країни вимушеним мігрантам.

Історичною особливістю української діаспори в Норвегії є її незначна кількість. Невеличка частка українців переселилася до Норвегії після поразки Українських визвольних змагань у 1918–1920 роках. Значну частину складали політичні емігранти, що не сприйняли утворення Радянського Союзу. Значно більша кількість українців прибула до Норвегії під час Другої світової війни. Це були військовополонені солдати, які перебували у концентраційних і трудових таборах, організованих нацистською Німеччиною на території окупованої Норвегії у 1941–1945 роках. Тут було ув'язнено 16562 українців. Лише одиницям вдалося залишитися в Норвегії, але відомості про них практично відсутні [1].

Сучасна хвиля української імміграції до Норвегії розпочалася наприкінці 1990-х років і тривала до 2022 року. За даними Центрального статистичного бюро Норвегії, на кінець 2021 року у Норвегії проживало 7240 етнічних українців. Трудова міграція наших громадян у Королівство Норвегія є досить незначною. У переважній більшості трудові мігранти зайняті у будівництві, сфері обслуговування (догляд за літніми людьми та дітьми), медицині, нафтогазовій промисловості, сільському господарстві. Відбувається українська трудова міграція за сезонним принципом [2]. Окремою групою громадян України у Норвегії є шахтарі (переважно вихідців із Луганської та Донецької областей), які працюють на контрактних умовах на шахті «Баренцбург» і проживають на архіпелазі Шпіцберген разом із сім'ями [3]. Протягом останніх років активізувалося норвезько-українське співробітництво у сфері вищої освіти. Наприклад, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Таврійський національний університет імені В. Вернадського, Національний університет «Києво-Могилянська академія» підтримують партнерські контакти з Університетом Нурланда та Вищою школою бізнесу з норвезького міста Будьо [4]. Студенти економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка спеціальності «Фінанси публічного сектору» навчалися у

Норд університеті (Будьо). Варто зазначити, що після закінчення передбаченого терміну перебування в Норвегії їм було надано колективний захист, щоб забезпечити можливість завершити навчання.

В наслідок повномасштабної війни вимушеними мігрантами на території Королівства Норвегія стали 35 тис. біженців у 2022 році, а у 2023 році очікується прибуття ще від 35 тис. до 42 тис. осіб [5]. Адаптації та інтеграції українських вимушених мігрантів у норвезьке суспільство сприяє розвинута система волонтерства. Робота у волонтерських організаціях у Норвегії відповідає 142 000 людино-рокам (супутні рахунки SSB для волонтерського сектору за 2020 рік) [6]. 58% населення (старше 15 років) займалися волонтерською діяльністю протягом останнього року (Барометр волонтерства 2022). Добровільні організації сприяють компетентності, навчанню та інклюзії, дають людям будь-якого віку можливість зустрітися, брати участь у житті спільноти і бути її частиною. Уряд Норвегії хоче, щоб волонтерство мало добре фінансування, велику свободу та центральне місце в суспільстві [7].

На думку Наталії Луцик, голови Української громади в Норвегії, норвежці миттєво включились у волонтерство щодо України, оскільки це частина національної культури. Значна частина зусиль волонтерських організацій в Норвегії наразі спрямована на створення безлічі мовних кафе. Різні організації оголошують збори пожертвувань для допомоги за різними напрямками в Україні. Люди добровільно зустрічаються з евакуйованими, створили центри так званих гуманітарних магазинів. Взаємодопомога та високий рівень емпатії притаманні норвежцям, тому вони були готові допомогти шляхом передачі необхідних речей в Україну або практично особам, які перебувають під тимчасовим захистом [8].

Найбільші волонтерські організації є залученими для допомоги українцям в Норвегії: Røde Kors (збір коштів та допомога тим, хто її потребує) [9], Redd Barna (допомога дітям) [10], Norsk Folkehjelp (заснована у 1939 році, щоб зменшити страждання людей у зв'язку з війнами, роботи з інтеграції біженців у норвезьке суспільство) [11].

Активну волонтерську роботу в умовах повномасштабної війни в Україні розпочали громадські організації української діаспори в Норвегії. Зокрема, ГО Українська громада в Норвегії (м. Осло, найчисельніша організація, яка розпочала свою діяльність у 2004 р.), Українська спілка Західної Норвегії (м. Берген, заснована у 2009 р.), Українська спілка в Ругаланн (м. Ставангер, діє від 2016 р.), Український культурно-освітній центр у Норвегії (м. Осло, відкритий у 2016 р.), Українська спілка в Тронхеймі (м. Тронхейм, заснована у 2018 р.), Українська громада Східної Норвегії (м. Осло, працює з 2020 р.) [2]. Важливим напрямом роботи громадських організацій української діаспори є освіта та збереження національної ідентичності молоді. У Норвегії діють 3 недільні школи

при Українському культурно-освітньому центрі у Норвегії, засновано Українську школу «Еллісів», Українську школу «Кобзар», є українська школа у Ставангер. Функціонують українська бібліотека дитячої та юнацької літератури і норвезьке відділення Української скаутської організації «Пласт» [2].

Прикладом створення нових волонтерських організацій для вимушених мігрантів внаслідок повномасштабної війни є заснування української недільної школи для дітей та дорослих з вивчення української мови та культури у місті Будьо у 2023 році. Випускники українських ЗВО, які працюють у Норд університеті та члени їхніх родин, які вимушено емігрували до Норвегії, стали на волонтерських засадах вчителями української, англійської та норвезької мов. Варто підкреслити, що приміщення для школи надано ресурсним центром Batteriet Nord Norge на безоплатній основі [12]. Навчаючись в українській школі, діти мають можливість вивчати рідну мову, розвивати свою культуру, пам'ятати про звичаї та традиції народу. Для кращої адаптації дітей до нового мовного середовища разом із дітьми українських вимушених переселенців до школи приходять діти українських мігрантів, що народились у Норвегії та є носіями норвезької мови. Особливу увагу приділяють збереженню українських традицій: святкування Різдва, Великодня та інших свят, що впливає на формування та збереження української ідентичності у дітей.

У результаті нашого дослідження виявлено, що попри нечисленність української діаспори, її високий ступінь інтегрованості у норвезьке суспільство допомагає адаптації вимушених переселенців. Взаємодія між представниками різних хвиль української діаспори формує умови для збереження відчуття єдності, що водночас сприяє консолідації зусиль для підтримки Батьківщини під час вимушеної еміграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українці в Норвегії. Міграція. Всеукраїнська інформаційно-аналітична щомісячна газета. 31.05.2016. URL: <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-norway/>.
2. Українські організації в Норвегії. URL: <https://norway.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/493-ukrajinci-v-norvegiji>.
3. На норвезькій землі в російському місті працюють українські шахтарі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27946431.html>.
4. Norwegian-Ukrainian cooperation in Public Sector Economy Education: Accounting, Budgeting and Finance (NUPSEE). URL: <https://www.nord.no/en/node/35139>.
5. IMDI. URL: <https://www.imdi.no/planlegging-og-bosetting/bosettingstall/>.

6. Nordmenn legger ned frivillig innsats verdt 78 milliarder. URL: <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/nordmenn-legger-ned-frivillig-innsats-verdt-78-milliarder>.
7. Frivillighet. URL: <https://www.regjeringen.no/no/tema/kultur-idrett-og-frivillighet/frivillighet/id1080/>.
8. Луцик Н. Щоденні мітинги, мовні кафе та гори для переселенців: як живуть українці Норвегії. URL: <https://evacuation.city/articles/253904/schodenni-mit-ingi-movni-kafe-ta-pereselenci-v-gorah-yak-zhivut-ukrainci-norvegii>.
9. Ukraina. URL: <https://www.rodekors.no/vart-arbeid/internasjonalt/europa/ukraina/>.
10. Barna i Ukraina trenger deg nå! URL: https://www.reddbarna.no/du-kan-bidra/nodhjelp/ukraina/?gclid=Cj0KCQjwu-KiBhCsARIsAPztUF3an284EZzdpCv9x-l3IgvEJ-ERRJo-NW-zDQhpdcLzFlqc2_GwRHG0aAtIbEALw_wcB.
11. Ønsker du å engasjere deg for flyktningene fra Ukraina? URL: <https://folkehjelp.no/onsker-du-a-engasjere-deg-for-flyktningene-fra-ukraina>.
12. Batteriet Nord Norge. URL: <https://www.batteriet.no/bodo/>.

Яна ЛЕОНТІЄВА,

Ph.D., д. н., наукова співробітниця, очільниця відділення
Інституту соціології Академії наук Чеської Республіки,
Прага, Чехія

Ольга ЖМУРКО,

аспірантка докторської програми з соціології Університету Масарика,
дослідниця Інституту соціології Академії наук Чеської Республіки,
Брно – Прага, Чехія

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ В ЧЕХІЇ: ВИБРАНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВЕРНЕННЯ

ФАКТОР «ВИМУШЕНОСТІ» В МІГРАЦІЙНИХ СТУДІЯХ

Потік вимушених мігрантів з України, спричинений повномасштабним вторгненням російських військ у лютому 2022 році, став каталізатором змін у підходах до надання тимчасового захисту біженцям у країнах Центральної і Західної Європи. Загальноєвропейський дискурс стосовно вимушених мігрантів, порівняно із попередніми роками, докорінно змінився [7]. У низці країн, зокрема у країнах Центральної і Західної Європи, було терміново введено правила надання тимчасового статусу українцям, які перемістилися після лютого 2022 року, розпочали роботу програми фінансової, соціальної та гуманітарної підтримки, надання правових підстав для працевлаштування, створення умов для вивчення місцевої мови, отримання шкільної освіти тощо [1, с. 137]. Втім з моменту початку хвилі вимушеної міграції українців за кордон як в Україні, так і в країнах тимчасового перебування вимушених мігрантів, постало питання: «А яка ж кількість українців, які перемістилися за кордон повернеться в Україну?» Безпрецедентні кроки підтримки українців у країнах Європи, у Великій Британії та інших країнах є причиною для застережень як з боку українських, так і міжнародних демографів щодо перспектив неповернення значної кількості українців, які виїхали у зв'язку з війною [5]. Адаптація, облаштування і планування в умовах вимушеної міграції і з урахуванням багатьох факторів, які впливають на настрої і наміри українців повернутися або залишитися, суттєво відрізняються від можливостей облаштування в умовах так званої добровільної міграції. Тому є потреба у дослідженні цієї теми, аналізі комплексних інструментів і методологічних підходів до неї [2, с. 2]. Розглянувши вимушену міграцію з соціологічної перспективи, можна зауважити, що фактори «вимушеності», «примусу» і поведінки людей в умовах стресу мають вирішальне значення. Вони

взаємодіють з такими аспектами інтеграції як знання мови, працевлаштування, здобуття освіти та тощо: «...фактор “сили” є особливо сильним або в абсолютному вираженні, або відносно звичних, передбачуваних “факторами виштовхування” для звичайних мігрантів» [6, с. 67]. На прикладі аналізу аспектів інтегрування вимушених мігрантів з України в Чехії, ми б хотіли розглянути перспективи їх повернення або чинники, які можуть впливати на прийняття рішення про неповернення в Україну.

З початку повномасштабної війни в Україні в Чеську Республіку прибули й отримали тимчасовий захист (далі – ТЗ) близько 480 тис. вимушених мігрантів з українським громадянством. І хоча показники офіційної статистики дозволяють припустити, що приблизно третина цих людей очевидно вже залишила країну (повернулись в Україну або переїхали до іншої країни), станом на середину травня 2023 р. кількість вимушених мігрантів з України становить 336 тис. Значну частину біженців з України в Чехії складають жінки продуктивного віку (18–65 років) – 44% від загальної частини зареєстрованих українських громадян зі статусом тимчасового захисту. Приблизно третину вимушених мігрантів з України в Чехії (28%) становлять діти віком до 18 років; одну четверту – чоловіки продуктивного віку (24%). Питома вага людей старшого віку є відносно невеликою (4%).

За даними дослідження, проведеного навесні 2022 року, лише п'ята частина вимушених мігрантів орендувала житло. Однак вже за рік частка людей, які почали винаймати житло, збільшилась вдвічі – до 40%; 23% українців як і минулого року проживають у наданому субсидіарному житлі (готелі, хостели, які оплачуються коштом уряду або місцевої влади).

ЗАГАЛЬНОПРИЙНЯТІ ФАКТОРИ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ

За даними квітневої хвилі опитування вимушених мігрантів з України [11, с. 9], більш ніж половина респондентів мають роботу (56%). Тобто з погляду загальної статистики рівень працевлаштування серед біженців з України досить високий: 44% працюють тільки в Чехії, а 12% працюють і в Чехії. Але в той самий час, за даними цього ж дослідження, близько 2/3 працевлаштованих в Чехії вимушених мігрантів з України обіймають посади нижчі за рівнем своєї кваліфікації.

Результати опитування вимушених мігрантів з України, яке провів Інститут соціології і PAQ Research у листопаді 2022 року, демонструють, що рівень бідності серед українських біженців незрівнянно вищий, ніж серед чеського населення. Навіть після додавання фінансової гуманітарної допомоги та вартості субсидій спостерігаємо, що 35% українців у Чехії живуть за межею бідності (серед чехів цей показник становить 9–10 %) [10, с. 11].

Опитування «Інтеграція українських біженців: рік потому», проведене у квітні 2023 року, засвідчує, що 45% респондентів помічають у себе симптоми депресії чи тривожності [11, с. 11].

Втім одним із високих показників інтегрованості можна умовно вважати те, що 92% дітей віку початкової школи (до 15-и років) навчаються в Чехії. Водночас 2/3 батьків вважають, що їхні діти слабо інтегровані у позашкільні активності і взаємодію з іншими дітьми. Наприклад: лише 36% дітей спілкуються чеською мовою щодня, і рівень знання чеської мови хоч і виріс протягом року (34% можуть спілкуватися чеською мовою, порівнюючи з 16% торік), але все ще є недостатнім. Це один з основних бар'єрів у питаннях працевлаштування на кваліфіковану роботу. Щодо інших факторів інтеграції, то, наприклад, число чехів, які особисто знайомі з українцями, якщо подивитися на минулий показник, не змінилося і становить 21%.

Під час першої хвилі панельного дослідження проведеного у червні та липні 2022 року [12], 14% вимушених мігрантів декларували конкретні плани щодо повернення в Україну найближчим часом, тоді як 21% виявляли рішуче бажання повернутися протягом 2 років, а інших 18% скоріше схилились до повернення. Загалом 43% опитаних вимушених мігрантів заявили про те, що протягом 2 років (скоріше або точно) бажають залишитися в Чехії. Водночас лише 6% респондентів дослідження серед всіх вимушених українських мігрантів, яке було проведене вже восени 2022 року соціологічною групою «Рейтинг», категорично заявляють про те, що не збираються повертатися в Україну [11]. Подібні дослідження проводять на регулярній основі як українські соціологічні компанії, так і міжнародні. Втім наразі вкрай складно спрогнозувати подальшу реалізацію наявних намірів, оскільки, окрім факторів безпеки, завершення бойових дій, перспектив возз'єднання родин, економічних аспектів, безумовно важливим залишається правова можливість продовження перебування в країні нинішнього тимчасового переміщення. Тобто можна констатувати, що до моменту стабілізації безпекової ситуації в Україні як сама країна, так і країни, які прийняли українців, зрештою, і самі вимушені мігранти продовжують перебувати у невизначеності щодо подальших кроків [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Carrera S., Ineli-Ciger M. EU Responses to the Large-Scale Refugee Displacement from Ukraine: An Analysis on the Temporary Protection Directive and Its Implications for the Future EU Asylum Policy. Migration Policy Centre, Robert Schuman Centre, European University Institute, Florence, Italy, 2023. p. 137.
2. Harrell-Bond B. E. The Sociology of Involuntary Migration: An Introduction. Current Sociology. Volume 38, Issue 2, Kune 1988, p. 1–6.

3. Лібанова Е. Через війну з України назавжди може емігрувати до 5 мільйонів людей.
4. Mandić D. What is the force of forced migration? Diagnosis and critique of a conceptual relativization. *Theory and Society*. 2022. № 51, p. 61–90.
5. Pettrachin A., Abdou L.H. Explaining the remarkable shift in European responses to refugees following Russia's invasion of Ukraine. March 2022.
6. Dettmer J. War refugees grapple with returning to Ukraine, *Politico*, March 2023.
7. Voice of Ukrainians: Education, Housing, Poverty and Mental health, Institute of Sociology, Paq Research, November 2022.
8. Ukrainian Refugee Integration: One Year On. Institute of Sociology, Paq Research, April 2023
9. Дослідження серед дітей українських біженців, Institute of Sociology, Paq Research, September 2022.
10. Досвід і потреби дітей та батьків у сфері освіти в Чехії. Плани на майбутнє. Червень 2022.
11. Психологічні маркери війни. Опитування Соціологічної групи «Рейтинг». Жовтень 2022.

Світлана ЛИТВИНЕНКО,

д. пед. н., професорка кафедри практичної психології і психотерапії
Рівненського державного гуманітарного університету,
Рівне, Україна

Вадим ЯМНИЦЬКИЙ,

д. пед. н., професор,
завідувач кафедри практичної психології і психотерапії
Рівненського державного гуманітарного університету,
Рівне, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ ГРУП ПІДТРИМКИ ДЛЯ БАТЬКІВ – УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Сучасним українським сім'ям довелося пройти крізь випробування війни та вимушеної міграції. Усе це призвело до розриву значущих емоційних зв'язків, порушення стабільності звичного життя та потребує значних особистісних ресурсів задля адаптації та інтеграції у чужоземне середовище. Очевидно, що серед невизначеності і загроз сучасного світу батькам нелегко залишатися люблячими і надійними. Саме у стресових обставинах у дітей посилюються прагнення до контакту й близькості, актуалізуються потреби у безпеці й прихильності. Водночас найкращі умови для психологічного відновлення здатні забезпечити дітям не тільки фахівці, а батьки як опора і джерело емоційного затишку. Дорослі, які виявляють достатню увагу до почуттів і внутрішнього світу дитини, допомагають їй впоратися з глибиною переживань, зростати та краще адаптуватися до викликів життя [2; 4; 5].

Організація та проведення практиками, які надають допомогу, батьківських груп є хорошим супроводом, спрямованим на підтримку дитячого розвитку, та практичним керівництвом задля підвищення батьківської компетентності в умовах кризових реалій, збереження та зміцнення близьких і щирих дитячо-батьківських стосунків з опорою на безпеку, емпатію та надійну прихильність. Завдання групи – створення простору підтримки, в якому батьки можуть відкрито висловлюватися та обговорювати складні питання, які їх хвилюють, й актуальні труднощі вимушеної міграції щодо дітей і власного досвіду втрати звичних опор та перебування в іншому соціально-культурному середовищі [1; 4; 5].

Онлайн робота у таких групах мала особливості, пов'язані з умовами їх організації та проведення. Заняття відбувалися під керівництвом психолога, який супроводжував груповий процес та виступав гарантом психологічної

безпеки. Зустрічі проходили у форматі з постійним складом учасників (6–8 осіб) і в доброзичливій атмосфері відкритого діалогу. Періодичність проведення – один раз на тиждень (1,5–2 год.) на платформі ZOOM протягом 2 місяців (8 зустрічей). Набір у групи був відкритим і відбувався через соцмережі. Перед початком роботи організатори проводили співбесіди з учасниками, які залишали заявку. Метою співбесіди було з'ясування психологічного стану та очікувань, соціальної ситуації та статусу тимчасового захисту майбутніх учасників у країнах-реципієнтах, ознайомлення з особливостями роботи групи підтримки для батьків і відповіді на запитання. Батькам, які зверталися, за потреби надавали індивідуальну підтримку.

Упродовж роботи групи одним із основних завдань ведучого було створення атмосфери довіри та щирості, умов для зближення та об'єднання, формування співробітництва між учасниками. Це дало змогу батькам відкрито ділитися труднощами адаптації та інтеграції у чужоземне середовище та отримувати емоційну підтримку групового кола і тих, хто має подібні проблеми та переживання, відчувати себе прийнятими. Важливою складовою початкового етапу було обговорення правил роботи групи задля забезпечення атмосфери емоційного комфорту та безпеки, часу та місця, конфіденційності та поваги до почуттів інших учасників.

Один із головних принципів роботи групи – психологічний комфорт кожного з учасників. Учасники відкрито ділилися пережитим досвідом у змінених умовах життя, при цьому формат передбачав свободу вибору щодо власної активності, співучасті в обговоренні порушених тем і глибини їх обговорення. У ході роботи групи поставали більш «терапевтичні» запити (зокрема опрацювання різних почуттів та актуальних станів, самодослідження тощо) і виявлялася різна динаміка, що потребувало більшої уваги та емпатійного супроводу ведучого.

Для аналізу та оцінки ефективності групової роботи було використано рефлексивну бесіду з учасниками групи та запропоновано батькам заповнити підсумкові анкети. Анкета містила запитання, що допомогли з'ясувати найбільш важливий для учасників досвід (зокрема, чи змінився емоційний стан учасників та стосунки з дітьми, чи вплинули на це заняття та як саме тощо). Також зверталися до того, як у майбутньому учасники використовуватимуть набуті компетентності й досвід. Більшість учасників відзначили, що у них знизився рівень напруги та тривоги, покращився загальний настрій і спілкування з дітьми та іншими членами родини; з'явилося усвідомлення додаткових ресурсів допомоги дитині та своїй сім'ї, повніше розуміння причин власної емоційної нестабільності; краще розуміння себе та дітей тощо. Багато батьків у процесі занять отримали допомогу у вирішенні конкретних складних ситуацій.

Учасники груп підтримки зауважили, що перебуваючи в безпечному

середовищі, яке надає підтримку, легше долати соціальну ізоляцію та емоційні труднощі, засвоювати більш гнучкі способи власної стабілізації та взаємодії з дітьми. Відтак групи підтримки виступили ефективним методом психологічного супроводу сімей українських вимушених мігрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєнко Т. Ф., Биби́к Д. Д., Гончар Л. В., Куниця Т. Ю. Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців : посібник / за ред. Т. Ф. Алексєєнко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 208 с.
2. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соц. сфери / Мельник Л. А. та ін. ; за ред. Волинець Л. С. Київ : Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
3. Слюсаревський М. М., Блінова О. Є. Психологія міграції. Кіровоград : Імекс ЛТД, 2013. 244 с.
4. Barker C., Pistrang N. Psychotherapy and social support: integrating research on psychological helping. *Clinical Psychology Review*. 2002. Vol. 22. P. 361–379.
5. Goldberg R. Ethical dilemmas in working with children and adolescents. In D. Marsh, R. Magee (Eds.), *Ethical and legal issue in professional practice with families*. New York : John Wiley, Sons, Inc, 1997. P. 97–111.

Валентин ЛУКОНІН,

аспірант відділу економічної соціології
Інституту соціології НАН України,
Київ, Україна

СПРИЯННЯ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ З БОКУ ПОЛЬСЬКОГО УРЯДУ

Початок повномасштабного вторгнення рф в Україну спричинив появу великої кількості біженців, які були змушені тікати на території інших держав. UNHCR дефінює біженців як осіб, які з певних і цілком обґрунтованих причин були змушені до втечі зі своєї країни. До основних факторів, що призвели до появи біженців, UNHCR відносить війну, етнічні, расові та релігійні переслідування, а також приналежність до певних соціальних груп [13]. Такі переміщення людських мас можна охарактеризувати як зовнішню короткотривалу (3–12 місяців) або довготривалу міграцію. Ключовим положенням у цьому визначенні є те, що такі переміщення враховуються тільки за умови того, що людина виїздить за межі області проживання [3].

Від самого початку повномасштабного вторгнення Польща є одним із основних «стовпів» допомоги Україні та її мешканцям, які перебувають у важких життєвих умовах. Протягом усього часу повномасштабного вторгнення як польський уряд, так і волонтерські організації, а також пересічні громадяни залучені до всіх способів допомоги, аби українські біженці могли нормально адаптуватися до життя. Громадяни України обізнані про такі заходи загалом, але не всі знають, яким саме чином Польща допомагає українським мігрантам.

Найважливішим щодо допомоги українським біженцям у Польщі є Закон «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території тієї держави» [4]. Цей закон містить низку надважливих механізмів, які дозволяють українським біженцям адаптуватися до перебування на території Польщі. Серед них найважливішими є наступні:

- закон про доступ до ринку праці – українські біженці отримали доступ до польського ринку праці і стали на законодавчому рівні повноправними його учасниками [4];
- дозвіл на підприємницьку діяльність – за умови наявності PESEL (польський аналог ідентифікаційного коду), тобто громадяни України можуть займатися підприємницькою діяльністю на території Польщі;
- можливість безоплатного користування медичними послугами на таких самих засадах, як і громадяни Польщі, за умови, що їх будуть надавати в державних медичних закладах [4];

- соціальна та фінансова допомога – українські біженці мають доступ до соціальної та фінансової допомоги, яку будуть надавати воєводи та органи місцевого самоврядування [4]. Для зручності можливу соціальну та фінансову допомогу варто розділити на наступні блоки:
 - допомога на особу;
 - допомога родині (з дітьми).

Допомога на особу охоплює такі програми, як соціальний білет, який дає змогу на безкоштовний проїзд в громадському транспорті (за умови, якщо особа, яка намагатиметься його отримати, за своїм матеріальним статусом відповідає певним фінансовим критеріям)[6]; право на відшкодування ліків, яке дає змогу українцям в Польщі отримати ліки безкоштовно, на підставі закону «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави» [5]; допомога на житло – це субсидія для осіб зі складною фінансовою ситуацією, що покриває частину витрат на житло [16]; допомога особам з інвалідністю, яка передбачає фінансову підтримку на закупівлю певного рекомендованого обладнання (за умови наявності довідки про інвалідність 1 чи 2 групи) [14].

Найбільшим спектром допомоги зможуть скористатися українські біженці з дітьми. Згідно з законом «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави» вони мають право скористатися допомогою декількох програм, як от «500+», яка надає батькам неповнолітньої дитини право на отримання щомісячної фінансової допомоги в розмірі 500 злотих [1]. Програма «Хороший старт» [8] передбачає дофінансування перебування дитини в яслах, дитячому клубі або дитячому садку [2]. Є ще допомога по догляду за дитиною [7]; допомога при народженні дитини [10]; батьківська допомога [12]; декретні кошти [11]; капітал по догляду за сім'єю [9]. Зазначимо, що більшість цих програм довгострокові та мають певні вікові межі, тому не всі охочі зможуть ними скористатися.

В окрему групу варто виділити деякі пункти законодавства щодо дітей. Польський уряд розробив програму, за якою українські діти, які перебувають на території Польщі, мають право на безкоштовну освіту на рівні з її громадянами. Також у межах цієї програми вони мають обов'язок вивчати польську мову [15].

Підсумовуючи, треба сказати, що Польща прикладає максимум зусиль задля забезпечення комфортного проживання українських біженців на своїй території. Механізми, запроваджені польським урядом, ставлять українських біженців практично на один рівень з громадянами Польщі у плані соціального захисту та в економічних правах. Хоча всі вони мають обмежений період дії, протягом якого українські біженці можуть користуватися цією допомогою. Наразі різні соціологічні дослідження дають різну (іноді навіть суперечливу)

інформацію щодо намірів та планів українських біженців на майбутнє. Одне можна констатувати напевно: численні законодавчі постанови, спрямовані на соціальну підтримку українських біженців, є важливим фактором їхнього перебування на території Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. 500+ dla obywateli Ukrainy. 2022. URL: <https://www.zus.pl/-/500-dla-obywateli-ukrainy> (дата звернення: 06.05.2023).
2. Dofinansowanie pobytu w żłobku. 2022. URL: <https://www.zus.pl/-/dofinansowanie-pobytu-w-zlobku> (дата звернення: 05.05.2023).
3. Kmiołek Ł. Migracje. Zakład Ubezpieczeń Społecznych. URL: <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/845,pojecie.html> (дата звернення: 06.05.2023).
4. Nowelizacja ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. 2022. URL: <https://www.gov.pl/web/udsc/weszla-w-zycie-ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy-w-zwiazku-z-konfliktem-zbrojnym-na-terytorium-tego-panstwa> (дата звернення: 04.05.2023).
5. Pacjenci z Ukrainy mają prawo do leków refundowanych. 2022. URL: <https://www.nfz.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-centrali/pacjenci-z-ukrainy-maja-prawo-do-lekow-refundowanych,8162.html#:~:text=Pacjenci%20z%20Ukrainy%2C%20którzy%20od,ustawowo%20—%20do%20otrzymania%20leków%20refundowanych> (дата звернення: 05.05.2023).
6. Petela K. Bilet socjalny dla obywateli Ukrainy/ Соціальний квиток для громадян України. Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Krakowie. 2022. URL: https://mops.krakow.pl/ogolne/260865,1934,komunikat,bilet_socjalny_dla_obywateli_ukrainy.html (дата звернення: 04.05.2023).
7. Prawo do zasiłku i okres przysługiwania. 2018. URL: <https://www.zus.pl/swiadczenia/zasilki/zasilek-opiekunczy/prawo-do-zasilku-i-okres-przyslugini> (дата звернення: 06.05.2023).
8. Program Dobry Start – wsparcie dla wszystkich uczniów rozpoczynających rok szkolny. 2022. URL: <https://www.zus.pl/baza-wiedzy/program-dobry-start> (дата звернення: 05.05.2023).
9. Rodzinny kapitał opiekuńczy. 2021. URL: <https://www.zus.pl/-/rodzinny-kapital-opiekunczy> (дата звернення: 05.05.2023).
10. Strzelecka A. Dodatek z tytułu urodzenia dziecka. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. 2022. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/dodatek-z-tytu-lu-urodzenia-dziecka#:~:text=Dodatek%20do%20zasilku%20rodzinne>

go%20z,jednorazowo%20w%20wysokości%201000%20zł (дата звернення: 04.05.2023).

11. Strzelecka A. Świadczenie pielęgnacyjne. Ministerstwo Rodziny i Polotyki Społecznej. 2023. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/wiadczenie-pielegnacyjne> (дата звернення: 05.05.2023).
12. Strzelecka A. Świadczenie rodzicielskie. Ministerstwo Rodziny i Polotyki Społecznej. 2023. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/wiadczenie-rodzicielskie> (дата звернення: 04.05.2023).
13. What is a refugee? URL: <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/what-is-a-refugee/> (дата звернення: 06.05.2023).
14. Zaopatrzenie w wyroby medyczne - wsparcie dla uchodźców z Ukrainy. 2022. URL: <https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/pomoc-obywatelom-ukrainy-z-niepelnosprawnoscia/komunikaty/pomoc-dla-obywateli-ukrainy-z-niepelnosprawnoscia-na-zaopatrzenie-w-wyroby-medyczne/> (дата звернення: 06.05.2023).
15. Zasady przyjmowania dzieci z Ukrainy do polskich szkół. URL: <https://www.gov.pl/web/psse-lask/zasady-przyjmowania-dzieci-z-ukrainy-do-polskich-szkol> (дата звернення: 06.05.2023).
16. Zgud W. Dodatek mieszkaniowy. Biuletyn Informacji publicznej. URL: https://www.bip.krakow.pl/?sub_dok_id=762&metka=1 (дата звернення: 06.05.2023).

Людмила МАЗУКА,

к. іст. н., старша наукова співробітниця відділу етнополітології
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса
НАН України,
Київ, Україна

ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Масштабне збільшення кількості українців, які змушені були покинути свою країну через повномасштабне російське вторгнення (мова йде про мільйони громадян та осіб без громадянства), та ймовірність переходу частини з них у категорію закордонного українства потребують серйозного переосмислення шляхів і механізмів, які сприяли б збереженню національної ідентичності.

Очевидно, що в ситуації з цією категорією людей чинник походження з України набуває базового характеру щодо ймовірності зміни ідентичності особами, для яких раніше українство не було пріоритетним. До таких належать, зокрема громадяни України, які надавали перевагу локальній, радянській або якісь іншій самоідентифікації. Водночас переїзд до інших країн, особливо тих, де розвинута робота українських організацій, українських шкіл, українських церков, означає зміну навколишнього середовища (особливо це стосується біженців зі Сходу та Півдня України), що формує унікальну можливість посилення їхньої української національно-громадянської та/або етнічної ідентичності.

Не виключений також інший процес, коли походження з України, яке спершу відіграє ключову роль у самоідентифікації за кордоном, з часом може відійти на другий план, а втрата зв'язку з Україною набуде незворотного характеру й спричинить асиміляційну динаміку.

Зрозуміло, що з боку Української держави необхідне глибоке й системне переосмислення підходів і завдань, які забезпечують оптимальний баланс між етнічним і національно-громадянським показниками та запобігають асиміляції українців за кордоном, підтримують сталий зв'язок з Україною.

У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України зазначено, що «Національне законодавство про закордонних українців... має передбачати конкретні механізми, спрямовані на збереження та утвердження національної ідентичності українців» [1].

Механізми роботи зі закордонним українством полягають в активній співпраці України з чинними об'єднаннями українців правозахисного, благодійного, просвітницького, культурного та іншого спрямувань з одночасним

налагодженням дієвих зв'язків із новітніми вихідцями з України.

Громадські об'єднання українців за межами Батьківщини були й залишаються важливим чинником їхнього національного самовизначення й самоорганізації, сприяють підтримці зв'язків між ними та Україною. Тим часом спостерігається зменшення кількості громадських організацій закордонних українців першого покоління внаслідок асиміляції молоді та її відсторонення від діяльності таких організацій. Для подолання, або хоча б уповільнення такої динаміки, необхідна розбудова потужних об'єднань закордонних українців на національних і міжнародних рівнях, відкриття українських шкіл, церков, мистецьких, торгівельних і професійних спілок. Такі дії сприятимуть збереженню української ідентичності її носіїв за кордоном. Для України й самих закордонних українців важливо, щоб у країнах їх перебування формувалися потужні українські громади, які просуватимуть своїх представників у місцеві, регіональні та державні органи з метою лобювання їхніх особистих і загальноукраїнських національних інтересів, поширення правдивої інформації про процеси, що відбуваються в Україні та довкола неї. Разом із родиною та церквою до ключових чинників збереження національної ідентичності українців за кордоном належить українознавча освіта. Саме українознавчі школи за кордоном покликані виховувати молоде покоління в національно-патріотичному дусі та формувати в дітей українську самосвідомість. Відвідуючи такі школи, українська молодь отримує можливість перебувати в українськомовному середовищі, відчувати себе українцями. Надалі це сприятиме консолідації українських громад і формуватиме запит на утворення й розвиток українських культурно-освітніх центрів, які представлятимуть Україну та українців у країнах проживання.

Українські школи за кордоном переважно є самоврядними освітньо-культурними осередками, не мають державної акредитації та працюють раз на тиждень. Майже кожна школа утворена й діє при українських організаціях чи церквах, що дає дітям відчуття належності до української громади. Фінансову підтримку школам надають місцеві українські організації та українські кредитові спілки. Проте цієї підтримки не достатньо для повноцінного функціонування. До 2021 року існувала Державна цільова програма співпраці зі закордонними українцями, яка передбачала виділення державних коштів на підтримку українського шкільництва за кордоном. На даний час такої програми немає. А якраз вона разом з іншим повинна передбачати заходи з нейтралізації загроз російської гібридної агресії. Серед таких загроз – формування за підтримки РФ мережі суботніх «інтернаціональних» шкіл, «які не ідентифікують себе як суто російські, але діють в ідеологічній площині спільного пострадянського культурно-політичного простору» [2]. Українські суботні школи в країнах ЄС стали об'єктом гібридної війни Росії проти України.

Важливу роль у збереженні національної ідентичності закордонних українців відіграють українськомовні засоби масової інформації. Українське телебачення, радіо, друковані ЗМІ пропагують наші традиції й звичаї, культуру, освіту, мову та історію. У теперішніх умовах, коли значно збільшилася кількість українців, що покинули Україну через війну, важливо, щоб вони залишалися в українському інформаційному просторі. Тільки за підтримки держави, приватних ініціатив і бізнесу можна говорити про створення й розвиток нових закордонних українських ЗМІ, просування вітчизняної культури та запобігання асиміляції українців.

Зміни, які останнім часом відбуваються серед закордонного українства, потребують запровадження системи моніторингу, їх глибокого наукового аналізу та вироблення пропозицій і рекомендацій, які після широкого фахового обговорення могли б стати основою для адаптації державної політики підтримки закордонного українства до нових реалій.

Реалізація національних інтересів України потребує державної політики збереження національної ідентичності закордонних українців. Така політика має передбачати:

- забезпечення на належному рівні прав і свобод вихідців з України;
- збереження їх сталого зв'язку з Україною та створення умов для повернення біженців від війни на Батьківщину;
- сприяння збереженню української мови та культури серед закордонних українців;
- допомогу в реалізації освітніх програм і проєктів у межах українських громад у країнах перебування;
- сприяння отриманню освіти в Україні;
- залучення до національних українських державотворчих, соціальних, економічних проєктів.

Успішна реалізація державної політики щодо закордонних українців у сучасних умовах потребує координації дій Президента України, урядових інституцій, законодавчої влади, бізнесу й громадянського суспільства задля досягнення ключових цілей. Така робота буде успішною лише за умови адекватного оцінювання кількісних і якісних змін у структурі закордонного українства та прогнозування таких змін на короткострокову й середньострокову перспективи, а також за умови організації ефективної взаємодії з міжнародними організаціями, владою, громадянським сектором країн, де українці – біженці від війни – знайшли притулок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>.
2. СКУ закликав створити міжвідомчу комісію щодо підтримки українських шкіл за кордоном. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3340571-sku-zaklikav-stvoriti-mizvidomcu-komisiu-sodo-pidtrimki-ukrain-skih-skil-za-kordonom.html>.

Віталій МАКАРЧУК,

к. ю. н., доцент
кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету,
Біла Церква, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «БІЖЕНЦІ», «ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ» ТА «ВТІКАЧІ ВІД ВІЙНИ»

Гарантії дотримання та забезпечення захисту прав людини є одночасним способом вирішення проблеми біженців та запобігання її виникненню. Загалом йдеться про необхідність забезпечити належний захист прав людини в країні походження біженця, перш ніж чекати на повернення біженців до країни їхнього громадянства або постійного проживання. Також необхідно, щоб громадяни певних держав не мали обґрунтованих побоювань щодо можливого переслідування їх з тих чи інших причин. Найчастіше біженці з'являються внаслідок військових конфліктів.

За час дії правового режиму воєнного стану багато українців виїхали в країни Європейського Союзу. За різними оцінками, їхня кількість сягає понад 5 мільйонів, а то й більше. Але реальна статистика щодо наших біженців насправді може бути меншою. Чинovníки ООН дають ще іншу цифру. За їхніми даними, в усіх країнах, крім росії та білорусі, перебувають 5 мільйонів українців-втікачів від війни, у національних програмах тимчасового захисту беруть участь 4,9 млн біженців. У росії та білорусі – 2,9 млн [1]. Також слід врахувати, що певна кількість людей виїхала нелегально (тобто поза межами пунктів пропуску та без належних правових підстав).

У Конвенції ООН про статус біженців термін «біженець» означає особу, яка «вважалася біженцем згідно з угодами від 12 травня 1926 р. і 30 червня 1928 р. або згідно з конвенціями від 28 жовтня 1933 р. і 10 лютого 1938 р., Протоколом від 14 вересня 1939 р. або згідно зі Статутом Міжнародної організації у справах біженців» [2].

Біженець згідно зі Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» – це «особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами

країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань» [3].

Треба зауважити, що біженці нарівні з особами з іншим правовим статусом (громадянами держави, іноземцями, особами без громадянства, шукачами притулку тощо), незалежно від того, законним чи незаконним є їхнє перебування на території конкретної держави, користуються загальними правами людини, які мають універсальний характер тобто невід'ємними правами та свободами людини, які були перераховані у Загальній декларації прав людини 1948 р. [4].

Головним документом, який регулює питання надання тимчасового захисту, є Директива ЄС 2001/55/ЄС про тимчасовий захист, яка була прийнята в ЄС ще 20.07.2001 р. для забезпечення певних мінімальних стандартів надання тимчасового захисту у випадках масового напливу тимчасово переміщених осіб. Проте вперше Директиву було введено в дію Рішенням Ради ЄС 2022/382 від 04.03.2022 р. [5] саме для громадян України. Це рішення можна назвати безпрецедентним в історії ЄС.

Слід підкреслити, що біженці – це конкретний, зазвичай довічний, правовий статус, який людина отримує в іншій країні. Однак більшість громадян України намагаються здобути за кордоном саме тимчасовий захист. Статус тимчасового захисту дає можливість мігрувати до іншої країни в межах Європейського Союзу, не втрачаючи гарантій забезпечення певних прав особи (права на роботу, освіту, соціальні виплати). Це дозволяє повернутися в Україну на деякий час, не зобов'язує перебувати в облаштованому таборі для біженців і дає значно більше можливостей. Також існує поняття «трудові мігранти», тобто особи, які перебували за кордоном з метою заробітку і до 24 лютого 2022 року. Тому слід використовувати термін «втікачі від війни».

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова К. Елла Лібанова : «В Україну повернеться принаймні половина втікачів від війни». 2023. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ella-libanova-ukrayinu-povernetsya-prinaymni-1681912490.html> (дата звернення: 01.05.2023).
2. Конвенція про статус біженців : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 28.07.1951 р. : станом на 10 січня 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 01.05.2023).
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI : станом на 23 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 01.05.2023).

4. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Організації Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.05.2023).
5. Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22006?an=2&scop=1&fcp=187> (дата звернення: 01.05.2023).

Ірина МАЛАЦАЙ,

к. іст. н., доцент кафедри історії Центральної та Східної Європи
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ «ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ» УКРАЇНЦІВ У СЛОВАЧЧИНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Для українців 24 лютого 2022 року, народу, який є знайомим чи не в усьому світі своєю гостинністю, щирістю та привітністю, став днем, який змінив їхнє життя назавжди. Російське воєнне вторгнення в Україну, неймовірно жорстоке ставлення до мирного населення, фізичне знищення цілих родин змусило частину українських громадян залишити свої домівки й стати вимушеними переселенцями.

Від початку бойових дій на території України третина населення країни була змушена переселитися у більш безпечні місця, а частина з них – виїхати за кордон. Словаччина стала однією з країн, яка доєдналась до виконання «Директиви про тимчасовий захист 2001/55/ЄС», що була прийнята рішенням Ради ЄС для українців 2022/382 від 04.03.2022 р. та встановила мінімальні стандарти захисту, які також мають забезпечувати всі країни Європейського Союзу.

За рішенням Уряду Словацької Республіки з 1 березня 2022 року запроваджено надання в Словаччині тимчасового захисту, що передбачає різні форми допомоги (його іменують як «тимчасовий притулок») стосовно громадян України та членів їхніх сімей, які до 22 лютого 2022 року проживали в Україні. Від початку березня 2022 року, рятуючись від війни, перетнути кордон могли особи з біометричним паспортом в рамках безвізового режиму, а також ті, що його не мали, за умови подальшого оформлення тимчасового притулку («азил»). Громадяни України можуть залишатися без спеціального дозволу в Словаччині максимум 90 днів у будь-який 180-денний період. У випадку, якщо особа залишатиметься й надалі, законодавством СР передбачено обов'язкове звернення до органів влади для отримання тимчасового захисту або «азилу» [1].

Відповідно до статусу «тимчасового захисту» українці отримали в Словаччині доступ до системи охорони здоров'я, харчування, освіти, житла та ринку праці. Крім того, рішенням Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) була надана грошова допомога, яка дозволила забезпечити першочергові потреби вимушених мігрантів з України. Так, були запроваджені одноразові виплати у розмірі 150 євро на особу, але не більше ніж 400 євро на родину [2]. Однак подальше прибуття біженців з України поставило перед урядом Словацької Республіки цілу низку завдань, у першу чергу – необхідність

вирішення питання довгострокового соціального забезпечення. Відповідно до законодавства СР біженці з України отримали право на матеріальну допомогу в такому ж обсязі та на тих самих умовах, що й громадяни Словацької Республіки. Діти біженців з України отримали також право на субсидії на шкільне приладдя та харчування на тих же умовах, що й діти громадян Словаччини [3]. Уряд Словаччини визначив суми виплат, які були встановлені для кожного члена сім'ї, а також були узгоджені з Міністерством праці та соціальних справ та були однаковими для всіх осіб, залучених до програми короткострокової екстреної грошової допомоги, навіть якщо вони отримували її від різних організацій. Таким чином, діти віком від 3 до 18 років отримували щомісяця 60 євро, діти до 3 років – 160 євро, особи від 18 років – 80 євро [3].

Крім фінансової підтримки українці, які змушені були мігрувати до СР, мають можливість отримати комплекс соціальних послуг. Чимало поміч надає Словацька національна рада, яка була створена у 1990 р. та об'єднує на сьогодні 116 добровільних некомерційних організацій по всій країні. Рада є національним волонтерським центром гуманітарних і благодійних організацій, громадських об'єднань і фондів, що працюють у соціальній сфері та є партнером з реалізації програм УВКБ ООН та ЮНІСЕФ [5]. Уряд Словаччини прикладає чимало зусиль для надання всебічної підтримки вимушеним мігрантам з України. Так, за підтримки уряду та ініціативи Асоціації адвокатів Словаччини, сформований спеціальний список адвокатів, готових надавати безкоштовну юридичну допомогу особам, які прибувають з України. У списку понад 140 адвокатів з різних міст Словаччини [6]. Також, щоб не обмежувати українських громадян, які отримали статус «тимчасового захисту», уряд Словаччини надав їм право пересуватися та подорожувати в межах держав-членів Європейського Союзу, якщо вони відповідають умовам для в'їзду на їхню територію [6].

Визначена система перебування українських мігрантів у статусі тих, хто потребує тимчасового захисту, була розрахована на 1 рік – до 4 березня 2023 року. Однак продовження активних воєнних дій в Україні поставило перед урядом Словацької Республіки нові виклики і в країні продовжили тимчасовий захист для переселенців до 4 березня 2024 року. У квітні 2023 р. в Словаччині почали діяти нові програми щодо підтримки біженців з України, що в першу чергу стосуються особливо вразливих категорій населення та дітей.

Потрібно віддати належне словакам, які надали допомогу і продовжують підтримувати українців у такий непростий час. Люди, які працюють в різноманітних організаціях, об'єднаннях, установах, діяльність котрих спрямована на допомогу українським мігрантам, докладають чимало зусиль, аби українці могли відчувати себе в безпеці та захищеними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уркевич В. Тимчасовий захист у Словаччині. Закон і Бізнес. URL: <https://zib.com.ua/ua/150980.html> (дата звернення: 09.05. 2023).
2. УВКБ ООН та ЮНІСЕФ підтримують українські родини одноразовою допомогою на зимові потреби. URL: <https://help.unhcr.org/slovakia/cash-assistance/cash-assistance-2022/> (дата звернення: 09.05. 2023).
3. Оновлення фінансової допомоги Уряду українським біженцям у Словаччині. URL: <https://help.unhcr.org/slovakia/cash-assistance/cash-assistance-2022/> (дата звернення: 09.05. 2023).
4. Скільки термінової фінансової допомоги надала програма? URL: <https://help.unhcr.org/slovakia/cash-assistance/cash-assistance-2022/> (дата звернення: 09.05. 2023).
5. Офіційний сайт Словацької національної ради. URL: <https://shr.sk/> (дата звернення: 10.05. 2023).
6. Офіційна сторінка державного управління Словацької Республіки. URL: <https://ua.gov.sk/> (дата звернення: 10.05. 2023).

Назар МАРТИНЮК,

аспірант кафедри історії ім. проф. М. П. Ковальського,
науковий співробітник Інституту досліджень української діаспори
імені професора Любомира Винара
Національного університету «Острозька академія»,
Острозьк, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ СКУ ЗАДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ СВІТУ

Закордонне українство є неоднорідним явищем, яке складається з кількох поколінь, що відрізняються ментальністю та світосприйняттям: представників міграційних хвиль різних періодів; тих, хто має громадянство країни-поселення (країни-реципієнта); тих, хто народився за кордоном [2, с. 8]. Повномасштабне російське вторгнення до України 24 лютого 2022 р. та подальше розгортання подій російсько-української війни спричинили чергову міграційну хвилю українців як вимушених біженців до зарубіжних країн. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців станом на 2 травня 2023 р. в країнах Європи перебуває 8 183 357 громадян України, з яких 5 065 235 осіб зареєстровані для надання тимчасового захисту [13]. 3 травня 2023 р. директор Департаменту консульської служби МЗС України Роман Горайнов під час онлайн-конференції «Віденська конвенція про консульські зносини і сучасні виклики консульської служби» підтвердив ці цифри і повідомив, що станом на грудень 2022 р. за кордоном перебувало близько 8 млн громадян України, частина з яких отримала тимчасовий захист у країнах ЄС [3]. Очевидно, що не всі мігранти повернуться після завершення війни додому і, можливо, сформують нову хвилю української еміграції та стануть новим поколінням закордонних українців.

Визначальною характеристикою приналежності особи до числа закордонного українства є безпосередньо її власна самоідентифікація [1, с. 8]. Самі емігранти та їхні нащадки не завжди можуть ідентифікувати себе як українці через відсутність сформованої національної ідентичності, асиміляційні процеси чи політичні причини в країнах поселення [1, с. 8–9]. Збереження українцями у країнах свого проживання власної національної ідентичності є фундаментальним для існування і функціонування там українських громад і їхнього розвитку. За умови наявності відповідної інституційної структури, матеріальних ресурсів, політичних прав як етнічної меншини, закордонні українці можуть лобіювати інтереси України у країнах-реципієнтах, а створювані ними громадські організації – виступати недержавними учасниками міжнародних відносин.

Світовий Конгрес Українців (СКУ)¹ є міжнародною координаційною надбудовою українських громад за кордоном, що представляє інтереси понад 20 мільйонів українців із більше ніж 60 країн Земної кулі [6, с. 4]. У 2003 р. він був визнаний Економічною та соціальною радою ООН як неурядова організація зі спеціальним консультативним статусом, а в 2018 р. – отримав статус міжнародної неурядової організації-учасника в Раді Європи [6, с. 4]. СКУ має власну розгалужену мережу, до якої входять Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), Європейський Конгрес Українців (ЕКУ), Українські крайові центральні репрезентації, Українські світові організації, Українські церкви, асоціативні учасники [5, с. 247–248]. Відповідно до Статуту членство різних організацій має свою специфіку, яка залежить від їхнього статусу (постійних учасників чи асоціативних учасників) та чисельності українців у країнах проживання [5, с. 247–248].

З моменту заснування в 1967 р. і до сьогодні СКУ є глобальним голосом закордонного українства². До 2018 р., що п'ять років, проводилися Конгреси (з'їзди), під час яких підводили підсумки проведеної роботи й окреслювали плани на майбутнє, вносили зміни до Статутних документів, обирали Президента та ін. 19–22 жовтня 2023 р. у Варшаві (Польща) відбудеться XII Конгрес СКУ, центральними темами якого будуть наближення перемоги України в російсько-українській війні та післявоєнна відбудова України [9].

Одним із чільних напрямів діяльності СКУ є збереження національної ідентичності українців. Це було задекларовано ще під час I Конгресу СКВУ (12–19 листопада 1967 р., Нью-Йорк, США). Процес підготовки до цього з'їзду та безпосередній перебіг його роботи засвідчили, що СКВУ має виступити чинником єднання українських громад у світі, згуртування їхніх зусиль задля збереження рідної мови, історії та культури, духовних цінностей тощо. Серед завдань I Конгресу СКВУ було не лише зберегти національні особливості українства у країнах їхнього проживання, а й посилювати там розбудову українських громад і спрямовувати їхні зусилля на допомогу Україні [12, с. 396]. Подальші Конгреси СКВУ / СКУ можна також розглядати як чинник консолідації світового українства.

Ключові напрями діяльності СКУ тісно пов'язані зі збереженням національної ідентичності українців і полягають у розбудові та розвитку українських громад у світі шляхом збереження українських національних цінностей, піднесення

¹ Назви та найменування СКУ і його структурних елементів подаємо відповідно до правопису, який використовують на офіційному сайті Організації, офіційних сторінках у соціальних мережах і збірниках матеріалів Конгресів СКУ.

² У 1967 р. було засновано Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ), який в 1993 р. перейменовано на Світовий Конгрес Українців (СКУ).

національної свідомості, вихованні молоді в українському дусі, зміцненні зв'язків між українцями в діаспорі та Україною [8, с. 2]. Все перераховане є основоположним у діяльності Проводу СКУ, його комітетів, комісій, рад, організацій-членів. Чинний Президент СКУ Павло Ґрод зазначив, що розбудова українських громад у світі є одним із китів, на яких базується робота Конґресу [8, с. 3]. Перша заступниця міністра закордонних справ України Еміне Джапарова під час зустрічі з представниками СКУ відзначила, що заходи, які проводить Конґрес, є неоціненною підтримкою для суверенітету України, зокрема в напрямі збереження української ідентичності у світі [4].

Важливу роль у збереженні української національної ідентичності серед молоді в діаспорі відіграє Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада (СКВОР). Її діяльність спрямована на розвиток українського шкільництва у країнах поселення, популяризацію української мови та ін. У межах проєкту «Хто ми? Де ми?» (затвердженого Радою директорів СКУ 20.12.2014) було оновлено базу даних СКВОР, що дозволило виокремити різні типи освітніх закладів, у яких викладають українську мову. Крім того, голова СКВОР проводила зустрічі з представниками шкіл, де навчаються діти трудових мігрантів, щоб зрозуміти їхні освітні потреби [6, с. 152]. СКВОР також займається збором, підготовкою та розповсюдженням навчально-дидактичних матеріалів, які ілюструють важливі сторінки української історії та культури (про Тараса Шевченка, Чорнобильську катастрофу, Голодомор 1932–1933 рр., події Революції гідності та ін.) [6, с. 154–155]. У добу пандемії COVID-19 СКВОР допомагала українським освітянам у діаспорі пристосовуватися до віртуальних реалій навчання з метою неперервності освіти дітей та молоді.

Піднесення українського духу та національної свідомості, збереження українських народних традицій і звичаїв серед українських громад досягається також завдяки активній культурно-просвітницькій діяльності. Світова Рада Культури (СРК) займалася збереженням і примноженням надбань української культури, координувала та сприяла реалізації масштабних культурних проєктів («Монументальна Шевченкіана», благодійний марафон «Діти Торонто – дітям сиротам в Україні», мистецьке турне танцювального ансамблю «Барвінок» та ін.), надавала фінансову підтримку для реалізації ініціатив у сфері популяризації української культури у світі, зокрема спрямованих на її презентацію перед іноземною аудиторією [6, с. 161–165]. Сьогодні СРК немає серед переліку чинних програм СКУ, про що свідчить офіційний сайт Конґресу [7]. Під час пандемії коронавірусу, СКУ виступав організатором низки інтернет-флешмобів у соціальних мережах задля вшанування пам'ятних і знакових дат для історії та культури України, відзначення державних і традиційних народних свят. До цих віртуальних акцій активно долучалися українські громади у світі. Організацій-члени мережі СКУ активно проводять літературні вечори, театралізовані

дійства, концерти, фестивалі та ін. у країнах свого проживання. До цих заходів долучається молоде покоління українців. Також участь у культурних імпрезах беруть українські вимушені біженці. Це дає їм змогу зберігати свою самобутність і відчувати духовний зв'язок із Україною. Доволі часто до заходів, які організовують українці, долучаються іноземці.

Заходи, що допомагають підтримувати та розвивати національну ідентичність українців у світі, вимагають не лише організованої та злагодженої роботи рад і комісій централі СКУ чи членів його мережі, а й належної фінансової підтримки та мотивації. У 2022 р. за ініціативи Президента СКУ Павла Грода було засновано Фонд розвитку громад, мета якого полягає в розбудові українських громад та їхньої інституційної спроможності, підтримці ініціатив, що допомагають інформувати світ про Україну та її народ, поліпшувати міжнародний імідж України. Діяльність Фонду спрямована на залучення молоді до українського громадського життя в діаспорі, лідерства в українських громадах, інформування про історію та сьогодення України та ін. [11]. Фонд надає фінансову підтримку для проєктів українських громад, які мають зазначені вище цілі. У лютому 2023 р. було названо проєкти-переможці, які отримають підтримку для реалізації. Вони орієнтовані на розвиток українського шкільництва, розбудову впливового українського жіночого руху при ООН та ін. [10].

Важливою рисою української національної ідентичності є моральні чесноти та духовність. Свого часу перший Президент СКУ о. Василь Кушнір відводив ключову роль у збереженні національної ідентичності та духовності українській церкві [12, с. 393]. СКУ звертає особливу увагу на питання розбудови української незалежної церкви та її світове визнання, а також надання Патріаршого статусу для Української греко-католицької церкви [8, с. 15].

Отже, СКУ як парасолькова організація займає важливе місце у процесах збереження національної ідентичності закордонних українців. Це простежується в його діяльності щодо розвитку українських громад, збереження та розбудови українського шкільництва в діаспорі, культурній роботі, фінансовій підтримці тощо. СКУ об'єднує розгалужену мережу організацій-членів, що дозволяє координувати зусилля світового українства щодо підтримки України та безпосереднього функціонування створюваних ним громадських організацій в країнах проживання. Однак у межах однієї публікації вкрай складно висвітлити питання збереження національної ідентичності СКУ, тому це питання потребує подальшого наукового опрацювання в різних напрямках: окремому розгляді роботи кожної комісії / ради, вивченні інформаційних вісників СКУ, дослідженні діяльності членів його мережі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманенко А. Закордонне українство та Україна : проблеми та перспективи взаємовідносин. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Острог, 2015. Вип. 23. С. 7–13.
2. Атаманенко А. Україна і закордонне українство. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Острог, 2013. Вип. 21. С. 8–16.
3. Віденська конвенція про консульські зносини і сучасні виклики консульської служби : відеозапис прямої трансляції онлайн-конференції. 2023, 3 травня. URL: https://www.youtube.com/watch?v=at3E0_tmjtl (дата звернення: 04.05.2023).
4. Еміне Джапарова під час відеозустрічі з проводом Світового Конгресу Українців: «Закордонні українці є важливим елементом зовнішньополітичних зусиль України». Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. 2020, 12 серпня. URL: <https://zakordonniukrainci.mfa.gov.ua/news/emine-dzhaparova-pid-chas-videozustrichi-z-provodom-svitovogo-kongresu-ukrayinciv-zakordonni-ukrayinci-ye-vazhlviv-elementom-zovnishnopolitichnih-zusil-ukrayini> (дата звернення: 05.05.2023).
5. Збірник звітів Світового Конгресу Українців. 17–18 жовтня 2020 р. 259 с.
6. XI Світовий Конгрес Українців (25–27 листопада 2018 р.). Звіти 2013–2018. Київ, 2018. 484 с.
7. Програми. Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/programu-ua/> (дата звернення: 05.05.2023).
8. Річний звіт Світового Конгресу Українців – 2021. Торонто ; Київ ; Брюссель ; Нью-Йорк, 2021. 23 с.
9. SKU оголосив дату і місце XII Конгресу. Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 2023, 1 березня. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/sku-ogolosiv-datu-i-misce-xii-kon%d2%91resu/> (дата звернення: 05.05.2023).
10. Фонд розвитку громад Світового Конгресу Українців визначив проєкти-переможці. Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 2023, 9 лютого. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/fond-rozvitku-gromad-svitovogo-kon%d2%91resu-ukra%d1%97ncziv-viznachiv-peremozhcziv/> (дата звернення: 03.05.2023).
11. Фонд розвитку громад. Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/fond-rozvitku-gromad-ta-advokaczi%d1%97/> (дата звернення: 05.05.2023).

12. Яців А. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців : на шляху до консолідації світового українства. Народознавчі зошити. 2019. № 2 (146). С. 387–402.
13. Ukraine Refugee Situation. The Operational Data Portal. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (last accessed: 03.05.2023).

Віра МЕЛЬНИК,

к. іст. н., доцентка кафедри українознавства
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького,
Львів, Україна

РОЛЬ ДІАСПОР У МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

На початку XXI століття в Україні поширеними були трудові міграції, які з кожним роком суттєво змінювали демографічну і соціально-економічну ситуацію. Переїзд в інші країни частини активного та мобільного населення, молоді, що вбачали у міграції вирішення економічних і соціальних питань. Йдеться не тільки про вищі заробітки, але й комфортне, стабільне життя, де є безпечне середовище, доступні якісні медичні послуги, досконалі інші об'єкти соціальної інфраструктури, транспорт, охайні вулиці тощо. Саме рівень та якість життя населення спонукали переїзд українців до сусідніх європейських країн. Проте варто зазначити, що достатньо масштабними нині є міграції, породжені війнами, збройними конфліктами, екологічними та техногенними катастрофами.

У ході історичних подій в Україні міграційні процеси відбувалися внаслідок Першої та Другої світових воєн, плацдармом для яких стала наша земля. Унаслідок аварії на Чорнобильській АЕС розпочалася хвиля міграційних процесів, спричинених вибухом [10].

З лютого 2014 року розпочалася міграція українців з Криму та Донбасу внаслідок російсько-української війни. Загальна кількість громадян України, які покинули Крим і район проведення антитерористичної операції (АТО) та переїхали в інші регіони, станом на 17.05.2016 сягає 1 025 100 осіб, згідно з інформацією, що надійшла з міжвідомчого координаційного органу служби соціального захисту (ССЗ) для громадян України, переміщених з тимчасово окупованих територій і районів антитерористичної операції (Державна служба з надзвичайних ситуацій України, 2016 р.). Крім того, кілька сотень тисяч вимушених переселенців залишаються незареєстрованими. Серед зареєстрованих 22 300 осіб переїхали з Криму, а 1 002 800 осіб (майже 98% від загальної кількості) – з Донбасу. Кількість ВПО з півострова стабілізувалася через кілька місяців після приєднання Криму, а кількість мігрантів з району Донбасу у 2014–2015 рр. неухильно зростала, і ця тенденція призупинилась у 2016 році. Серед ВПО переважають люди, що представляють уразливі групи населення. Майже половина з них є особами з інвалідністю або літніми людьми, а частка жінок працездатного віку істотно вища, ніж частка чоловіків працездатного віку

(22,4% проти 12,7% станом на 15.04.2016) [6].

У лютому 2022 року розпочалася друга потужна хвиля міграції: мільйони людей в Україні покинули свої домівки через війну. Частина з них переїхали в межах країни, а частина – виїхали за кордон. Деякі люди переїжджали на певний час і вже повернулися до місць свого постійного проживання, а для тих, хто залишився, питання виїзду може постати згодом. За даними ДПСУ, протягом 24 лютого – 3 червня 2022 року з України виїхали понад 5,2 млн осіб, переважна більшість яких є громадянками України. За даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 9 червня 2022 року у країнах Європи перебувають понад 4,9 млн біженців, які покинули Україну через війну [2].

За даними УВКБ ООН, станом на 9 червня понад 3,2 млн біженців з України зареєструвалися у Європі для отримання тимчасового захисту або подібного статусу. Серед країн Європи, в яких найчастіше реєструються, – Польща (1,1 млн), Німеччина (565 тис.), Чехія (366 тис.), Іспанія (118 тис.), Болгарія (113 тис.) та Італія (97 тис.). Станом на 19 травня 2022 року 31 699 осіб подалися на статус біженця [6].

Саме українські діаспори протягом століть були тими осередками, куди найперше зверталися українці, потрапивши за кордон. Найдавнішою, або найпершою, українською діаспорою є маловідомі в Україні бачванські руснаки, або русини-українці Бачки та Срему. Їхня 20-тисячна громада нині живе переважно в Бачці, Сримі (Сремі) й Славонії – регіонах сучасних Сербії та Хорватії. Це нащадки переселенців із північно-східної Пряшівщини та Закарпаття, які в середині XVIII ст., гнані злиднями та безземеллям, оселилися на Балканах [1].

З моменту широкомасштабного вторгнення українська діаспора у різних країнах зробила колосальний внесок у боротьбу за підтримку України. Фактично дії українців за кордоном стали частиною тотального спротиву всієї української нації у війні з росією. Діяльність нашої діаспори є ефективною та має тривати, адже без активності українців за кордоном буде значно важче зберегти підтримку наших партнерів [11].

Перед початком повномасштабної війни хвиля українського патріотизму прокотилася всією Канадою. Українська громада в Торонто ще в січні почала активно долучатися до акцій Руху опору капітуляції. 27 лютого 2022 р. у Торонто понад 20 тисяч українців зібралися на протест під гаслом #StandWithUkraine. Це було наймасовіше зібрання українців у канадській історії. Діаспора вимагала від канадського уряду закрити небо над Україною, відключити Росію від міжнародної платіжної системи SWIFT. У суботу, 26 лютого 2022 р., прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо підтвердив, що Канада погоджує цю вимогу [8].

Найчисельніші українські діаспори в Канаді, США, Швеції, Норвегії, Люксембурзі, Німеччині, Австрії з початку повномасштабного вторгнення не

тільки виходили на маніфестації щодо підтримки України, але і зверталися з петиціями до урядів своїх країн про закриття неба над Україною, про постачання сучасної зброї та надання фінансової допомоги. Величезною є роль діаспор у наданні Україні гуманітарної допомоги, яку з 2022 року постійно отримують ВПО.

Мігранти, прибуваючи за кордон, проходять обов'язкові реєстрації у діаспорних центрах, де їм надають допомогу в пошуках житла, роботи, а також фінансову підтримку. Роль діаспор у житті мігрантів під час російсько-української війни є великою, значний внесок у нашу майбутню перемогу роблять саме вони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Mackinnon M. Bypassing official channels, Canada's Ukrainian diaspora finances and fights a war against Russia // The Globe and Mail. – Mode of access. URL: <http://www.theglobeandmail.com/news/world/ukraine-canadasunofficial-war/article23208129/>
2. Seidlová M. International Migration in Czechia : State of art with the emphasis on Ukrainian migration. In : Benč, V. (ed.) : Current migration trends in V4 countries : Focus on migration from Ukraine. Prešov : Research Centre of the Slovak Foreign Policy Association, 2015. P. 33–44.
3. Бойко С. Агенти Путіна. Польська мережа // Главком. URL: <http://glavcom.ua/publications/agenti-putinapolska-merezha-370242.html>
4. В Іспанії проросійські активісти провокують українців за гроші – представник діаспори // Громадське. URL: <http://hromadske.ua/posts/v-ispanii-prorosijski-aktyvisty-provokuiutukraintsiv-za-hroshi-predstavnyk-diaspory>.
5. Вимушена міграція і війна в Україні (24 березня – 10 червня 2022) <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-berezn-ya-10-chervn-ya-2022/>
6. Дрбохлава Д., Ярошевич М. Українська міграція в часи кризи : вимушена і трудова мобільність. 2016. URL: <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Migr-mobility-ukr.pdf>
7. Міфи і фейки про Україну, які поширює росія у Нідерландах // Стожари. URL:<http://www.svitua.org/index.php/novunu/svit/item/3575-mify-i-feiky-pro-ukrainu-iaki-poshyriuierosiia-u-niderlandakh>
8. Семиляк О. Михайло Ратушний : «Українська діаспора стала своєрідним волонтером» // УБКР. URL: <http://www.uvkr.org/interview/9260>.
9. Українська діаспора закликала звільнити Надію Савченко // УБКР. URL: <http://www.uvkr.org/news/6734>.
10. Червоненко В. Як Україна програла референдум у Нідерландах // BBC

Україна. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/04/160407_netherlands_referendum_results_hk.

11. Юринець О. Україна має активніше співпрацювати з українською діаспорою в різних країнах, зважаючи на активізацію проросійських сил в Європі // Жінки у політиці. URL: http://www.womeninpolitics.org.ua/Jurinec_Ukraina_ma%D1%94_aktivnshe_spvpracjuvati_z_ukrainskoju_dasporoju_v_rznix_krainax_zvazhajuchi_na_a.

Ганна МЕЛЬНИК,

к. іст. н., доцентка
кафедри міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна

Любомир ГУБИЦЬКИЙ,

д. іст. н., доцент,
професор кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету,
Київ, Україна

ЗМІНИ ПІДХОДІВ ДО ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Тенденції, пов'язані із новітніми міграційними процесами, викликають удосконалення урядової політики та законодавства Польщі. Ця держава від самого початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну використовувала всі можливі засоби та механізми для налагодження побуту біженців, що тікали від смертельної загрози, часто втративши житло та майно.

У країнах Європи на кінець вересня 2022 року кількість біженців з України, які зареєструвалися з метою отримання тимчасового захисту становила 4,2 млн. осіб [7]. Зокрема з України до Республіки Польща від початку війни до 30 червня 2022 р. в'їхало 4,4 млн осіб, з них 1,2 млн – зареєстровані для тимчасового захисту [9]. Для органів державного управління найбільшим викликом стали завдання справитися з масовим прибуттям іноземців та організація їхнього перебування на території Республіки Польща. Необхідно було подбати про ринок праці, охорону здоров'я, освіту і житло. Наприкінці червня 2022 р.:

- легально працювали в Польщі 209 тис. біженців з України;
- проживали у друзів або сім'ї – 35%, самостійно винаймали квартиру – 23%, перебували у незнайомих раніше людей – 12%, мали інші варіанти житла – 30%;
- 200 тис. скористалися послугами виховної діяльності у польських закладах;
- усі біженці мають доступ до польської медичної допомоги, включаючи профілактичні заходи [9].

Закон про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни передбачає надання номера PESEL громадянам України. Відповідно до Виконавчого рішення Ради ЄС вважається, що ці особи користуються тимчасовим захистом. Станом на кінець вересня 2022 р. у

Республіці Польща було зареєстровано майже 1,4 млн громадян України і членів їхніх родин [8]. Однак уже восени 2022 р. служби підтримки переселенців, створені самоврядуванням польських прикордонних містечок на початку війни, перебували у стані «дрімання» [2].

Тому з осені 2022 р. уряд Польщі вирішив змінити стратегію щодо допомоги українським біженцям, а у грудні зміни до закону підтримали 429 депутатів Сейму, проти виступили дев'ять, ще 13 польських парламентарів утрималися під час голосування. Внесено правки до спеціального закону про допомогу українцям, які втекли від небезпеки війни, що передбачали оновлені умови їхнього проживання та реєстрації на території Польщі, а також надання соціальних виплат [6]. 3 березня 2023 року польська влада запровадила плату за перебування у центрах масового розміщення біженців для українських переселенців. Відповідно до цього рішення українці, які перебували у Польщі понад 120 днів мали частково покривати вартість свого проживання – платити 40 злотих (50% вартості), а з травня – 60 злотих на добу за проживання у центрах масового розміщення біженців (75% вартості). Однак ці виплати не стосувалися інвалідів, вагітних та одиноких багатодітних матерів, які доглядають трьох чи більше дітей та не можуть працювати і заробляти гроші. Також Польща посилила перевірку соціальних виплат біженцям. Зміни, до яких вдалися польські можновладці, виявилися непоодинокими, оскільки ідентичні обмеження запровадили й в інших європейських державах. Так, у Чехії муніципалітет столичного міста Праги у середині листопада 2022 р. вирішив, що не має більше можливостей для розміщення додаткових українських переселенців, а тому вимагав від уряду створити правила розміщення додаткових біженців порівну між усіма чеськими регіонами [5].

Такі кроки польських урядовців легко пояснити, оскільки витрати Польщі станом на листопад 2022 р. становили 5,5 млрд злотих. Ця сума коштів пішла на оплату проживання, пільг, харчування українських біженців, і не містила витрат на зброю [2].

Посадовці Європейського Союзу швидко і ефективно відповіли на потреби держав, що допомагали українцям: на 2023 р. було передбачено надходження фінансової допомоги країнам, які прийняли найбільшу кількість українських переселенців. Так, у схваленому 23 листопада 2022 р. Радою ЄС та Європарламентом бюджеті мобілізовано великі кошти задля пом'якшення наслідків війни Росії проти України як у самій Україні, так і в країнах-сусідах нашої держави [4].

Економічні профіти для держав-донорів також досить вагомі. За висновками експертиз однієї з міжнародних консалтингових компаній для економіки Польщі, інтеграція українських біженців може збільшити ВВП країни від 0,2% до 3,5% [3].

Поляки готові і надалі проявляти солідарність з українськими біженцями, хоча рівень підтримки таких ініціатив серед населення сусідньої держави протягом 2022 р. дещо знизився. Опитування «Перед обличчям агресії», яке проводило видання «Gazeta Polska Codziennie», засвідчило незначне падіння готовності допомагати: лютий – 72%; березень – 88%; травень – 79%; жовтень – 71% [1].

Отже, міждержавна добротність, викликана потребами людей, що потрапили у скрутне становище у зв'язку із наслідками воєнних дій, зазнала змін, ініційованих як національними урядами та парламентами, так і структурами Європейського Союзу. В основі змін підходів лежать зниження витрат державного бюджету та запобігання зловживанням людей, які користуються високою мобільністю, спричиненою безвізом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гроші та житло. Скільки поляків досі хочуть допомагати українцям : опитування. URL: <https://kontrakty.ua/article/207431>
2. Завальнюк І. Польща змінює стратегію щодо переселенців з України : що відомо. URL: <https://ua.news.ua/world/polsha-menyaet-strategyyu-v-otnoshe-nyu-pereselentsev-yz-ukrayny-cho-uzvestno>
3. Лисновська К. Українським біженцям у Польщі скасують безплатне проживання : у чому причина. URL: <https://economics.novyny.live/finance/ukrainskim-bez-hentsam-v-polshe-otmeniat-besplatnoe-prozhivanie-v-chem-prichina-62917.html>
4. Польська К. ЄС підвищить витрати на оборону та біженців через війну. URL: <https://www.dw.com/uk/cerez-vijnu-v-ukraini-es-pidvisit-vitrati-na-oboronu-ta-bizenciv/a-63766142?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>
5. Прага заявляє, що не має можливості приймати нових біженців. URL: <https://internetua.com/praga-zayavlyaye-sxo-ne-maye-mojlivosti-priimati-novih-bi-jenciv>
6. Сейм Польщі затвердив нові правила перебування біженців з України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/16/7152625/>
7. Стало відомо, скільки українців приїхали до Канади з початку року. URL: <https://internetua.com/stalo-vidomo-skilki-ukrayinciv-priyihali-do-kana-di-z-pocsatku-roku>
8. Postępowania uchodźcze po III kwartale 2022 r. URL: <https://www.gov.pl/web/udsc/postepowania-uchodzczepo-iii-kwartale-2022-r2>
9. Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na dzień 1 lipca 2022 r.) URL: <https://www.gov.pl/web/udsc/sytuacja-dotyczaca-ukrainy>

Любов МЕЛЬНИЧУК,

к. політ. н., доцентка
кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна

ДОСВІД РУМУНІЇ У КООРДИНАЦІЇ ДІЙ ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Міжнародний збройний конфлікт в Україні, який розпочався 24 лютого 2022 року після тривалого військового нарощування сил на україно-російському кордоні та повномасштабного вторгнення росії в Україну, спровокував одну з найбільших гуманітарних криз періоду сучасної історії та призвів до вкрай швидкого зростання переміщення осіб. Війна змусила мільйони людей залишити свої домівки та шукати притулку як всередині країни, так і за її межами. Внаслідок найбільшого військового вторгнення в Європі з часів Другої світової війни 7,87 млн українців стали біженцями. Загалом 14,8 мільйона людей, тобто 1 з 4 українців покинули свої домівки, включно з тими, хто зараз є внутрішньо переміщеними особами. Станом на 26 грудня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) зафіксувало 17 831 жертв серед цивільного населення в Україні. Серед них – 6 884 загиблих, у тому числі 429 дітей та 10 947 поранених. Станом на 12 березня 2023 УВКПЛ зафіксувало 21 965 жертв серед цивільного населення в Україні, підтверджена кількість загиблих перевищила вісім тисяч. Водночас УВКПЛ зазначив, що фактичні цифри жертв значно вищі.

Понад рік тривають смертоносні обстріли та ракетні атаки, що спричиняють руйнування, поранення та загибель цивільного населення. Наміри росії знищити критично важливу інфраструктуру по всій країні призвели до того, що люди не мали змоги задовільнити свої основні життєві потреби, зокрема приготувати їжу, залишилися без доступу до чистої води, ліків, медичного обладнання, а з настанням зими – без опалення та електроенергії. Вторгнення росії в Україну завдало нищівних наслідків для українців, що призвело до масових хвиль перетину кордонів із сусідніми країнами. Це своєю чергою спричинило появу нових та непередбачуваних викликів для держав Європейського Союзу, зокрема Румунії. Попри глобальне засудження вторгнення росії та економічний тиск, проблеми безпеки та енергетична криза все ж створили додатковий тягар для сусідніх країн, що вимагало своєчасних стратегій дії щодо інтеграції та інклюзії українських вимушених мігрантів [3].

3 24 лютого 2022 року зареєстровано понад 2,46 млн. осіб, що перетнули

кордон з України до Румунії. Згідно з даними румунського уряду, станом на 27 грудня 2022 року в країні перебували 106 542 біженці з України, 101 641 особа зареєстрована як така, що потребує тимчасового захисту в Румунії, серед них жінки та діти становлять 80% [2]. Відповідно до даних річного звіту Румунії, за 2022 рік 3 242 209 українців перетнули україно-румунський кордон, 107 241 українських вимушених мігрантів залишилися в країні, з них 47 851 – українські діти, 103 773 – українські біженці з тимчасовим захистом та 4 397 – українці, які є шукачами притулку [3]. Зокрема наприкінці 2022 року в Румунії спостерігали збільшення кількості українських вимушених мігрантів, головною причиною чого стали атаки на енергетичну інфраструктуру України та погіршення погодних умов.

Координаторка гуманітарної допомоги переселенцям Мадаліна Турза (державна радниця канцелярії прем'єр-міністра) під час пресконференції, на якій було представлено звіт про стан українських вимушених мігрантів у Румунії та аналіз коштів, виділених урядом і європейськими інституціями на підтримку, заявила: «Від початку конфлікту до сьогодні кордони перетнули майже три з половиною мільйони українців. Це правда, що мало хто залишився й оселився тут, у Румунії, близько 110 000. Усі ці зусилля, завдяки яким нам вдалося нагодувати, розмістити, вилікувати та підтримати понад 3 мільйони іноземних громадян менш ніж за рік, показує дві фундаментальні речі, а саме: що ми маємо здатність мобілізуватися, навіть коли ми оговтуємося від тривалої кризи (пандемії Covid 19), про яку ми майже забули, і коли ми думали, що вже гірше з нами трапитися не може, і тут нам, румунам (...), довелося зробити додатковий крок, який говорить про нашу гнучкість і стійкість» [1].

Румунія не тільки щиро прийняла українців, але й надала цілий комплекс послуг підтримки. Понад 106 мільйонів євро було виділено з державних фондів на проживання та харчування, додаткові 12 мільйонів євро – на транспорт і приблизно 26 мільйонів доларів грошової допомоги від агентств ООН та міжнародних неурядових організацій [3].

З перших днів війни в Україні уряд Румунії створив робочу групу державного рівня для прийняття рішень, яку координує прем'єр-міністр. Крім того, на рівні канцелярії прем'єр-міністра було створено групу стратегічної координації гуманітарної допомоги на чолі з державним радником для забезпечення стратегії дій щодо гуманітарного реагування та сприяння міжвідомчому співробітництву між національними, європейськими та міжнародними партнерами. Координація дій Румунії щодо кризи біженців здійснювалася на двох етапах: перший – це екстрена допомога, а другий етап був спрямований на захист та інтеграцію українських біженців. Координуванням дій у надзвичайних ситуаціях займається Департамент з надзвичайних ситуацій (DES) Румунії та забезпечує підтримку

всіх біженців, які перетинають україно-румунський кордон, а також передбачає надання ресурсів та послуг на основних пунктах перетину кордону, гуманітарні перевезення та надання екстреного притулку, їжі та базової медичної допомоги. Ці зусилля закріплені законодавчими та адміністративними діями різних міністерств і місцевих органів влади. Підтримка здійснюється національним громадянським суспільством, міжнародними неурядовими організаціями, агентствами ООН та приватними особами. Друга фаза реагування стосується запровадження середньо- та довгострокових заходів щодо захисту та інтеграції українських біженців, які вирішили жити в Румунії. Ця фаза передбачає створення більш стійких структур захисту та допомоги в тісній співпраці з національними службами та системами соціального захисту, а також покращення обміну інформацією щодо потреб українців. Згадані заходи відображені в трирічному Національному плані заходів щодо інтеграції та захисту українських біженців у Румунії.

Уряд Румунії видав понад 20 законодавчих актів щодо задоволення потреб українських біженців. Частина з цих актів встановлює заходи прямого втручання та підтримки, інші – вводять спеціальні положення, що дозволяють українцям повному інтегруватися в румунське суспільство та розширюють можливості щодо їхньої діяльності на території держави. За перший рік російсько-української війни в Румунії було прийнято ряд постанов, зокрема Надзвичайну постанову уряду № 15/2022 щодо механізмів підтримки та гуманітарної допомоги з боку румунської держави іноземним громадянам або особам без громадянства, які прибувають з України, в особливих ситуаціях; Постанову уряду № 367/2022, що встановлює умови, за яких забезпечується тимчасовий захист усіх осіб, які були вимушені покинути Україну внаслідок збройного конфлікту, а також регулює питання джерел фінансування необхідних витрат; Постанову Уряду № 336/2022 щодо встановлення механізму відшкодування витрат на харчування фізичних осіб, які приймають українських біженців; Урядову постанову № 20/2022 щодо підтримки та гуманітарної допомоги дітям, дорослим, людям з обмеженими можливостями та всім українцям, які приїжджають до Румунії; Наказ Міністерства № 3325/2022, згідно з яким румунський вищий навчальний заклад приймає рішення про визнання та зарахування освітніх кредитів студента або аспіранта, який не може підтвердити завершення навчання документами, виданими вищим навчальним закладом, який він/вона раніше відвідував в Україні; Надзвичайну постанову уряду № 100 від 29 червня 2022 року щодо затвердження та впровадження Національного плану заходів захисту та інтеграції переміщених осіб з України, бенефіціарів тимчасового захисту в Румунії [3].

Варта уваги діяльність Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), що займається захистом та підтримкою українських

біженців та сприяє їхній місцевій інтеграції. УВКБ ООН співпрацювало з органами влади Румунії та партнерами, щоб забезпечити правовий та фізичний захист біженців. Протягом 2022 року робота УВКБ ООН в Румунії включала надання інформації, пряме спілкування з членами спільноти, виявлення людей з особливими потребами та скерування їх до спеціалізованих служб, юридичні консультації щодо тимчасового захисту та адвокацію.

У результаті організованої, своєчасної та координованої роботи 64 587 біженців отримали інформацію, правову допомогу та консультації особисто або за допомогою гарячої лінії; 700 посадовців місцевих органів влади, партнерів і волонтерів пройшли навчання щодо базової концепції захисту біженців, що включало захист дітей, попередження та реагування на гендерне насильство, захист від сексуальної експлуатації та сексуального насильства; 44 організації скоординували свої зусилля через мережу захисту від сексуальної експлуатації та насильства (PSEA); 14 781 біженець зв'язався через спеціальні канали соціальних мереж, включаючи Telegram і Facebook; у Румунії запрацювали 8 хабів Blue Dot, організованих спільно з ЮНІСЕФ. Окрім усього вищезгаданого, УВКБ ООН здійснює підтримку IT-інфраструктури [2].

Від початку війни до березня 2023 року медичну допомогу отримали близько 20 тисяч українських біженців. Для українських біженців, які користуються статусом тимчасового захисту також розширено доступ до медичних послуг. ВООЗ у співпраці з урядом Румунії та іншими партнерами визначили 24 лікарні сімейної медицини для надання послуг біженцям.

За даними уряду Румунії, у 2022 році понад 106 мільйонів євро було виплачено з державних фондів на розміщення та харчування біженців через програму «50/20», яку країна запровадила в березні 2022 року, щоденні витрати становлять понад 352 000 євро. За умовами цієї програми, українці, які оформили тимчасовий захист, отримували 20 леїв на добу на харчування, а румуни, які надавали їм житло, – 50 леїв. Однак з цих грошей Румунія отримала лише перший транш у розмірі 39,1 млн євро допомоги, наданої Європейським Союзом на покриття витрат на харчування та проживання українських біженців[1]. Програма підтримки «50\20» діє і у 2023 році, але для людей похилого віку (від 65 років і старших) та студентів, які навчаються в Румунії. Однак, «щоб уникнути зловживань і нецільового використання коштів, як це було в багатьох ситуаціях, створено унікальний цифровий реєстр учасників програми, який забезпечить повну прозорість витрачання коштів», – зазначає Мадаліна Турза.

На цей момент право на виплати мають громадяни України, які роблять мінімальні кроки в напрямку інтеграції у румунське суспільство: отримують офіційні документи (тимчасовий захист), працевлаштовуються та оформляють дітей на навчання в місцеві школи [4].

Отже, вже більше року триває війна в Україні, боротьба українців за свою незалежність, суверенітет та право жити на рідній землі, мати свою Батьківщину. Сусідні держави пліч-о-пліч з Україною протистоять агресії росії. Важливе місце серед них посідає Румунія. Вона солідаризувалася з міжнародною спільнотою щодо незаконної та невиправданої війни росії проти України, підтримала та прихистила мільйони українських біженців з перших днів війни, дбаючи в такий спосіб про безпечне та гідне повернення українців на Батьківщину, коли настане слушний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Mădălina Turza: Aproape 3,5 milioane de ucraineni au trecut granițele, de la începutul războiului. URL: <http://surl.li/gunld>
2. Raportul anual al UNHCR România. URL: <http://surl.li/guqfl>
3. Romania's response to the Ukrainian refugee crisis. URL: <http://surl.li/guqep>
4. У Румунії змінять програму державної допомоги для українців. URL: <http://surl.li/guldf>

Олена МИРОНЮК,

аспірантка кафедри історії світового українства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ЛАТВІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Українська діаспора довгий час є однією з найчисельніших у Балтійських країнах. Своє умовне «друге дихання» українські громади отримали після подій 2014 р. Тоді місцеві українці почали інформаційну боротьбу для висвітлення правдивої ситуації в Україні. Саме це спричинило активний інтерес до українських організацій у цих країнах та залучення нових активістів.

Таким чином, відповідно до мети дисертаційного дослідження було проведено опитування серед українців, які проживають на території Латвії. Це дозволяє дослідити процеси життя української громади та інтеграції місцевих українців міждисциплінарно, в основі опираючись не лише на історію, але й соціальну антропологію та культурологію. Дані були отримані ще до повномасштабного вторгнення й ґрунтуються на зборі та обробці зібраної інформації, яка була отримана у ході комплексного польового дослідження.

Результати дослідження демонструють стан української громади Латвії, у якому вона перебувала до нападу РФ в Україну і до того, як почала приймати українських вимушених мігрантів після 24 лютого 2022 року.

У опитуванні взяло участь всього 130 осіб українського походження, що на момент дослідження проживали на території Латвії.

Опитування проводилось українською мовою та складалось із 30 питань: 9 з яких – розгорнуті, та 21 питання, що передбачало вибір готового варіанту із запропонованих.

Опитування проходило в режимі онлайн. Всі респонденти мали доступ до «гугл-форми» (англ. «Google Forms»), де і відповідали. Анкети з питаннями для опитування розповсюджувались у першу чергу через соціальні мережі, а точніше – через групи українців Балтії у соціальній мережі «Фейсбук» (англ. «Facebook»). Цей варіант був обраний як найоптимальніший, оскільки дає змогу одразу значній кількості людей побачити допис з опитуванням.

Необхідно розуміти, що отримана під час опитування та інтерв'ю інформація є доволі суб'єктивною, оскільки кожна людина ставиться до будь-якої ситуації, ґрунтуючись на особистому досвіді, власному світосприйнятті та через призму особистих поглядів. Водночас досвід усіх респондентів є унікальним та важливим матеріалом для дослідження.

Безумовно, у відповідях респондентів присутнє емоційне забарвлення, особливо це видно у розгорнутих питаннях. Але необхідно зауважити, що не всі респонденти захотіли відповідати на них.

Причинами переїзду до Латвії респонденти зазначали такі: робота, навчання та шлюб. Один із респондентів зазначив причиною переїзду війну на сході України. Також частина жінок-респондентів зазначили, що їхні чоловіки переїхали по роботі, а вони з ними возз'єднались. Проте на розгорнуті питання відповіли не всі респонденти. Загалом 59% зазначили, що перебувають у стосунках з етнічними українцями та 23,1% – у стосунках з латишами.

У ході опитування 52,4% респондентів зазначили, що їх рідна мова саме українська, і 47,6% обрали російську мову. Ніхто з респондентів не обрав латиську мову, навіть зважаючи на те, що 3 респонденти народились у Латвії. Причиною цього може слугувати те, що у Латвії велика частина людей проживає в містах, у яких традиційно багато носіїв російської мови. З цього ми можемо зробити висновок, що значна частина місцевих українців може більшою мірою знаходитись під впливом російської громади та пропаганди.

Якщо говорити про опанування латиської мови, то тут 58 осіб зазначили, що володіють нею (31,6% – не дуже добре, 10,5% – вільно). 57 осіб зазначили, що зараз вивчають цю мову. 24 особи зазначили, що мову не знають і не вивчають.

Питання щодо самоідентифікації у цій країні також надзвичайно важливе. Причиною цього є те, що значний час російська громада у Латвії була чисельнішою і місцеві українці, прибуваючи сюди, приєднувались до неї. Це може слугувати певним розмиттям етнічної свідомості. Отже, відповідаючи на це запитання, більшість (94 особи) зазначили, що визнають себе носіями українського етносу, а 15 опитаних – російсько-українського. Отже, попри те, що серед респондентів є люди, які вважають себе носіями російсько-українського етносу, переважна більшість самоідентифікує себе з українським етносом, або ж українсько-латвійським.

Необхідно зазначити, що, можливо, певною мірою українці і не хочуть інтегруватись до місцевого суспільства. На таку думку наштовхує відповідь у ході опитування, де 48,7% респондентів заявили, що не мають латвійського громадянства і не хочуть його отримати. Ті респонденти, які мають громадянство, у розгорнутій відповіді зазначили, що особливих труднощів з отриманням громадянства не виникало. Декілька респондентів все ж таки визнали, що екзамени з латиської мови є не дуже простим, інші відмітили як складність – чергу на отримання громадянства.

Якщо говорити про українські організації, які діють на території Латвії, то 63,9% опитаних зазначили, що не знають таких організацій. Проте у розкритому питанні 36,1% назвали велику кількість організацій, серед яких: латвійське

відділення організації «Пласт», Центр культури «Латвія – Україна», Конгрес українців Латвії, Товариство підтримки України, Парафія УГКЦ у Ризі, Ризька українська школа. Більшість респондентів зазначили, що вони не входять ні до яких організацій, і лише 2 респонденти одночасно входять до організації «Пласт Латвія» та Центр культури «Латвія – Україна». Але це незначний показник, оскільки більшість місцевих українців до громади не входить та не відвідує жодних заходів.

З опитування зрозуміло, що все ж таки певний відсоток відвідує час від часу заходи громади. І позитивний момент є у тому, що ніхто з опитаних не зазначив, що відвідує заходи російських організацій.

Отже, у ході анкетування ми побачили, що українці Латвії тяжіють до комунікації зі своїми співгромадянами й залюбки відвідували б заходи українських організацій. Також більшість шукає інформацію про ці заходи в інтернеті, що свідчить про те, що українським організаціям слід бути максимально активними у соціальних мережах для залучення більшої кількості нових членів. Респонденти зазначали, що згідно з наявною інформацією – заходів громади достатньо, проте в основному вони проходять у Ризі, а у маленьких містах такого не вистачає.

121 респондент зазначив, що проживаючи у Латвії, родина підтримує українські традиції. Загалом це підтверджується тим фактом, що святкування українських свят є одним із основних напрямків роботи громади й ці заходи є найпопулярнішими. Так, постійно відзначають Різдво, Великдень, обжинки та інші традиційні свята.

Українську церкву у Латвії відвідує 33 респонденти, 21 – відвідують іншу церкву, 85 осіб зазначило, що взагалі не відвідує церкву. При цьому у Ризі вже довгий час діє парафія Української греко-католицької церкви при каплиці церкви Скорботної Богородиці. Можливо, ситуація змінилась би, якщо б у цій країні було відкрито парафію Православної церкви України, оскільки за її відсутності частина місцевих православних українців може відвідувати церкви російського патріархату, а разом з тим піддаватись впливу російської пропаганди.

Освіту у вищих навчальних закладах Латвії отримало лише 12 респондентів, ще 5 планують її отримати у цій країні, така ж кількість отримала у якійсь іншій країні, 117 – здобуло освіту в Україні.

Абсолютна більшість опитаних пов'язує своє майбутнє з Латвією: 110 респондентів зазначили, що через 5 років бачать себе у цій країні. Також можна припустити, що місцеві українці розглядають країну для подальшої міграції в інші країни Європи чи Америки. Значний відсоток опитаних зазначає, що за стабільної політичної та економічної ситуації повернувся б до України. Загалом цей факт може свідчити про те, що українці змушені шукати кращої

долі за кордоном і навіть попри переваги життя у європейській країні готові повернутись на Батьківщину.

Таким чином, варто зазначити, що українці Латвії досить позитивно налаштовані до роботи української громади чи Посольства, однак заходів та подій у країні проводиться недостатньо. Досить часто у засобах масової інформації наголошується, що українська громада у цій країні є проросійською, особливо у світлі останніх подій, а саме – виключення «Об'єднання українських товариств Латвії» з лав Світового Конгресу Українців (13 березня 2021 р.). Однак, згідно з проведеним опитуванням, проросійські позиції серед українців Латвії не є настільки популярними. Місцеві українці тяжіють до української мови й культури, хочуть відвідувати українські заходи та при нагоді повернулись би на Батьківщину. Проте, проживаючи в Латвії, вони також намагаються адаптуватись, вивчають мову, хочуть навчатись та ставати громадянами Латвії. Отже, при активнішій роботі громад та залученні більшої кількості місцевих українців можливий швидкий розвиток громади. Не менш цікавими є дані, отримані під час дослідження в інших країнах Балтії. Більш повна інформація буде оприлюднена в дисертаційній роботі.

Вікторія МИЦИКОВА,

студентка КПІ ім. Ігоря Сікорського,
науковий керівник: к. е. н., доцентка кафедри міжнародної економіки
Наталія Скоробогатова,
Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ: БАР'ЄРИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Проблема міграційних процесів у сучасному світі залишається однією з ключових. З нею стикаються багато країн, але на жаль Україна не стала винятком. Внаслідок соціально-політичної нестабільності, військового конфлікту в країні та економічної кризи велика кількість українців стали вимушеними мігрантами, а це означає, що соціальна інтеграція є актуальною та нагальною проблемою.

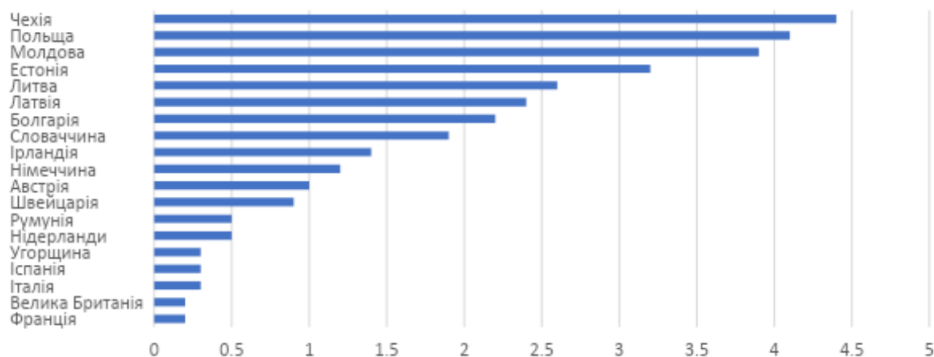
Зазвичай вимушені мігранти стикаються з певними бар'єрами під час адаптації до нового соціального середовища, як-от: мовні, культурні, соціальні відмінності, відсутність робочих місць і доступу до освіти та медичної допомоги. Водночас їм доступні й можливості, які можуть стати основою для їхньої успішної соціальної інтеграції та включення в життя країни-приймача, оскільки мігранти також мають змогу впливати на національну економіку, розвиток держави, рівень якості життя, освіти та добробуту цієї країни. Спираючись на результати проведеного дослідження та аналізу, можна наголосити на важливості спільних зусиль усіх сторін, що залучені до процесу інтеграції, та продемонструвати, які кроки варто зробити для полегшення адаптації. Можна привести гіпотезу, що соціальна інтеграція вимушених українських мігрантів залежить від ефективності державної політики щодо їхньої інтеграції, рівня культурної та мовної адаптації, економічної стабільності в новій країні, а також взаємодії з місцевим населенням та громадськими організаціями. Припускаємо, що успішна соціальна інтеграція можлива за наявності певних умов.

За останні роки в Україні є значне збільшення кількості вимушених мігрантів. Особливий стрибок стався з початку повномасштабного вторгнення на територію країни. За даними ООН, через війну за кордоном залишаються близько 8 млн українських громадян. Із них близько 3 млн осіб перебувають у росії та білорусі, у тому числі через примусове вивезення [1]. А це найбільша хвиля біженців у Європі з часів Другої світової війни. Нижче на рис. 1 зображено кількість українських біженців в країнах ЄС.

Наразі головною метою цих країн є створення умов, за яких біженці зможуть повернутися додому після закінчення війни та початку реконструкції пошкоджених територій. Однак біженці також матимуть змогу деякий

час залишитися на своїх так званих нових «батьківщинах». Це є важливим для більшості українців, що виїхали, оскільки їхній демографічний склад відрізняється від минулих потоків.

Рис. 1. Частка українських вимушених мігрантів відносно населення країни-реципієнта [2]

Запровадження воєнного стану не дає змоги виїхати з країни більшості чоловіків призовного віку (від 18 до 60 років) [3]. Як наслідок, майже в усіх країнах, що приймають вимушених мігрантів, принаймні 70% дорослого населення – жінки, а більше ніж третина всіх біженців – діти. Також серед таких країн, як Німеччина, Молдова та Польща, було проведено опитування, результати показують, що більшість прибулих – це діти та жінки віком до 40 років.

Виходячи з ситуації, Європа відреагувала швидкою та з рішучою підтримкою: близько 4,8 мільйона українців були зареєстровані для тимчасового захисту в ЄС або в аналогічних національних програмах [4]. Це дало змогу уникнути багатьох перешкод, з якими зазвичай стикаються біженці, натомість людям надали право на проживання, дозволи на роботу та доступ до охорони здоров'я, шкіл, житла та банківських послуг. Велика кількість студентів з України отримали можливість навчатися безкоштовно в провідних університетах Європи, доступ до різноманітних навчальних платформ, стажувань, за умови відвідування спеціальних курсів та вивчення мови країни, де вони перебувають. Також нестача працівників в багатьох країнах-приймачах створює гарні умови для успішної інтеграції біженців на ринку праці.

Нові вимушені мігранти впливатимуть і на економічне зростання в найближчі роки, це залежатиме передусім від швидкості та якості їхньої інтеграції на ринку праці, особливо від тих, хто потрапить на низькооплачувані робочі місця, що не відповідають їхній кваліфікації або навичкам. Це можна вважати значним ризиком, враховуючи, що українці, як правило, мають вищу освіту та добре освічені.

Окрім вирішення проблем, спричинених жакливим економічним і соціальним впливом війни на території України, Європа може допомогти біженцям інтегруватися у свою спільноту та економіку. Згодом це стане в нагоді та допоможе підняти економіку і підготувати біженців до успішного повернення. Не менш важливо, що це гарна нагода для комунікації та перейняття нового досвіду й навичок, що можуть запропонувати українці. В подальшому такі дії будуть позитивно сприяти зростанню обох сторін.

Отже, вимушені мігранти стикаються з великою кількістю складнощів за кордоном, особливо це стосується дітей-переселенців підліткового віку, тому що саме це період є важливим у формуванні та розвитку їхньої ідентичності. Одним із найбільших бар'єрів у процесі соціальної інтеграції вимушених мігрантів є недостатні знання мови та культури країни, куди вони прибули. Українців можуть дискримінувати, своєю чергою буде виникати відчуття відокремленості від місцевого населення. Але це також можливість для розвитку міжкультурної комунікації та співпраці між мігрантами й місцевим населенням. Наявність підтримки від органів влади, громадських організацій та волонтерських груп також позитивно сприяє соціальній інтеграції. Важливим аспектом є й те, що молоде покоління має змогу здобути кваліфіковану освіту, досвід та в майбутньому, після завершення військових дій, застосовувати набуті навички у відбудові країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національний банк України. Вплив український мігрантів на економіку країн-реципієнтів. URL: <https://bank.gov.ua>
2. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? Українська правда. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>
3. Потенційний внесок українських біженців у робочу силу в європейських приймаючих країнах. OECD : Париж, 2022 URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/>
4. Here's how Europe can support Ukrainian refugees, according to the IMF. World economic forum URL: <https://www.weforum.org/agenda/2022/12/europe-support-ukrainian-refugees/>
5. Ukraine Support Tracker : U.S. Support for Ukraine Dwarfs Aid from Other Governments. Kiel Institute for the world economy. URL: <https://www.ifw-kiel.de/>
6. Nicolo Bird, Neree Noumon. Europe Could Do Even More to Support Ukrainian Refugees. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/12/15/europe-could-do-even-more-to-support-ukrainian-refugees>

Тетяна МОІСЕЕНКО,

к. е. н., доцентка кафедри міжнародної економіки
Національного технічного університету України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
Київ, Україна

Руслана ЗАСТАВНА,

студентка кафедри міжнародної економіки
Національного технічного університету України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
Київ, Україна

ВПЛИВ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ НА ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОЦЕСИ КРАЇН ЄВРОПИ

В умовах війни, яка розгорнулася на теренах України, все більшої актуальності набуває проблема вимушеної міграції. За оцінками Організації Об'єднаних Націй [4], дана міграція є однією із найбільших після Другої світової війни. Найбільший потік мігрантів, які досі залишаються за кордоном, зафіксовано у європейських країнах, а саме близько 4,5 млн із 7,6 млн усіх, хто вимушений був залишити територію України [6, с. 2].

Вимушена міграція українців до європейських країн, спричинена воєнними діями, сильно впливає на різні економічні та соціальні процеси цього регіону. Вимушені мігранти з України потребують соціальної підтримки від влади країн, яка їх прийняла. Така соціальна підтримка залежно від обраної країни може містити житло, роботу, медичне забезпечення, освіту тощо, що передбачає значні фінансові витрати. З цієї причини європейські країни, які мають найбільші потоки переселенців, вимушені спрямовувати свої фінансові та соціальні пріоритети на утримання вимушених переселенців та зменшувати соціальні гарантії для місцевого населення, що впливає на рівень життя та загострює відносини між місцевим населенням та тими, хто прибув [7, с. 3]. Щодо фіскального впливу на економіку країн ЄС вимушеної міграції українців, то МВФ [3] оцінив його у 30–37 млрд євро, що складає 0,19–0,23% від ВВП ЄС. Якщо більша частина вимушених мігрантів і надалі буде отримувати державну підтримку, то загальні видатки зростуть до 26,4–73,3 млрд євро у рік. За прогнозами ЄІБ [1], найбільші витрати понесуть за собою звичайно ж ті країни, які розташовані поряд з Україною: Латвія витратить понад 9% свого ВВП, Естонія – більш ніж 7% ВВП, Польща, Чехія та Угорщина – 4–6% ВВП [6, с. 5]. Але, за оцінками МВФ [3], в довгостроковій перспективі чистий фіскальний ефект для Європи буде достатнім. Цьому сприяє

активна інтеграція вимушених українських мігрантів у європейську економіку.

Економісти та експерти прогнозують збільшення робочої сили на 0,5% у всіх країнах Європи разом. Найбільші показники можуть спостерігатись у Чехії (2,2%), Польщі (2,1%) та Естонії (1,9%). Якщо враховувати вплив міграції українців на робочу силу 2014–2017 років, то в найближчі роки він зросте вдвічі. Це в короткостроковій перспективі може спричинити напруження серед місцевого населення та мати негативні наслідки на економічні та соціальні показники, такі як, наприклад, збільшення рівня безробіття [6, с. 6; 7, с. 145]. Якщо ж розглядати це питання у довгостроковій перспективі, то європейські країни зможуть отримати від цього певну вигоду, через активну інтеграцію українських вимушених мігрантів у європейський ринок праці та суспільство загалом. Аналізуючи звіти МОП [2], можна побачити, що українським переселенцям найлегше було інтегруватись у ринок праці Польщі, адже майже половина осіб працевлаштувались, хоча й переважно у сфері з невисокою оплатою праці. Тоді як у Німеччині працевлаштованими є менше ніж 10% вимушених мігрантів з України [6, с. 6].

Суттєвий негативний вплив відчує на собі сфера охорони здоров'я. Через пандемію COVID-19, яка відбулася зовсім недавно, вона стала слабшою. Багато людей потребує медичного обслуговування, а збільшення кількості населення спричинятиме черги на отримання медичних послуг. Особливо це актуально в осінній та зимовий періоди року, коли рівень захворюваності зростає. Наприклад, Польща вже витратила на медичне обслуговування 1,5 млрд євро (0,23% ВВП), а Чехія – 0,85 млрд євро (0,31% ВВП). Країни з найбільшою кількістю вимушених мігрантів потребуватимуть допомоги для збільшення кількості лікарів і медичного обладнання [6, с. 5; 5, с. 11].

Важливим є забезпечення вимушених мігрантів житлом, їжею, одягом тощо. Не кожен має можливість орендувати квартиру чи приватний будинок, особливо на початку перебування у чужій країні. Тому країнам-реципієнтам потрібно виділити та обладнати житло для тимчасового перебування українських мігрантів, забезпечити їх опаленням, освітленням, гарячою водою, побутовими речами першої необхідності. У деяких країнах, таких як Польща та Велика Британія, влада надавала додаткове фінансову подяку тим громадянам, які безкоштовно допомагали вимушеним мігрантам своїм житлом [5, с. 10].

Серед вимушених мігрантів значна частка – діти. Це вказує на те, що потрібні підготовчі класи з вивчення мови для українських дітей і майбутнього можливого їх переходу у європейську школу. Ще одним варіантом є відкриття українських класів у освітніх центрах із кваліфікованими українськими вчителями та програмою або створення простору для дистанційного навчання дітей. Аналізуючи видатки Польщі на освіту українських дітей зі статусом

тимчасового захисту, можна побачити, що вони становлять 2,2 млрд євро (0,34% ВВП) [6, с. 5; 5, с. 10].

Отже, вимушене переселення українців до країн Європи здійснило великий вплив на внутрішнє функціонування цих країн. Їхні соціальні та економічні процеси зазнали змін і потребують швидкого пристосування до ситуації, що склалася. Дослідження цього питання дозволило зрозуміти, наскільки важливою є спільна міграційна політика. Тому країнам-реципієнтам варто звернути увагу на стан досліджуваних процесів, вчасно здійснювати їх оптимізацію, виходячи із рівня навантаження, що з'являється під впливом суттєвого зростання кількості переселенців. Також для подолання різноманітних наслідків, спричинених масовою міграцією українців через воєнні дії, європейським країнам потрібно підтримувати та спонукати інтеграцію вимушених українських мігрантів у різні сфери економічної діяльності, щоб у середній та довгостроковій перспективі позитивно вплинути на економічні та соціальні процеси цих країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейський інвестиційний банк. URL: <https://www.eib.org/en/index>.
2. Міжнародна організація праці. URL: <https://www.ilo.org/global/langen/index.htm>.
3. Міжнародний валютний фонд. URL: <https://www.imf.org/en/Home>.
4. Організація об'єднаних націй URL: <https://ukraine.un.org/uk>
5. Duszczuk M., Kaczmarczyk P. War and migration: the recent influx from Ukraine into Poland and possible scenarios for the future. CMR Spotlight, 2022, №4(39). URL: <https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/04/Spotlight-APRIL-2022.pdf>.
6. Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. Вплив українських мігрантів на економіку країн-реципієнтів. Дослідження НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf.
7. Хакімова В. Нова міграційна криза в ЄС. Одеса, 2022. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/18154/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%A5%D0%B0%D0%BA%D1%96%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Світлана МОТРУК,

к. іст. н., доцентка
кафедри історії Центральної та Східної Європи
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

УКРАЇНСЬКІ МІГРАНТИ В ЧЕХІЇ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ В УМОВАХ ВІЙНИ

Після початку повномасштабної війни мільйони українців були змушені покинути свої домівки й виїхати за кордон у пошуках безпечного притулку. Станом на кінець березня 2023 р. статусом тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу скористалися 3,9 млн біженців з України. Про це свідчать дані Євростату. Найбільше такий статус надавали Німеччина (1 067 755 осіб; 27% від загальної кількості), Польща (976 575; 25%) та Чехія (325 245; 8%). Порівняно з лютим 2023 р. кількість вимушених українських мігрантів, які отримали тимчасовий захист, зменшилась на 3%. Причому найпомітніше скорочення зафіксовано в Чехії (-122 585; -27%), Швеції (-23 635; -49%) та Польщі (-17 180; -2%). Найбільша кількість отримувачів тимчасового захисту на тисячу осіб місцевого населення є в Чехії (30,9), Естонії (27,8), Польщі (25,9). На рівні ЄС цей показник становить 8,7 [2].

Під час повномасштабної війни Чеська Республіка продемонструвала себе як один із найкращих союзників України, проявляючи це в послідовній всебічній підтримці на міжнародній арені, у політичній та військовій сферах. Ця центральноєвропейська країна прийняла велику кількість українських вимушених мігрантів й успішно впоралася з найбільшою хвилею біженців у своїй історії. З початку російського вторгнення Чехія надала тимчасовий притулок майже 504 тис. українських переселенців, близько третини яких повернулися до України. Проте чимало українців вирішили продовжити термін тимчасового захисту (загалом його наразі можуть продовжувати тільки до трьох років, а як буде далі, усі країни ЄС мають вирішувати разом). Їх чисельність в ЧР станом на 1 травня 2023 р. дорівнювала 332 522, найбільше – у Празі (80 869), Середньочеському (45 345) та Південноморавському (33 458) краї. Майже 60% новоприбулих з України – жінки, третина – діти. Більшість українців приїхали із Запоріжжя, Миколаєва, Одеси, Маріуполя, Дніпра [10].

Тимчасовий захист для громадян України – це не статус біженця, адже з візою тимчасового захисту можна у будь-який час відвідати або повернутися назад на Батьківщину. Ця віза дає українцям ще й право легально працювати

в Чехії. Отримуючи масштабну гуманітарну допомогу від ЧР, соціальні виплати та державне страхування, багато українських переселенців почали активно вивчати чеську мову та успішно вирішувати проблеми інтеграції на ринку праці. Щонайменше половина з них знайшли роботу, більшість – безпосередньо в Чехії, 10% – дистанційно в Україні. За рік підприємницьку ліцензію оформили 8,5 тис. українців, які склали 13% усіх нових індивідуальних підприємців ЧР. 90% українських дітей (близько 50 тис.) пішли до чеських шкіл. Проте дві третини українців займаються менш кваліфікованою та погано оплачуваною роботою, ніж на Батьківщині, позаяк їхні дипломи та атестати не визнають. Найактуальніший напрям роботи – працівник з виробництва запчастин для автомобілів [4; 6].

Лише 42% вимушених мігрантів хочуть повернутися з Чехії додому за першої можливості, 34% – скоріше також, 21% – швидше ні, а 2% не планують повернення. Важко оцінити, скільки біженців залишаться тут надовго. З інших типів міграційних криз випливає, що якщо війна триватиме, приблизно 40–45% із них пролонгують своє перебування на новій території [8, с. 21, 31].

Чехія не припиняє надавати прихисток українцям, які рятуються від війни та російської окупації. Зокрема уряд країни продовжив термін дії тимчасового статусу на рік та запровадив певні нововведення, які частково вже почали функціонувати. В березні 2023 р. чеський президент П. Павел ухвалив зміни до Lex Ukrajina, які регулюють соцвиплати українським утікачам від війни та компенсації власникам житла, які поселили українців. Вони набувають чинності від липня ц. р. Зміни покликані зробити допомогу більш адресною, підвищити участь переселенців у покритті витрат на перебування та сприяти їхній інтеграції в суспільство [9].

Загальні витрати на українських вимушених мігрантів від початку війни склали 33,5 млрд чеських крон (понад 1,2 млрд євро). Найбільшими статтями витрат є соціальні виплати (400 млн євро), охорона здоров'я (216 млн євро) та виплати чеським громадянам і компаніям, які пропонували житло біженцям (253 млн євро). Утім, за даними Міністерства фінансів, близько 100 тис. українців почали працювати після прибуття до Чехії, тож вони повертають гроші в економіку країни (торік сплатили 8 млрд крон податків і відрахувань) та суттєво допомагають ринку праці. Зростає частка українців, які працюють на повну ставку або за трудовою угодою з відрахуванням податків. Відповідно страхові внески в держбюджет робить майже 85% біженців із візою тимчасового захисту [4; 5].

Серед проблем, з якими доводиться стикатися українцям в Чехії, варто звернути увагу на відсутність стабільного житла, складнощі в його пошуках на тривалий термін та за прийнятною ціною (особливо в Празі та Брно), незнання місцевого ринку праці та законодавства, часто вимушене працевлаштування на

низькокваліфікованих посадах у виробничих компаніях або простіших сферах обслуговування, труднощі у визнанні професійної кваліфікації, низькі доходи (менш ніж 150 крон за годину роботи), експлуатацію біженців через агентства та гуртожитки, відмову у тимчасовому захисті чи візі, брак викладачів, які навчають чеської мови, інтеграцію дітей серед чеських учнів, переповненість дитсадків і середніх шкіл, симптоми психічних захворювань (мають 45%). Інтеграції також заважає невизначеність, коли більшість заходів вважаються тимчасовими [4; 6; 9].

Інтерес чеської громадськості до розвитку ситуації в Україні поступово падає. Зростає кількість людей (більше чверті), які виступають проти подальшого прийняття українських біженців та дій чеської влади щодо підтримки України (52%). Цю тенденцію, зокрема, продемонстрували результати опитування Центру вивчення громадської думки (CVVM) восени 2022 р. Рівень інтеграції вимушених мігрантів покращується, однак більшість чехів ставиться до цього негативно. Водночас трирічні дослідження CVVM показали зниження симпатії до росіян з 25% до 15%. Українцям ж стало симпатизувати 25% чехів, при цьому антипатія знизилася з 35% до 32%. Рівень симпатії збільшився серед молоді (на 27%) та респондентів із вищою освітою (на 10%) [1; 3; 7].

Отже, час, що минув з початку війни, продемонстрував велику солідарність чеського суспільства. Чехія наважилася та змогла переступити через власні перестороги і стереотипи, швидко прийняти українців, запропонувати їм житло, роботу, можливість продовжити навчання дітей, а також матеріальну допомогу. Проте в системі залишається багато проблем, які ускладнюють життя переселенцям і заважають ефективно реалізувати їхній інтеграційний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дослідження : як змінилося ставлення чехів до росіян, українців та інших іноземців. Gromada.cz. 2023. 3 травня. URL: <https://gromada.cz/2023/05/03/doslidzhennja-jak-zminilosja-stavlennja-chehiv-do-rosijan-ukrainsiv-ta-in-shih-inozemciv-u-chehii/>.
2. Евростат нарахував майже 4 мільйони українців, яким надають тимчасовий захист в ЄС. Європейська правда. 2023. 8 травня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/05/8/7161217/>.
3. Малек А., Дзюба Д. Дослідження : Рівень інтеграції українців зростає. Чехи цього не помічають. Seznam Zprávy. 2023. 1 березня. URL: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ukrajinski-novyny-doslidzhennia-riven-integratsiyi-ukrayintsiv-zrostaie-chehhi-tsogo-ne-pomichaiut-226844>.

4. Палата Л. Українські біженці у Чехії: диво інтеграції. DW. 2023. 27 березня. URL: <https://www.dw.com/uk/ukrainski-bizenci-u-cehii-divo-integracii/a-65135659>.
5. У Чехії підрахували витрати на українських біженців. Українська правда. 2023. 14 квітня. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/14/7397930/>
6. Шрамко Ю. Понад половина українських біженців у Чехії знайшли роботу. UNN. 2023. 1 квітня. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/2021562-ponad-pоловина-ukrayinskikh-bizhentsiv-u-chechhiyi-znayshli-robotu>.
7. Česká veřejnost ke konfliktu na Ukrajině – podzim 2022. Centrum pro výzkum veřejného mínění. URL: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarodni-vztahy/5619-ceska-verejnost-ke-konfliktu-na-ukrajine-podzim-2022>.
8. Drbohlav D., Novotný J. Výzkumná zpráva projektu «Informační setkání pro uprchlíky z Ukrajiny. Praha : Přírodovědecká Fakulta Univerzita Karlova, MV ČR, 2023. 95 s.
9. Pomoc občanům Ukrajiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí. URL: <https://www.mpsv.cz/pomoc-ukrajine>.
10. Uprchlíci z Ukrajiny v datech. Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty. URL: <https://migracnikonsorcium.cz/cs/data-statistiky-a-analzy/uprchlici-z-ukrajiny-v-datech/#uprchlici-cr-pocty>.

Микола ОЛІЙНИК,

д. іст. н., доцент кафедри міжнародної комунікації та політології
Хмельницького національного університету,
Хмельницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У ІСПАНІЇ

Повномасштабна агресія росії проти України змусила, за даними ООН, 7,6 млн українців рятуватися від війни втечею. З них майже 4,5 млн були вимушені шукати порятунку в європейських країнах [3]. Зіткнувшись із гуманітарною проблемою такого масштабу, Рада Європейського Союзу прийняла рішення застосувати щодо вимушених переселенців з України Директиву 2001/55/ЄС про захист переміщених осіб, яка автоматично дозволила переміщеним українцям проживати, працювати чи навчатися на території Європейського Союзу протягом одного року та з можливістю продовжити цей термін до трьох років, без необхідності просити притулок [2].

Відповідно до стандартів ЄС, вимушені переселенці отримали право вільно обирати країну для тимчасового проживання. Майже 170 тис. українських громадян на кінець лютого 2023 р. зупинили свій вибір на Королівстві Іспанія. З них 21 500 біженців (це один із найбільших показників) прийняла Каталонія [7]. Такий вибір зумовлений тривалим позитивним досвідом українських трудових мігрантів у Іспанії. Як наголошено в публікації на сайті Посольства України в Королівстві Іспанія, «важливим фактором, який сприяв українській міграції, був іспанський менталітет, близький до українського, відсутність ксенофобії, гостинність, доброзичливість іспанців». Так, станом на 2020 р. тут проживало, за оцінками посольства, близько 100 тис. українських трудових мігрантів, які, переважно, залишалися громадянами України [5]. На нашу думку, саме ці фактори вплинули як на вибір вимушеними переселенцями саме Іспанії для проживання, так і на позитивне ставлення до них і громадян королівства, і органів влади на всіх рівнях.

Зазначимо, що практично відразу з виникненням проблеми вимушених переселенців, Міністерство інтеграції, соціального забезпечення та міграції Королівства Іспанія розмістило на своїй офіційній сторінці інформацію українською мовою про те, як отримати тимчасовий захист [2, 4, 6], державну допомогу малозабезпеченим [1, 4, 6] тощо.

Однак не обійшлося й без проблем. Зокрема, як зазначала Міністр з питань рівності та фемінізму Каталонії Таня Верге, державну програму допомоги вимушеним переселенцям розробляли дуже повільно, вона «народилася розваленою» через те, що уряд Іспанії не передавав відповідні повноваження

автономним спільнотам до жовтня минулого року. До того ж фінансову допомогу, в середньому 400 євро на дорослого і 100 євро на неповнолітнього, яку обіцяли надавати з березня 2023 р. впродовж шести місяців, як наголосила пані міністр, будуть виплачувати лише чотири місяці, що зумовлено високими накладними витратами на адміністрування зазначеної програми [7].

Але головна проблема, як свідчить особисте спілкування автора з нашими земляками-переселенцями, – пошук роботи без знання мови. Без цього можливий лише доступ до фізичної праці, де не потрібно ніякої кваліфікації. Особливо гостро ця проблема стоїть у автономних спільнотах: людям важко зрозуміти, якою мовою там треба спілкуватися. Ще одна вкрай болюча проблема – високі ціни на комунальні послуги та оренду житла.

Наголосимо, що не найбагатша країна в Європейському Союзі, яка має безліч власних проблем, робить все, що в її силах, для створення прийнятних умов для українських вимушених переселенців. Наявні ж проблеми суттєво компенсуються всебічною допомогою звичайних іспанців, особливо українським дітям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна допомога малозабезпеченим сім'ям, переміщеним з України. URL: <https://www.inclusion.gob.es/uk/web/ucrania-urgente/w/> Державна-допомога-малозабезпеченим-сім-ям-переOtros.
2. Інформація про тимчасовий захист. URL: <https://www.inclusion.gob.es/uk/web/ucrania-urgente/proteccion-temporal1>
3. Наскільки масштабною буде демографічна криза в Україні і як повернути біженців. Texty.org.ua. 2023. 28 лютого. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109074/yakym-ye-masshtab-majbutnoyi-demohrafichnoyi-kryzy-v-ukrayini/>
4. Найпоширеніші запитання переміщених осіб-українців в Іспанії. URL: <https://www.inclusion.gob.es/uk/web/ucrania-urgente/w/dudas-frecuentes-desplazados-ucrania-1>.
5. Українці в Іспанії. Посольство України в Королівстві Іспанія. 2020. 24 серпня. URL: <https://spain.mfa.gov.ua/posolstvo/172-ukrajinci-v-ispanii>.
6. Я українець, я в Іспанії і потрібний прийом. URL: <https://www.inclusion.gob.es/uk/web/ucrania-urgente/ucrania-urgente/soy-ucraniano-estoy-en-espana-y-necesito-acogida>.
7. Verge encabeza un minuto de silencio en Tàrrrega con motivo del primer aniversario del conflicto en Ucrania. URL: https://www.segre.com/es/noticias/comarcas/2023/02/24/verge_encabeza_minuto_silencio_tarrega_con_motivo_del_primer_aniversario_del_conflicto_ucrania_200402_1091.html

Оксана ОЛІЙНИК,

к. соц. н., доцентка
кафедри методології та методів соціологічних досліджень
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ В ЕДИНБУРЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ

Повномасштабне вторгнення спричинило величезний потік міграції з України до країн Європейського Союзу та інших країн світу. За даними УВКБ ООН, станом на 4 квітня 2023 року з України виїхало понад 8 174 779 біженців, з них 201 000 – у Велику Британію [4]. Велика Британія – четверта у переліку країн, що прийняли найбільше українських біженців (першість належить Польщі, Німеччині та Чехії – див. Табл. 1.).

Таблиця 1

Кількість біженців, зареєстрованих для тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту (4 країни, що прийняли найбільшу кількість біженців станом на березень-квітень 2023 р.) [4]

Країни	Біженці з України, зареєстровані для тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту	Дата внесення даних
Польща	1583563	16.04.2023
Німеччина	922657	25.03.2023
Чехія	504107	02.04.2023
Велика Британія	201000	11.04.2023

Більшість країн ЄС приймають українських біженців за спрощеними процедурами реєстрації для тимчасового захисту, що полегшує перетин кордону та отримання підтримки та прав на працю, освіту дітей, медичну допомогу та інші пільги [2]. Для підтримки громадян України уряд Великобританії вирішив зберегти візовий режим і створив спеціальні візові програми:

1. Сімейна схема Ukraine Family Scheme, запущена 1 березня 2022 року, призначена для громадян України, які мають найближчих і віддалених членів сім'ї, які проживали у Великобританії. Українцям надається право проживання терміном на 3 роки, доступ до ринку праці та житла, медична допомога, доступ до освіти для дітей, такі самі пільги, як іншим резидентам Великобританії [3].

2. Схема Homes for Ukraine (HFU), запущена 14 березня 2022 року, відкрита для всіх українців (та членів їхніх сімей), які проживали в Україні до 1 січня 2022 року, що дає право на в'їзд до Великої Британії, якщо у них є спонсор, який є резидентом Великобританії та гарантує їм житло. Українцям надаються ті самі права, що і в Ukraine Family Scheme. У межах цієї схеми уряду Шотландії та Уельсу також створили додаткову програму підтримки українців, при цьому уряд взяв на себе роль «суперспонсора» [3]. Таким чином, уряд сам надає тимчасове житло українським біженцям, тоді як відповідні уряди працюють з місцевими партнерами над наданням довгострокового житла. Наприклад, у Шотландії українських біженців можна розмістити в готелях або на кораблях (які уряд Шотландії орендував на певний час; вони розташовані в Единбурзі та Глазго).

3. Розширена українська схема Ukraine Extension Scheme, запущена 3 травня 2022 року, доступна для тих українців, які раніше мали дозвіл на перебування у Великій Британії. Ця схема не вимагає спонсорства з Великобританії і використовується для тих українців, які хотіли б перейти з іншого типу візи [3].

Схема HFU не передбачає офіційного статусу біженця у Великій Британії, але дозволяє українцям подавати заяви про надання притулку. Можна сказати, що схема HFU є чимось на зразок експерименту. «Спонсорська» програма передбачає поселення українських біженців в одне житло зі своїми спонсорами, або в інше житло, надане спонсорами.

Саме ця схема є цікавою з точки зору сприяння адаптації та асиміляції нових резидентів, яких в Шотландії прийнято називати «новошотландцями», позаяк українці проживають не з іншими біженцями з України в окремих локалізованих районах/кварталах, а з мешканцями Шотландії.

Як вимушена мігрантка до Единбургу та незалежна дослідниця, яку підтримує Школа соціальних і політичних наук Единбурзького університету, а також Британська академія, я проводжу соціологічне дослідження українських вимушених мігрантів в Шотландії. Робоча назва проєкту – Українські біженці в Шотландії (Ukrainian Refugees in Scotland). Станом на зараз триває обробка 20 проведених мною глибинних інтерв'ю із українськими вимушеними мігрантами, які прибули до Великої Британії за програмою підтримки Homes for Ukraine. Мета інтерв'ю – дізнатися про проблеми, з якими стикаються українські вимушені мігранти у Шотландії, особливості їхньої адаптації до нових умов, ідентифікації себе у новому середовищі, нові контакти та плани на майбутнє.

Найперше зазначу, що українці відчувають неймовірну вдячність до шотландців, які прийняли їх у свої домівки, а також до уряду Шотландії за надану підтримку. Звісно, були ті, хто (не на диктофон) говорили про незручності спільного проживання, необхідність ділити спільний простір (кухня, ванна

кімната тощо), відмінності у харчових звичках і смаках. Однак, попри це, вони висловлювали щире вдячність спонсорам.

Серед проблем, які були названі респондентами, найчастішими є пов'язані із організацією медичного обслуговування (не всі респонденти назвали це, але із тих, у кого проблеми зі здоров'ям виникали, практично всі вказували на уповільненість організації надання медичних послуг (в тому числі й ургентної медичної допомоги, наприклад, у випадку травми).

Також проблемою для багатьох українців стало недостатнє володіння або й незнання англійської мови. У зв'язку із цим постає питання доступності мовних курсів, особливо для дітей та підлітків, зокрема безкоштовних.

Значна частина вимушених українських мігрантів одразу ж почала шукати роботу. Проте, успішність працевлаштування пов'язана із рівнем володіння англійською. Загалом українці проявляють себе як активні економічні суб'єкти, намагаючись знайти роботу якнайшвидше, хоча без роботи вони можуть отримувати соціальні виплати у розмірі, який дозволяє забезпечувати основні потреби в їжі, одязі (звісно, без урахування витрат на житло, яке надається безкоштовно згідно схеми HFU; спонсори ж отримують від держави грант у знак подяки, який покриває комунальні витрати на утримання біженців). Деякі респонденти висловлювали свої креативні ідеї щодо відкриття нового бізнесу, дехто навіть допомагав розвинути бізнес своїм спонсорам. Українці вважають себе більш креативними і налаштованими до підприємництва, ніж бачать вони такими місцевих жителів, які, на їхній погляд, «працюють як звикли і не готові щось змінювати».

Неочікуваним виявився той факт, що мало хто з вимушених українських мігрантів готовий вважати себе біженцем/біженкою. Це визначення має дещо негативне сприйняття, люди ніколи не уявляли себе в такій ролі, вони кажуть, що на Батьківщині вони мали все для щасливого життя, більшість з них переконана, що повернеться до нього після закінчення війни або навіть вже тоді, коли щойно припиняться масовані ракетні обстріли.

Звісно, є й ті, хто планує залишитися і почати нове життя в Шотландії. Зокрема, це ті українці, які залишилися без житла або їхнє житло знаходиться на окупованій території, куди вони не хочуть повертатися, принаймні до того, як ці території будуть деокуповані, розміновані, буде налагоджена інфраструктура. Скільки таких людей – достеменно невідомо. Це може показати тільки репрезентативне масове опитування, ми ж зараз говоримо про 20 якісних інтерв'ю, які не мали на меті виявити кількісні розподіли.

Щодо нових соціальних контактів, українські «новошотландці» охоче заводять їх із співвітчизниками. Тут не можна не зазначити роль Українського клубу в Единбурзі (The Association of Ukrainians in Great Britain (AUGB) [1], який

майже щодня організовує різні культурні, освітні, розважальні та інші заходи. Українці можуть не тільки познайомитися й поспілкуватися, а також знайти шляхи вирішення актуальних проблем, пов'язаних, зокрема, із працевлаштуванням або із пошуком нового житла. Для цього клуб і волонтери, які в ньому працюють, організовують спеціальні тематичні зустрічі з експертами. Регулярно в клубі проводяться курси англійської мови, заняття з дітьми (шахи, математика, хор, майстер-класи та інше), концерти, йога, настільні ігри, просто чаювання.

Звісно, українці підтримують контакти зі своїми родичами, друзями, колегами, які залишилися в Україні або виїхали в інші країни. Проте, контакти із місцевим населенням часто обмежуються лише спонсорами, сусідами, колегами по роботі тощо.

Дослідження триває. На черзі масове інтернет-опитування та інтерв'ю із волонтерами, які організовують допомогу українцям в Единбурзі. Це допоможе отримати деталізовану кількісну інформацію щодо ефективності надання допомоги українським вимушеним мігрантам в межах схеми HFU. Дослідження ефективності схеми HFU для біженців у Шотландії могло б вплинути на покращення організації допомоги не лише українським біженцям, а й біженцям з інших країн, а також організації політики щодо біженців в інших приймаючих країнах Європейського Союзу та світу. Воно має показати прогалини та проблеми у схемі HFU, а також можливі шляхи їх вирішення у політиці щодо біженців.

ЛІТЕРАТУРА

1. About The AUGB. (n.d.). Available at: <https://www.augb.co.uk/about-us-and-our-community/about-the-augb> [Accessed 30 April 2023].
2. Council of the European Union. (2023). Infographic – Refugees from Ukraine in the EU. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukraine-refugees-eu/> [Accessed 30 April 2023].
3. UK Visas and Immigration and Home Office. (2022). Guidance: Apply for a Ukraine Family Scheme visa. Available at: <https://www.gov.uk/guidance/apply-for-a-ukraine-family-scheme-visa> [Accessed 30 April 2023].
4. UNHCR. (2023). Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. Available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [Accessed 30 April 2023].

Віктор ПАТІЙЧУК,

к. геогр. н., доцент
кафедри міжнародних відносин і регіональних студій
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

БІЖЕНСТВО В УКРАЇНІ ЯК БЕЗПЕКОВА ПРОБЛЕМА

На думку експертів ООН, після вторгнення 24 лютого 2022 р. російських військ в Україну розпочалася найбільш масштабна з часів Другої світової війни міграційна криза в Європі. Вона супроводжувалася масовим виїздом у перші дні війни населення нашої держави за кордон – насамперед жінок і дітей. За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), на кінець 2022 р. було зафіксовано 18,1 млн виїздів українських вимушених мігрантів із країни, а також 9,9 млн повернень. Тобто 8,2 млн українських мігрантів і далі перебуває за кордоном, з яких 4,8 млн були підтримані різними європейськими програмами захисту біженців і вимушених мігрантів, згідно з чинними програмами безпеки біженців в ЄС та іншими формами захисту прав скривдженого населення в Європі [1]. Наприклад, для захисту українських біженців 8 березня 2022 р. була створена спільна європейська Платформа солідарності, діяльність якої координує Генеральний директор із питань міграції та внутрішніх справ ЄС. Вона об'єднує усіх країн-членів ЄС, Агентство ЄС з питань притулку, Європейське агентство прикордонної й берегової охорони «Frontex» та Європол, Міжнародну організацію з міграцій (МОМ), УВКБ ООН та ін., включаючи міжнародних партнерів зі США, Канади, Великобританії та ін. країн світу, державні представництва України тощо. За даними Євростату, найбільшу кількість українських біженців за період військових дій прийняли Польща (1469 тис. осіб), Німеччина (1001 тис.), Чехія (455,7), Італія (171,5 тис.), Іспанія (150,4 тис.), Велика Британія (141,5 тис.) та Франція (118,9 тис.) (табл. 1) [2].

Таблиця 1

**Розподіл українських біженців у країнах Європи станом на
1 листопада 2022 р.***

Країна	Число жителів, тис. осіб	Число українських біженців, тис. осіб	Відсоток українських біженців від населення країни, %
<i>Австрія</i>	8225,60	84,5	0,97
<i>Албанія</i>	3135,00	2,6	12,06
<i>Бельгія</i>	1072,80	58,5	0,18
<i>Білорусь</i>	9800,10	16,1	6,09
<i>Болгарія</i>	7761,00	55	1,41

Країна	Число жителів, тис. осіб	Число українських біженців, тис. осіб	Відсоток українських біженців від населення країни, %
<i>Велика Британія</i>	60035,00	141,5	4,24
<i>Греція</i>	11082,80	19,9	5,56
<i>Данія</i>	5411,40	36,7	1,47
<i>Естонія</i>	1347,50	61,2	0,22
<i>Ірландія</i>	4109,00	56,3	0,73
<i>Ісландія</i>	299,90	1,7	1,76
<i>Іспанія</i>	43967,80	150,4	2,92
<i>Італія</i>	58751,70	171,5	3,43
<i>Латвія</i>	2300,50	40,4	0,57
<i>Литва</i>	3403,20	69,3	0,49
<i>Ліхтенштейн</i>	34,60	0,4	0,87
<i>Люксембург</i>	459,50	6,7	0,69
<i>Мальта</i>	404,00	1,6	2,53
<i>Молдова</i>	3986,00	95,4	0,42
<i>Нідерланди</i>	16313,00	79,2	2,06
<i>Німеччина</i>	82500,80	1008,9	0,82
<i>Норвегія</i>	4623,00	30,9	1,50
<i>Північна Македонія</i>	2044,00	6,2	3,30
<i>Польща</i>	38173,80	1469	0,26
<i>Португалія</i>	10529,00	52,9	2,00
<i>Румунія</i>	21628,00	87,8	2,46
<i>Сан-Марино</i>	29,80	0,25	1,20
<i>Сербія та Косово</i>	9396,00	21,7	4,33
<i>Словаччина</i>	5384,80	99,3	0,54
<i>Словенія</i>	2001,10	8,4	2,38
<i>Туреччина</i>	72065,00	145	4,97
<i>Угорщина</i>	10097,50	31,2	3,24
<i>Фінляндія</i>	5255,60	38,5	1,37
<i>Франція</i>	60874,00	118,9	5,12
<i>Хорватія</i>	4460,00	18,9	2,36
<i>Чехія</i>	10221,00	455,7	0,22
<i>Чорногорія</i>	622,00	28,6	0,23
<i>Швейцарія</i>	7438,00	68	1,10
<i>Швеція</i>	9030,00	47,6	1,90

*Складено за [2].

Причому українські біженці склали доволі значну частку серед місцевого населення в таких європейських країнах, як Албанія (12,06 %), Білорусь (6,09 %), Греція (5,56 %), Франція (5,12 %), Туреччина (4,96 %), Сербія та Косово (4,33 %) й ін., що створює суттєві безпекові виклики для деяких політично та економічно нестабільних європейських держав та Євросоюзу в цілому. Тому він взяв під повний контроль безпекову ситуацію з українськими біженцями та ввів у дію

Директиву про тимчасовий захист і видає Операційні керівні вказівки щодо контролю над зовнішніми кордонами для полегшення перетину кордонів між Україною та ЄС. Європарламент надав право українським вимушеним переселенцям на проживання та роботу в усіх 27 країнах спільноти протягом 3 років. Було прийнято постанову ЄС про право на соціальні виплати, медичну допомогу та доступ українських біженців до шкільної освіти. Найбільше українських мігрантів у перші місяці війни прибуло до Польщі та Молдови. Ці країни попросили міжнародну фінансову підтримку, оскільки прийняли найбільшу кількість українських біженців у співвідношенні до кількості свого населення, що посилює безпекову ситуацію в регіоні [2].

Створена Платформа європейської солідарності щодо українських біженців проводить регулярні консультації. Вона співпрацює з Комплексною групою Європейської ради з реагування на політичні кризи (IPCR), а також Мережею ЄС із забезпечення готовності до міграції та подолання кризових ситуацій. Завдяки їхній діяльності був розроблений План безпекових дій, який включав такі напрямки роботи: діяльність платформи тимчасової реєстрації; організацію транспортно-інформаційних центрів; захист дітей під час переміщення; збільшення можливостей для прийому й належного розселення; спільний план протидії торгівлі людьми; підготовку національних планів на випадок надзвичайної ситуації; спільне безпекове співробітництво; контроль над наслідками щодо внутрішньої безпеки; належні ресурси та фінансування; план із забезпечення готовності до міграції та кризових ситуацій; посилення солідарності з Молдовою тощо [1]. Відповідно до розробленого плану дій учасники Платформи провели значну роботу щодо спрощення прикордонного переміщення на кордонах ЄС з Україною та налагодження гнучкості умов в'їзду українських мігрантів і можливостей перетину кордону в тимчасових пунктах пропуску, а також поза офіційними пунктами перетину державного кордону, надали спрощений доступ для рятувальних служб і гуманітарної допомоги, а також полегшили для біженців правила перевезення особистих речей та домашніх тварин тощо [2]. Крім того, Платформа солідарності регулярно залучає українські державні органи до оцінки потреб та вирішення потенційних проблем, з якими стикаються наші громадяни в ЄС. Згідно з офіційними даними станом на 22 листопада 2022 р., кількість українських мігрантів, які офіційно попросили захисту в країнах ЄС, становила 4,75 млн осіб. Причому, як зазначають фахівці, майже 90 % із понад 18 млн українських біженців виявили бажання повернутися додому за умови закінчення війни в Україні та нормалізації в ній життя, а також безпекових і соціальних гарантій існування [1]. Адже, окрім прямої безпекової загрози життю наших співвітчизників, були й інші соціально-економічні та політико-правові проблеми, а також низка інших інфраструктурно-побутових,

екологічних, санітарно-епідеміологічних чинників, які спонукали українських біженців покинути території їхнього постійного проживання та шукати притулку в Європі (табл. 2).

Таблиця 2

Основні причини (проблеми) появи біженства в Україні

Назва проблем	Її зміст	Наслідки	Шляхи вирішення
Політичні	Російська агресія та війна в Україні й політична нестабільність у державі	Руйнування інфраструктури; загроза життю та здоров'ю людей; стрімкий відтік населення з країни тощо	Припинення військових дій; повернення окупованих територій; стабілізація політичного життя; проведення відновлювальних робіт; вирішення усіх внутрішньополітичних проблем демократичним шляхом
Правові та безпекові	Неможливість гарантування повної безпеки громадянам держави; заборона на в'їзд або виїзд із певних причин	Відмова у праві чоловікам віком 18-60 років виїжджати за кордон під час війни; масова мобілізація чоловічого населення	Підписання угод і договорів про гарантії безпеки для іноземних і своїх громадян; забезпечення безпеки громадянам; повне припинення війни тощо
Соціально-економічні	Фінансово-економічна криза в державі; інфляція та низький рівень життя людей; високе безробіття	Падіння економ. р-ку; рівня життя, банкрутство багатьох підприємств і виробництв; неможливість утримувати сім'ю та фізично виживати	Покращення соціально-економічної ситуації в державі; нормалізація повсякденного життя у країні та забезпечення соціальних потреб її населення; вирішення проблем безробіття тощо
Злочинність і корупція	Високий рівень злочинності та корупції у країні	Загроза життю та здоров'ю людей, нормальним умовам розвитку та бізнесу тощо	Покращення криміногенної ситуації в державі та комплексна антикорупційна робота й надійні безпекові заходи тощо
Інфраструктурні	Руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, житла тощо	Масовий відтік населення із зон бойових дій та депресивних територій країни	Відбудова інфраструктури країни та житла, а також налагодження і забезпечення технічних умов і норм обслуговування людей
Санітарно-епідеміологічні	Високий рівень захворюваності на туберкульоз і коронавірус та інші небезпечні хвороби; недостатній рівень медичного обслуговування тощо	Можливість заразитися та захворіти; обов'язкове виконання санітарно-епідеміологічних вимог і проведення щеплень	Демократичне вирішення санітарно-епідеміологічних проблем у державі та проведення надійних профілактичних й інших безпекових заходів

Екологічні	Наявність багатьох екологічних проблем у країні	Підвищення захворюваності серед місцевого населення та зниження числа приїзду іноземних гостей внаслідок забруднення значних територій держави	Покращення екологічної ситуації в державі та забезпечення охорони довкілля згідно з міжнародними стандартами та програмами захисту навколишнього середовища
Побутові	Побутові негаразди, недостатній рівень побутового та соціального обслуговування	Низький соціальний рівень та якість життя; незадовільний матеріальний стан населення тощо	Підвищення рівня та якості життя населення країни

Отже, поява біженства в Україні призвела до різкого скорочення її населення, що становить суттєву загрозу для її суверенітету та безпеки в цілому. Це явище спровоковане насамперед російською агресією та безпековими проблемами, які криються у низці політико-правових, соціально-економічних, інфраструктурних, санітарно-епідеміологічних та інших чинниках, які стимулювали масовий відтік населення України до країн Європи та світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агентство ООН у справах біженців. URL: <https://www.unhcr.org/> (дата звернення: 05.05.2023).
2. Офіційний сайт Євростату. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/> (дата звернення: 29.04.2023).

Олексій ПОЗНЯК,

К. е. н., С. н. С., завідувач сектору
Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи
НАН України,
Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИМУШЕНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ

Оцінка параметрів міграційних процесів і до початку повномасштабної війни була складнішою, ніж оцінка параметрів природного руху населення. Масштаби української трудової міграції напередодні пандемії COVID-19 оцінювали у 2,5–3,0 млн осіб [2]. Воєнна агресія РФ викликала безпрецедентні від часів Другої світової війни масштаби вимушених міграцій: мешканці українських територій, прилеглих до зони бойових дій або тих, що зазнали окупації, стали масово переміщуватися не лише до відносно безпечних регіонів України, а й до інших країн. Вплив значного міграційного відпливу населення (передусім жінок та дітей) на демографічну та соціально-економічну ситуацію у країні є величезним.

Згідно з інформацією офіційного сайту Держприкордонслужби України про щоденні обсяги транскордонних переміщень з 24 лютого 2022 р. до 7 травня 2023 р. зафіксовано 17,1 млн виїздів та 15,3 млн в'їздів через кордони з країнами ЄС та Молдовою [1] (пункти пропуску на кордонах з країнами-агресорами та придністровській ділянці кордону з Молдовою закриті з початку війни). Інтенсивність виїзду була особливо великою в перші тижні після вторгнення. З квітня спостерігаємо повернення частини «втікачів від війни» через труднощі адаптації за кордоном, внаслідок звільнення місця їхнього довоєнного проживання або припинення поблизу нього бойових дій.

Дані Держприкордонслужби *de facto* відображають не кількість людей, а кількість перетинів кордонів. Особа може три-п'ять, а той більше ніж десять разів перетинати кордон в обох напрямках, відповідно неодноразово потрапляти до цього обліку. Фактично вже в середині березня основна частина перетинів кордону стала припадати на різні форми маятникової міграції, тобто в'їзду/виїзду на короткий період з поверненням назад, зокрема це були тимчасові приїзди задля святкування Великодня та Нового року, а також поїздки в Україну вибулих за кордон жінок задля підтримки сімейних контактів з чоловіками, які залишилися в Україні.

Дозвіл на ввезення вживаних автомобілів без сплати акцизу, який діяв з 5 квітня по кінець липня 2022 р., стимулював т. зв. «автомобільну човникову міграцію», а різниця в курсах валют при знятті готівки в Україні та за кордоном,

за можливості подальшого перепродажу іноземної валюти на «чорному ринку», – «карткову міграцію», що також вплинуло на масштаби руху населення через кордон. Крім того, залишається популярним (або навіть збільшився) малий прикордонний рух – перетин кордонів жителями території, розташованої на відстані до 30 км від спільного кордону із країнами ЄС, із різних соціальних, культурних, родинних та економічних причин, що не стосуються оплачуваної роботи. Зокрема продовжується поширений ще до війни ввіз малими партіями (тобто в межах обсягів, на які не поширюється дія митних зборів) продуктів, а також будівельних матеріалів. Ще однією складовою міждержавних переміщень є рух волонтерів.

Загалом різниця між зафіксованою кількістю виїздів з України через західний кордон та зворотним потоком за понад 14 місяців повномасштабної війни становить 1,8 млн. осіб – це масштаби міграційних втрат України в обміні населенням з країнами ЄС та Молдовою згідно з вітчизняними даними. Крім того, значна кількість наших громадян депортовані (рідше – добровільно виїхали) до країни-агресора, їхню кількість визначити неможливо, повідомлення російських високопосадовців (майже 3 млн. осіб) не викликають довіри. Даних прикордонних служб країн-агресорів у відкритому доступі немає.

Натомість кількість українців, які отримали тимчасовий захист в країнах ЄС, за даними УВКБ ООН, перевищує 5 млн. осіб [4]. УВКБ ООН акумулює інформацію державних органів країн ЄС, які відповідають за надання тимчасового захисту. Наразі важко визначити, чим обумовлена така різниця між даними. Найбільш очевидні її джерела – нелегальний перетин кордону, до якого вдаються українські чоловіки віком 18–59 років, та переїзд до ЄС частини українців, які були депортовані до країни-агресора. Однак можливий обсяг цих потоків є помітно незіставним з наявною різницею в даних. Частково це можна пояснити можливим недообліком вибулих в піковий період, який допустили українські прикордонники в умовах необхідності швидкого пропуску великої кількості втікачів від війни, продовженням перебування на обліку частини мігрантів, які повернулися на батьківщину, та можливим подвійним обліком українських мігрантів у різних країнах. Однак детальне визначення природи цієї різниці та встановлення реальних масштабів явища вимагає проведення спеціального дослідження за участю команди вчених як України, так і низки країн ЄС. Потрібна серія інтерв'ю з посадовцями різних країн, причому це мають робити їхні співвітчизники, рідною мовою цих посадовців, а обробку інформації треба здійснювати силами об'єднаної команди експертів.

Отже, існує суттєва невизначеність щодо обсягів української вимушеної зовнішньої міграції. Так само проблематичним є визначення соціально-демографічних характеристик, поведінки та намірів вимушених мігрантів через

практичну неможливість забезпечення релевантності вибірових опитувань «face to face». Міжнародні організації, як і низка соціологічних структур України, намагаються отримати інформацію шляхом вибірових опитувань телефоном. Однак в умовах війни вірогідність забезпечення репрезентативності вибірки телефонного опитування є невисокою. Має місце недоступність окремих власників телефонів, проблема втрачених телефонних апаратів, небажання відповідати на дзвінки з незнайомих номерів тощо. Зокрема фахівці Київського міжнародного інституту соціології, публікуючи результати власних опитувань, зазвичай використовують такий опис похибки вибірки: «Формально за звичайних обставин статистична похибка такої вибірки (з імовірністю 0,95 і з врахуванням дизайн-ефекту 1,1) не перевищувала ... За умов війни крім зазначеної формальної похибки додається певне систематичне відхилення» [3].

Серед результатів вибірових опитувань найбільший інтерес для науковців та державних службовців викликає інформація щодо частки вимушених мігрантів, які повернуться в Україну. І в цьому випадку до складнощів з організацією репрезентативного опитування додається невизначеність щодо реальної майбутньої міграційної поведінки респондентів. На початку повномасштабного вторгнення величезна більшість (майже 90%) вимушених мігрантів з України декларували наміри щодо повернення, принаймні по завершенні війни. Однак, як показує світовий досвід вивчення міграційних процесів, що довше триває міграція, то менша частка мігрантів повернеться на батьківщину. Частина вимушених мігрантів, беручи участь в опитуванні, боїться зізнатися навіть собі у бажанні залишитися в країні-реципієнті. Звичайно, далеко не всім «втікачам від війни» буде легко знайти прийнятну роботу за кордоном, а грошова допомога ніде і ніколи не є достатньою для підтримання середніх стандартів життя, до того ж ці кошти не будуть виплачувати завжди. Тому плани мігрантів, навіть тих, хто на сьогодні не планує повертатися в Україну, можуть змінитися.

Отже, попри наявність значної кількості опитувань, нинішня ситуація з інформаційним забезпеченням дослідження української вимушеної зовнішньої міграції залишається близькою до стану інформаційного вакууму. Відповідно використання будь-якого інформаційного джерела має здійснюватися через призму критичного оцінювання. У таких умовах при здійсненні міграційних досліджень різко збільшується роль експертних оцінок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/>
2. Українське суспільство : міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2018.

3. Сайт Київського міжнародного інституту соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports>
4. Ukraine Refuge Situation. The Operational Data Portal of UNHCR. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Оксана П'ЯТКОВСЬКА,

к. е. н., заступниця директора
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ В РУМУНІЇ ТА ПОЛІТИКА ПРИТУЛКУ: РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА І НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України спровокувало значну хвилю вимушеної міграції українців передусім до країн Європи. Так, згідно з даними ООН, станом на початок 2023 р. ця цифра сягнула понад 8 млн осіб, з яких майже 5 млн отримали статус тимчасового захисту в ЄС [5].

Румунія, яка безпосередньо межує з Україною, стала країною тимчасового притулку для більш ніж 117 тис. осіб, які станом на лютий 2023 р. зареєстрували статус тимчасового захисту в цій країні [5]. Це становить 0,6% всього населення Румунії.

Такий міграційний потік українців до Румунії має безпрецедентний характер. В історичній ретроспективі Румунія як країна призначення мігрантів, зокрема вимушених, має свою специфіку. Спершу Румунію характеризували як одну з лідерок країн-донорів мігрантів у Європі, однак після вступу до ЄС (2007 р.) ситуація почала змінюватися. За період 2009–2019 рр. міграційний приріст Румунії збільшився майже утричі (згідно з даними Організації економічного співробітництва та розвитку), а частка мігрантів відносно корінного населення з 2015 до 2019 р. зросла з 0,65% до 1,02% (дані Національного інституту статистики Румунії) або 2% (дані Євростату) [1].

Однак цей приріст відбувся переважно завдяки трудовим мігрантам, частка яких становила 48,1%, студентської мобільності (25,3%), та тих мігрантів, які приїжджали з метою возз'єднання родини 26,6%. Натомість європейська міграційна криза, що почалася у 2015 р., мала відносно незначний вплив на міграційну ситуацію в Румунії, адже згідно з планом релокації шукачів притулку, у 2015 р. Румунія прихистила всього 728 осіб, а загальна чисельність шукачів притулку в Румунії до 2017 р. становила менше ніж 5 тис. осіб [1]. У 2020 р. чисельність осіб, які подали заявку на отримання статусу біженця в Румунії, сягнули відносно найвищих показників за весь період (понад 6 тис. осіб) [4], однак можемо зробити висновок, що навіть ця цифра не є релевантною з кількістю українських вимушених мігрантів, які прибули до Румунії протягом 2022 р.

До основних складових інституціональної сфери політики притулку Румунії можемо віднести: ратифікацію Женевської конвенції про статус біженців (1951 р.), національний закон про притулок (ухвалений 4 травня 2006 р.), утворення спеціалізованого органу – Генеральна інспекція з питань імміграції (2007 р.), яка підпорядковується Міністерству внутрішніх справ Румунії, а також Офіс імміграції Румунії та його територіальні відділи, які до початку повномасштабної війни росії проти України мали 6 регіональних центрів для біженців [1].

Водночас, зважаючи на незначні показники потоків біженців до Румунії та відсутність відповідного досвіду у цій сфері, який мають інші країни ЄС щодо надання притулку, деякі науковці розцінюють її інституційний механізм забезпечення прав та допомоги біженцям недосконалим [4]. Разом із тим оцінка дослідників Центру міграції, політики і суспільства Університету Оксфорд є більш позитивною. У звіті автори зазначають, що в Румунії існує чітка державна вертикаль органів у сфері надання притулку, що сприяє ефективній та швидкій роботі. Наприклад, зафіксовано, що розгляд заяв для отримання статусу біженця триває близько 2–3 місяці, на відміну від інших європейських країн, де ця процедура може зайняти більше ніж рік [1]. Однак, додатково результати цього ж дослідження засвідчили низку проблем: брак ґрунтовного аналізу питань, пов'язаних із наданням притулку та інтеграцією біженців у Румунії; відсутність розвиненої мережі неурядових організацій, які б забезпечували потреби біженців, а також зацікавлення в успішній інтеграції збоку самих біженців, оскільки вони здебільшого розглядали для себе Румунію як транзитну країну; низький попит на курси з вивчення румунської мови; негативний сумарний вплив соціальних виплат біженцям, які не сприяють пошуку роботи та ефективній економічній інтеграції, а також подекуди агресивне сприйняття місцевим населенням, адже іноді виплати біженцям перевищують пенсійні виплати для місцевих [1].

18 березня 2022 р. рішенням уряду Румунії № 367 було імплементовано рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року, яке засвідчує масовий приплив вимушених мігрантів з України та запроваджує правила надання тимчасового захисту для них [3]. Згідно з ним, громадяни України зі статусом тимчасового захисту отримали право на:

- перебування на території Румунії протягом 1 року з правом надалі продовження на 6 місяців (двічі);
- безкоштовне медичне обслуговування;
- працю;
- безкоштовні курси для вивчення румунської мови;
- безкоштовну освіту для дітей до 18 років;
- подання запиту на соціальну допомогу [6].

Попри швидкі законодавчі кроки, інституційна система Румунії виявилася не готовою до масового безпрецедентного потоку вимушених мігрантів, з яким зіткнулася ця країна після 24 лютого 2022 р. Згідно з попередніми результатами дослідження науковців Університету Сан-Дієго, ключову роль у забезпеченні притулку в Румунії у перші місяці відіграли саме неурядові організації та представники громадянського суспільства. «Ми допомогли їм» – саме так найчастіше описували свою діяльність громадські активісти щодо державного сектора у сфері надання притулку [2]. Узагальнюючи результати цього дослідження, можна підкреслити такі особливості впливу масової вимушеної міграції українців до Румунії:

- переорієнтація громадських організацій, які досі не займалися допомогою мігрантам чи біженцям, на потреби українців (як профільні організації, наприклад, у сфері освіти, психологічної допомоги, так і неординарні, наприклад, «tech geeks»);
- зародження значної хвилі громадського активізму та волонтерства в Румунії;
- українські вимушені мігранти – вікно можливостей та започаткування співпраці;
- формування нових мереж ГО та налагодження їхньої співпраці з державним сектором, що у майбутньому забезпечить зростання їхнього впливу у лобюванні рішень у сфері імміграції та притулку;
- розвиток громадянського суспільства, який стався завдяки масовій імміграції українців, може посприяти поглибленню та розбудові співпраці держави та ГО й в інших сферах;
- спрощення процедур для входження на румунський ринок праці для українських вимушених мігрантів створює вигідні умови для біженців з інших країн.

Водночас можемо виокремити й виклики, які породжує українська вимушена міграція щодо політики притулку та діяльності неурядових структур у цій сфері:

- надання комплексної допомоги іноземним громадянам, які втекли з України у зв'язку з повномасштабною війною;
- переорієнтація надання допомоги та діяльності громадського сектора для українських вимушених мігрантів певною мірою дискримінує можливості для біженців з інших країн;
- брак стратегічного бачення та чіткої довготермінової політики збоку румунської держави.

Отже, масова українська вимушена міграція здійснила вагомий вплив на розвиток політики притулку в Румунії як на державному, так і недержавному

рівнях. Вона посприяла не лише імплементації загальноєвропейських норм та інституційних змін, а змусила румунське суспільство переорієнтувати свою діяльність, по-іншому поглянути на шукачів притулку та започаткувати нові громадські ініціативи. Очевидно, проблема мовної та економічної інтеграції українських вимушених мігрантів залежатиме від терміну їхнього перебування чи повернення, однак уже сьогодні зрозуміло, що міграційна криза українців змусила Румунію, яка ніколи до цього традиційно не була країною призначення шукачів притулку, почати формувати нові парадигми у науковій, інституційній та громадській сфері щодо розвитку політики притулку. Водночас стратегічне та довгострокове управління залишається поки що слабкою стороною і потребує окремої уваги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bejan R. The Integration of Refugees in Romania: A Non-Preferred Choice. COM-PAS Working Paper. № 155, 2021. 36 p.
2. Flanigan S. T. The roles of NGOs in migration policy and services in Romania with a focus on Ukrainian migrants. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/363382753_The_roles_of_NGOs_in_migration_policy_services_in_Romania_with_a_focus_on_Ukrainian_migrants.
3. Information for people displaced from Ukraine / Inspectoratul General Pentru Imigrari. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/252745>.
4. Popovici O. C. Romania social briefing: Impact of Immigration and Population Change on Economic and Social Development in Romania. China-CEE Institute. 2021, Vol. 43, № 3 (RO). P. 1–4.
5. Refugees from Ukraine recorded across Europe. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
6. Temporary protection. URL: <https://dopomoha.ro/en/temporary-protection>.

Марта РАВСЬКА,

студентка 2-го курсу ОП «Міжнародна економіка»
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
Київ, Україна

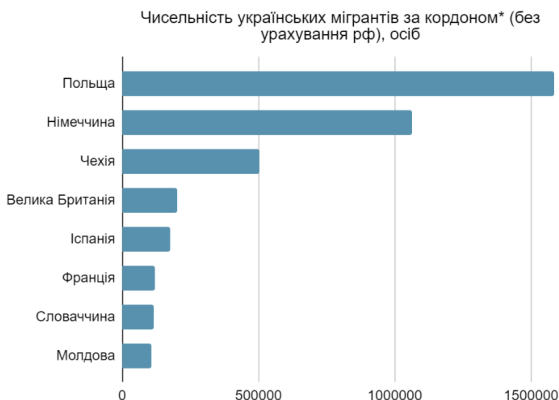
Олена КОРОГОВА,

к. е. н., доцентка кафедри міжнародної економіки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
Київ, Україна

ПРАВА ТА СВОБОДИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

З 2014 року Україна переживає російську збройну агресію, що спричиняє серйозні порушення прав та свобод громадян. Етапами російсько-української війни вважаються: вторгнення росії в Крим, військові дії росії на сході України, повномасштабне вторгнення росії на територію України. Так, ще на першому етапі російсько-української війни на тимчасово окупованих територіях Криму та Донбасу відбулися численні порушення прав людини, зокрема свободи слова, виборів, справедливого суду, мирного зібрання тощо. З моменту початку війни Україна неодноразово зверталася до міжнародної спільноти з проханням захистити державний суверенітет та територіальну цілісність, а також права та свободи громадян. У цьому контексті було прийнято низку резолюцій та документів, які підтримують Україну та вимагають від росії виконання міжнародних зобов'язань. Однак, попри це, порушення прав і свобод громадян продовжуються.

У зв'язку із повномасштабним вторгненням росії до України, 8,2 млн людей були вимушені покинути державу та стати мігрантами [1]. За даними ООН, найбільше українців перебуває в Польщі (без урахування росії) [1].

Українські мігранти, які в умовах повномасштабної війни в Україні є в інших країнах, мають права, що гарантовані міжнародними законами та договорами, зокрема право на захист і безпеку. Також у них є право на захист від будь-якої форми насильства та доступ до міжнародного захисту, якщо їхні права порушено.

Інші права українських мігрантів в умовах повномасштабної війни включають:

- право на життя та безпеку – це основне право, яке гарантує, що українські мігранти не будуть піддаватися насильству та іншим небезпечним ситуаціям;
- право на свободу від дискримінації – українські мігранти мають право на захист від будь-якої форми дискримінації, включаючи расову, етнічну, релігійну та гендерну дискримінації;
- право на здоров'я та медичну допомогу – українські мігранти мають право на доступ до медичної допомоги та лікування в разі потреби;
- право на працю та соціальне забезпечення – українські мігранти мають право на працю та соціальне забезпечення в країні, де вони перебувають;
- право на освіту – українські мігранти мають право на доступ до освіти в країні, де вони перебувають [2].

Загалом українські мігранти мають ті ж права, що й інші громадяни країни, де вони тимчасово проживають, і мають право на захист своїх прав і інтересів відповідно до законодавства цієї країни та міжнародного права.

Більшість країн-партнерів України зосереджується на наданні військової техніки та зброї, а також фінансовій допомозі для відновлення інфраструктури та забезпечення гуманітарної допомоги. Деякі країни (Польща, Німеччина, Франція, Швейцарія та інші) надають можливості для отримання освіти та медичної допомоги українцям, які постраждали від війни. Незважаючи на те, що допомога від країн-партнерів є важливою, Україна також має внутрішні ресурси та може частково самостійно забезпечувати своїх громадян у зазначених вимірах.

З огляду на стрімкий потік мігрантів з України, який через деякий час місцеві служби різних країн не могли якісно опрацьовувати, потрібно було зберегти усі права та інститути громадян. Це призвело до прийняття нових правил і законів. До прикладу, у Польщі українці могли отримати PESEL (ідентифікаційний код) зі статусом UKR, який дозволяв влаштуватись на роботу, навчатись, отримувати медичну допомогу, мати всі права на рівні з громадянами країни. Попри користь для мігрантів, це також призвело до збільшення рівня робочої сили в Польщі та до покращення демографічного показника. Згідно з даними UNHCR [3], 87% мігрантів – жінки з дітьми, 65% жінок перебувають у віці від 18 до 59 років, 70% мають вищу освіту. Також міграція призвела до розширення малого та середнього бізнесу. Серед зареєстрованих у Польщі 25 тисяч українських

компаній є лідери логістичного та ресторанного ринків, банки, будівельні компанії та навіть державні сервіси [4].

У 2022 році витрати українців за кордоном порівняно з попереднім роком зросли більше ніж утричі – до 2 млрд дол. на місяць. Також витрати на українських мігрантів стимулюють державне споживання, зокрема у сфері житлової інфраструктури, систем охорони здоров'я та освіти (ураховуючи суттєву частку дітей – від 28% до 44% у різних країнах) [5].

Слід зазначити, що такий відтік людського капіталу за кордон негативно впливає на потенціал національної економіки в повоєнному контексті. Враховуючи той факт, що і до розв'язання російсько-української війни, Україна посідала одне з провідних місць у рейтингу країн-донорів з постачання як інтелектуальних, висококваліфікованих трудових ресурсів, так і некваліфікованих трудових мігрантів [6], слід подбати про напрацювання відповідних інституційних процесів для забезпечення повернення мігрантів. Інституції мають велике значення для економіки, оскільки вони забезпечують стабільність та передбачуваність в економічній діяльності, стимулюють інновації та економічний розвиток, а також захищають права та інтереси суб'єктів економіки. Масштаби міграції збільшуються, що має істотний вплив на розвиток освіти, науки, бізнесу та економіки країни. Реєміграційні інституційні заходи допоможуть вплинути на зазначені процеси задля забезпечення відновлення економіки України у повоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА

UNHCR. Ukraine refugee situation. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

COUNCIL OF EUROPE. Democracy and Human Dignity. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights>.

UNHCR. Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine #2. URL: https://data.unhcr.org/en/documents/details/95767#_ga=2.5544499.1218543842.1663938030-518881478.1646318875.

NVBізнес. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/kompaniji-v-polshchi-shukayut-ukrajinomovnih-spivrobotnikiv-kogo-naymayut-ostanni-novini-50307898.html>.

Національний банк України. Дослідження грудень 2022 року. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf.

Лугвіщик Ю. М., Корогодова О. О. Чинники зовнішньої та внутрішньої міграції кваліфікованого персоналу. Актуальні проблеми економіки та управління : збірник наукових праць молодих вчених факультету менеджменту та маркетингу НТУУ «КПІ». К. : НТУУ «КПІ», 2016.

Теофіл РЕНДЮК,

д. іст. н., провідний науковий співробітник
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського
Національної академії наук України, Український етнологічний центр,
Київ, Україна

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ЕМІГРАЦІЯ. ГІПОТЕЗА НОВОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ: П'ЯТА ЧИ СЬОМА ХВИЛЯ?

Сучасна, найбільша в Європі після Другої світової війни та наймасштабніша за всю історію України міграційна криза, спровокована надзвичайними умовами нинішньої російсько-української геноцидальної війни, має очевидні багатогранні негативні наслідки національного та світового рівня. Жорстоке, незаконне та неспровоковане військове вторгнення росії в Україну, яке почалося у 2014 році, та від 24 лютого 2022 року перейшло у повномасштабну війну, спричинило страждання та руйнування життів мільйонів людей. Для національних інтересів України війна породжує стрімке скорочення населення з далекобійним прицілом на суттєве погіршення генофонду української нації та катастрофічну демографічну ситуацію в державі у цілому. За даними Державної служби статистики України, станом на 1 лютого 2022 року, тобто за три тижні до масованого вторгнення російської армії у межі нашої держави, чисельність постійного населення України становила 40 960 795 осіб [1]. Лише за неповний перший рік війни цей маркер скоротився на 9 560 795: за оцінками експертів Українського центру охорони здоров'я (УЦОЗ), станом на кінець 2022 року населення України становило близько 31,4 млн людей [2]. Але не можна нехтувати відповідними даними Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України. «Ми спробували оцінити чисельність населення на 1 січня 2023 року в кордонах країни на 1 січня 2022 року. У нас вийшла варіація від 28 до 34 мільйонів осіб. Левова частка цієї варіації пов'язана з тим, що ми не розуміємо, що відбувається з міграцією», – зазначила на початку травня 2023 року директорка інституту Е. Лібанова. Вона також додала, що «порахувати ті начебто три мільйони українців, які перетнули кордон з росією» буде дуже складно [3]. Отже, вкрай критичне скорочення чисельності населення України як прямий наслідок першого року загарбницької російсько-української війни можна порівняти з безповоротними втратами українського населення під час Другої світової війни – до 10 млн осіб [4], що становило майже чверть усього тогочасного населення нашої країни, яке також налічувало 40 млн, тобто, майже як на початку 2022 року. А для міжнародної спільноти війна створює безпрецедентні проблеми цивілізаційного, соціально-

економічного, етнополітичного, демографічного, матеріально-фінансового, освітньо-виховного, мовно-культурного, духовно-релігійного та психологічного характеру з ще не до кінця визначеним алгоритмом їх вирішення.

Отже, ця криза характеризується двома глибинними аспектами: вона призвела до появи багатомільйонної категорії громадян України з новим для них статусом внутрішньої переміщеної особи (ВПО) та до безпрецедентної еміграційної хвилі українського населення всіх вікових груп до, практично, всіх європейських держав, а також до США, Канади, Австралії – всього до понад 140 країн світу, розташованих на всіх континентах. Саме її безпрецедентна масштабність та примусово здійснене всього за піврічний період переселення мешканців із небезпечних східних та південно-східних регіонів країни дає нам всі підстави вперше за допомогою цього дослідження ввести до наукового обміну таку дефініцію: «нова хвиля масової еміграції з України як прямий наслідок повномасштабної загарбницької війни путінської росії проти мирної, суверенної та незалежної України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року». Головною особливістю цієї нової, п'ятої хвилі (за відомою дотепер періодизацією) масової еміграції з України є те, що вона відрізняється від усіх попередніх чотирьох, які разом тривали 130 років, своєю масштабністю (вона вражає), географією розселення емігрантів та термінами розгортання: якщо на кожну з попередніх хвиль припадало від 20 до 40 років, то остання хвиля відбулася усього за рік, що є безпрецедентним явищем.

У цьому контексті слід звернути увагу й на те, що ця найбільш масштабна хвиля українців-емігрантів перевищує всі інші аналогічні світові кризи, які відбулися впродовж останнього десятиліття. Для порівняння: у 2014 році через політичну та економічну кризу свою країну покинули 6,8 млн венесуельців, а у 2015–2016 роках від громадянської війни за кордоном втекли 6,7 млн сирійців [5]. Отже, нинішня, нова українська еміграційна криза є новим унікальним явищем і тому потребує невідкладного вивчення, оцінки та вироблення відповідних рекомендацій з її подолання, чим обґрунтовується актуальність нашого наукового дослідження.

Позначка українських громадян, які з початком загарбницької війни Росії проти України і до кінця січня 2023 року були вимушені покинути її межі, у тому числі неодноразово перетинаючи державний кордон на виїзд та зворотно, перевищила 18 млн. осіб. 2 лютого 2023 року Агентство ООН у справах біженців оновило дані щодо кількості українців, які виїхали до інших європейських країн через повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року. Воно нарахувало 18,1 млн виїздів із країни на українських кордонах, а також 9,9 млн повернень від 24 лютого 2022 року і до 2 лютого 2023 року. 4,8 млн українських біженців вже включені до різних європейських програм захисту. Країною з найбільшою

кількістю біженців з України продовжує залишатися Польща – 1,5 млн, за нею йдуть Німеччина – 1,05 млн, Чехія – 486 тис., Італія – 169 тис., Іспанія – 161 тис. та Велика Британія – 158 тис. Країни, де зареєстровано понад 100 тис. біженців з України, – це Республіка Молдова (108), Румунія (109), Словаччина (107) та Франція (118 тис.) [6]. Отже, на початку 2023 року, як повідомило «Українське радіо» 14 січня того ж року, 9 млн українських громадян продовжують вимушено перебувати за межами Батьківщини, що створює реальну загрозу для демографічної ситуації в країні та перспектив її розвитку. Проте виникає проблема нового підходу до класифікації теперішньої масової хвилі еміграції з України та періодизації еміграційного процесу в цілому, а саме: вважати сучасну вимушену еміграцію під час війни п'ятою хвилею або, враховуючи історію масового виходу українців за межі Батьківщини, запропонувати гіпотезу про сім реальних і чітко окреслених етапів в історії та сучасності української еміграції? Тому рекомендуємо вважати першими двома хвилями української еміграції невраховані дотепер у цьому тривалому процесі попередні вимушені масові переселення: мазепинську військово-політичну еміграцію 1709 р., коли тодішню Україну, після поразки гетьмана І. Мазепи та короля Швеції Карла XII у Полтавській битві, покинули приблизно 15 тис. її мешканців, а також козацьку еміграцію, після знищення Катериною II Запорізької Січі у 1775 р., до Дельти Дунаю (12 тис. осіб) та до Кубані – процес, який тривав до середини XIX ст. та який охопив понад 100 тис. козаків і українських селян. До зазначених двох перших етапів логічно приєднати наступні відомі чотири хвилі української еміграції, кожна з яких мала чіткі хронологічні рамки, окремі контенти та свої характерні ознаки. Так, потужна хвиля трудової еміграції зародилася в останню чверть XIX ст. і тривала до початку Першої світової війни в 1914 р. Наступна, військово-політична хвиля, охопила двадцятирічний період між двома світовими війнами у XX ст. Суто політична – розпочалася наприкінці Другої світової війни і тривала до розпаду Радянського Союзу в 1991 р. Так звана заробітчанська хвиля розпочалася у 1990 роках. Її головна причина – зuboжіння населення як негативний результат економічної скрути перехідного періоду в Україні. Отже, до початку масованого вторгнення росії в Україну історично задокументовано не чотири, а шість хвиль масової еміграції. У такому випадку нинішня, новітня, хвиля вимушеної української еміграції до понад 140 країн світу логічно стає сьомою за вперше запропонованою нами класифікацією історії та сучасності тектонічних розселень мешканців України поза її географічними межами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Населення України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України (дата звернення: 10.02.2023).
2. Населення України на кінець 2022 року становило близько 31,4 млн осіб, 1,15 млн живуть на окупованій території – УЦОЗ. Bin.ua. 28 квітня 2023. URL: <https://bin.ua/news/economics/economic/293070-naselennya-ukrayini-na-kiniec-2022-roku-stanovilo.html>.
3. Інститут демографії назвав чисельність населення України. Слово і діло. 6 квітня 2023. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/06/novyna/suspilstvo/institut-demografiyi-nazvav-chyselnist-naselennya-ukrayiny>.
4. Найбільші матеріальні втрати в СРСР. Ціна перемоги над нацизмом у Другій світовій війні для України в семи цифрах. New voice. 8 травня 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/den-pam-yati-i-primirennya-8-travnya-vtrati-ukrayini-ta-srsr-u-drugiy-svitoviy-viyni-u-7-cifrah-50238960.html>.
5. У 2015 році Кремлю вже вдалося через міграційну кризу відвернути увагу від Донбасу – експерт. Укрінформ. 3 вересня 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3352094-u-2015-roci-kremlu-vze-vdalosa-cerez-migracijnu-krizu-vidvernuti-uvagu-vid-donbasu-ekspert.html>.
6. Скаврон Б. Кількість біженців з України в Європі перевищила позначку 8 мільйонів: у яких країнах їх найбільше. ТСН. 2 квітня.2023. URL: <https://tsn.ua/svit/kilkist-bizhenciv-z-ukrayini-v-yevropi-perevischila-poznachku-8-milyoniv-u-yakih-krayinah-naybilshe-2256712.html#:~:text=>

Марія РІПЕЙ,

к. філол. н., доцентка
кафедри мови ЗМІ факультету журналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка,
Львів, Україна

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТИ «СВОБОДА» (США)

Вплив засобів масової інформації як суб'єкта інформаційного простору на формування суспільної свідомості у наш час надзвичайно великий, «якісна преса, преса думок... стала життєво важливим чинником сучасного життя...» [7, с. 847]. У час російсько-української війни перед ними стоїть особливе завдання – інформувати про лихоліття війни, розв'язаної путінським режимом проти суверенної України.

Ставили за мету розглянути, як висвітлює тематику «українські вимушені мігранти під час російсько-української війни» газета «Свобода», перша українська газета у США, одна із найстаріших газет у діаспорі. Це видання є своєрідним осередком культурного та суспільно-політичного життя української діаспори. Її гасло – «Пам'ятаймо про Україну!» [5]. Хронологічні межі дослідження – перші важкі 100 днів повномасштабної війни росії проти України. Об'єкт аналізу – публікації газети «Свобода» про російсько-українську війну.

Розглянули 9 – 22 числа (4 березня – 3 червня 2022 року) газети «Свобода», періоду перших важких 100 днів повномасштабної війни росії проти України.

Виявили, що з усіх публікацій досліджуваного періоду (443 публікації) на шпальтах газети «Свобода» про російсько-українську війну йдеться у 380 публікаціях (86% від загальної кількості публікацій цього періоду), що засвідчує актуальність цієї тематики. Зауважимо, що у заголовках цих публікацій, що є «концентрованим відображенням головної ідеї твору, головної думки автора» [11, с. 110], 91 раз наведено слово «Україна» (близько 24% від усіх публікацій про російсько-українську війну). Це актуалізує увагу на порушеній у цих публікаціях українській тематіці.

У 47 публікаціях досліджуваного періоду (понад 12% від усіх публікацій про російсько-українську війну) йдеться про українську вимушену міграцію, як зовнішню, так і внутрішню. Газета постійно повідомляє, скільки біженців виїхало з України. Цю інформацію здебільшого подають у заголовках публікацій, привертаючи до неї увагу читачів. Зокрема, у номері за 11 березня (публікація «3 України виїхали майже два мільйони біженців») [10] зазначається, що за час

війни, за даними ООН, у Польщу виїхало близько 1,3 млн українських громадян, в Угорщину – понад 200 тис., до Словаччини – понад 150 тис., до Румунії – понад 85 тис., до Молдови – понад 80 тис. тощо. Через два тижні у публікації «Українці стали переселенцями» [18] читаємо, що понад 3,3 млн українців виїхали за кордон, це понад 23% населення країни. А 15 квітня на шпальтах «Свободи» подано матеріал «Виїхали 4,5 млн біженців» [2]. З нього дізнаємося, що більшість поїхали до Польщі (близько 2,6 млн), а також до Румунії (понад 686 тис.), Угорщини (419 тис.), Молдови (майже 411 тис.), Словаччини (314 тис.), Білорусі (19 тис.). А через два тижні читаємо публікацію під назвою «5,2 млн біженців з України» [15]. У ній зазначено, що від початку повномасштабного російського вторгнення з України виїхало 5 186 744 особи, з них 2,9 млн виїхали до Польщі. А 6 травня читаємо публікацію «Виїхали 5,5 млн біженців» [3], з якої дізнаємося, що понад 3 млн поїхали до Польщі. Також у цьому матеріалі наведено, що 1 357 500 українців повернулися з-за кордону на Батьківщину.

Водночас із публікацій «Свободи» дізнаємося, що (за оцінкою Міжнародної організації з міграції ООН) 7,7 млн громадян України вважаються внутрішньо переміщеними особами [3].

«Свобода» пише, що у Польщі, до якої виїхало найбільше українців, 11 березня набув чинності закон про підтримку громадян України, які прибувають до країни внаслідок війни, розв'язаної росією. Відповідно до цього закону українці зможуть легально працевлаштуватися, отримати доступ до безкоштовної медицини тощо [8]. Повідомляє про додаткові виплати переселенцям відповідно до Всесвітньої продовольчої програми ООН, що планується охопити близько 700 тис. внутрішньо переміщених осіб, які потребують додаткового захисту [6]. Про допомогу переселенцям йдеться у публікаціях: «Черкаси допомагають потерпілим» [20], «УКУ допомагає Україні» [19], «Запоріжжя зустрічає переселенців» [9] та ін.

Публікації розповідають, що Папа Римський Франциск відвідав ватиканську педіатричну лікарню, у якій госпіталізовані діти, що прибули з України [12]; Глава Української греко-католицької церкви Святослав Шевчук відвідав центри соціальної допомоги і привіз від німецьких дітей пасхальні подарунки українським дітям [4]; акторка Анджеліна Джолі відвідала дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, яких евакуювали з «гарячих» регіонів України [1]; під патронатом дружини Президента України Олени Зеленської діє проєкт «Книжки без кордонів», спрямований забезпечити українських дітей, які вимушено покинули домівки, в усьому світі рідними книжками [14]. Також зазначається про велику підтримку світовою спільнотою громадян України, які змушені мігрувати, зважаючи на війну, розв'язану росією, адже «ми не сам на сам з бідую» [17].

Загалом публікації газети «Свобода» привертають увагу всього світу до України. Вони наповнені великою підтримкою українського народу у війні з росією і вірою у перемогу України. Адже «у нелегкий час випробувань... українці демонструють свою єдність, міць духу, мужність і непохитну віру у перемогу України» [16], неодмінно «...світло переможе темряву, добро переможе зло, життя переможе смерть, а отже... переможе Україна!» [13].

ЛІТЕРАТУРА

1. Анджеліна Джолі відвідала Україну. Свобода. 2022. 6 трав. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
2. Виїхали 4,5 млн біженців. Свобода. 2022. 15 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
3. Виїхали 5,5 млн біженців. Свобода. 2022. 6 трав. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
4. Владика привіз подарунки. Свобода. 2022. 29 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
5. Газета «Свобода» – найстаріше українське періодичне видання в США. Центральний державний архів зарубіжної україніки. 2022. 30 вер. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua>
6. Додаткові виплати переселенцям. Свобода. 2022. 22 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
7. Жугай В. Висвітлення російсько-української війни 2022 року у ЗМІ. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2022. Т. 1. С. 847–851. URL: <https://hdl.handle.net/11300/20038>
8. Закон про підтримку біженців. Свобода. 2022. 18 берез. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
9. Запоріжжя зустрічає переселенців. Свобода. 2022. 8 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
10. З України виїхали майже два мільйона біженців. Свобода. 2022. 11 берез. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
11. Іванов В. Техніка оформлення газети. Київ: Т-во «Знання», 2000. 222 с.
12. Папа Римський відвідав дітей. Свобода. 2022. 25 берез. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>

13. Президент Зеленський привітав українців із Великоднем. Свобода. 2022. 19 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
14. Проєкт «Книжки без кордонів». Свобода. 2022. 29 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
15. 5,2 млн біженців з України. Свобода. 2022. 29 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
16. Світло подолає темряву. Свобода. 2022. 22 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
17. Справжні друзі пізнаються в біді. Свобода. 2022. 22 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
18. Українці стали переселенцями. Свобода. 2022. 25 берез. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
19. УКУ допомагає Україні. Свобода. 2022. 1 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>
20. Черкаси допомагають потерпілим. Свобода. 2022. 1 квіт. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/>

Людмила РОЖКОВА,

к. іст. н., доцентка
кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумського національного аграрного університету,
Суми, Україна

Дар'я БАЄВА,

студентка біолого-технологічного факультету
Сумського національного аграрного університету,
Ірландія

ЗІ СХОДУ НА ЗАХІД – ПОДАЛІ ВІД ВІЙНИ: СПОГАДИ УКРАЇНОК ПРО «НЕЗАКІНЧЕНЕ МИНУЛЕ»

Сумська область, яка має найпротяжніший (понад 560 км) кордон з державою-агресором, першою зазнала наступу російської армії, значна частина території області була частково оточена або окупована. З початком активних бойових дій з території Сумщини виїхало, за даними обласної військово-цивільної адміністрації, приблизно 300 тисяч осіб, з яких до 80 тисяч склали внутрішні мігранти, решта – попрямували за кордон [1]. Організована масова евакуація розпочалася у березні 2022 р., після узгодження так званих гуманітарних коридорів. Абсолютну більшість евакуйованих склали жінки різного віку та діти.

Для підготовки цієї публікації ми використали свідчення мешканок Сум, Сумської області та інших областей, які рятуючи себе та дітей від жахів війни, здолали важку евакуаційну епопею і знайшли прихисток у країнах Західної Європи – Польщі, Ірландії, Італії. Їхні розповіді сповнені емоцій – розпач від перших днів війни, страх за власне життя та дітей, боязнь опинитися у чужій країні, але у більшості спогадів ключовою темою є взаємодопомога, людська доброта та щира вдячність. Це унікальні особисті документи, які відображають людський вимір війни, вони мають великий гуманістичний та антивоєнний потенціал.

Розповідає студентка першого курсу Сумського національного аграрного університету Дар'я Баєва: «Напочатку російського вторгнення в Україну, а саме у березні 2022 р., я виїхала евакуаційним потягом із Запоріжжя до Львова, сестра з дітьми (донька 5 років та син 2 роки) прибули з Києва, а звідти ми разом вирушили за кордон. Було багато варіантів, але враховуючи те, що в Дубліні навчається наша сестра, ми вирішили їхати туди. Прибувши в дублінський аеропорт, пішли в центр для українських біженців, де можна

отримати усе необхідне. Сестра допомогла з оформленням документів, і вже наступного дня нам дали житло на іншому кінці Ірландії, в селі Карна. В дорозі загалом ми були понад 5 днів. Автобус до Польщі, літак до Ірландії, 2 дні в пункті для біженців, день в автобусі. Нас поселили в готель разом із ще 50 українцями, проживання та харчування безоплатні. Персонал готелю зустрів нас дуже привітно, місцеві мешканці, дізнавшись про прибуття українських біженців, одразу взялися допомагати усім необхідним: одягом, побутовими речами, іграшками для дітей. Нам допомогли оформити медичну страховку та соціальні виплати. Вони складають 40 євро на дитину до 18 років, 120 євро на особу до 25 років і 210 євро для особи старшої 25 років. До того ж існує багато субсидій для українців, зокрема за відвідування дитячого садка. Сестра доплачує лише 8 євро на тиждень за молодшого сина. Школярам надається можливість безкоштовного навчання в ірландських школах, видають книжки та шкільну форму. Українські студенти мають можливість вступити до вищих ірландських навчальних закладів також безкоштовно. Деяким студентам навіть виплачується стипендія від університету у розмірі 1150 євро на місяць». Зазначимо, що у межах проєкту «Книжки без кордонів», який реалізують державні інституції та перші особи України, для українських дітей-біженців вже надруковано понад 80 тисяч примірників книжок [2]. Загалом отримати книжки рідною мовою українські діти тепер можуть в 11 країнах Європи: Польщі, Норвегії, Швеції, Естонії, Латвії, Литві, Словаччині, Чехії, Німеччині, Ірландії, Болгарії.

Згодом українським мігрантам в Ірландії запропонували працевлаштування, але за наявності офіційної роботи біженця позбавляють будь-яких виплат і субсидій. Адаптація українців значною мірою залежить від володіння мовою, адже місцеві розмовляють переважно англійською, а дехто – ірландською. Для українців у готелі організували безкоштовні курси англійської мови. «Ще раз зазначу: місцеві мешканці ставляться до українців дуже приязно та намагаються допомогти, коли є можливість. Загалом ірландці з новин у мас-медіа знають, що відбувається в нашій країні. Водночас ставлять мігрантам багато запитань про війну. Перебуваючи рік і 2 місяці в Ірландії, хочу висловити глибоку вдячність людям, які нас підтримують та допомагають. А щодо моїх власних відчуттів, то немає кращого місця на землі, ніж рідний дім та Батьківщина!»

До оповіді Дар'ї додамо, що в Ірландії закінчують будівництво 700 модульних будинків для українців. За оцінками експертів, будівництво коштуватиме від 165000 євро за 2-кімнатну квартиру. В цих модульних блоках українці проживатимуть протягом 3-х років. Потім місцева влада використовуватиме їх як соціальне житло або вони будуть передані Україні у межах програм із відновлення [3].

Евакуація із Сум розпочалася 8 березня 2022 р., після нанесення потужного

авіаудару по будинках одного з мікрорайонів, внаслідок чого одночасно загинули 22 людини.

Мешканка Сум Катерина Павленко з 15-річною донькою Юлією та знайомими виїхали 12 березня. За спогадами жінки, це була наймасовіша евакуація «гуманітарним коридором» – колона з 68 автобусів у супроводі автомобіля Червоного Хреста рушила у напрямку Полтавщини. На шляху їх неодноразово зупиняли російські військові. Траплялися випадки, коли під час руху автобусів із біженцями росіяни стріляли по колесах. Із Лубен вирушили електропотягом до Львова, перетнули кордон з Польщею. «Втома від тривалої виснажливої поїздки посилювалася страхом перед невідомістю у чужій країні. Душевні сили закінчувалися, наворачалися сльози... Раптом якась полька обійняла мене: "Nie płacz, wszystko będzie dobrze!" ("Не плач, все буде добре!")». Розповідаючи про цей спонтанний прояв людської доброти, пані Катерина і зараз не стримує сліз. У пункті прийому мігрантів українцям пропонували різноманітну їжу, короткочасний відпочинок, а згодом спрямовували до місць поселення. 96 біженок, зокрема із Сум, опинилися у невеликому містечку Горлицького повіту Малопольського воєводства і були розміщені у хостелі місцевого підприємця Збігнева Мартушевського. Чудові умови проживання і гостинне ставлення власників хостела та місцевих розвіяли нещодавні страхи біженців. Аби відвернути увагу жінок від важких думок про війну та залишених в Україні членів родини, пан Збігнев запропонував їм роботу: ми ліпили вареники (поляки називають їх «пироги»), які реалізовували у місцевих крамницях, а отримані кошти витрачали на потреби біженців. Для школярів організовано навчання та різноманітні заняття, вистави, ігри. Жінки були глибоко зворушені, коли польська лікарка-стоматологиня відмовилася від оплати за надані Юлії послуги, пояснивши: «Nie wiemy, co siedzi w głowie putina» («Не знаємо, що у голові у путіна»). Найяскравішим враженням від 3-х місячного перебування у Польщі для пані Катерини стало святкування Великодня 24 квітня. Уперше їй довелося спекти близько 100 пасок – для всіх українських біженців. Збігнев і Барбара Мартушевські організували відвідування українцями великодньої служби у православному храмі з освяченням обрядової їжі. Додамо, що за повідомленнями мас-медіа, українські мігранти активно долучалися до проведення культурних заходів, фестивалів з національною специфікою. Так, в Антверпені українки, які тривалий час проживають у Бельгії, та біженці виготовляли і реалізовували страви української кухні: вареники, борщ тощо; проводили майстер-класи з приготування страв, в'язання хусток та очіпків. За два дні фестиваль відвідали пів тисячі осіб, було зібрано кілька тисяч євро, переданих на потреби українського війська [4].

Ще одна історія про вимушену подорож разом із дітьми і домашніми

улюбленцями за кордон належить Катерині Черемшинській, мешканці Путивля, майстрині макіяжу та перукарці. «Через війну у липні ми з дітками виїхали з України. Шлях був непростим, але тільки зараз розумію, що все треба було пережити і побачити на власні очі. Одразу скажу, що наші волонтери-українці найкрутіші, найшвидші, та взагалі це воїни світла! Дякую їм за все! Ми приїхали до Львова та за одну годину, може, навіть менше, виїхали далі вже з усіма документами, бутербродами та смаколикami для діток. За одну годину! У Львові... це нереально. Але так і було» [5].

«Безкоштовно нас привезли вночі до табору біженців у Варшаві. Табір – це такі експохолі для виставок – довгі великі бараки. В довжину стоять розкладні ліжка, між ними прохід. Тут і бабусі, дідусі, молоді, діти, люди з інвалідністю, і тварини. Організовано все добре, окремо виділене місце для їжі тваринкам. Їдальня, годують по годинах. Вологе прибирання робили волонтери. Видають усе потрібне для гігієни. Працюють наші дівчата та хлопці з України. Але люди... там Маріуполь, Харків, Буча, Київ і багато міст України – ті, у кого не залишилося нічого... Є ліжка, собака або кіт та речі, які дали волонтери. Деякі українці живуть і працюють у таборі, інші працюють у місті, з дітьми сидять ті, хто не працює. Діти навчаються, не виходячи з барака.

Жінки знайомляться з місцевими чоловіками та сподіваються на родину вже тут. Хтось залишився, хтось поїхав до іншої країни, є і такі, хто поїздив по країнах і повернувся до Варшави, а дехто – і до України. Були такі, що приїхали тільки-но з-під самого вогню. З ними працювали психологи, волонтери і самі мешканці цього табору» [5].

Подальший маршрут путивлянки пролягав через Німеччину, Швейцарію до м. Ріміні (Італія), де проживає подруга. Пані Катерині, як біженці з України, пощастило отримати безкоштовні квитки на потяг, подорож тривала чотири дні, а труднощі адаптації – значно довше. Не одразу вдалося знайти помешкання родині з дітьми та тваринами, від незвичного клімату у дітей піднялася температура, до того ж сторінку біженки у соцмережах зламали, наставили там фото з російською пропагандою і розіслали по всіх групах... Почалися погрози, звинувачення. Біля квестури (поліція) порадили звернутися до «Карітасу». Тут познайомилась із Rosa Catania та Marco Gabellini, поселилися у помешканні італійської родини. Жінка вдячна італійцям за допомогу і моральну підтримку. Як і її тезка з Сум, Катерина Черемшинська, намагалася бути корисною, взяла зі собою інструменти для роботи, брала участь у волонтерських акціях з метою збору коштів на амуніцію для українських військових. Жінка наголошує на складних моментах повсякдення мігрантів: «Чи ви знаєте, як за кордоном “нормально жити”? Це ми вдома знаємо, що завтра буде хліб, робота, документи, дах над головою... Тут все по-іншому: сьогодні у тебе все є, а завтра – нічого. Не

раз і не двічі доводилося мені доказувати, що українці людяні, порядні, виховані, працелюбні та освічені. Але це як пояснили італійці? Тут багато “наших” показали нащо здатні... І я зараз не уявляю, через що пройшли наші переселенки, доки зуміли всіх переконати та змусити себе поважати. Нам, біженцям, знаходять тимчасове житло, допомагають, за що я дуже вдячна. Інші ж приїхали давно, і їм ніхто не допомагав» [5].

На завершення зазначимо, що вимушені мігранти не лише знаходять прихисток, але стають своєрідними народними дипломатами, беруть участь у волонтерській діяльності. За рік після початку повномасштабної російської агресії змінилися умови перебування українських біженців за кордоном [6], перспективи їх повернення залишаються невизначеними. Подальшого поглибленого вивчення потребує вплив українських вимушених мігрантів на соціальні процеси, ринок праці, загальну атмосферу повсякдення європейських країн, їхню роль у формуванні іміджу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наразі на Сумщині нараховується 80 тис. ВПО. URL: <https://sm.gov.ua/uk/arkhiv1/30554-narazi-na-sumshchyni-narakhovuyetsya-mayzhe-80-ty-syach-vpo.html>.
2. МКІП: отримати книжки українською мовою українські діти тепер можуть в 11 країнах Європи. URL: <https://sm.gov.ua/uk/arkhiv1/29012-mkip-otry-maty-knyzhky-ukrayinskoyu-movoyu-ukrayinski-dity-teper-mozhut-v-11-kray-inakh-yevropy.html>.
3. Житло на три роки. В Ірландії добудували перші модульні будинки для українців. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/zhitlo-tri-roki-irlandiyi-dobuduv-vali-pershii-1683125382.html>.
4. Фестиваль української кухні в Бельгії. Об'єднання українок Бельгії. URL: <https://www.facebook.com/groups/oub.belgium/>.
5. У пошуках спокою – подалі від війни. Путивльські відомості. №41–42, 45, 50.
6. Ще один рік за кордоном: як змінились умови для українських біженців в Європі URL: <https://naglyad.org/uk/2023/02/20/shhe-odin-rik-za-kordonom-yak-zminilis-umovi-dlya-ukrayinskih-bizhentsiv-v-yevropi/>.

Уляна САДОВА,

д. е. н., професорка
кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

МІГРАЦІЙНІ РИЗИКИ МАЙБУТНЬОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

XXI століття обернулося для України новими хвилями міграції населення – п'ятої та шостої. З одного боку, в умовах глобального світу це явище перетворилося у характерний спосіб життя для значної кількості громадян, в інструмент розв'язання цілої низки соціально-економічних проблем. З іншого, на фоні агресії РФ проти України, стало колосальним викликом для усієї української економіки, держави, суспільства.

У 2023 році, як і у 2014 році, потоки вимушених мігрантів знову порушили питання впливу міграційних ризиків на майбутній розвиток держави. Наслідки можна моделювати різні, зокрема:

- деформації атрибутів демографічного простору (зниження рівня народжуваності внаслідок відтоку осіб репродуктивного віку тощо);
- деградації соціального простору (поширення сирітства, послаблення родинних зв'язків через тривалу еміграцію одного з подружжя ін.);
- дезорієнтації інформаційного простору (загострення соціальних відносин на ґрунті поділу людей на тих, що стали біженцями, і тих, які безпосередньо брали участь у війні);
- декомпозиції екістико-поселенського простору (від появи етнічних кварталів мігрантів у великих містах – відповіді ринку праці на потребу в дешевій робочій силі, до поляризації містобудівельних стратегій післявоєнної відбудови населених пунктів на фоні регіональних особливостей рееміграції ВПО, біженців, а також появи нових мігрантів, які втікають від подібних ризиків у своїх країнах);
- дезінтеграції економічного простору (різноманітні ефекти, що виникають внаслідок неспроможностей ринку тощо). Тут доречно зазначити й гіпотетичне існування позитиву від міграції, якщо йдеться про інтелектуальний її підвид (залучення на український ринок праці кваліфікованої робочої сили з інших країн). Так, за результатами кореляційного аналізу, проведеного нами у попередні роки з врахуванням даних міжнародної статистики для країн-членів ЄС, збільшення частки мігрантів у загальному населенні на 1% забезпечує 1,25–1,5% приросту ВВП [1].

Нині є багато нарікань від теоретиків і практиків щодо відсутності системи обліку і статистики міграції. Ніхто не може дати відповіді на питання: скільки людей перетнуло кордон після початку війни. Очевидно, повноцінний аналіз цих ризиків вимагає якісного методичного забезпечення. А ще має бути зв'язок поколінь науковців, тяглість у передачі знань і досвіду у використанні методології [2]. Вартувало б порушити питання про створення в Україні наукового центру досліджень проблем міграції, функцією якого було б поряд із вказаними моментами забезпечення широкого кола формування і реалізації міграційної політики в Україні. «Війна змінила українців, їхню реакцію на загрози і війну: замість страху і розгубленості – прийшли злість і впертість», – такими є заголовки у пресі. Раз так, то це теж має працювати на майбутнє України!

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця. К., 2009. 687 с. [У. Я. Садова, С. 302–312].
2. Ukrainian labour migration and the future of labour market: social-economic, geographic and institutional dimensions. Academic edition / State Institution «Dolishniy Institute Of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine» (Edited by D. Sc. Economics, Prof. Sadova U. Ya.). Lviv, 2020, 59 p. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/pages/22139/p20200037-migrangl.pdf>.

Оксана САМУСЕНКО,

к. філол. н., доцентка
кафедри української філології для іноземних громадян
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна; Коллонж-су-Салев, Франція

МОВНІ, КУЛЬТУРНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ: ДОСВІД ОДНОГО РОКУ

Вимушена міграція, адаптація до умов проживання, іншої мови та культури, потреба збереження ідентичності – ці проблеми є актуальними для тих, хто ухвалив важке рішення втекти від війни. Необхідність відстоювати правду, свою роль в історії, боротися з поширеними російськоцентричними наративами та робити внесок в Перемогу було і залишається головними завданнями вимушених переселенців.

Метою розвідки є вивчення особливостей адаптації українців, що були змушені з початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну шукати прихистку в Європі. Досягнення мети потребувало окреслення соціальних, мовних і культурних складників пристосування та інтеграції українських вимушених переселенців протягом першого року війни. Аналіз проводився на основі власних спостережень у період з березня 2022 по квітень 2023 року. Дослідження є спробою представити низку фактів, роздумів, деяку діяльність та має потужну емоційну складову.

Проживання на французько-швейцарському кордоні спричинило одночасну присутність і знайомство з особливостями перебування українців, що шукають прихисток, у двох країнах. Адміністративно – у Франції (посвідка на проживання, медичне страхування, декларація про доходи тощо), а фактично, через територіальну близькість, – у Швейцарії (мова, участь у мітингах, культурні та інші заходи). Вивчення французької мови ще до початку війни у Французькому інституті в Україні (Institut Français d'Ukraine) було продовжено дистанційно у київській школі французької мови Côte d'Azur та з волонтерами в Центрі безперервної освіти для дорослих Робітничого університету Женеви (Université Ouvrière de Genève, Centre de formation continue).

Франція та Швейцарія активно пропонують допомогу біженцям, але водночас пересічні французи та швейцарці доволі мало обізнані з українською культурою, історією та політикою. Вихід з друку у 2022 році французькою мовою творів сучасних українських письменників [3], збірок поезій Тараса Шевченка [2] та Василя Стуса [1] тішить і додає оптимізму, але це лише крихта в інформаційному просторі.

А оскільки більшість французів не володіє англійською, вивчення французької мови для українців стало не лише особистою потребою, але й бажанням пояснити історичні передумови та реалії війни, знайти з франкомовними громадянами спільну мову в прямому й переносному значеннях.

Очевидно, що українська діаспора за рік стала більш потужною, чисельною і згуртованою. Варто сказати про спільні зусилля українських організацій в Женеві в проведенні заходів на підтримку України проти російської агресії, надання гуманітарної допомоги; роботу Української школи в Женеві, що працює завдяки зусиллям викладачів-волонтерів і нещодавно відсвяткувала свою першу річницю; постійні майстер-класи, тренінги, заняття для дітей та дорослих від Ukraine Reborn association тощо. Особливим був вечір, французькою та українською мовами, присвячений постаті й творчості Василя Стуса. Захід відбувся за участі відомого славіста та перекладача, професора Женевського університету Жоржа Ніви [1]. Хочеться згадати теплі й затишні творчі зустрічі з українським письменником, поетом та художником Олесем Ільченком, які надихають й додають сил, повертають до рідного та доброго.

Що тримає: мета наблизити Перемогу, потреба донатити на ЗСУ; можливість продовжувати працювати в університеті дистанційно, навчати іноземців української мови та долучати їх до української культури.

Що забирає сили і вибиває на години, дні й тижні: удари по Україні, повітряні тривоги (багато українців не вимкнули сповіщення тривоги і, перебуваючи за кордоном, завжди знають про ворожі атаки); інформація про загибель мирних людей, фото, відео про тортури й страждання співвітчизників; стрічка ФБ, яка постійно рясніє інформацією про загибель найкращих воїнів, близьких чи далеких українців, але вже вічних героїв.

Що надихає: перемоги ЗСУ; поширення української мови; ситуації, коли йдеш вулицею, а дитина, яка прямує попереду з батьками, зачувши твою українську, обертається й радісно кричить: «Привіт!»; бажання французів і швейцарців більше дізнатися про Україну, історію, війну.

Що допомагає: психологічні тренінги й вебінари, які зараз доступні онлайн, безкоштовно або за донати на ЗСУ; зустрічі з українцями, участь у демонстраціях, літературні й культурні заходи, що організовують українці; українській гумор, яким сповна насичені соціальні мережі та месенджери; природа та гірські краєвиди, хоча сумуєш за рідними й добрими Карпатами.

Що полегшило переміщення: знання і навички, які сформувалися під час пандемії ковіду (для роботи майже всі матеріали у комп'ютері, на диску, у хмарі); вміле використання різних платформ для продовження професійної діяльності; цифровізація багатьох систем, що допомагає, зокрема, розв'язувати банківські та адміністративні питання.

Що гостріше відчуваєш: брак живого спілкування рідною мовою; кожне російське слово на вулиці змушує швидко, за вже усталеним алгоритмом вираховувати: росіянин чи російськомовний українець; поєднання синьо-жовтих кольорів (навіть рекламну вивіску чи будівельний кран сприймаєш як присутність рідного, українського); незмінне й незрозуміле для нас використання в офіційному французькому мовленні Kiev замість Kyiv.

Що хочеш надолужити: знання української історії та глибин української мови; подорожі всіма регіонами України; час із сім'єю та друзями.

Що найважливіше: усвідомлення того, що Україна й українці є найкращими (те, що кожен із нас знав чи про що здогадувався раніше, але в чому впевнився остаточно лише під час війни); переоцінка цінностей: можна жити з мінімумом речей, які вміщаються у наплічник чи валізу, головне – життя, здоров'я, сім'я, кохання.

Що хочеться взяти у французів: уміння любити й шанувати свою мову й культуру, як це роблять французи; силу профспілок, щоб за їхньої допомоги відстоювати свої права у демократичному світі; звичку берегти природу і ресурси, більше уваги приділяти екологічним проблемам, а почати можна з малого: сортування й переробки сміття; вміння більше відпочивати.

Очевидно, що створено прецедент, бо особливий статус українських громадян певною мірою відрізняється від відомих понять біженець, переміщена особа, шукач притулку, іммігрант тощо. Дякуючи країнам, що надають тимчасовий притулок українцям, а також усім іноземцям, які з розумінням ставляться до вимушених переселенців з України, маємо зберігати національну ідентичність, тому такі дослідження є важливими для майбутнього всієї української держави. Подальші та подібні розвідки можуть допомогти підтримати українських переселенців, державі не втратити зв'язок зі своїми громадянами, що також спонукатиме до повернення на батьківщину, з новим досвідом, знаннями мов і культур, бажанням використати кращі здобутки різних країн для відбудови й розвитку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стус Василь Вибране : видання-білінгва / Упорядкування та переклад французькою Жоржа Ніва. Київ : Дух і Літера, 2022. 136 с.
2. Chevtchenko Taras Notre me ne peut pas mourir / Avant-propos d'André Markowicz; Traduit et préfacé par Guillevic. Paris : Les éditions Seghers, 2022. 120 p.
3. Hommage à l'Ukraine. Ouvrage dirigé par Emmanuel Ruben et Iryna Dmytrychyn. Paris : Editions Stock, 2022. 292 p.

Людмила СКОКОВА,

д. соц. н., доцентка, провідна наукова співробітниця
Інституту соціології НАН України,
Київ, Україна

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ В ІРЛАНДІЇ: КЕЙС СОЦІОЛОГІЧНИХ ОБСТЕЖЕНЬ

Ірландія надала можливість українцям отримувати тимчасовий захист із початку повномасштабної воєнної агресії росії. На кінець березня 2023 року кількість українців, які отримали тимчасовий захист в цій країні, за даними Євростату становить 79 335 осіб [3]. Для Ірландії, кількість населення якої була 5 123 536 осіб (за даними перепису 2022 року), це велика соціальна група. Ірландський уряд та служби соціального захисту надають українцям зі статусом тимчасового захисту різнобічну соціальну допомогу і підтримку: можливості безоплатного проживання, грошові виплати різним категоріям осіб, послуги медичного страхування і медичної допомоги, освітні послуги тощо.

Досвід кількісного обстеження. В Ірландії є досвід і результати проведення двох хвиль опитування вимушених мігрантів з України, ініційованого зареєстрованою неприбутковою організацією «Ukrainian Action in Ireland». Діяльність організації «Ukrainian Action in Ireland» заслуговує на спеціальну увагу, тому що є прикладом задіяння одного з механізмів адаптації вимушених мігрантів до умов проживання в іншому суспільстві, а саме – допомоги з боку вже укорінених українських мігрантів, української діаспори в Ірландії. Ця волонтерська громадська діяльність спрямована на надання інформаційної підтримки і допомоги співвітчизникам, організації інформаційного спротиву / розголосу про злочини рф на території України, налагодження зв'язків між групами українських вимушених переселенців, представниками українських та ірландських урядів, місцевими жителями та ірландським соціумом в цілому.

Для кращого розуміння потреб і настанов українських вимушених мігрантів представники організації «Ukrainian Action in Ireland» ініціювали онлайн-опитування. Результати першої хвилі (травень 2022 року) оприлюднено і вони знаходяться у відкритому доступі [2]. Другу хвилю опитування також проводили за допомогою заповнення гугл-форми, яку поширювали у соціальних мережах, на сайті цієї організації. Період збирання даних: 27 січня – 8 лютого 2023 року.

У представленому на сайті організації звіті [1] є порівняння із даними першої хвилі, а також впроваджено нові теми, в тому числі присвячені інтеграції українських вимушених мігрантів в ірландське суспільство. Для українського суспільства нагальною проблемою є плани і можливості повернення

вимушених мігрантів після закінчення війни. Згідно з даними цього обстеження 41% хотіли б залишитися в Ірландії надовго, кожен третій – ще не визначився (буде повертатися в Україну, чи буде залишатися в Ірландії), ще 1% респондентів планують переїхати в інші країни. Впевнено говорять про плани повернення в Україну біля 26% опитуваних.

Ці та інші отримані соціологічні дані обстеження українських вимушених мігрантів, безперечно, становлять важливе джерело для урядових і неурядових організацій обох країн, які мають на меті проаналізувати і зрозуміти поточну ситуацію, спланувати подальші дії щодо (ре)інтеграції, (не)повернення українців різних поколінь у їхніх пошуках безпечного і комфортного середовища для себе і своїх дітей. Для соціологів ці дані, безперечно, є важливим відправним джерелом для подальшого поглибленого вивчення становища вимушених мігрантів в Ірландії, а також надають можливості для порівняльних співставлень із ситуацією українських біженців від війни в інших країнах прихистку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Largest Survey to date of Ukrainians in Ireland who found protection from war. Subject – «Integration». 2023. URL: [64241b12712c3bf2d217bb90_UkrainianAction_FullSurveyReport_Integration_March2023](https://webflow.com/64241b12712c3bf2d217bb90_UkrainianAction_FullSurveyReport_Integration_March2023) (2).pdf (webflow.com)
2. Survey of 2000+ Ukrainians fleeing war. 2022. URL: [Ukrainian Action | Survey of Ukrainians in Ireland 2022](#)
3. Temporary protection for person fleeing Ukraine – monthly statistics. 2023. URL: [Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics - Statistics Explained \(europa.eu\)](#)

Ірина СОФІНСЬКА,

д. ю. н., професорка кафедри теорії права та конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»,
візитаційна професорка університету Мачерата,
Львів, Україна; Мачерата, Італія

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА СЬОГОДЕННЯ: ВІЗІЯ (НЕ)ПОВЕРНЕННЯ

Масове транскордонне переміщення людей стало наслідком повномасштабного вторгнення росії в Україну, яке відбулося вночі 24 лютого 2022 року. Для того, щоб захистити громадян України, які втікають від війни, Європейська Рада одноголосно прийняла імплементаційне рішення Ради ЄС 2022/382 від 4 березня 2022 року, надаючи тим, хто тікає від війни в Україні, право на тимчасовий захист [1]. Так, Директива Ради 2001/55/ЄС (про тимчасовий захист)¹ була активована або, іншими словами, імплементована (реалізована) у відповідь на масове прибуття переміщених осіб, які втікають від війни та шукають міжнародного захисту в ЄС (насамперед, у державах-членах ЄС на периферії, які межують з Україною) [2]. Варто нагадати, що Директива про тимчасовий захист була прийнята на основі досвіду, отриманого державами-членами ЄС внаслідок масового прибуття втікачів від війни у колишній Югославії (насамперед із Боснії та Герцеговини та Косово) в дев'яності роки XX століття і передбачала запровадження спільного для усіх держав-членів ЄС механізму реагування на подібні ситуації [3, с. 54–68]. Тому, повоєнний досвід країн колишньої Югославії є релевантним для нас у багатьох аспектах (від активації Директиви про тимчасовий захист та створення міжнародного кримінального трибуналу, до засудження винних у скоєнні злочинів, передбачених Римським статуттом Міжнародного кримінального суду, та (не)поверненні втікачів від війни, які осіли у державах, які надали їм тимчасовий захист²).

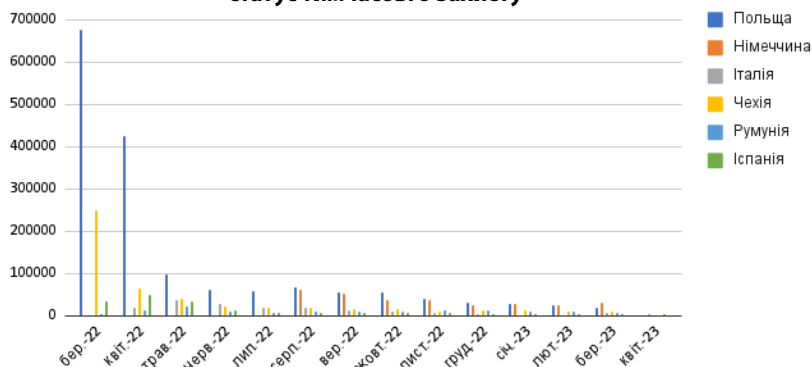
¹ Державам-членам ЄС було рекомендовано надавати тимчасовий захист найбільш незахищеним особам, хворим, жертвам сексуального насильства, тим, хто перебував у полоні чи був інтернований, тим, хто прибув безпосередньо із зони бойових дій (якщо надати допомогу цим особам у безпечних районах поблизу місць їхнього звичайного проживання було неможливо), але заборонено особам, які скоїли злочин проти миру, військовий злочин чи злочин проти людства, або серйозний неpolітичний злочин до набуття тимчасового захисту.

² Протягом десяти років по завершенню війни лише з Німеччини повернулося близько 90% втікачів від війни (в результаті успішної реалізації програми репатріації), які отримали там тимчасовий захист, а в інших державах ситуація абсолютно протилежна (бо уряди цих держав навпаки розвивали програми інтеграції втікачів від війни, як в Австрії) чи застосували звичайні процедури надання притулку (Данія, Нідерланди, Франція).

Активация Директиви про тимчасовий захист, яка вже давно вважалася застарілою (її не застосували під час міграційної кризи 2015 року), відзначила ґрунтовне переосмислення політики надання притулку (тимчасового захисту) в ЄС. Згодом, після активації Директиви про тимчасовий захист, держави-члени ЄС розробили швидкі відповіді на рух втікачів з України, однак, для багатьох держав-членів ЄС запровадження передбачених (але виняткових) засобів та заходів стало викликом, оскільки мінімальні стандарти підтримки користувачів тимчасового захисту є обов'язковими [4, с. 3–6]. Властиво, засоби і заходи в рамках Директиви про тимчасовий захист, які були застосовані державами-членами ЄС, допомогли декільком мільйонам громадян України, які опинившись у складних життєвих обставинах, втекли від війни, значно послабили гуманітарні проблеми всередині держави. Однак, така масова вимушена міграція громадян України за кордон викликала обґрунтовані побоювання серед науковців щодо її наслідків для подальшого демографічного, соціального, економічного розвитку держави. Відомо, що структура вимушеної міграції втікачів від війни суттєво відрізняється від нормальних міграційних процесів, оскільки «левоу частку» серед них становлять жінки (понад 80%) працездатного віку (понад 55%) [5, с. 34–35]. Це є свідченням зростання суттєвого дисбалансу в актуальній на 2023 рік статеві-віковій структурі населення України.

Кількість втікачів від війни не балансується. Є суттєва різниця у даних ДПСУ та відомостях Верховного комісара ООН у справах біженців: перетнули державний кордон між Україною та ЄС вісім мільйонів осіб, однак кількість людей, які отримали тимчасовий захист удвічі менша [6, с. 37–55]. Тому, для порівняння, достатньо зваженою (об'єктивною) вважаю інформацію агентства Євростат¹.

Держави-члени ЄС, які найбільше надали втікачам від війни в Україні статус тимчасового захисту

¹ Детальніше дивитися тут (станом на 12.05.2023): https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_ASYTPFM__custom_3502053/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=8e2878e4-92a8-4cba-b784-a4c2da69e7bf

Загалом, близько 4 млн. осіб, втікачів від війни в Україні, отримали протягом 2022 року тимчасовий захист в ЄС, найбільше громадян України із тимчасовим захистом живуть у Німеччині та Польщі. Вже зараз існує декілька ймовірних сценаріїв повернення в Україну втікачів від війни (вимушена зовнішня міграція громадян України): за оптимістичними прогнозами – повернуться 50% осіб, зокрема тих, які отримали в ЄС тимчасовий захист, за песимістичними прогнозами – лише 25–30%. Саме тому, варто продумати і розробити на державному рівні стратегію репатріації та реінтеграції втікачів від війни і після завершення війни поступово її запроваджувати глобально.

Ми не хочемо втратити тих громадян України, які стали втікачами внаслідок російського вторгнення, починаючи з лютого 2022 року, набули статус «тимчасового захисту» у державах-членах ЄС і довгостроковій перспективі, виконавши всі необхідні передумови, зможуть із часом набутися громадянство держави перебування (проживання) у зв'язку із натуралізацією, а тому стати біпатридами (особами з подвійним громадянством) [7]. Навряд чи вони становитимуть загрозу національній безпеці України.

Вважаю, що концепція подвійного (множинного) громадянства, як і загалом релевантне законодавство України у сфері громадянства, потребує суттєвого перегляду/переосмислення та якісних змін у контексті пропагування людиноцентризму та забезпечення національної безпеки. У середньостроковій перспективі повинні бути застосовані домовленості між Україною та ЄС (державами-членами ЄС) про повоєнне врегулювання питань щодо подвійного (множинного) громадянства і повернення¹ втікачів від війни в Україну.

Людиноцентричний підхід, зорієнтований на людину, її гідність, свободу, рівність (йдеться про заборону дискримінації) властиво під час реалізації концепту тимчасового захисту в ЄС. Здебільшого, держави-члени ЄС, які є на периферії та межують з Україною, продемонстрували очевидні ознаки відкритості та співчуття до громадян України, які втекли від війни та знайшли в ЄС тимчасовий захист.

¹ Для демографічного балансу необхідне повне повернення втікачів від війни з ЄС у державу первинного громадянства, однак югославський досвід свідчить про неповне, відкладене і періодичне повернення (зокрема в Боснію і Герцеговину).

ЛІТЕРАТУРА

1. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection, ST/6846/2022/INIT OJ L 71, 4.3.2022.
2. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof OJ L 212, 7.8.2001.
3. Malynovska O. Naskilky tymchasovym ye tymchasovi akhyst: pryklad vymushe-nykh mihrantiv z kolyshnoi Yuhoslavii [How Temporary is Temporary Protection: the Example of Forced Migrants From the Former Yugoslavia]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy, 1 (51), 53–72. <https://doi.org/10.15407/dse2023.01.053>
4. Carrera S., Ineli Ciger M. EU responses to the large-scale refugee displacement from Ukraine : an analysis on the temporary protection directive and its implications for the future EU asylum policy. Firenze: European University Institute, 2023.
5. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Крикун О. І., Когатько Ю. Л., Заяць В. С., Клименко Ю. А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр.та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. Київ, 2023. 191 с.
6. Libanova E. M., Pozniak O. V., Tsymbal O. I. (2022). Masshtaby ta naslidky vymushe-noi mihratsii naselennia Ukrainy vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii [Scale and Consequences of Forced Migration of the Population of Ukraine as a Result of Armed Aggression of the Russian Federation]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy, 2 (48), 37–57. <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
7. Sofinska I. Ten steps in the (re)construction of post-war Ukraine (legal and political dimensions), 24. 06. 2022, Ariel University. URL: <https://www.ariel.ac.il/wp/mecarc/sample-page/ten-steps-in-the-reconstruction-of-post-war-ukraine-legal-and-political-dimensions/>

Тетяна СТЕПУРА,

д. е. н., професорка, доцентка
кафедри теоретичної та прикладної економіки
Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку
Національного університету «Львівська політехніка»,
Львів, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА BRAIN-DRAIN В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЗРИВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ

Вторгнення росії в Україну спричинило величезну вимушену міграцію українських біженців до європейських країн. Станом на 25 квітня 2023 року 8,2 мільйона біженців з України перебували в країнах Європи, з них 5,0 мільйонів отримали там статус тимчасового захисту [16]. Серед них багато викладачів, науковців, висококваліфікованих спеціалістів були змушені залишити Україну. Згідно з опитуваннями, проведеними Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців та партнерами з травня по вересень 2022 року на вибірці з 34 145 біженців, 11% біженців працювали у сфері освіти, а 46% біженців мають вищу освіту [15]. 665 тисяч студентів та учнів шкіл (16% від загальної кількості) та 25 тисяч освітян (6% від загальної кількості) покинули територію України [7]. Така еміграція вчителів та висококваліфікованих спеціалістів становить велику загрозу для українського людського капіталу та його відтворення. Європейські уряди створили програми, які залучали науковців та висококваліфікованих спеціалістів, рятували їм життя, але водночас ще більше стимулювали їх еміграцію та збільшували відтік мізків з України. Причому чим довше триватиме війна, тим більші шанси, що вимушено переміщені не повернуться в Україну.

Триває руйнування освітньої інфраструктури. Станом на травень 2023 року з 223 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 276 з них зруйновано повністю, найбільше – у Запорізькій області (175 закладів) [1]. Станом на 13 червня 2022 року 43 заклади вищої освіти пошкоджено в умовах постійних обстрілів і бомбардувань регіонів України російськими загарбниками, 5 із них зруйновано повністю [2].

Такі складні обставини створили ситуацію, коли можна зібрати матеріал і дослідити питання взаємозв'язку сильного місцевого і професійного соціального капіталу та міграційних потоків висококваліфікованих працівників – науковців, освітян. Які чинники впливають на вибір місця призначення – відповідь на це питання може бути пов'язаною з попередніми соціальними зв'язками, що сформувалися у довоєнний період.

У літературі є численні визначення соціального капіталу. Загальні визначення зосереджені на характері відносин між членами спільноти, на

природі соціального капіталу та визначають його як мережу, норми та довіру між ними. Літературний огляд дозволяє зробити узагальнення, що соціальний капітал може відіграти двояку роль у міграційній активності:

Як засіб прив'язування до місцевих громад та чинник зниження мобільності [5; 13], особливо у посткомуністичних країнах [4; 10]. Інвестиції у місцевий соціальний капітал знижують географічну мобільність [6; 11].

Як чинник, що стимулює міграційну активність, полегшує інтеграцію у приймаюче суспільство, якщо дія соціальних мереж поширюється і переміщується з місцевого рівня на регіональний чи міжнародний. Відповідно до теорії соціальних мереж (наприклад, [9] включення мігранта у соціальну мережу дозволяє підвищувати його шанси на отримання кращої роботи. Відповідно до теорії етнічних enclaves [14] міграції окремих національностей формують «паралельні» ринки праці. Інтенсивність міграційних потоків зумовлюється попередніми міграційними хвилями, що створюють системи обміну інформацією, формують діаспору та культурні осередки (теорії міграційних мереж, соціальних мереж (наприклад, [12])).

Фактично ці дослідження є свідченням того, що у залежності від місця концентрації соціального капіталу він сприяє чи обмежує міграційну мобільність. Є також докази взаємозв'язку неоднорідності соціальних мереж та заробітної плати переміщеного населення на прикладі Китаю [17], значення соціальних мереж і зв'язків для іммігрантів у періоди економічних циклів на прикладі Франції [8]. Доведено роль соціального капіталу у прийнятті рішення про мобільність для виходу з безробіття [3].

Усі наведені дослідження концентруються на дослідженні аспектів добровільної міграції, коли соціальний капітал є додатковим стимулом чи навпаки стримуючим чинником для прийняття рішення про мобільність. Проте специфіка нинішньої міграції з України у тому, що вона носить вимушений характер. У зв'язку з цим виникає багато питань, які можуть бути розв'язані дослідницьким шляхом. Одне з них – це як обиралися місця вимушеного переміщення академічних працівників і яка роль соціального капіталу, що сформувався у передвоєнний період у цьому виборі. Наскільки міцними є зв'язки між науковцями України і європейських країн та яка роль особистих контактів, соціальних мереж, спільних організаційних заходів у прийнятті рішення про місце призначення переміщення. Від відповіді на це запитання залежатиме: чи формуватимуться і надалі осередки науковців з України у приймаючій країні; яка ймовірність повернення наукових працівників в Україну при нормалізації ситуації; чи успішною буде інтеграція наукових працівників у приймаюче суспільство; як залишити українських науковців у полі «українського тяжіння» для збереження ідентичності, розбудови соціальної мережі українців,

зміцнення діаспори; як формувати відносини та зміцнювати соціальну довіру між українськими науковцями та приймаючим соціумом. Також відповіді на ці питання дозволять сформувати деякі практичні кроки з політики врегулювання міграції академічних працівників у повоєнний період.

У науковому плані таке дослідження дозволить доповнити існуючі результати у частині виявлення впливу соціального капіталу, сформованого у довоєнний період на локалізацію вимушених переміщень академічних працівників з України у Європу. Результати дослідження можуть вказати на міцність і силу індивідуальних чи колективних форм співпраці для прийняття рішення про місце призначення переміщення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтерактивна мапа зруйнованих та пошкоджених закладів освіти України. Міністерство освіти і науки України. URL: [https://saveschools.in.ua/\(03.05.2023\)](https://saveschools.in.ua/(03.05.2023)).
2. Шкарлет Сергій. 43 заклади вищої освіти пошкоджено в умовах постійних обстрілів і бомбардувань регіонів України російськими загарбниками. Міністерство освіти і науки України. URL: [https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-43-zakladi-vishoyi-osviti-poshkodzheno-v-umovah-posti-jnih-obstriliv-i-bombarduvan-regioniv-ukrayini-rosijskimi-zagarnikami\(03.05.2023\)](https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-43-zakladi-vishoyi-osviti-poshkodzheno-v-umovah-posti-jnih-obstriliv-i-bombarduvan-regioniv-ukrayini-rosijskimi-zagarnikami(03.05.2023)).
3. Bähr, S., Abraham, M. (2016). The role of social capital in the job-related regional mobility decisions of unemployed individuals. *Social Networks*, Volume 46, P. 44-59. URL: <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2015.12.004>
4. Boenisch, P., Schneider, L. (2013). The social capital legacy of communism-results from the Berlin Wall experiment. *European Journal of Political Economy*, Volume 32, 391-411. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2013.09.007>
5. Dahl, M., Sorenson, O. (2010). The Social Attachment to Place. *Social Forces*, Volume 89, Issue 2, December 2010, 633–658. URL: <https://doi.org/10.1353/sof.2010.0078>
6. David, Q., Janiak, A., Wasmer, E. (2010). Local social capital and geographical mobility. *Journal of Urban Economics*, Volume 68, Issue 2, 191-204. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jue.2010.04.003>
7. Education: Impact of the War in Ukraine. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022>
8. Galbis, E., Wolff, F.-C., Herault, A. (2020). How helpful are social networks in finding a job along the economic cycle? Evidence from immigrants in France.

- Economic Modelling, Volume 91, 12-32. URL: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2020.05.017>
9. Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology* 78(6), 1360-1380.
 10. Huber, P., Mikula, S. (2019). Social capital and willingness to migrate in post-communist countries. *Empirica* 46, 31–59. URL: <https://doi.org/10.1007/s10663-018-9417-7>
 11. Kan, K. (2007). Residential mobility and social capital. *Journal of Urban Economics* 61(3), 436-457. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jue.2006.07.005>
 12. Munshi, K. (2003). Networks in the modern economy: Mexican migrants in the US labor market, *Quarterly Journal of Economics*, 118(2), 549–599.
 13. Paci, P., Tiongson, E.R., Walewski, M., Liwiński, J. (2010). Internal Labour Mobility in Central Europe and the Baltic Region: Evidence from Labour Force Surveys. In: Caroleo, F., Pastore, F. (eds) *The Labour Market Impact of the EU Enlargement*. AIEL Series in Labour Economics. Physica-Verlag HD. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-7908-2164-2_8
 14. Portes, A., Bach, R. (1985). *Latin Journey. Cuban and Mexican Immigrants in the United States*. Berkeley: University of California Press.
 15. UNHCR. URL: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrJoiMWU3NjkzYmEtNDYz-MC00M2EyLTkwMjctMGJwZTA0MTQwMjU5liwidCI6ImU1YzM3OTgxLTY2NjQtNDEzNC04YTBjLTY1NDNkMmFmODBiZSIsImMiOjh9&pageName=ReportSectionb9333061a0a2e93930ea> (03.05.2023).
 16. UNHCR. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (03.05.2023).
 17. Zhang, P., Liu, Y. & Miao, L. (2021). Impacts of social networks on floating population wages under different marketization levels: empirical analysis of China's 2016 national floating population dynamic monitoring data, *Applied Economics*, 53:22, 2567-2583. DOI: 10.1080/00036846.2020.1863323

Микола СТОПЧАК,

д. іст. н., професор
кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету,
Вінниця, Україна

ПОВЕРНЕННЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ: ПРОБЛЕМИ, МОЖЛИВІ ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Збройні конфлікти у будь-якій країні завжди спричиняють міграційні кризи, адже значна частина населення такої країни прагне забезпечити як своє життя, так і життя своїх рідних. Не є виключенням і Україна, яка стала жертвою широкомасштабної збройної агресії з боку російської федерації. Бойові дії, які розпочали російські війська 24 лютого 2022 року, призвели до загибелі й травмування цивільного населення в різних регіонах країни, знищення багатьох об'єктів критичної інфраструктури, масових руйнувань цивільних об'єктів, особливо житла. Усе це спричинило масштабну міграцію українського населення за кордон. Вона несе чималі негативні наслідки для України не лише в теперішньому часі, а й в середньо- та довгостроковій перспективі – як для економіки, так і сфери оборони. Щодо економіки, то один з перших негативних наслідків міграційної хвилі – фінансовий. Виїхавши за кордон, мільйони українців почали розраховуватися там своїми українськими банківськими картками, що призвело до масштабного відпливу валюти з України. Для врегулювання ситуації фінансові інституції держави вжили низку жорстких заходів, але досить дорогою ціною, адже для цього довелося «спалити» протягом 2022 року понад 28 млрд доларів золотовалютних резервів [1]. Проте, окрім фінансової нестабільності, міграція українців за кордон, в сукупності з іншими чинниками, призвела й до значної дезорганізації ринку праці, споживання та виробництва, а отже, до скорочення ВВП. За оцінками МВФ у 2022 році він за приблизними даними скоротився на 30,3% [2], базова інфляція склала 22,6% [3]. І ці процеси, якщо не вжити кардинальних заходів для повернення мігрантів додому, будуть продовжуватись і в майбутньому. Тому спеціалісти з цієї проблеми б'ють на сполох. «Якщо люди не повертатимуться додому, – зазначає експерт «CASE-Україна» Євген Дубогриз, – то довгострокове економічне зростання буде неможливим. Після нашої перемоги в Україну вкладатимуть значні інвестиції, однак ці кошти просто не буде кому освоювати. Наразі я не бачу жодних дій влади, які б показували, що там розуміють цю проблему» [1]. Наочні наслідки неповернення біженців наведені в аналітичній доповіді Українського інституту майбутнього: кількість працездатного населення в Україні скоротиться до 10

млн осіб; Україна щорічно втрачатиме 60 млрд доларів; звуження внутрішнього ринку і обмеження росту ВВП не більше 2% в рік; криза пенсійної системи: до 2050 року третина населення України буде старше 60 років; зростає потреба в мігрантах з інших країн до 1–1,2 млн осіб на рік [4].

Отже, спричинена російською агресією закордонна міграція українців стала серйозним викликом для Української держави, що вимагає її глибокого наукового аналізу, без цього неможлива розробка дієвої стратегії та державної політики щодо відбудови зруйнованої під час війни країни.

В першу чергу, важливим моментом є з'ясування масштабів міграції українців за кордон. На жаль, дані, наведені в офіційних документах міжнародних організацій, що займаються даною проблемою, суттєво різняться. Так, за даними УВКБ ООН, станом на 29 листопада 2022 року 7 891 977 українських громадян були змушені залишити Україну, майже 4,8 млн з них отримали тимчасовий захист [1]. Водночас, директор Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України Е. Лібанова вважає вищезазначені цифри біженців з України значно завищеними. На її думку, при визначенні кількості біженців потрібно користуватись даними Держприкордонслужби. Відповідно до них через західні кордони та кордон з Молдовою сальдо становить близько 2 млн осіб [5]. Тому уточнення кількості мігрантів є важливим, оскільки це дозволить з'ясувати реальну кількість населення, яке залишилось в Україні.

По-друге, важливо чітко уявляти якісний склад мігрантів. Без його врахування стратегія повернення біженців до України може дати суттєвий збій. За даними Євростату, 50% біженців з України – це жінки, 13% – чоловіки та 37% – діти. Отже, за кордоном зараз перебуває понад 1 млн 806 тисяч дітей-біженців [6]. Згідно з результатами соціологічного опитування, більшість українських громадян, котрі виїхали за кордон, – люди працездатного віку: 30–39 років – 42%, 40–49 років – 29%; 83% респондентів мають вищу або незакінчену вищу освіту; 30% українських біженців є висококваліфікованими фахівцями; 12% – кваліфіковані працівники; 14% – керівники підприємств або підрозділів, а також 14% – підприємці [7].

По-третє, слід чітко уявляти настрої мігрантів щодо повернення в Україну. За даними соціологічних досліджень, у жовтні 2022 року зафіксовано стабілізацію частки тих мігрантів, які хочуть повернутися додому за першої можливості (це 77%). Так само стабільними лишаються і умови повернення в Україну: це безпека та бажання повернутися додому, до звичного життя. Більшого значення з часом мігранти стали надавати таким чинникам, як-от наявність житла в Україні та кращий доступ до медичного обслуговування. За даними інших українських соціологічних опитувань, 36% респондентів висловлюють намір повернутися після того, як переконаються, що в місцевості, де вони жили, безпечно

перебувати; 35% – відразу після того, як закінчиться війна; 13% – через рік або через кілька років після закінчення війни; 7% – після того, як відновить роботу підприємство, на якому вони працювали, або будуть упевнені, що знайдуть іншу роботу вдома; 11% опитаних планують повернутися найближчим часом, а 7% узагалі не планують повертатися в Україну (серед тих, хто має постійну роботу в країні перебування, таких 18%) [8].

На сьогодні в державі немає єдиного документа, який би акумулював державну програму повернення мігрантів в Україну. Але є низка слушних пропозицій науковців з цього приводу. На наш погляд, заслуговують на увагу наступні:

1. Співпраця з країнами ЄС. Це досить політично чутливий крок, адже він зачіпає інтереси не лише України, а й низки європейських країн. Факти свідчать, що присутність українських біженців допомогла уникнути економічного спаду багатьом країнам Європи, стимулювати споживчі ринки, покрити дефіцит робочого капіталу, який виник у ЄС. За оцінками Європейського центрального банку, частка українських мігрантів у робочій силі в ЄС становитиме від 25% до 55% у середньостроковій перспективі [9]. Одна з можливих домовленостей між ЄС і Україною передбачає формування відкритого ринку праці, де люди могли б самі вибирати, залишатися в Україні, чи повертатися назад до країни перебування під час війни. При цьому варто пам'ятати, що співпраця з ЄС має бути двостороннім процесом, враховувати всі ризики та можливості з обох сторін, щоб не утворилась ситуація, схожа на перетягування канату: коли країни ЄС намагатимуться утримати мігрантів, а Україна – змушуватиме їх повернутися.

2. Швидка післявоєнна відбудова. Щоб українцям було куди повертатись, потрібно швидко відбудувати зруйновані регіони. При цьому варто пам'ятати, що для людей важливим є не лише відновлення зруйнованого житла, а й розбудова інфраструктури, чітка робота всіх, хто відповідає за відбудову кожного об'єкта, дієвий контроль за використанням коштів, щоб уникнути корупції.

3. Допомога людям із постраждалих регіонів. Вона може бути у вигляді як грошових виплат, так і забезпечення житлом чи субсидування його оренди у регіонах України, які не зазнали руйнувань.

4. Допомога у пошуку роботи у безпечному регіоні, курси перекваліфікації. Для багатьох українців вагомим стимулом повернутись в Україну була б добре оплачувана робота в безпечному регіоні. Тут чимале поле для діяльності як для державних структур (Служба зайнятості), так і приватних організацій. Прикладом можуть бути європейські країни, де існують програми перекваліфікації, які оплачуються як урядами країн, так і благодійними організаціями. Такі курси могли б проводити і в безпечних областях України.

При цьому важливим моментом у роботі з мігрантами має бути реалістичний

погляд щодо того, скільки реально їх може повернутися в Україну, особливо з огляду на те, що перспективи швидкого завершення війни в Україні є на сьогодні не зовсім ясними. Відповідно потрібно розуміти, що затягування строків визволення території України від ворога буде значно послаблювати прагнення мігрантів до повернення на Батьківщину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українські мігранти піднімають економіку Європи. Що буде з Україною без них? Економічна правда. 2023. 10 січ. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>
2. ВВП, інфляція та реальні зарплати: МВФ дав прогноз щодо економіки України до 2027 року. ТСН. 2023. 1 квіт. URL: <https://tsn.ua/groshi/vvp-inflyaciya-ta-realni-zarplati-mvf-dav-prognoz-schodo-ekonomiki-ukrayini-do-2027-roku-2298391.html>
3. Базова інфляція у 2022 році зросла до 22,6%. Finbalance. 2023. 12 січ. URL: <https://finbalance.com.ua/news/bazova-inflyatsiya-u-2022-rotsi-zroslo-do-226>
4. Боротьба за людей: Україна програла битву, але має виграти війну. Український інститут майбутнього. 2022. 5 жовт. URL: <https://uifuture.org/publications/borotba-za-lyudej-ukrayina-prograla-bytvu-ale-maye-vygraty-vijnu/>
5. Ситуація з біженцями в Україні. Портал оперативних даних про біженців УВКБ ООН. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
6. 90% біженців з України не повернуться додому – директорка Інституту демографії та соцдосліджень ім. Птухи Елла Лібанова. Українське радіо. 2023. 9 лют. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100692>
7. Як повернути українців в Україну? Відкритий ліс. 2023. 6 бер. URL: <https://www.openforest.org.ua/251224/>
8. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналіт. доп. / В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.; за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
9. Вплив українських мігрантів на економіки країн-реципієнтів. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf

Оксана ТАШКІНОВА,

к. соц. н., доцентка, завідувачка
кафедри соціології та соціальної роботи
Приазовського державного технічного університету,
Маріуполь-Дніпро, Україна

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТОК У ПОЛЬЩІ

Проблема вимушеної масової міграції українців за кордон після 24 лютого 2022 року є безумовно актуальною. Масовість та невизначеність цього явища, травми війни, перебування в окупації та евакуація, складнощі адаптації на новому місці проживання, рішення про повернення в Україну або виїзд в інші країни – все це є об'єктом сучасних соціологічних розвідок. За останній рік з'явилися наукові публікації, в яких досліджено різні аспекти цієї проблеми, зокрема, проведено аналіз політики держав Європейського Союзу щодо встановлення статусу вимушених воєнних українських мігрантів, надання допомоги вимушеним мігрантам з України, ставлення громадян країн-приймачів до українських біженців, а також проблеми легалізації подальшого перебування українських біженців у країнах, які їх прийняли [1]. У Польщі за останній рік провели декілька досліджень стану та надання допомоги українським біженцям різних хвиль міграції після початку повномасштабного вторгнення [2; 3; 4], проблем евакуації та адаптації в Польщі окремих груп, зокрема, ромів, які стали біженцями з України до Польщі [5], особливостей адаптації дітей українських вимушених мігрантів у польських школах [6] та ін.

Соціологія повсякденності є відносно новою та достатньо цікавою спеціальною соціологічною теорією. У 2008 році вийшла книга відомих польських соціологів П. Штомпки та М. Богуні-Боровської «Соціологія повсякденності», де зазначено, що традиційні проблеми соціології найбільш яскраво проявляються в повсякденному житті. [7] Водночас поняття «повсякденність» є дуже проблематичним для визначення. Один зі способів конкретизувати повсякденне життя полягає у визначенні суб'єктів, яких воно стосуватиметься. Повсякденне життя людини можна дослідити через якість облаштування побуту, відчуття комфорту та ведення домашніх справ; родинні стосунки, сусідські, дружні, соціальні стосунки; неформальну діяльність поза домом; мобільність (подорожі, поїздки); релігійні практики; практики розв'язання повсякденних проблем тощо [8]. Нашою метою є аналіз особливостей організації повсякденного життя українськими вимушеними мігрантками під час тимчасового перебування

в Польщі, а також виявлення рівня їхньої адаптації до нових умов життя, враховуючи травми війни, евакуації, та родинну ситуацію.

Аналіз повсякденного життя вимушених мігранток у Польщі проведено на підставі отриманих результатів дослідження з використанням якісних методів збору соціологічної інформації, за підтримки Варшавського університету (за участю авторки). Було проведено 84 глибинних напівструктурованих інтерв'ю та 2 фокус-групових інтерв'ю з українками, які виїхали після 24 лютого 2022 року та тимчасово перебувають у Польщі, а також волонтерами, психологами, соціальними працівниками, які долучалися до надання психосоціальної підтримки українським біженцям, проведено аналіз соціальних мереж, тематичних груп у фейсбуці та телеграмі, здійснено дослідницькі виїзди з метою спостереження та бесід з українками.

Для більшості опитаних респонденток рішення про виїзд за кордон було спонтанним та вимушеним. 88% опитаних мали дітей. 58% респонденток одружені, 23% – розлучені, 5% – вдови, 14% – неодружені. 12% опитаних прибули до Польщі до своїх чоловіків, які ще до початку війни приїхали до сусідньої країни на «заробітки» (трудова міграція). Ще 5% приїхали до Польщі разом з чоловіком вже після 24 лютого 2022 року. Українки, які взяли участь у дослідженні, приїхали з 23 міст України, з різних регіонів, і зараз перебувають у 38 різних містах Польщі. Деякі респондентки мали досвід внутрішнього переміщення із зони активних бойових дій ще у 2014 році і це був вже другий досвід вимушеного виїзду з місця проживання, втрати близьких, дому, звичного життя, цінних важливих речей.

Переважна більшість респонденток їхали до Польщі, маючи запрошення від родичів, знайомих, колег. Є випадки, коли логістикою і вибором подальшого маршруту керували волонтери. Майже всі респонденти отримали першу підтримку одразу після перетину кордону, що значно допомогло їм в адаптації. Підтримку надавали передусім рідні та близькі, які тривалий час вже проживали у Польщі, волонтери, а також громадяни Польщі. Загалом перші місяці перебування у країні українські вимушені мігранти проживали або у людей, за запрошенням яких вони приїхали, або у польській родині, або в місцях тимчасового розміщення біженців. Найчастіше це було одночасне проживання 30–40 сімей, де кожна родина мала окрему кімнату. Респондентки загалом із вдячністю згадують людей, які надали їм притулок, попри те, що умови проживання не завжди були комфортними. Були українці, які одразу мали фінансову можливість орендувати житло або їхнє проживання фінансувала фірма, в якій вони працювали. Частими були випадки, коли спочатку до Польщі приїздили жінки з дітьми, а пізніше до них долучалися їхні батьки та інші члени родини. За цих умов вони мали можливість надати тимчасовий притулок своїм

рідним і друзям та отримати фінансування за умовами участі у державній програмі 40+.

У перші місяці після початку повномасштабного вторгнення українські вимушені мігранти були в шоковому стані, не звертали увагу на організацію побуту та комфортність умов проживання, сподівалися на швидке повернення додому. Часто вони мали не тільки безоплатне проживання, але й організоване харчування, допомогу у вигляді продуктових наборів та засобів гігієни тощо. Потім, коли стало зрозуміло, що війна швидко не закінчиться, виникла необхідність прийняття рішення щодо подовження перебування в Польщі або повернення в Україну. Для більшості завершилася програма 40+ і постало питання пошуку роботи та оренди квартири. Навіть ті, хто приїхав до родичів або близьких, найчастіше були вимушені також змінювати місце проживання. Тривале проживання значної кількості людей у квартирах через деякий час призводило до конфліктів. Значний попит на оренду квартир спричинив до суттєвого збільшення вартості оренди. Відсутність об'єктивних можливостей для працевлаштування та закінчення заощаджень призводили до того, що українки приймали рішення про повернення додому. Певна кількість українців, які добре володіли англійською мовою та мали заощадження, подавали документи на оформлення візи в Канаду, США, Велику Британію.

Ті українки, які залишилися в Польщі на довший час, здебільшого на момент інтерв'ю мали роботу. Найчисельнішою є група мігранток, які сприймають перебування в Польщі як тимчасове. Найчастіше це респондентки з дітьми, які виїхали з України через війну та мають усталені зв'язки з домом. Вони періодично їздять до України, навіть мають досвід більш тривалого перебування вдома (понад 30 днів). Метою працевлаштування є передусім потреба фінансового забезпечення необхідного рівня життя під час тимчасового перебування у країні. Часто вони працюють на посадах, які не відповідають їхньому рівню освіти та кваліфікації. Є також ті, хто має фінансову підтримку від чоловіків. Діти найчастіше навчаються за українською програмою у школі (або онлайн, або відвідують українські школи в Польщі). Вони проживають у хостелах, місцях тимчасового розселення українських біженців або шукають варіанти оренди квартири разом з іншими українками. Умови проживання є значно гіршими, ніж вони мали в Україні. Вимушене спільне проживання з іншими людьми, часто не членами родини, суттєво ускладнює спільний побут та призводить до конфліктів. Водночас респондентки говорять про те, що зараз для них найголовніше – безпека дітей. Спілкуються в основному в середовищі україномовному. Із задоволенням відвідують різноманітні заходи, організовані українською діаспорою в Польщі. Польську мову вивчають «у повсякденному спілкуванні» або відвідують безоплатні курси для біженців. Частина з них використовують

можливість перебування за кордоном для короткострокових подорожей по країнах ЄС (особливо за наявності власного автомобіля). Активно користуються послугами «б'юті сфери» (стрижки, манікюр, косметологічні послуги тощо), але перевагу віддають салонам краси, в яких працюють українські майстри, які також тимчасово перебувають у Польщі.

Мігрантки, орієнтовані на те, щоб залишатися в Польщі на довший період (в основному це українки, які перебувають у Польщі з родиною, або втратили житло в Україні, або планували виїзд за кордон ще до повномасштабного вторгнення) активно вивчають польську мову (у тому числі відвідують платні заняття), вступають у навчальні заклади з метою отримання польської освіти, нострифікують дипломи, цікавляться питаннями легалізації та розв'язанням проблеми організації комфортного побуту у країні. Діти найчастіше відвідують польські навчальні заклади. Якщо працевлаштовані двоє та більше членів родини (наприклад, чоловік, дружина та дорослі діти), їхній фінансовий стан дозволяє забезпечити нормальний рівень життя у Польщі. Характерною для таких родин є мобільність у межах країни з метою пошуку кращих умов працевлаштування та оренди житла.

Вищий рівень адаптації мають українки з високим рівнем освіти та доходу, високим рівнем стресостійкості, низьким рівнем травмованості під час перебування в Україні та під час евакуації, сприятливим соціально-психологічним кліматом в родині, підтримкою найближчих членів родини (фінансова, моральна тощо), навіть, якщо ці родичі перебувають в Україні. Такі респондентки, за умови перебування в Польщі більше ніж шість місяців, вже працевлаштувалися, мають дохід, знайомих як серед українців, так і серед поляків, займаються волонтерством. Щодо повернення в Україну, то більшість планує його або відразу після завершення війни, або через деякий час після цього. Є ті, хто не планує повернення в Україну та пов'язує своє майбутнє або з Польщею, або з іншою країною. Психоемоційний стан і травматичні переживання жінок-біженок мають значний вплив на стратегії поведінки та рівень адаптації, вивчення мови та комунікації з оточенням. Значущою є наявність підтримки певної людини в країні-приймачі. Ця людина надає первинну допомогу одразу після приїзду та супроводжує у процесі адаптації.

За результатами інтерв'ю із представницями різних типів родин, прослідковується залежність рівня адаптації та організації повсякденного життя від типу родинних стосунків. Зокрема жінки з повних сімей зі сприятливим соціально-психологічним кліматом та неконфліктними стосунками демонструють та отримують навзаєм підтримку, швидше долають труднощі, краще та ефективніше пристосовуються. Після пережитого досвіду війни та евакуації вони більше цінують членів своєї родини. За умови спільного перебування у Польщі,

вони намагаються проводити разом вільний час, гуляючи в парку, вивчаючи польську мову та традиції, відвідуючи музеї та театри. Повні сім'ї, які втратили житло та роботу в Україні та пережили важкі події, також демонструють більш активні дії щодо швидкої адаптації у новому місті перебування. Жінки з дітьми (яким за 8–10 років), які розлучилися з чоловіками або задовго до переїзду, або одразу після переїзду в Польщу, також демонструють активну діяльність щодо адаптації та швидкої легалізації у Польщі, через працевлаштування та вивчення мови.

Отже, вимушена міграція є важким випробуванням для сучасних українських родин. Повсякденне життя українських вимушених мігранток є нестабільним, мінливим та значно менше комфортним, ніж до повномасштабного вторгнення. Рівень адаптації до нових умов проживання та організація повсякденного життя в Польщі є взаємопов'язаними: що вищий рівень адаптації, то якіснішою є організація повсякденного життя в Польщі й навпаки. Важливе значення для підвищення рівня адаптації мають родинні стосунки українських вимушених мігрантів, а також наявність родинної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Carrera E. S., Ineli-Ciger M. EU responses to the large-scale refugee displacement from Ukraine: an analysis on the temporary protection directive and its implications for the future EU asylum policy. CEPS Policy Insights, European University Institute, Florence, Italy, 2023. 541 s. Doi:10.2870/90812.
2. Masowa pomoc w masowej ucieczce. Społeczeństwo polskie wobec migracji wojennej z Ukrainy [Mass Aid in Mass Escape Polish Society and War Migration from Ukraine]. Praca zbiorowa pod redakcją Małgorzaty Fuszary. Warszawa, 2022. 146 s. URL: http://www.isns.uw.edu.pl/pliki/wydawnictwa/Ukraina_WWW.pdf
3. Duszczuk M. Ukrainian Refugees in Poland : Current Situation and What to Expect. University of Warsaw, 2022. URL: https://freepolicybriefs.org/wp-content/uploads/2022/03/freepolicybriefs20220317_v2-0.pdf
4. Pertek S., Kuznetsova, Kot M. „Ani jednego bezpiecznego miejsca” : Uchodźcy z Ukrainy a ryzyko przemocy, wyzysku i handlu ludźmi. Wyniki badań w Polsce i Ukrainie. Raport badawczy. Uniwersytet w Birmingham, 2022. 35 s.
5. Mirga-Wójtowicz E., Talewicz J., Kołaczek M. Human rights, needs and discrimination – The situation of Roma refugees from Ukraine in Poland Report on research and intervention activities. Zentralrat Deutscher Sinti und Roma / Central Council of German Sinti and Roma, September 2022. 31 s.
6. Tędziagolska M., Walczak B., Żelazowska-Kosiorek A. Szkoła zróżnicowana kulturowo. Wyzwania i potrzeby związane z napływem uczniów z Ukrainy. Raport

z badania jakościowego wykonanego na zlecenie Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2022. 100 s.

7. Sztompka P., Bogunia-Borowska M. Socjologia codzienności. Kraków : Znak, 2008. 800 s.
8. Mateja-Jaworska B., Zawodna-Stephan M. Badania życia codziennego w Polsce Rozmowy (nie) codzienne. Poznań, 2019. 183 s.

Ірина ТЕЛЕГУЗ,

к. іст. н., доцентка
кафедри історії та етнології України
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
Київ, Україна

Андрій ТЕЛЕГУЗ,

к. іст. н., доцент
кафедри історії та етнології України
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
Київ, Україна

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ І ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДОСВІД І ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Вимушена міграція українців за кордон – це не лише актуальна проблема сьогодення, а й невід’ємна сторінка історії нашого минулого. Століття тому міграція з України була спричинена військовими подіями на тлі боротьби за українську державність. Значна частина українських діячів, що змушені були виїхати з України, були переконані, що цей переїзд тимчасовий. Оце переконання про «тимчасовість» впливало на життя, діяльність та світогляд політичних емігрантів. «Більшість із них не тільки не докладала зусиль до інтегрування в суспільства країн поселення, а, навпаки, всіляко опиралася цьому» [2, с. 17]. Очевидно, що досвід державотворчої діяльності, військової боротьби за свою державу змінив свідомість безпосередніх учасників цих процесів, сприяв усвідомленню національних цінностей. Для них «емігрант, який ставав на шлях натуралізації (набуття громадянства країни поселення), вважався мало не «втраченою» для української національної справи людиною» [2, с. 17-18]. Повернення на Батьківщину багатьом здавалося можливим у близькому майбутньому. Однак політичні реалії першої половини 1920-х років цю ілюзію розвіяли. Зокрема, Є. Чикаленко в жовтні 1925 року занотував у своєму «Щоденнику» таку думку: «...не вірю в близьке майбутнє наше, а знаю тільки, що вже ніщо не вб’є стремління до української державності і що через скільки десятків років Україна буде суверенною» [3, с. 91]. Самостійна українська держава в думках багатьох українських мігрантів була цілком досяжною ціллю, звісно ж за умов сприятливої міжнародної ситуації, а також консолідації української еліти та загалом українського суспільства. Повернення ж у радянську Україну для багатьох означало, що вони можуть бути знищені більшовицьким режимом. Тож залишався варіант дбати про збереження своєї національної ідентичності, перебуваючи за кордоном, докладати багато зусиль

для формування українського національного культурно-освітнього, духовного та інформаційного середовища в країнах перебування.

На той момент, внаслідок попередньої економічної хвилі міграції, багато вихідців з України вже адаптувалися до життя в різних країнах Європи, а також за океаном. Існує думка про те, що «діяльність українських політичних емігрантів мало цікавила давніших поселенців та їхніх нащадків, які на той час уже становили інтегральну частину суспільства країни поселення, жили інтересами передовсім своєї нової, а не історичної батьківщини» [2, с. 18]. Варто визнати, що новини про перебіг Першої світової війни, події Української революції та державотворчі процеси займали вагомe місце в інформаційному просторі української діаспорної періодичної преси в США та Канаді [1, с. 40]. Цікавою і доречною видається згадка Є. Чикаленка про виступ в Подебрадах січового стрільця Сували, який приїхав з Канади і наголосив на тому, що «до того часу, поки не дійшла чутка про відродження України, все хилилося там до асиміляції (з англійцями), а Центральна Рада пробудила у наших переселенців інтерес до України» [3, с. 105].

Політична дійсність в середині 1920-х років виглядала так, що українські землі перебували під владою СРСР, Польщі, Румунії і Чехословаччини. При цьому українці за кордоном по різному уявляли майбутнє України: по-своєму, прибічники УНР, по-своєму, прихильники державно-політичних поглядів П. Скоропадського, по-своєму, були й симпатії до комуністичної України тощо. Очевидно, що питання державності України було потужним мотиваційним чинником збереження національної ідентичності, попри відмінні політичні симпатії в середовищі українських емігрантів. Таке налаштування і віра в майбутнє української державності спонукали створювати наукові та освітні установи, різноманітні товариства та організації. Підтримка діяльності цілого ряду українських інституцій наступними поколіннями діаспори, а також нові хвилі мігрантів, значною мірою впливали на консолідацію національно свідомого українства та збереження, а іноді й формування національної ідентичності.

Сьогоднішня ситуація з мігрантами багато в чому є схожою з тією, що була сто років тому. Водночас, є принципові відмінності, які змушують задуматися над досвідом минулих хвиль міграції, а також наголосити про необхідну роль держави у збереженні ідентичності українців, які опинилися за кордоном. Найважливішим є той факт, що українська держава є на політичній карті Європи, а її очільники не перебувають в еміграції. Так, іде війна, хід якої визначить наше державне і політичне майбутнє. Ми маємо території України, які окуповані ворожими військами, маємо зруйновані, знищені міста і села. Мусимо визнати, що навіть після звільнення українських територій від ворожих військ, багатьом родинам не буде куди повертатися. Коли закінчиться війна ми наразі не знаємо.

Тож ті, хто мігрували з України з початку повномасштабного нападу росії і сприймали цю ситуацію як тимчасове явище, напевно, вже змінили свої погляди або ж зроблять це пізніше. Можемо припустити, що частина повернеться додому, бо є куди повертатися або держава Україна для них це цінність. І їх національна свідомість, як громадян України, є сформованою ще до цієї війни або ж змінилася під її впливом.

Викликом є збереження національної ідентичності тих, хто найближчим часом не повернеться в Україну. Напевно частина буде згодом асимільована. Але будуть і такі, хто постійно проживаючи в іншій країні, матимуть бажання зберегти етнокультурну ідентичність. Створюючи нові осередки української культури за кордоном, підтримуючи діючі інституції, можна мати інформаційні центри, які би працювали на національні інтереси нашої держави сьогодні. Було б дуже добре, якби й підтримка самої держави в цьому напрямку була справді дієвою. Людський ресурс та сучасні способи комунікації мають цьому сприяти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Телегуз І. Мегей А. Українці в роки Першої світової війни та Української революції на сторінках діаспорної періодичної преси Канади та США. Гілея : науковий вісник. 2018. Вип.132. С. 37–41.
2. Трощинський В. Шевченко А. Українці в світі. К. : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 352 с.
3. Чикаленко Є. Щоденник (1925–1929). Упорядкування, передмова та коментарі І. Старовойтенко. К. : Темпора, 2016. 448 с.

Роман ТЕСЛЮК,

к. геогр. н., молодший науковий співробітник
Національного музею Голодомору-геноциду,
Київ, Україна

НАСЛІДКИ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ ДЛЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна росії проти України є найбільшим військовим протистоянням в Європі з часів Другої світової війни. З-поміж усіх наслідків війни особливо драматичними для України можуть бути демографічні наслідки.

З 1993 року й дотепер в Україні триває депопуляція – стійке скорочення чисельності населення з погіршенням його демовідтворювальних, статевовікових та інших структур. Це відбувається головню через низьку народжуваність та стабільно високу смертність, однак важливим чинником є також висока зовнішня міграційна активність населення. В 1994 – 2005 рр. населення щорічно скорочувалося на 340 – 520 тис. осіб, а 35 – 59% скорочення (в 1994 – 2001 рр.) відбулося за рахунок еміграції¹.

Подальше уповільнення темпів скорочення населення (80 – 200 тис. ос. у 2009 – 2017 рр.) відбулося здебільшого через невелике зростання народжуваності внаслідок вступу в репродуктивний вік народжених у 1980-і рр., а також через зміну характеру зовнішньої міграції на трудовий (як правило, сезонний), а згодом циркуляційний, що не відображалось в офіційній статистиці. Однак за своїми причинами усі ці міграції не відносяться до вимушених, оскільки навіть важке економічне становище як головний чинник трудової міграції важко трактувати як пряму загрозу життю людини.

У 2014 р. збройна агресія росії, анексія Криму та розв'язана агресором війна на сході країни змусили мігрувати мільйони українських громадян. Потужні хвилі внутрішнього (1,476 млн ВПО на кінець 2021 р. [10]) та зовнішнього (0,76 млн на березень 2015 р. [6]) переселень суттєво поглибили демографічну кризу в Донецькій та Луганській областях. Під окупацією рф залишилося 2,3 млн українських громадян Криму, у маріонеткових псевдореспубліках «ДНР» і «ЛНР» – близько 3,5 млн. У АР Крим та Севастополі почали прибувати численні російські іммігранти, що суттєво вплинуло, зокрема, на мовно-етнічний склад населення півострова. За оцінками [17], за 8 років окупації до Криму переселилося 500 – 800 тис. росіян.

¹ Тут і надалі в тексті тез, для розрахунків використано офіційні дані Державної служби статистики України [14], якщо не вказане інше джерело.

Водночас демографічну кризу в Україні поглиблював стабільно високий рівень зовнішньої міграції. За оцінками експертів, у 2019 – 2021 рр. за кордоном одночасно могли перебувати близько 2,5 – 3 млн українських трудових мігрантів [16]. Важливо пам'ятати, що трудова міграція охоплює населення головно у репродуктивній віці, що є чинником зниження народжуваності в країні та загалом деформує демографічні процеси.

Всього за останні 30 років чисельність населення України (у міжнародно визнаних кордонах) зменшилася на 8,4 млн осіб (16,2% усього населення), що є найбільшим абсолютним показником з-поміж країн світу за цей період. За середнім прогнозом ООН [3], до кінця XXI ст. в Україні проживатиме 20,4 млн осіб. В іншому прогнозі [7] обґрунтовується ще більші обсяги скорочення населення України за цей період – до 17,6 млн осіб або на 60%. Середній сценарій іншого прогнозу [13, с. 125–126] вказує на 22,4 млн осіб на початок 2100 р., водночас зазначається, що збереження негативних демографічних тенденцій може значно прискорити скорочення населення до 13,2 млн. Тут важливо розуміти, що усі наведені прогнози було розраховано, виходячи з чисельності населення, його складу та демографічних трендів до початку повномасштабної війни.

Вплив сучасної вимушеної міграції на демографічний розвиток України та її регіонів варто оцінювати у кількісному та структурному вимірах.

У кількісному вимірі важливим є передусім той факт, що з початку вторгнення загалом близько третини мешканців України змінили своє місце проживання. За оцінками ООН [4], за 14 місяців повномасштабної війни росії проти України ООН станом на 02. 05. 2023 р. зафіксувала 8,183 млн біженців з України, в т. ч. близько 2,872 млн виїхало (насилено вивезено) в росію, зокрема, від 260 до 700 тис тисяч українських дітей [9] (в рф озвучують число 738 тис. [12]).

Окрім примусового переміщення українських дітей в росію чи АР Крим, яке, згідно з Конвенцією ООН [1], є однією з ознак геноциду, на окупованих територіях росія чинила і чинить низку військових злочинів та злочинів проти людяності [15]: вбивства, поневолення, переслідування, ув'язнення, катування, статеве насильство, примусову мобілізацію українських громадян до російської армії. Крім того, у випадку тривалої окупації росія активно переселяє на захоплені території власних громадян. Після деокупації цих територій варто очікувати втечу частини населення – іммігрантів з рф та колаборантів з числа українських громадян.

В Європі для тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту зареєстровані 5,065 млн українських біженців (на 02. 05. 2023 р.) [5]. Труднощі обліку перетину кордонів, особливості реєстрації біженців у деяких країнах Європи, можливості виїзду українських біженців транзитом через росію в країни Європи – ці причини вказують на те, що їхнє число, ймовірно, є меншим,

ніж подане ООН: в країнах Європи – 3,8 – 4,7 млн, в росії – близько 1,5 млн [8].

Оцінка кількісних параметрів населення України вже з урахуванням (не) повернення біженців дає невтішні результати. За умови повернення 90% українських біженців, населення України у 2040 р. може становити 33,7 млн, 35% – 27,2 млн, 10% – 24,3 млн [2, с. 6–8].

Міжнародні організації оцінюють чисельність внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні на 23 січня 2023 р. у 5,352 млн осіб [5], офіційно зареєстровано 3,615 млн [18].

Окрім прямих (смертність та міграція) війна зумовлює значні непрямі демографічні втрати, що можуть бути оцінені вже після завершення війни. Зважаючи на масштаби міграції та глибину деформації демографічних структур, очікується значне падіння народжуваності в Україні. Цей показник в Україні був перманентно кризовим тривалий час ще до вторгнення росії (сумарний коефіцієнт народжуваності з 2015 р. різко знизився з 1,51 до 1,16 у 2021 р., тоді як для простого заміщення поколінь потрібно 2,15). Його подальше зниження є найбільшою демографічною загрозою в Україні у воєнний та післявоєнний час. Експерти вважають, що у воєнний час цей показник може впасти до катастрофічного рівня – 0,7 [11].

Структурний вимір впливу міграції на демографічний розвиток пов'язаний з деформацією демографічних параметрів. Окрім власне зростання смертності, насамперед чоловіків у працездатному віці, війна спричинила підвищення рівня захворюваності, зокрема, внаслідок поранень та каліцтв, поширення посттравматичного синдрому та загострення хронічних хворіб. Відповідно, зменшується тривалість життя й зростає розрив у значеннях цього параметру між чоловіками та жінками.

Вікова структура населення, деформована зниженням народжуваності та зростанням смертності, в майбутньому загрожуватиме дефіцитом працівників, збільшенням демографічного навантаження населенням похилого віку, загостренням проблем соціального забезпечення зростаючого числа пенсіонерів за віком, військових ветеранів та постраждалих внаслідок війни.

Окремо варто виділити спровоковані війною деформації статевій структури населення у репродуктивному віці, що тривалий час в Україні залишалася збалансованою. Українська армія, в якій служить близько 700 тис. осіб, зосереджує головню чоловіче населення – жінки в ній становлять лише 7,1% [20]. Натомість серед українських вимушених мігрантів за кордоном більше 80% становлять жінки (з яких 2/3 – у репродуктивному віці), діти (1,742 тис. на початок квітня 2022 р., або 23% від загальної кількості дітей в Україні) та люди похилого віку [19].

Внаслідок війни деформації зазнають шлюбна та сімейна структури

населення: зростає число неповних та дистантних сімей, що, з одного боку, призведе до падіння народжуваності, а з іншого – позначиться на розвитку та вихованні дітей, спричинить статеві-вікові дисбаланси.

Безперечно, не всі вимушені мігранти залишаться у приймаючих країнах. Однак, зважаючи на вплив різних чинників, можна припустити, що чисельність реемігрантів буде обернено пропорційною тривалості воєнного стану та агресії РФ і прямо пропорційною швидкості відновлення житлової, соціальної, господарської інфраструктури, ринку праці та загалом економіки. Іншими чинниками повернення є ступінь адаптації українських вимушених мігрантів за кордоном, зацікавленість країн-реципієнтів у них, що може призвести до відносно невеликого рівня еміграції чоловічого населення у післявоєнний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Wiki-source : website. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Convention_on_the_Prevention_and_Punishment_of_the_Crime_of_Genocide (дата звернення: 03. 05. 2023).
2. Kulu H., Christison S., Liu Ch., Mikolai J. The War, Refugees, and the Future of Ukraine's Population. Population, Space and Place. 2023. Vol. 29, Iss. 4. P. 1-13. <https://doi.org/10.1002/psp.2656>
3. Population Dynamics. United Nations, Department of Economic and Social Affairs : website. URL: <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/> (дата звернення: 04. 05. 2023).
4. Ukraine Refugee Situation. The UN Refugee Agency: Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 05. 05. 2023).
5. Ukraine situation. Flash Update #46. The UN Refugee Agency: Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/100493> (дата звернення: 03. 05. 2023).
6. Ukraine: Overview of Population Displacement (as of 23 March 2015). The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs : website. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukr%20displacement_23%20March%202015.pdf (дата звернення: 03. 05. 2023).
7. Vollset S., Goren E., Yuan Ch.-W., Cao J. etc. Fertility, Mortality, Migration, and Population Scenarios for 195 Countries and Territories from 2017 to 2100: a Forecasting Analysis for the Global Burden of Disease Study. The Lancet. 2020. Vol. 396, Iss. 10258, P. 1285-1306. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30677-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30677-2)

8. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Центр економічної стратегії : сайт. URL: <https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/> (дата звернення: 04. 05. 2023).
9. В росію могли депортувати до 700 тисяч українських дітей – експерт. Укрінформ : сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3653634-v-ro-siu-mogli-deportuvati-do-700-tisac-ukrainskih-ditej-ekspert.html> (дата звернення: 05. 05. 2023).
10. ВПО. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. Національна соціальна сервісна служба України : офіційний вебпортал. URL: <https://nssu.gov.ua/vpo> (дата звернення: 30. 04. 2023).
11. До України може не повернутися 5 млн людей: Лібанова про нову економіку та прірву з росіянами. Факти : сайт. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20221205-do-ukrayiny-mozhe-ne-povernutysya-5-mln-lyudej-libanova-pro-novu-ekonomiku-ta-prirvu-z-rosiyanyam/> (дата звернення: 06. 05. 2023).
12. За офіційними даними Росія депортувала з України 16 тисяч дітей, але справжня кількість може бути значно більшою. Зміна : сайт. URL: <https://zmina.info/news/za-rik-vijny-rosiyany-deportuvaly-z-ukrayiny-ponad-16-tysyach-ditej/> (дата звернення: 05. 05. 2023).
13. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002 – 2019 рр. / за ред. О. М. Гладуна. Київ, 2020. 174 с.
14. Населення України. Державна статистична служба України : веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01. 05. 2023).
15. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Верховна Рада України : сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 03. 05. 2023).
16. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019 – 2021 роках. Слово і діло : аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (дата звернення: 04. 05. 2023).
17. У Криму незаконно перебувають до 800 тис. росіян – Ташева. Факти : інтернет-портал. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220825-u-krymu-nezakonno-perebuvalyut-do-800-tys-rosiyan-tasheva/> (дата звернення: 04. 05. 2023).
18. Україна – Оцінка базового рівня території (районний рівень) – 22 раунд (березень 2023 року). IOM. The Displacement Tracking Matrix: website. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-ocinka-bazovogo-rivnya-teritorii-rayonniy-riven-22-raund-berezen-2023-roku?close=true> (дата звернення: 04. 05. 2023).

19. Українські біженці в Європі. Дослідження поведінки та настроїв українців, що вимушені були виїхати в Європу внаслідок війни в Україні. 4Service : сайт. URL: <https://4service.group/ukrayinski-bizhentsi-v-yevropi-doslidzhennya-pov-edinki-ta-nastroyiv-ukrayintsiv-shho-vimusheni-buli-viyihali-v-yevropu-vnas-lidok-vijni-v-ukrayini/> (дата звернення: 06. 05. 2023).
20. Як змінилася українська армія за час великої війни. hromadske : сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/yak-zminilasya-ukrayinska-armiya-za-chas-ve-likoyi-vijni> (дата звернення: 06. 05. 2023).

Сергій ФЕДОНЮК,

к. геогр. н., доцент
кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

Тетяна ФЕДОНЮК,

вчителька географії
Комунального закладу загальної середньої освіти
«Луцький ліцей № 26 Луцької міської ради»,
Луцьк, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІНИ МІГРАЦІЙНОЇ СИТУАЦІЇ В КРАЇНАХ, ЩО ПРИЙНЯЛИ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ У 2022 Р.

Проведено дослідження, в основу якого покладено тезу про те, що вплив мігрантів на соціально-економічну ситуацію в країні пов'язаний із такими показниками, як частка мігрантів у загальній чисельності населення країни й відносна кількість мігрантів із певної країни походження у загальній чисельності мігрантів. Це обґрунтовано в низці публікацій, наприклад [3, 5, 6, 7]. Спираючись на дані, отримані зі статистичних звітів [1, 2, 4, 8] і низки регіональних джерел, ми розглянули такі показники, як частка міжнародних мігрантів у загальній чисельності населення, відносний приріст чисельності мігрантів у країні перебування за рахунок прибуття вимушених мігрантів з України внаслідок міграційної кризи 2022 р. і відношення приросту мігрантів українцями внаслідок кризи 2022 р. до частки мігрантів у населенні країни. Ці статистичні показники дають змогу оцінити потенційний вплив українських мігрантів на суспільство й економіку приймаючих країн. Спираючись на результати досліджень зазначених вище авторів та ін. можна припустити, що на ставлення населення приймаючої країни до міжнародних мігрантів й на особливості їх соціальної інтеграції впливатиме національний склад мігрантів, на який у свою чергу впливатиме нова хвиля української міграції. Нижче наводимо декілька висновків, зроблених на основі отриманих результатів.

По-перше, порівнюючи дані про чисельність мігрантів у тих країнах, до яких прибуло найбільше українців під час міграційної кризи 2022 р. (10 000 і більше) та частку мігрантів у населенні цих країн, можна зробити висновок, що, ймовірно, загальна міграційна політика приймаючих країн не була вирішальним чинником при виборі місця призначення для українських мігрантів: коефіцієнт парної кореляції між кількістю мігрантів і кількістю прибулих українців становить 0,514, що фактично свідчить про відсутність статистичного зв'язку між цими масивами

даних. Отже, українські мігранти стали несподіваним фактором у міграційній ситуації в країнах призначення.

По-друге, відношення кількості мігрантів з України, що прибули внаслідок кризи 2022 р., до загальної кількості мігрантів у країні перебування (дані станом на кінець 2020 р.), ілюструє, наскільки збільшилася популяція міжнародних мігрантів у країнах, що може сприйматися місцевим населенням як більш чи менш суттєве. Установлено, що серед усіх країн, що прийняли 10000 і більше мігрантів з України, абсолютно виділяється Польща, де кількість новоприбулих українців майже у два рази перевищила чисельність усіх міжнародних мігрантів, що вже перебували в країні. Для Молдови й Чехії цей показник складає понад 0,8, для Словаччини, Литви й Болгарії – понад 0,4. У Чорногорії, Грузії та Естонії вимушені мігранти з України збільшили популяцію міжнародних мігрантів лише трохи більше як на 20 %. Наближається до цього рівня й показник Латвії. В усіх інших урахованих країнах українці додали до загальної кількості міжнародних мігрантів зовсім незначну частку – на рівні, що близький до 10 % або значно нижчий. Очевидно, таке незначне «розбавлення» представлених у цих країнах груп іноземних мігрантів із часом буде все менш помітним і врешті не чинитиме значного впливу на сприйняття мігрантів як «українців» у сенсі вироблення відповідного ставлення чи стереотипів.

По-третє, ми розглядаємо ще один показник – відношення приросту контингенту мігрантів українцями внаслідок кризи 2022 р. до частки мігрантів у населенні країни. Ця частка суттєво варіює від 2 % у Грузії до 28,8 % у Швейцарії. Можна припустити, що суттєве зростання й так значної частки міжнародних мігрантів за рахунок українців більш суттєво вплине на місцевий соціум, ніж також суттєве зростання, але менш значної частки мігрантів. З іншого боку, через суттєвий приріст відносно незначної кількості мігрантів у країні за рахунок українців значно зміститься фокус сприйняття мігрантів загалом, які, ймовірно, більше асоціюватимуться саме з українцями («мігрант – отже, українець»). Установлено, що найбільше значення цього показника – в Польщі (понад 80), що пов'язано з відносно невеликою часткою міжнародних мігрантів у населенні цієї країни (трохи більше як 2 %) і масштабним притоком мігрантів з України (майже 1,5 млн). Наступна – Молдова, з показником близько 35, далі – група країн у складі Грузії, Чехії, Болгарії, Словаччини й Литви (показник близький або трохи більший за 10). Показник від 1 до 5 визначено для Румунії, Чорногорії, Естонії, Латвії. Для решти країн, що прийняли вимушених мігрантів з України, цей показник менший від 1. Навіть для Німеччини, куди прибуло понад 1 млн українців (третє місце за чисельністю мігрантів з України у 2022 р.), він складає лише 0,34. Тобто, незважаючи на велике число прибулих українців, вони мало виділятимуться на фоні загальної кількості вже присутніх у країні мігрантів

через значну кількість останніх. Ще меншим (навіть зникаюче малим) виявився показник для Канади (0,057), що є ознакою практично відсутнього впливу нової хвилі міграції українців на загальну міграційну ситуацію та її соціальне значення в країні.

По-четверте, це співвідношення нової хвилі української міграції (2022 р.) та вже наявної у країнах призначення української діаспори. Результати ділення числа прибулих у 2022 р. українців на кількість осіб із українським громадянством, національністю або походженням, які проживали на території країн, демонструють, що в низці країн, які прийняли значну кількість українських мігрантів у 2022 р., відбулося значне або відносно збільшення загальної чисельності українців. Це стосується Ірландії, Болгарії, Словаччини, Бельгії, Швейцарії, Фінляндії, Швеції, Туреччини, Німеччини, Нідерландів, Австрії, Хорватії (зростання від 5 до 26 разів). Натомість у тих країнах, де вже була присутня значна українська діаспора, нова хвиля міграції вплинула на її чисельність менш помітно, навіть попри великі масштаби приїзду з України у 2022 р. Це стосується, зокрема, Польщі, де й до масштабної хвилі біженців з України проживало близько двох мільйонів українців і особливо Канади, потужна українська діаспора якої у багато разів більша за кількість новоприбулих українців, які скоріше за все «розчиняться» в місцевих громадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. International Migration Database. OECD (2022). URL: <https://stats.oecd.org/In-dex.aspx?DataSetCode=MIG#>
2. International Migrant Stock 2020. UN Population Division. URL: <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>
3. Koczan Zsoka, Peri Giovanni, Pinat Magali, and Rozhkov Dmitriy. The Impact of International Migration on Inclusive Growth: A Review. IMF WP/21/88. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2021/English/wpia2021088-print-pdf.ashx>
4. Residence permits - statistics on stock of valid permits at the end of the year. Eurostat, 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Residence_permits_-_statistics_on_stock_of_valid_permits_at_the_end_of_the_year&oldid=546073#Non-EU_citizens_with_a_valid_residence_permit
5. Steinhardt M. F. The impact of xenophobic violence on the integration of immigrants, IZA Discussion Paper 11781. 2018. URL: <https://docs.iza.org/dp11781.pdf>

6. Steinmayr Andreas. Contact versus Exposure: Refugee Presence and Voting for the FarRight. *The Review of Economics and Statistics*, 2020. Pp. 1–47. URL: <https://direct.mit.edu/rest/article-abstract/103/2/310/97666/Contact-versus-Exposure-Refugee-Presence-and?redirectedFrom=fulltext>
7. The Oxford Handbook of the Politics of International Migration. Edited by: Marc R. Rosenblum, Daniel J. Tichenor. Oxford, 2012. URL: <https://academic.oup.com/edited-volume/34373>
8. Ukraine Refugee Situation. UNHCR. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Яніна ФЕДОРЕНКО,

д. іст. н., професорка
кафедри суспільних наук
Черкаського пожежного інституту ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України,
Черкаси, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ШОТЛАНДІЇ ЩОДО НАДАННЯ ПРИХИСТКУ БІЖЕНЦЯМ З УКРАЇНИ

Після початку 24 лютого 2022 року повномасштабної війни в Україні, на західному кордоні нашої держави істотно зріс потік людей, які прагнули врятуватися. Станом на грудень 2022 року (через десять місяців війни) за межі України виїхало близько 14,5 млн українців, переважна частина яких – 11,7 млн, вїхала до Європейського Союзу (причому частка осіб, що зареєструвались у Європейських країнах «як одержувачі тимчасового захисту», на той час становила 7,7 млн осіб) [1].

Найбільша кількість вимушених мігрантів оселилася у Польщі, Німеччині, Чехії, Італії та Франції. Значно менше виявилось тих громадян, хто вирішив шукати захисту в Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії. Так, за даними міграційних служб, в країнах, котрі входять у склад Сполученого Королівства, прихисток знайшла 141,5 тисяча громадян України [2]. Найбільше українців емігрували до Англії, однак є й такі, котрі вибрали країнами свого перебування Уельс або Шотландію.

Низький відсоток українських мігрантів у Сполученому королівстві пояснюється насамперед необхідністю отримання візи. Наприклад, для оформлення шотландської візи потрібно було вказати «так званого» спонсора: приватну особу (зокрема, родичів, або людину, яка готова надати житло щонайменше на 6 місяців) або уряд країни (суперспонсорство). Зазвичай у мирний час така процедура тривала декілька тижнів, вимагала велику кількість документів, та завершувалась не завжди вдало – досить часто українці отримували відмову в наданні візи.

Після початку повномасштабної війни уряд Шотландії закликав уряд Великої Британії скасувати всі візові вимоги і при подачі заявки на візу дозволити українцям вказувати своїм спонсором саме його. Згідно зі схемою, українці, котрі вказали при оформленні спонсором уряд, разом із візою отримували гарантії у забезпеченні їх житлом, освітніми послугами, послугами у галузі охорони здоров'я, наданні можливості працевлаштуватися тощо.

Після того, як уряд Великої Британії погодився з пропозицією шотландців, для українських біженців відкрилася можливість оформити візу в дану країну у

візовому центрі Варшави (Польща). Єдиною умовою її отримання залишалось схвалення заявки Міністерством внутрішніх справ Великої Британії. Варто зазначити, що відмови в отриманні візи громадянам України до липня 2022 року були практично відсутні.

Крім цього, уряди Шотландії та Уельсу видали спільну заяву, у якій оголосили, що їхні країни готові прийняти згідно з програмою «Homes for Ukraine» чотири тисячі громадян України, які рятуються від війни (з яких три тисячі осіб зобов'язалась розмістити на своїй території Шотландія, одну – Уельс). Загалом Програма передбачала, що українські вимушені мігранти могли самостійно домовитись про розміщення на території зазначених країн з фізичними чи юридичними особами, в той час як участь Сполученого Королівства в процесі не була передбачена [3]. Це, в свою чергу, ще більше полегшувало отримання позитивної відповіді щодо отримання візи від Великої Британії.

Шотландський уряд також розробив цілу програму, що передбачала підтримку українських біженців. Так, після прибуття до Шотландії, упродовж шести місяців вимушені мігранти з України повинні подати документи на отримання біометричного імміграційного документа (BRP), завдяки якому у них з'являється можливість працевлаштуватись, отримати освітні послуги та користуватися окремими пільгами. Також українці в Шотландії мають можливість отримувати й фінансову допомогу, яка зазвичай складає 200 фунтів стерлінгів [4].

У результаті такого спрощення міграційної політики Шотландії, темпи прибуття в країну українських біженців значно зросли, що спровокувало в певному сенсі міграційну кризу, оскільки почав істотно відчуватись брак житла. Зокрема, станом на липень 2022 року, замість оголошених трьох тисяч біженців, які країна мала намір прийняти, у Шотландію заїхало майже 4,5 тисячі осіб, в той час як ще 18 тисяч українців подали заявки на отримання візи [5]. Житло, яке було передбачене програмою «Homes for Ukraine» закінчилось, тому вимушених мігрантів почали селити на зафрахтованих круїзних лайнерах в Единбурзі та Глазго. З огляду на даний факт, за рішенням уряду Шотландії, починаючи з липня 2022 року на три місяці була припинена видача віз українським біженцям.

Наразі видачу віз відновлено. За даними візового центру Варшави, на початок лютого 2023 року другу домівку у Шотландії знайшли понад 23 тисячі українців (загалом було видано 37 964 візи). Однак країна так і не спромоглася вирішити проблеми, пов'язані з наданням житла та працевлаштуванням багатьох українських біженців, які у візах вказали своїм спонсором уряд.

ЛІТЕРАТУРА

1. Омбудсмен розповів, скільки українців виїхало за кордон із 24 лютого. Аналітичний портал «Слово і діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vy-yixalo-kordon-24-lyutoho>
2. В яких країнах Європи найбільше українських біженців. Аналітичний портал «Слово і діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/yakux-krayinax-yevropy-najbilshe-ukrayinskyx-bizhencziv>
3. Матяш Т. Шотландія та Уельс готові розмістити 4 тис. біженців із України. LB.ua. URL: https://lb.ua/society/2022/03/19/510211_shotlandiya_uels_gotovi_rozmistiti.html
4. Костіна Є. Оформлення візи, BRP та пільги: покрокові інструкції для українців у Шотландії. Інтернет-видання «Заборона». URL: <https://zaborona.com/oformlennya-vizy-brp-ta-pilgy-pokrokovyi-instrukciyi-dlya-ukrayincziv-u-shotlandiyi/>
5. Бережанський І. Шотландія призупиняє програму підтримки українських біженців: причина. ТСН. URL: <https://tsn.ua/svit/shotlandiya-prizupinya-programu-pidtrimki-ukrayinskih-bizhenciv-prichina-2108389.html>

Людмила ФИЛИПОВИЧ,

д. філос. н., проф., провідна наукова співробітниця
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,
Київ, Україна

Георгій ФИЛИПОВИЧ,

к. філос. н., військовослужбовець ТРО ЗСУ,
Україна

НОВІТНЯ МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ТА ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОЇ ОПІКИ БІЖЕНЦІВ

Війна росії проти України призвела до появи мільйонів українських біженців, які складають нову воєнну міграцію. Попри різні прогнози й оцінки її потенційних наслідків, цілком очевидно, що виїзд за кордон такого численного людського ресурсу несе в собі великі зовнішні та внутрішні небезпеки як глобального, так і локального виміру.

Серед них – загрози духовному, суспільно-політичному та церковно-релігійному життю українців. Поява нової пастви з-поміж вірних у статусі тимчасово переміщених осіб створює нову канонічну реальність за кордоном як для наявних там традиційних церков, так і для новостворених зарубіжних парафій власне українських конфесій.

Українці за межами України зустрічаються з новими ідентифікаційними викликами:

- загроза розмивання або й навіть цілковитої втрати православної ідентичності (відсутність православних парафій у більшості населених пунктів, регіонів, куди мігрували українці);
- на тлі настроїв тривоги, розпачу, відчаю, самотності й за умови відсутності постійного пастирського окормлення зростають ризики нівеляції, а то й остаточної втрати релігійності як такої;
- посилення впливу антиукраїнських церковних структур (переважно російських чи проросійських), які діють за кордоном і перетворюють українських переселенців на об'єкт власних ідеологічних диверсій та атак;
- прозелітичні тенденції з боку тих конфесій, які не є традиційно притаманними українським переселенцям, але використовують зручний для конкретних осіб фактор мови, культурної ідентичності, естетичної привабливості, логістичної вигідності тощо.

Багато українських церков піклується про своїх вірних за кордоном. Стабільно працюють із вимушеними мігрантами греко-католики та протестанти,

які мали відповідні церковні структури за кордоном ще до початку війни, а тепер активно нарощують свої можливості. Занепокоєння викликають православні християни, особливо ті, які ідентифікують себе із питомо українським православ'ям. Так, згідно з Томосом про автокефалію 2019 р., ПЦУ не може мати власні парафії за межами України. І це використовують Російська ПЦ, а віднедавна й УПЦ МП, які терміново або створюють громади за кордоном (хоч канонічні підстави для цього доволі сумнівні), або їхні священнослужителі входять у клір відповідних помісних Церков й долучаються до душпастирського служіння на наявних парафіях.

Неконтрольоване Україною зростання за кордоном громад УПЦ і критична нестача громад ПЦУ створює неприродний дисбаланс у релігійному житті закордонних українців. Крім того, це несе ризик для новомігрантів знов потрапити в тенета «руського міра», від якого власне постраждали і втекли мільйони українців. Шляхом маніпуляцій, якими здійснює своє «місіонерське» служіння РПЦ (а також й УПЦ МП), їх знову втягують в орбіту церковно-політичного впливу «рашистського Кремля».

Біженці шукають ментально і мовно близьку релігійну громаду. Більшість православних не має наміру йти в грецькі громади Вселенського патріархату чи в парафії Румунської, Болгарської чи Польської православних церков. Є практика участі православних у релігійному житті УГКЦ за кордоном, навіть переходів до протестантських, але українських за своєю суттю церков.

Усвідомлюючи цей виклик, за ініціативи православної громадськості та за підтримки керівництва ПЦУ був створений окремий місійний відділ, який очолив митрополит Рівненський і Острозький Іларіон Процик. Почалася координація діяльності церкви в цій царині. Виникла необхідність урегулювати зі Вселенським патріархатом питання здійснення українськими священниками різних форм опіки над православними українськими біженцями. Нові завдання, які постали перед церквою, вимагають розпочати підготовку священників для духовної опіки православних українців за кордоном шляхом розширення можливостей надання відповідним кадрам іншомовних компетенцій. Провід церкви розпочав консультації та систематичні контакти із керівництвом інших християнських церков в Україні щодо спільного душпастирського та соціального служіння за кордоном, здійснення просвітницької діяльності тощо.

Українські церкви звернулися до Світового конгресу українців із проханням про розробку спільних програм опіки українських біженців. Важливим постає також забезпечення їх україномовними виданнями Святого Письма, богослужбової літератури, необхідної для повноцінного функціонування церковно-парафіяльного життя, науковими та науково-популярними книгами з української історії та культури.

Проведено декілька координаційних нарад, круглих столів, де озвучено актуальні питання духовної опіки українців за кордоном (із залученням представників Вселенського патріархату, МЗС України, МОН України, МВС України, представників інших християнських церков, релігієзнавців, представників ЗМІ та ін.) і вироблено спільне бачення оптимального розв'язання проблеми. Наголошено, що релігійні осередки за кордоном мають стати тим місцем, де зберігається не лише зв'язок української людини з Богом, але й з Україною.

Еміль ХРУЛЬ,

магістр, аспірант
Варшавського університету,
Варшава, Польща

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗА КОРДОНОМ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ ТА ЦЕНТРІВ КУЛЬТУРИ

У Польщі з початку війни розпочалися заходи, спрямовані на підтримку примусової української міграції. У даному тексті ми зосередимося лише на заходах, спрямованих на забезпечення можливостей розвитку української ідентичності серед прибулих до Варшави. Ми проаналізуємо діяльність неприбуткових організацій, які заснували школи для дітей з України, де навчальна програма є такою ж, як українська. А також організацій, які вирішили стати культурними центрами, місцем просування української мови та культури серед української та польської спільноти.

Серед цих організацій варто згадати «Український Дім» у Варшаві, де регулярно і часто проводяться дискусії щодо України, зустрічі з українськими письменниками, співаками, акторами, українськими театрами, регулярно організовуються покази українських фільмів, що часто супроводжується дискусіями з режисерами чи акторами, які спілкуються з глядачами через відеозв'язок (організуються зустрічі з українцями, які розповідають про життя на території України тим, хто вимушено покинув Батьківщину: це можливість згадати про війну, що триває, зміцнити національну ідентичність і також фінансово долучитися до збору коштів на захист країни). Відбуваються циклічні зустрічі. «Друзі» – це зустрічі, які дають жінкам з України можливість зустрітися з іншими людьми та спілкуватися рідною мовою про свої проблеми; це працює як психологічна терапія. Іншою ініціативою є курси української мови. Циклічні зустрічі Літературного клубу «По-сусідськи» – це зустрічі, які сприяють пропагуванню української культури серед української та польської спільноти шляхом читання, аналізу та обговорення української літератури [1].

Ще одним типом заходів для збереження української ідентичності, на цей раз серед наймолодших, є українські школи. Важливо підкреслити, що школи не виникли за участю чи з ініціативи держави або місцевого самоврядування, а були створені як ініціативи неприбуткових організацій або приватних осіб за фінансування, наданого міжнародними та польськими організаціями, які помітили необхідність, по-перше, забезпечити учням можливість закінчити навчальний рік у школі саме за українськими освітніми програмами. По-друге, забезпечити дітям зв'язок з їхньою культурою та мовою. У Варшаві було створено

дві такі школи. Одна з них – школа «Материнка» імені Дмитра Павличка у Варшаві, заснована у 2017 році [2], а інша, відповідно до ситуації, у 2022 році – Варшавська українська школа [3]. Загальна освіта здійснюється українською мовою від 1 до 11 класу за програмою Міністерства освіти і науки України (система відповідає польським класам 1–8 початкової школи та 2 рокам загальноосвітньої школи). Знання учнів щорічно перевіряються й підтверджуються Міжнародною Українською Школою.

Додатково існує Суботня українська школа. Діти вивчають українську мову, також проводяться уроки українознавства. Усі заняття проводяться українською мовою. Організуються різноманітні події для наших учнів. Відзначаються свята, вшановуються всі важливі для українців дати, такі як День літератури та української мови, День об'єднання України, День пам'яті жертв Великого Голоду, День Захисників України [4].

Для забезпечення національної ідентичності України, спочатку слід розглянути, чи це має бути м'яка українізація чи жорстка. Але це, безперечно, буде вирішувати українська держава. У цей же час за кордоном необхідно вживати наступні заходи: регулярно проводити культурні зустрічі, де українці та зацікавлені в українській культурі особи можуть спілкуватися, обмінюватися досвідом, насолоджуватися українським мистецтвом, музикою, танцями та традиціями. Варто організовувати покази українських фільмів, які сприятимуть промоції українського кіно та культури. Це чудова нагода продемонструвати різноманітність українського кінематографу та підвищити обізнаність про українських творців та їхній внесок у світ кінематографії. Створювати українські школи для дітей, де вони матимуть можливість вивчати українську мову, дізнаватися про історію та культуру України. Такі школи допомагають зберігати зв'язок з рідною мовою та культурою, дозволяючи дітям розвивати українську ідентичність. Співпрацювати з місцевими інституціями, організаціями та освітніми установами задля просування української культури та ідентичності. Спільні проекти, заходи та ініціативи можуть підвищити усвідомлення та розуміння української культури серед ширшого загалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Centrum Spotkań Ukraińskiego Domu w Warszawie. URL: <https://ukrainskidom.pl/nasze-dzialania/centrum-spotkan> (2023).
2. Szkoła «Materynka» im. Dmytra Pawłyczka w Warszawie. URL: <https://kontynent-warszawa.pl/instytucje/47717-ukrai-ska-instytucja-edukacyjna-szko-a-materynka-im-dmytra-paw-yczka-w-warszawie> (2023).
3. Warszawska Ukraińska Szkoła SzkoUA. URL: <https://www.vshkolu.edu.pl> (2023).

4. Glinianowicz A. Sobotnia Szkoła Ukraińska w Warszawie. To tu ukraińskie dzieci uczą się języka i kultury swojego kraju. "Nabór trwa przez cały rok". URL: <https://warszawa.naszemiasto.pl/sobotnia-szkola-ukrainska-w-warszawie-to-tu-ukrainskie/ar/c1-8683541>

Юлія ЦИБУЛЬСЬКА,

К. е. н.,

Інститут розвитку села і сільського господарства

Польської Академії Наук,

Варшава, Польща

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ БІЖЕНЦІВ У МАЛОМУ МІСТІ ПОЛЬЩІ

24 лютого 2022 року війна росії проти України спричинила виїзд мільйонів українців за кордон. Така хвиля перетинів кордону у перші місяці від початку війни спричинила гуманітарну кризу в сусідніх країнах, а особливо в Польщі, куди прибуло найбільше українських військових біженців. Зараз, через понад рік від цього часу, коли цю першу кризу подолано і наплив нових військових біженців практично відсутній, зростає необхідність інтеграції наявних біженців у соціальне та економічне життя польських міст і сіл. Прогресуючі депопуляційні процеси в селах та малих містах Польщі, та, одночасно, їх розвинена інфраструктура, лише сприяють цим процесам.

Розглянемо особливості інтеграції військових мігрантів з України у життя малого міста Плешів, розташованого на заході Польщі. Ще з початку війни тут прийняли велику кількість військових біженців (у Плешевському повіті станом на кінець 2022 року проживало 1 301 біженців, з яких 44% безпосередньо в м. Плешів) і значна частина з них досі перебувають на його території. Згідно з даними реєстру PESEL, 72% прибулих у м. Плешів після початку війни – жінки, а 28% – чоловіки. Відсоток осіб працездатного віку становить 48%, людей похилого віку – 4%, дітей та молоді віком до 17 років – 48% [1].

Колективом науковців Інституту розвитку села і сільського господарства Польської Академії Наук при виконанні проєкту NAWA Urgency Grant Programme «Потенціал абсорбції біженців громадами сіл та малих міст» (09. 2022 – 09. 2023), в рамках одного з завдань, було здійснено інтерв'ювання українських військових біженців, котрі проживають у м. Плешів. Загалом, основною метою багатетапного дослідження є визначення потенціалу сільських та малих міських громад щодо інтеграції біженців з України в місцеве соціальне та економічне життя [2].

Усі опитані в рамках проєкту українці приїхали у м. Плешів у березні 2022 року з різних частин України. Респонденти підкреслюють незмінно чудове і тепле ставлення поляків до них і до постраждалих від війни українців загалом. Згадуються окремі конфлікти між українцями та поляками, але підкреслюється, що вони спричинені неправильною поведінкою конкретної людини з обох сторін.

Більшість контактів прибулих українців з поляками починаються зі спілкування дітей один з одним у школі. Деякі респонденти та їхні друзі підтримують дружні стосунки з людьми, які надали їм житло, або з сусідами. Найкраще адаптувались до нових умов молодші діти – всі респонденти підкреслили всебічну підтримку, яка надається дітям у школі.

Питання контактів з іншими українцями та діаспорою є дещо складнішим і неоднозначним. З одного боку, всі опитані українки підтримують активні контакти одна з одною в межах своїх груп проживання. Мешканки організованих владою гміни пунктів колективного проживання дуже близькі між собою, і це підкреслюють не лише вони самі, але й інші респонденти. Вони самоорганізуються у всіх питаннях, частково за допомогою чи ініціативою керівництва цих пунктів проживання, частково самостійно: приготування їжі, прибирання, догляд за дітьми, святкування, поїздки, пошук роботи. Прибулі, які проживають в орендованих поляками квартирах (або ж пропонованих безоплатно), також підтримують зв'язок один з одним і допомагають, коли це необхідно. Довоєнна діаспора українців м. Плешів новоприбулим здебільшого невідома, або ж сприймається дещо негативно. Зазначається їх зверхнє ставлення до військових біженців, котрим приділяється більше уваги і надаються пільги.

Питання мови і просторової приналежності українця, є дуже чутливими для всіх респондентів. Вони згадують про численні конфлікти між російськомовними та україномовними дітьми в школах, а також про конфлікти на роботі. Польським роботодавцям деколи доводиться створювати окремі умови праці в таких випадках, щоб уникати конфліктів. Наприклад, у сільських господарствах різні групи українців працюють у різних теплицях.

Цікаво, що попри всі розповіді про конфлікти між українцями, на запитання, чи існує підтримка та взаємодопомога між українцями в Плешеві, всі респонденти однозначно відповіли ствердно і категорично заперечили будь-яке відчуття суперництва. Опитані підкреслили неймовірну згуртованість українців та висловили готовність та бажання спілкуватись зі своїми співвітчизниками.

Найбільшою проблемою для всіх військових біженців є стабільне працевлаштування. Його потреба і, водночас, ускладнення в пошуку є тому, що більшість прибулих – жінки з дітьми. Більшість прибулих до м. Плешів жінок працевлаштувалися в секторі промислової переробки, сільського господарства, торгівлі та адміністративно-допоміжної діяльності. Значно рідше жінки влаштовувалися на роботу в будівництві, комунальному господарстві, охороні здоров'я та інших видах діяльності у сфері послуг. Чоловіки найчастіше працевлаштовуються в сільському господарстві, переробній промисловості, транспорті та складському господарстві та торгівлі. Окрім того, респонденти часто заробляють додаткові гроші, готуючи їжу та прибираючи, зазначаючи при

цьому, що ця робота слугує лише для виживання в Польщі і є здебільшого нижча їх рівня кваліфікації. На запитання, як вирішують економічні проблеми українки, які не працювали весь час перебування в Польщі (здебільшого внаслідок необхідності догляду за дітьми чи відсутності відповідної вакансії), відповіді були такими: «деколи підзаробляють неформально», «живуть на 500+» (програма польського уряду «Родина 500 плюс», спрямована на підтримку родин з дітьми. Згідно з нею, родини отримують 500 злотих допомоги щомісячно на кожну дитину до досягнення нею 18-ти років), але переважно живуть на гроші родичів і чоловіків, які залишилися в Україні. Слід зазначити, що жодна з респонденток не розглядає можливість переїзду до іншого міста в пошуках роботи, оскільки в інших невеликих містах ситуація з працевлаштуванням така сама. У великих містах хоч і більше можливостей для працевлаштування, але значно більша конкуренція, в тому числі з боку діаспори, а також вища вартість життя.

Про певний рівень адаптації та інтеграції новоприбулих свідчить те, що всі організаційні проблеми вони вже вирішують самостійно або звертаються до нових друзів та знайомих, які краще володіють польською мовою.

Питання інтеграції українських військових біженців у короткостроковій перспективі несе вигоди як для самих прибулих, так і для польських міст, селищ та сіл. В довготерміновій перспективі це питання є вже дещо більш складним і неоднозначним, оскільки після завершення війни повстане проблема різкої депопуляції України, одночасно з необхідністю її відбудови. І при цьому вже цілком інтегровані у соціальне та економічне життя польських міст і сіл українці можуть не хотіти повертатись. Цю гіпотезу підтвердило інтерв'ювання в рамках проєкту. Ще на початковій фазі проєкту, при здійсненні анкетування прибулих до Плешева внаслідок війни українців, абсолютна більшість респондентів у неформальних розмовах казали, що однозначно повернуться в Україну. Рік по тому, при інтерв'юванні мешканці пунктів колективного проживання (це особи переважно з окупованих і значно знищених міст Сходу України) вже підкреслюють, що їхні діти мають тут друзів, адаптувалися і бачать перспективи розвитку, а в їхніх регіонах в Україні навіть після закінчення війни буде дуже складно. Ті, хто орендують квартири у поляків, надалі хочуть переїхати в Україну, бо мають там родичів і друзів, але починають розглядати м. Плешів як місто, де залишаться у випадку дуже тривалої війни, хорошої зайнятості та адаптації дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Szczegółowe statystyki dot. osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Stan na 27. 02. 2023 r. URL: <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715/resource/38087,szczegoowe-statystyki-dot-osob-zarejestrowanych-w-rejestrze-obywateli-ukrainy-i-czonkow-ich-rodzin-ktorym-nadano-numer-pesel-na-podstawie-specustawy-stan-na-25042022-r/table> (дата звернення: 08. 05. 2023).
2. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN // Projekt badawczy «Potencjał absorpcji uchodźców przez wiejskie i małomiasteczkowe społeczności lokalne». URL: <https://www.irwirpan.waw.pl/876/badania/potencjal-absorpcji-uchodzcow-przez-wiejskie-i-malomiasteczkowe-spolecznosci-lokalne> (дата звернення: 11. 05. 2023).

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,

д. політ. н., професорка, провідна наукова співробітниця
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»,
Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТАТУСУ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА¹

Проблеми сьогодення, з якими зіткнулись українці, значно змінили загальну демографічну картину Європи. На наших очах мільйони людей змушені покидати свої домівки і їхати світ за очі у пошуках іншого життя. Війна змусила понад 6 мільйонів громадян України виїхати за межі воєнних дій. Більшість із них опинилися в Польщі, Угорщині, Румунії, Словаччині, Німеччині. Однією із країн, які адекватно відреагували на несподівані натовпи громадян України біля кордонів, була Республіка Польща.

Перший прихисток, організаційну, матеріальну та психологічну допомогу українські громадяни отримали від польських і українських волонтерів. З 24 лютого 2022 року, початку відкритого нападу росії на Україну, по травень 2022 року всю допомогу забезпечували неурядові організації, волонтерські центри, приватні особи. Невдовзі держави розробили відповідні схеми допомоги біженцям. Оскільки такі складні питання перебувають у компетенції внутрішнього законодавства кожної країни ЄС, то і підходи до їх розв'язання значно різняться.

Зазначену проблему Європейська комісія ЄС не встигла уніфікувати. Можна припустити, що причиною цього є фактор несподіваності та неготовності політиків ЄС приймати адекватні рішення щодо непередбачуваних питань. Питання надання допомоги українським біженцям також було винесене за межі уніфікованої політики Євросоюзу, тобто кожна країна ЄС здійснює свою специфічну політику щодо мігрантів.

Масштабна міграція українців у Польщу має як позитивні, так і негативні наслідки. Серед позитивних наслідків для Польщі нагадаємо про наступне. У результаті війни приплив українських громадян змінив на краще ситуацію на польському ринку праці: у липні 2022 року працевлаштувались понад 209 тис. біженців з України із тих, що прибули, а на початку 2023 року – 350 тис., хоча чимало осіб поїхали далі і розподілилися по інших країнах. Саме вони позитивно оцінюють систему захисту мігрантів у Німеччині та Іспанії: одразу є можливість

¹ Передрук за згодою автора. Оригінальне джерело публікації: Міжнародний кур'єр. 26.04.2023. URL: <https://intercourier.news/category/exclusive/>.

стати на медичний облік, немає проблеми з отриманням житла, вільний виїзд до інших країн ЄС без огляду на терміни перебування у країні в'їзду тощо. При тому, що серед прибулих превалюють жінки, з яких 75% мають вищу і середню спеціальну освіту. Отже, питання працевлаштування не складно розв'язати, оскільки Єврокомісія планує й надалі виділяти на облаштування біженців з України відповідні кошти.

До зазначеного слід додати, що в результаті економічної кризи і брекзиту понад 2 млн поляків виїхали з Польщі до інших країн із вищими заробітками. Зрозуміло, що в умовах кризи мало хто із працездатних поляків повернеться до Польщі з Великої Британії, а це близько 150 тис. осіб. З огляду на нові британські вимоги поляки скоріше за все осядуть в Норвегії, Ірландії, Швеції. Така ситуація в самій Польщі створює додаткові робочі місця і надає можливість українцям знайти роботу за фахом.

Робітники потрібні не тільки в Польщі. Міністерство праці Німеччини оприлюднило інформацію про те, що до 2030 року на німецькому ринку може бракувати 10 млн осіб. Це означає мільйони місць праці, які необхідно заповнити. Ще німецькі роботодавці можуть збільшити заробітну плату на 10– 20%, а польській стороні це важко зробити, хоча б тому, що країна була змушена значно збільшити витрати на оборону. У будь-якому випадку польське керівництво вже зараз бореться за українського робітника: підвищує ставки, надає пільги, оскільки для Польщі українські працівники – це історичний шанс (як зазначали польські аналітики). Вони заповнюють солідну прогалину і допомагають розв'язати економічну проблему, яка у майбутньому буде тільки посилюватися.

От і сьогодні вже й Канада запропонувала вільний в'їзд польським громадянам. З Польщі люди й надалі їхатимуть на захід, де платять втричі більше. Якщо в Польщі українські біженці – працівники освіти і науки, у середньому можуть заробити до 155 євро на місяць (як підраховали німецькі аналітики), то в Німеччині – 1767 євро.

Тож маленькі зарплати не дають можливості орендувати квартиру, ціна на оренду збільшилась утричі. Жінки з дітьми виживають завдяки соціальним виплатам і своїй мізерній платні, тому далеко не всі українські працівники затримуються на польських підприємствах. Немає впевненості у завтрашньому дні.

Попит на українського працівника, як доводять соціологічні опитування, в Республіці Польща тільки зростатиме, оскільки українці старанні, компетентні, досвідчені, мудрі і працьовиті. Так, Польща потребує робочих рук: проблемна ситуація склалася в різних сферах, зокрема із медичними працівниками – лікарями і медсестрами. Деякі медзаклади перебувають на стадії закриття, бо в

пошуках вищих заробітків за кордон виїхали фахівці рідкісних спеціальностей. Отже, працьовиті українці знайдуть роботу у будь-якій країні, однак вони потрібні своїй державі для відновлення зруйнованого загарбниками. І незважаючи на те, що триває війна, чимало повертається. Тому сьогодні кількість українців в Польщі значно зменшилась – нараховуються близько 1–1,2 млн осіб, офіційно працює майже 700 тис. громадян з України

Наступний виграш, який вже отримала польська економіка, – українські діти, що вчаться у польських школах і вишах. Польська статистика таких дітей нараховує близько 150 тис. осіб. Чи повернуться їхні батьки, а скоріше матері, які в Україні не мають роботи, а в Польщі надаються всі безоплатні преференції для перебування дітей в дитсадках і школах? Відповідь скоріше буде негативною. Тим більше триває війна...

Українці покращили демографічну ситуацію в Польщі, яка, за оцінками польських аналітиків, є катастрофічною. Польське суспільство старіє: частка осіб непрацездатного віку зросла з 16,9 до 22,3%. Кількість смертей на 40 тис. перевищила кількість народжених дітей. Водночас у Польщі народжується понад дві тисячі українських дітей щороку, а це майбутні робочі руки.

Перебування українців у Польщі чітко регламентує влада: українці, що тут намагаються жити і працювати, змушені оформити спеціальний документ – карту платника податків (пол. PESEL). Без цього документу офіційної роботи не знайти. Одразу повідомимо, що податки в Польщі значно вищі, ніж в інших країнах, і становлять майже половину зарплатні (вираховують на соціальний фонд, пенсійний фонд, охорону здоров'я, навіть якщо не звертаєшся до лікарів, загальний податок та ін.). Тим більше, що для українців у статусі біженців жодних привілеїв з податками не існує. Податок такий же високий, як і для всіх іноземців.

У 2022 р. лише із податків і внесків із зарплати біженців до бюджету Польщі (працюють 60–70% прибулих) надійшло близько 4 мільярдів злотих, а у 2023 р. доходи Польщі від внесків і податків українців становитимуть близько 6 мільярдів. Потенційне зростання ВВП завдяки припливу мігрантів з України коливається від 0,2% до 3,5%. А це, очевидно, тому, що українські громадяни, які, тікаючи з дітьми від війни (таких біженців – близько 90%), вимушено перебувають у Польщі, демонструють дивовижне прагнення працювати. Нині на ринку праці є близько 770 тис. людей з України, хоча до цього числа можуть входити й ті, хто був у Польщі й до війни. Та попри це, у PFR зазначають, що приблизно 60–70% біженців офіційно працюють (орієнтовно 320 тис. із 450 тис. працездатного віку).

Слід також брати до уваги, що офіційна польська міграційна політика є поки що неусталеною: законодавча система часто змінюється, і за цими змінами слід уважно слідкувати. Наприклад, спочатку дозволили оформляти документ на перебування в Польщі (пол. KARTA POBYTU), який є першою сходинкою до

набуття польського громадянства, а через декілька місяців скасували це. З 1 квітня 2023 р. знову дозволили, однак не всім категоріям українців, а тільки тим, яких потребує польська економіка (IT-спеціалісти, вчителі з науковим ступенем та ін.).

До зазначеного додаймо моральні та психологічні моменти. Польське суспільство доволі складне до адаптації і нелегко приймає іноземців: дорослі українці, які переважно не володіють польською мовою, змушені жити і спілкуватися зі своїми компатріотами фактично ізольовано. Подібна ситуація спостерігається у школах і вишах. Фонд «Центру вивчення громадської думки» (Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej – CBOS) запитав громадян Польщі, чи повинна їхня країна приймати українських біженців. 26% відповіли «однозначно так» і 53% – «скоріше так». «Однозначно ні» відповіли 4% опитаних і 11% – «скоріше ні». 48% не допомагають біженцям. 64% вважають, що допомога, яку надають українцям, є достатньою, а 29% вважають її зовеликою.

Підсумовуючи, зазначимо наступне. Законодавчий статус українських біженців у Польщі вимагає доопрацювання. Систему прав і обов'язків бажано переглянути у бік ширшого пільгування певних категорій біженців (жінок із дітьми). Можливо, наблизити до стандартів провідних європейських країн Євросоюзу. У будь-якому варіанті специфічну групу українських мігрантів-втікачів від війни логічно вивести в окрему категорію біженців. Існує й інший варіант: запозичити систему працевлаштування і перебування українців, що запроваджена у польських містах Гданську і Вроцлаві, та розповсюдити її на інші воєводства. Такі рішення зняли б певну напругу з перебуванням українців і допомогли б їм скоріше адаптуватись до польських вимог. До того ж підтримали б польську та українську економіки, оскільки втікачі від війни перераховують частину своїх зароблених грошей в Україну.

Світлана ЧУГАЄВСЬКА,

к. е. н., докторка з економіки кафедри економіки і інновацій
Ягелонського університету в Кракові,
докторка з економіки кафедри економіки та структурних змін
Університету в Бремені,
доцентка кафедри математичного аналізу, бізнес-аналізу та статистики
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
Краків, Польща; Бремен, Німеччина; Житомир, Україна

НАМІРИ ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ: СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕНОГО АНКЕТУВАННЯ

Активні міграційні процеси в Україні відбуваються з початку 21 століття, коли міграція українців мала економічний характер. Проте, починаючи з 2014 року вони стали тісно пов'язані з політичними процесами та військовим вторгненням РФ, тобто зміною географічних рухів потоків мігруючих осіб в напрямі до країн Європейського Союзу.

З початком повномасштабної військової агресії Кремля після 24 лютого 2022 року потоки мігрантів з України стали найбільшими в Європі з часів закінчення Другої світової війни, спричинивши поряд із масовою загибеллю українських захисників і мирного населення, низку соціально-економічних викликів, як для України, так і для приймаючих країн. Перший і найбільш очевидний виклик – це втрати для української економіки на фоні третини зруйнованих об'єктів інфраструктури в містах і селах, що призвело до падіння валового внутрішнього продукту та доходів державного бюджету, збільшення військових витрат, внаслідок чого поглиблюється дефіцит державного бюджету, а втрата ВВП країни за рік війни становить 28,6%. Важливими викликами також стали стрімкі інфляційні процеси в країні, які істотно знизили рівень життя та показники доходів домогосподарств (індекс інфляції в країні на кінець 2022 року становив 26,6%). Третім важливим викликом для національної економіки стало масове безробіття, коли даний показник збільшився від 10,3 до 25,5% у 2022 році порівняно з попереднім роком. Фактично, кожен четвертий українець залишився без роботи. Через розриви виробничих зв'язків, відсутність або недостатнє постачання електроенергії, масові руйнування в тих регіонах, де відбувалися чи продовжують відбуватися військові дії, на багатьох підприємствах країни відбулися кардинальні зміни в організації їх виробничої діяльності. Деякі з них вимушені були заявити про припинення своєї діяльності, деякі підприємства працюють не на повну виробничу потужність, окремі суб'єкти господарювання

вимушені були перевести своїх працівників на скорочені графіки роботи протягом робочого тижня.

Витрати, пов'язані з додатковим навантаженням на державні бюджети, також несуть і гостьові країни, приймаючи вимушених українських мігрантів. Слід підкреслити, що перед ними існує низка соціальних викликів, зокрема: вирішення проблем соціальної адаптації мігрантів, перерваного навчання дітей та молоді, проблеми з ефективністю роботи окремих соціальних систем – наприклад, у сфері охорони здоров'я та на їх новому місці проживання.

Безумовно, така хвиля мігрантів є додатковим тягарем для бюджетів країн перебування. Створюються додаткові навантаження на соціальні, медичні, освітні та охоронні служби. Але з іншого боку, значна кількість прибулих осіб створює додатковий попит, додаткові податкові надходження як від податків на прибуток, що доповнює місцеві ринки праці новими трудовими ресурсами (у зв'язку з їх працевлаштуванням), так і від непрямих податків (в результаті їх надходжень грошей від їх закупок на місцевих товарних ринках та зростання доходної частини бюджетів установ сфери послуг). Звичайно, наразі такі широкомасштабні міграційні процеси призвели до незначних зменшень щорічного приросту ВВП у гостьових країнах та ряду соціальних викликів. Наприклад, в Польщі, де станом на початок лютого 2023 року проживала найбільша кількість – 1,5 млн. українських біженців, показник річного зростання ВВП зменшився від 6,8 до 4,9% у 2022 році порівняно з попереднім роком. Проте, у довгостроковій перспективі, якщо частина цих людей вирішить залишитися на новому місці проживання, це може вирішити демографічні проблеми в цих країнах (Винокуров, 2023, Потапенко та ін., 2023) [3; 5]. Звичайно, розвиток ситуації значною мірою залежить від намірів самих мігрантів, повертатися додому чи залишатися в новій країні.

У рамках проєкту «Розбудова стійкості в конфлікті через діалог» Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ) за фінансової підтримки Європейського Союзу провела фокус-групове дослідження на основі глибинних інтерв'ю у 12 країнах ЄС-31. За результатами дослідження було підготовлено звіт, згідно з яким більшість респондентів планують повернутися в Україну після закінчення війни. Респонденти зазначили, що негайне їх повернення на даний момент є неможливим через:

- а) відсутність фізичної безпеки для них та членів їх родин;
- б) масове руйнування житла;
- в) окупацію рф регіонів колишнього проживання, звідки переїхала сім'я [4].

В контексті реалізації наукового проєкту «New wave of migration on the background of the russian invasion of Ukraine, social and economic consequences for Ukraine and Poland 2022: statistical analysis and prospects», який отримав

фінансування від Volkswagen Foundation (Grant numer 9C 007) та реалізується на базі Ягелонського університету в Кракові (Польща) й Університету в Бремені (Німеччина) дослідниками було проведено анкетування українських мігрантів, які вимушені були залишити свої домівки після початку широкомасштабних військових дій РФ в Україні. Дослідження проводилося на основі анкети з 20 питань. Питання були введені в гугл-форму, а опитування було розміщено в різних соціальних групах, на платформах та на заходах для українських біженців: Facebook, Instagram, Зібрання Української Наукової Діаспори тощо. Завдяки поширенню інформації було опитано 218 респондентів. Серед них 65% – зовнішні мігранти, а 35% – внутрішньо переміщені особи. Крім того, до кожної групи респондентів входили як люди, які вже повернулися до місць постійного проживання в Україні, так і ті, хто на момент опитування перебував за межами України. Що стосується віку респондентів, то 46% опитаних осіб належали до вікових груп 18 – 35 та 36 – 50 років, тобто трохи менше половини становили люди працездатного віку, з високою професійною мобільністю. 6% респондентів були людьми похилого віку (51 – 65 років), а 2% – старше 65 років. Щодо статі, то 85% респондентів були жінками, 14% – чоловіками, а 1% респондентів не захотіли розголошувати інформацію про свою стать. Тому на основі отриманих статистичних даних статево-вікового розподілу українських біженців, можна стверджувати, що сучасна міграційна хвиля біженців з України, на відміну від попередньої, має жіноче обличчя.

Особливу увагу в дослідженні було приділено планам українських біженців щодо повернення в Україну в найближчій та довгостроковій перспективі. Переважна більшість – 83% зазначили, що планують повернутися додому протягом року, серед них 25% – незалежно від перебігу війни, 27% – залежно від розвитку безпеки в їхній країні. А 31% заявили, що планують повернутися додому після закінчення війни. В той же час 11% респондентів повідомили, що прийняли остаточне рішення залишитися на постійне проживання на новому місці (за межами України чи на Західній Україні), а 6% респондентів наразі ще не прийняли свого рішення.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що в різноманітних, незалежно проведених дослідженнях українських мігрантів, є досить високий відсоток людей (понад 80% респондентів), які планують повернутися до колишніх місць проживання в Україні, і ці результати дають надію на можливість швидкої економічної відбудови нашої країни в післявоєнний період. Безумовно, таке рішення про повернення українських вимушених мігрантів додому буде пов'язане із термінами закінчення війни та Перемогою української армії. Але, очевидно, що переважна більшість українців вбачають своє майбутнє в рідній країні та її подальшому відновленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gorodnichenko Y. & Rohner D., The economic consequences of the war, CEPR, <https://cepr.org/debates/economic-consequences-war> [data dostępu: 06. 05. 2023].
2. Буряченко О. Відновлення України через діалог усіх українців світу. Об'єднавшись – зробити неможливе, всупереч усьому! Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3605567-vidnovlenna-ukraini-cerez-dia-log-usih-ukrainsiv-svitu-obednavsis-zrobiti-nemozlive-vsuperec-usomu.html>
3. Вінокуров Я. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>
4. Настрої та оцінки українських біженців (липень – серпень 2022 р.). Разумков-Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>
5. Потапенко В., Валевский О., Головка А. та ін. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні. НІСД, Київ, 2023. 33 с.
6. Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. Вплив українських мігрантів на економіки країн-реципієнтів. Національний Банк України. 2022. 7 с.

Світлана ШЕВЧЕНКО,

к. соц. н., старша наукова співробітниця
Інституту соціології НАН України,
Київ, Україна

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИТУАЦІЇ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

Говорячи про плани на майбутнє українських вимушених мігрантів, дослідники наштовхуються на стіну невизначеності, яка є сьогодні чи не головою рисою життя цих людей. Очевидно, що війна, яка триває, драматично збільшує невизначеність і серед тих українців, які не покинули місце проживання, і серед ВПО. Але саме серед мігрантів до інших країн невизначеність є основою повсякденного життя. До невизначеності ситуації в Україні додаються невизначеності країни перебування, де рамовні умови (наприклад, продовження терміну дії тимчасового прихистку або не продовження програм надання грошової допомоги чи забезпечення житлом) не завжди є прогнозованими для мігрантів.

Чергова, третя, хвиля дослідження, проведеного UNHCR (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців) в лютому 2023 р., демонструє такі дані щодо декларованих намірів повернення [1]: 12% осіб декларують бажання повернутися в Україну протягом трьох місяців, 65% – сподіваються одного дня (колись) повернутися, 18% – не визначилися щодо повернення, 5% – не мають наміру повертатися. Навіть серед тих, хто говорить про плани повернення, більшість не готова вказати часовий проміжок повернення, обираючи знову-таки найбільш невизначений варіант «коли ситуація дозволить» (73%) або «не знаю» (9%). 17% говорять про повернення у 2023 році, 2% – у 2024.

Регресійний аналіз, представлений у звіті дослідження, свідчить, що найбільшими предикторами непланування повернення є молодий вік (18–34 роки), тривалість перебування за кордоном, країна перебування (не ЄС), відвідування дітьми школи в країні перебування. Водночас наявність партнера в Україні та здійснення візиту в Україну зменшує ймовірність непланування повернення, як і велика кількість членів родини, що перебуває за кордоном (троє та більше осіб). Зменшує невизначеність перебування в країнах ЄС, які не межують з Україною, та країнах, що не входять до ЄС, наявність партнера або дітей в Україні, відвідування України та невідвідування дітьми школи. Неушкодженість житла в Україні разом із необхідністю проживати разом з іншими людьми є вагомим предиктором планування швидкого повернення.

Утім, у лонгітюдній підвибірці (N=974) цього дослідження, яка складається

з респондентів-учасників другої та третьої хвили, у другій хвилі 8% повідомили про повернення протягом трьох місяців (у третій хвилі – 10%), наразі вони не повернулися, хоча минуло три місяці між хвилями, що вказує на існування значного розходження між декларованими планами та діями, а також на труднощі планування в поточній ситуації. Знизилась (порівняно) і частка тих, хто сподівається колись повернутися – з 78% до 66%, натомість зросла частка тих, хто не визначився щодо повернення (з 10% до 19%). Не мають наміру повертатися 5% (4% у другій хвилі).

Така невідповідність декларованих планів та дій підкреслює відразу декілька проблем: проблему недостатньої чутливості кількісних досліджень, які не дають змоги глибоко зрозуміти мотивацію респондентів; проблему соціально бажаних відповідей, у цьому випадку – більшу суспільну прийнятність наміру повернутися, ніж залишитися, що призводить до збільшення частки таких відповідей [2, с. 15]; складність виваженого планування в умовах стресу та видавання бажаного за дійсне; неможливість довгострокового планування в умовах невизначеності та, відповідно, зростання ролі випадкових факторів, які можуть хитнути складне рішення в той чи інший бік. При цьому неможливість планування для окремої людини призводить до неможливості планування для українських державних інституцій, які не мають надійних даних для розробки стратегічних програм. З іншого боку, не виключено, що держави, які сьогодні надають прихисток українським біженцям, по закінченні гарячої фази війни заохочуватимуть до того, аби в них залишилися працювати та навчатися найбільш освічені, кваліфіковані та успішні мігранти, що означає неповернення цих професіоналів до України.

Іншими бар'єрами повернення (крім зрозумілих – зруйнованості житла, відсутності роботи і т.д.) можуть бути і менш очевидні речі. Дані багаторічного моніторингу Інституту соціології свідчать про вкрай низький рівень довіри до владних інституцій перед широкомасштабним вторгненням, у мирний та умовно мирний час. Наприкінці 2021 р., за даними щорічного моніторингу, рівень довіри до Президента становив 17,6% (15,3% – «переважно довіряю» та 2,3% – «цілком довіряю»), Уряду – 6,9% відповідно [4, с. 644–645]. Зараз, під час широкомасштабного вторгнення, спостерігається дуже високий рівень довіри до влади та значна консолідація суспільства, утім, по закінченні гарячої фази війни це може змінитися на різкий спад довіри та посилення розколів всередині суспільства, в тому числі по лінії «ті, то залишився – мігранти».

Вищий, порівняно з українським, рівень життя у країнах, які дали мігрантам тимчасовий прихисток, не вимірюється тільки грошовими показниками (якраз у грошовому вимірі мігранти багато втрачають, особливо за потреби орендувати житло), він включає і безпечне середовище, і якість повітря, і

доступність переміщень для осіб з особливими потребами, і дотримання правил дорожнього руху, і розвиненість третього сектору, і толерантність до інших культур, і багато іншого. Чи не стане це середовище більш прийнятним для осіб із високим рівнем цінностей самовираження або емансипативних цінностей? Станом на 2020 р. високий рівень емансипативних цінностей притаманний 8,4% населення України [5, с. 150]. Водночас автор ідеї про культурну еволюцію Р. Інглхарт, як і більшість західних інтелектуалів, що вірили у сталий мир після закінчення Другої світової війни, схильний був інтерпретувати зростання частки тих, хто пишається громадянством, як зростання схильності до традиційних цінностей, утім, для України це, швидше, свідчить про зміцнення державності та солідарності [3, с. 15]. Тобто, попри вищий рівень життя та можливостей у західних суспільствах, почуття патріотизму та солідарності може стати важливим драйвером повернення. З іншого боку, не можна не враховувати і тих, хто по закінченні війни обиратиме для себе та дітей більш комфортні умови, причому комфортні не в сенсі матеріального благополуччя.

У ситуації екзистенційної небезпеки на початку вторгнення велика кількість громадян виїхала з України в невідомі для себе умови, в основному не маючи досвіду проживання за кордоном. Наразі нова, повоєнна, Україна для багатьох з них може стати такою ж *terra incognita*, як і ті суспільства, в яких вони опинилися у 2022 році. Поки що ця теза може здаватися спекулятивною, але для частини мігрантів повернення стане ще однією міграцією зі звичного середовища в незвичне, наважитися на яку буде із часом все складніше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lives on Hold : Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine #3. UNHCR Regional Bureau for Europe. February 2023. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/download/99072>
2. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. /
3. В. Потапенко, А. Головка, О. Валецький та ін. Київ : НІСД, 2023. 33 с.
4. Світове дослідження цінностей 2020 в Україні. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/WVS_UA_2020_report_WEB.pdf
5. Українське суспільство : Моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. Київ : Інститут соціології НАН України, 2021. 715 с.
6. Шевченко С. Індекс емансипативних цінностей у представників «покоління незалежності». Проблеми розвитку соціологічної теорії : Суспільство та держава: 30 років незалежності України : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 24–25 вер. 2021 р. К. : Наукова столиця, 2022. С. 148–151.

Тетяна ЮЗВАК,

магістрантка
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЙ «ВИМУШЕНИЙ» ТА «ДОБРОВІЛЬНИЙ» ПЕРЕСЕЛЕНЕЦЬ ЗА МЕЖІ КРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 року принесло не лише чимало болю, страждань, втрат, а й спровокувало одну із найшвидших в Європі криз біженців з часів Другої світової війни. За інформацією Агенства ООН у справах біженців станом на березень 2023 року, приблизно одна третина українців була вимушена залишити свої домівки. З них близько 5,5 мільйонів були переміщені всередині країни, а 8 мільйонів є вимушеними або добровільними переселенцями за кордон [1].

Міграційні процеси в умовах війни в Україні мають безліч соціальних та психологічних аспектів: початок війни 24 лютого був неочікуваним, від'їзду за кордон передували травматичні та стресові події (бомбардування, сирени, жертви мирного населення тощо), склад українських переселенців становили переважно жінки та діти. Ситуація переселення мала непрогнозований та спонтанний характер, що спричинив стан дезадаптації (пошук транспорту, пального, переповнені автобуси та поїзди, пробки на дорогах та на кордоні, велика кількість дітей різного віку, невизначеність, відсутність чіткого плану та пункту призначення тощо) [2].

Але ким же стали українці за кордоном в умовах війни? «Біженцями», «мігрантами» чи «переселенцями»? У публічному дискурсі часто виникають неточності з визначенням цієї категорії населення.

Так, біженець – це особа, що перебуває за межами країни громадянської належності внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань і яка не може або не бажає користуватися захистом цієї країни чи повернутися до неї внаслідок побоювань стати жертвою переслідувань.

Під мігрантом ми розуміємо особу, яка за власним бажанням, добровільно змінює місце свого проживання, перетинаючи кордон або ні. Підставою зміни постійного проживання може бути отримання освіти (навчання), медичної допомоги, зміна місця роботи тощо.

Що ж до переселенців – це переміщені люди, яким загрожують військові дії або стихійні лиха, як-от: землетруси, повінь, аварія тощо. Вони були вимушені залишити країни походження або місце постійного мешкання, перетнули державний кордон та опинилися в становищі, подібному до становища біженців, але залишилися під захистом свого уряду [4].

Опираючись на дані дефініції, ми можемо стверджувати, що поняття «біженець» та «переселенець» використовуються як вимушена міра порятунку, в той час поняття «мігрант» – як добровільний вибір. Міграційному процесу в умовах війни в Україні характерне саме поняття «переселенців».

Відкриті кордони та бажання іноземних країн допомогти дало шанс багатьом українцям, які напряду не постраждали від військової агресії (зокрема жителям центральних та західних регіонів), скористатися можливістю і виїхати за межі країни. Чи можна ж тоді всіх переселенців вважати «вимушеними»? Вважаю, що ні. Багато хто давно мріяв жити в європейських чи інших країнах світу і війна дала поштовх та можливість добровільно обрати країну проживання, перетнути кордони без візових документів, мати соціальні гарантії від приймаючої сторони тощо. Тож одним із важливих факторів міграційних процесів, що відбувалися навіть в умовах війни, вважаю добровільність.

Добровільний – це термін, що означає, що дія чи рішення були прийняті особою вільно та з власної ініціативи, без примусу чи зовнішнього тиску. Хтось може дорікнути, що стресові події, шокуючі новини стали зовнішнім тиском та вплинули на вибір людини – виїжджати чи ні за межі країни.

З психологічної точки зору вимушене переселення як наслідок війни є кризовою ситуацією, яка призводить до глибокої трансформації цінностей, патернів поведінки, мотивів, цілей життєдіяльності тощо. Увага психологів спрямована на дослідження механізмів соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців, на процес їх акультурації, соціальні та психологічні проблеми, їх психічне здоров'я, фактори та причини міграції, психологічні проблеми взаємодії мігрантів та місцевого населення, вплив на цю взаємодію міжкультурних відмінностей тощо.

Основними психологічними критеріями, що визначають стан **вимушеного переселенця**, можуть бути:

Травматичний стрес, пов'язаний із втратою рідного дому, родини, друзів, роботи та звичного життя. Це може призвести до психологічних проблем, таких як тривога, депресія, посттравматичний стресовий розлад.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). У великій кількості вимушених переселенців можуть розвиватися симптоми ПТСР через травматичні події, які вони пережили. Це можуть бути спалахи спогадів, психологічна напруга, нічні страшні сновидіння, панічні атаки та інші

симптоми, що впливають на їх психічне здоров'я та здатність функціонувати в повсякденному житті.

Втрата самоідентифікації. Вимушене переселення може призводити до втрати самоідентифікації та пошуку нової ідентичності.

Соціальна відокремленість. Вимушене переселення може призвести до відчуття ізолюваності, оскільки людина може втратити свої соціальні мережі та не мати підтримки зі сторони спільноти.

Економічні труднощі. Оскільки людина може втратити свою роботу, джерело доходів та доступ до необхідних ресурсів.

Невизначеність та нестабільність. Вимушене переселення може призвести до невизначеності та нестабільності у житті людини, оскільки вона може бути змушена переїжджати з одного місця в інше та не мати стабільного житла та забезпечення.

Потреба в адаптації. Вимушене переселення може вимагати від людини адаптації до нових умов життя та культурного середовища

Добровільний переселенець – це людина, яка переселилася зі свого попереднього місця проживання до нового місця проживання на власний розсуд і без примусу або насильства з боку держави або інших осіб.

Психологічні критерії поняття «добровільний переселенець» можуть включати:

Самостійне прийняття рішення про переселення на основі власної волі та інформованості про можливості та ризики такого переїзду.

Наявність альтернатив. Кожен має можливість залишитися в своєму попередньому місці проживання, але вирішує переселитися в інше місце з різних причин, таких як покращення життя, родинні обставини, робочі можливості тощо. І ми можемо спостерігати як чимало українців змінювали кілька країн, обираючи найкращу для власного проживання.

Відсутність примусу. Добровільний переселенець не підлягає примусові чи насильству з боку держави або інших осіб, які можуть впливати на його рішення щодо переселення.

Внутрішній стимул. Добровільний переселенець має внутрішній стимул для переселення, який може бути пов'язаний з покращенням умов життя, прагненням до саморозвитку, особистими амбіціями тощо.

Адаптаційна здатність. Добровільний переселенець має адаптаційну здатність до нових умов життя та готовність до змін, які можуть виникнути у зв'язку з переселенням.

Ці критерії можуть допомогти визначити, чи може бути класифікована особа як добровільний переселенець, з точки зору психології.

Отже, війна в Україні сприяла появі як «вимушених переселенців», які

рятували власне життя та життя своїх дітей в інших країнах, так і дала шанс багатьом «добровільним переселенцям» реалізувати свої мрії та плани.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна інформація про УВКБ ООН. UNHCR. 2023. URL: <https://www.unhcr.org/ua>
2. Коллі-Шамне А., Старцева В. Google-форма як інструмент дослідження соціально-психологічних проблем українців – вимушених мігрантів у перші місяці війни 2022 року. Трансформаційні процеси в умовах війни та післявоєнного періоду. Збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції. Чернігів, 2022. С. 234.
3. Кхасраві О. Співвідношення понять «мігрант», «біженець», «переселенець», «внутрішньо переміщена особа». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. Вип. 20. С. 77–80.
4. Гоць А. Внутрішньо переміщені особи в Україні як об'єкт соціологічного аналізу. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2018. Вип. 77. С. 155–160.

Алла ЯРОВА,

к. філол. н., доцентка
кафедри журналістики та філології
Сумського державного університету,
запрошена дослідниця Hochschule der Medien,
Суми, Україна; Штутгарт, Німеччина

НАРАТИВНА ВІЙНА РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ

Російська дезінформація щодо українських біженців є одним із суттєвих чинників небезпеки, який потребує активного втручання. Вимушені мігранти – чутлива тема для багатьох європейських країн, бо в спільнотах не завжди є однозначне ставлення до шукачів притулку, а тому мова ненависті щодо них здатна радикалізувати певні соціальні групи й підбурити на протиправні дії щодо мігрантів і протести та акції непокори щодо лояльних до біженців урядів, політичних партій і громадських організацій, окремих політиків та активістів.

Тривалий час російська пропаганда використовує тему біженців як засіб тиску на європейські країни, як знаряддя невоєнного контролю територій, що перебувають у колі інтересів Москви. Пропагандистські медіа однотипно висвітлюють тему біженців, що дозволяє говорити про «антимігрантський» тематичний патерн [4]. Відтворюваний знову і знову шаблон нав'язує образ, що постає з ретельно сконструйованої розповіді: біженці/мігранти – «нахлібники» в країнах, до яких вони тікають; причина соціально-економічних негараздів і джерело злочинності; лояльність до біженців з боку урядів країн – підстава для протестів і акцій непокори громадян. Про ступінь важливості цього наративу для держави-агресорки можна судити з надмірної кількості повідомлень про вимушених мігрантів, опублікованих у пропагандистських медіа.

У цій розвідці пропоную результати моніторингу теми українських вимушених мігрантів у пропагандистських telegram-каналах, спрямованих на Німеччину. Дослідження виконано в рамках проєкту з вивчення дезінформації DYNAMO, який очолюють професор Ларс Різendorф (Кьольнський технічний університет / TH Köln), професор Катаріна Бадер (Вища медійна школа / Hochschule der Medien, Штутгарт) за підтримки Volkswagen Foundation.

Джерельна база дослідження: telegram-канали «Русскоговорящая Германия» (створено – 15. 03. 2022, підписники – 5 279, перегляди – 485), «Германия от первого лица» (закритий на цей час), «Папочка канцлера» (створено – 25. 03. 2022, підписники – 57 738, перегляди – 21 055), «N Кремлевая долина N» (ребрендинг – 10. 09. 2022, підписники – 29 945, перегляди – 10 600),

«Голос Германии» (створено – 24. 11. 2017, підписники – 31 289, перегляди – 8 049), «Putin Fun Club» (створено – 15. 01. 2019, підписники – 43 709, перегляди – 18 571), «Zru Информфронт Vru» (створено – 10. 11. 2020, підписники – 2 410, перегляди – 65), «Info Defence DEUTSCH» (підписники – 32 148, перегляди – 18 312), «DPR Hub |Z|ДНР|Донецк|Новости» (створено – 01. 06. 2022, підписники – 2 664, перегляди – 18), «Forum für Demokratie und Freiheit» (створено – 28. 07. 2022, підписники – 498, перегляди – 248), «DERU DRN Deutsch-Russische-Nachrichten RUDE» (немає даних), «anonymoysnews.org» (створено – 23. 11. 2018, підписники – 60 721, перегляди – 39 995), «Russländer & Friends de» (створено – 02. 02. 2021, підписники – 77 457, перегляди – 26 730), «Übersicht Ukraine» (створено – 31. 03. 2022, підписники – 34 118, перегляди – 12 343), «Русские в Германии» (створено – 16.05.2022, підписники – 722, перегляди – 95), «Anti-Spiegel-offizieller-Kanal» (створено – 31. 05. 2019, підписники – 102 359, перегляди – 54 489).

Німеччина належить до країн-лідерів, що надали прихисток українським біженцям. За останніми даними, які наводить Євростат (European Statistical Office), на кінець березня 2023 року статусом тимчасового захисту в країнах ЄС скористалися 3,9 мільйони біженців з України, найбільше в Німеччині – 1 067 755 осіб, що становить 27% від загальної кількості [3]. Від початку повномасштабного вторгнення німці виявляють солідарність з українським народом, допомагають біженцям адаптуватися в їхній країні, пропонуючи прихисток у власних домовках, збираючи речі та харчі, організовуючи недержавні мовні курси, залучаючи українських дослідників до спільних наукових проєктів тощо. Офіційний Берлін теж засудив російське вторгнення в Україну й підтримав санкції проти держави-агресорки. Попри це говорити про одностайність у сприйнятті російської війни проти України в Німеччині не доводиться, досить згадати звернення до уряду відомих німецьких інтелектуалів, колишніх політиків та лідерів думок з вимогою не постачати в Україну важкого озброєння і змусити Київ припинити військовий опір на користь переговорів, тобто капітулювати, опублікований у Berliner Zeitung у квітні 2022 року.

Доречно сказати, що на початку російського вторгнення пропагандистські канали зайняли вичікувальну і застережливу позицію щодо Олафа Шольца і його уряду, але після того, як Німеччина підтримала санкції і почала надавати зброю, миттєво взялися знищувати репутацію канцлера й міністрів його уряду, серед іншого залучивши свій традиційний інструмент суспільного підбурювання і розбрату – антимігрантський наратив.

Німецький дослідник Джо Дюкер, який вивчає тему правоекстремістської мобілізації проти біженців у Німеччині, зауважує, що в 2015 році одним із найвпливовіших соціальних медіа для мобілізації проти біженців був Facebook, а нині це Telegram. Повідомлення в telegram-каналах, спрямовані проти біженців,

мають десятки тисяч переглядів, у деякі дні одночасно відбувається до 1000 акцій протесту, збільшується і кількість заворушень та нападів на притулки для біженців, як це було у 2015 – 2016 роках. Дослідник підсумовує: якщо в Німеччині зменшиться солідарність з біженцями з України, це може піти на користь правоекстремістським інтересам [1].

Спираючись на цю невтішну тенденцію, російські дезінформаційні канали розгорнули наративну війну щодо українських біженців. Антиукраїнський дезінформаційний наратив вибудовують з таких елементів:

1. Оскільки переважну кількість українських біженців становлять жінки, то значна частина повідомлень у дезінформаційних каналах обслуговує наратив, що має ознаки гендерно зумовленого насилля. Згадані вище канали публікують повідомлення, які знецінюють і принижують українських жінок, формують враження доступності або наперед виправдовують можливі насильницькі дії щодо них. Українок трактують як живий товар для сексуальної індустрії, повідомляють, що представники влади організовують заходи для знайомства українок із чоловіками-біженцями із Сирії, Афганістану тощо, а отже їхнє майбутнє – бути енною дружиною чоловіка-мусульманина або працювати надавачками сексуальних послуг. Цей наратив небезпечний, оскільки мовними засобами створює реальність, у якій щодо українських жінок не діють жодні правові норми.

Сім із десяти українок зраджують за кордоном своїх чоловіків («DPR Hub |Z|ДНР|Донецьк|Новости»), руйнують сім'ї, виходять заміж за іноземців, розкошують, тоді як українські чоловіки мають воювати і гинути на війні. Для чого і за кого воювати? – риторично запитують пропагандисти.

2. Німці ненавидять українських біженців за національною ознакою, а тому постійно чинять щодо них різні насильницькі дії. За останній рік зареєстровано тисячі протиправних дій щодо українських вимушених мігрантів – крадіжки, побиття, погрози, образи. Незареєстрованих випадків ще більше.

3. З появою українських біженців у Німеччині кількість злочинів суттєво зросла, бо українці злодійкуваті, схильні поводити себе асоціально. Німеччина ще дуже пожалкує, що надала їм прихисток.

4. Українські біженці не хочуть працювати, їм подобається шикувати та жити на широку ногу на соціальну допомогу, яку надає Німеччина, хоча понад 70% біженців з України мають вищу освіту і є бажаними кваліфікованими працівниками. Українці сіли на шию німцям, які мусять на них працювати. Через це німці навіть не можуть дозволити собі поїхати у відпустку, а державний борг Німеччини стрімко зростає.

5. Інші держави, які також надали прихисток українцям, наприклад, Швейцарія, Кіпр, уже виселяють їх. Громадяни цих країн більше не мають бажання

допомагати українським біженцям. Європейська гостинність закінчується, бо перебування українців у цих державах затягнулося. Ніхто не очікував, що це триватиме так довго, а українські біженці не хочуть працювати.

6. Через українських дітей-біженців німецьким дітям відмовляють у влаштуванні в садочки, бо всі вільні місця влада віддає українській малечі. Школи переповнені, не вистачає вчителів і вихователів. Українські діти погано соціалізуються і мають погані результати вивчення німецької мови.

7. Українські біженці дуже заможні, приїхали на люксових автомобілях, а їм ще виплачують соціальну допомогу, забезпечують соціальним житлом. Натомість малозабезпечені німці не мають можливості отримати соціальне житло, хоч працювали все життя і сплачували податки.

8. У Німеччині ставлення до мігрантів різне. Українці привілейовані, порівняно з біженцями зі Сирії, Афганістану. Вимушеним мігрантам з України надають більше допомоги, вони мають набагато більше вигод, ніж інші.

9. Німці не мають терпіти політику уряду, за якої їхні законні права, добробут утискають на користь українських та інших біженців. Німеччина протестує. Щодня відбуваються протести проти біженців у різних німецьких містах.

Загалом можна говорити про два наративні потоки щодо українських біженців у російських чи проросійських пропагандистських telegram-каналів, спрямованих на Німеччину: 1) упередження та розпал ненависті до українських вимушених мігрантів; 2) співчуття німцям, їхньому тяжкому становищу через велику хвилю українських шукачів притулку від війни та підбурювання до протестів. Таке висвітлення проблеми українських біженців дозволяє перекинути провину з росії, яка провадить загарбницьку війну щодо України, на постраждалих унаслідок цього українців, зменшити співчуття до них і солідарність у протистоянні державі-агресорці; створити умови для масової дестабілізації всередині Німеччини, дискредитувати уряд, політичні сили чи окремих політиків, лідерів думок, що висловлюють і надають підтримку Україні.

Оскільки традиційне журналістське висвітлення теми українських біженців у німецьких медіа значно відрізняється від висвітлення в пропагандистських ресурсах, то останні розгорнули широкомасштабну кампанію з недовіри до офіційних медіа та тих, що дотримуються стандартів об'єктивної журналістики [2].

Насамкінець висловлю солідарність із дослідниками теми мігрантів у Німеччині в тому, що політики й суспільство повинні на ранній стадії зайняти чітку позицію проти і діяти невідкладно. Для цього потрібно реагувати не тільки на «живі» протести чи неправомірні дії щодо біженців, а й серйозно сприймати онлайн антиукраїнську мобілізацію в соціальних медіа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Düker J. Rechtsextreme Mobilisierung gegen Geflüchtete auf Telegram. 16. 03. 2023 URL: <https://cemas.io/blog/rechtsextreme-mobilisierung/> (дата останнього звернення: 10. 05. 2023).
2. Rathje J., Dittrich M., Müller M. Telegram-Analyse zum Ukraine-Krieg: RT DE dominant im verschwörungs-ideologischen Milieu. URL: <https://cemas.io/blog/telegram-rt-ukraine/> (дата останнього звернення: 10. 05. 2023).
3. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics (дата останнього звернення: 10. 05. 2023).
4. Yarova A. Thematic patterns of Russian disinformation. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2023. №4. С. 158–165. URL: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-4-19> (дата останнього звернення: 10. 05. 2023).
5. Yarova A. Narrative Strategien der Russischen Desinformation bei der Erstellung und Formatierung der Narrativen Realität. *The latest implementation of technologies in education: The IV International Scientific and Practical Conference*, November, 21–23. 2022. Munich, Germane. 2022. С. 138–146.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. **Андросов Валентин** – студент кафедри менеджменту мистецтва Львівської національної академії мистецтв *(Львів, Україна)*
2. **Баєва Дар'я** – студентка біолого-технологічного факультету Сумського національного аграрного університету *(Ірландія)*
3. **Бибик Світлана** – д. філол. н., професорка, провідна наукова співробітниця відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України *(Київ, Україна)*
4. **Біль Мар'яна** – д. е. н., старша наукова співробітниця ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» *(Львів, Україна)*
5. **Божко Наталія** – к. іст. н., доцентка кафедри українознавства Львівського національного університету імені Данила Галицького *(Львів, Україна)*
6. **Бойко Галина** – молодша наукова співробітниця Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» *(Львів, Україна)*
7. **Бурда Славко** – український громадський діяч *(Загреб, Хорватія)*
8. **Ванда Ірина** – асистентка кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка *(Львів, Україна)*
9. **Вейгеші Валентин** – студент 3-го курсу Ужгородського національного університету *(Ужгород, Україна)*
10. **Вірник Ольга** – к. філол. н., асистентка кафедри тюркології Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка *(Київ, Україна)*
11. **Водоп'ян Тетяна** – к. ю. н., доцентка кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування *(Рівне, Україна)*
12. **Воробей Наталія** – імміграційний адвокат *(Філадельфія, США)*
13. **Гаврилишин Петро** – к. іст. н., доцент кафедри міжнародних відносин, докторант Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника *(Івано-Франківськ, Україна)*
14. **Газізова Олена** – к. іст. н, завідувачка відділу українознавства в науково-освітньому просторі Науково-дослідного інституту українознавства *(Київ, Україна)*

15. **Галайчук Оксана** – к. філол. н., наукова співробітниця Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (*Львів, Україна*)
16. **Гапак Наталія** – к. е. н., доцентка кафедри економіки і підприємництва ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (*Ужгород, Україна*)
17. **Гачкевич Андрій** – к. ю. н., доцент кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка» (*Львів, Україна*)
18. **Глушко Марія** – викладачка кафедри менеджменту мистецтва Львівської національної академії мистецтв (*Львів, Україна*)
19. **Гнатюк Володимир** – доктор філософії з політичних наук, науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (*Львів, Україна*)
20. **Голдак-Горбачевська Тетяна** – к. іст. н., наукова співробітниця Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (*Львів, Україна*)
21. **Горда Оксана** – к. філол. н., старша наукова співробітниця Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (*Львів, Україна*)
22. **Гороховський Денис** – к. політ. н., доцент кафедри історії і філософії Львівського торговельно-економічного університету (*Львів, Україна*)
23. **Грицко Михайло** – студент Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Західноукраїнського національного університету (*Івано-Франківськ, Україна*)
24. **Губицький Любомир** – д. іст. н., доцент, професор кафедри філософії, соціології та політології Державного торговельно-економічного університету (*Київ, Україна*)
25. **Данилюк Марія** – к. е. н., доцентка кафедри управління та адміністрування Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Західноукраїнського національного університету (*Івано-Франківськ, Україна*)
26. **Дацко Олеся** – д. е. н., доцентка, завідувачка кафедри менеджменту мистецтва Львівської національної академії мистецтв (*Львів, Україна*)
27. **Дерев'янка Ігор** – к. іст. н., доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Національного авіаційного університету (*Київ, Україна*)

28. **Дзябко Юлія** – к. філол. н., молодша доцентка Ібарацького християнського університету (*Хітачі, Японія*)
29. **Долінська Ольга** – провідна соціологиня Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (*Львів, Україна*)
30. **Дудченко Ірина** – студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (*Київ, Україна*)
31. **Ермоленко Світлана** – д. філол. н., професорка, академік НАН України, головна наукова співробітниця відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України (*Київ, Україна*)
32. **Єсімов Сергій** – к. ю. н., доцент, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ (*Львів, Україна*)
33. **Жмурко Ольга** – аспірантка докторської програми з соціології Університету Масарика, дослідниця Інституту соціології Академії наук Чеської Республіки (*Брно – Прага, Чехія*)
34. **Закірова Світлана** – к. іст. н., доцентка, завідувачка відділу обслуговування інформаційними ресурсами Національної юридичної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (*Київ, Україна*)
35. **Заставна Руслана** – студентка кафедри міжнародної економіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (*Київ, Україна*)
36. **Іжик Оксана** – студентка 3-го курсу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (*Ужгород, Україна*)
37. **Ілько Іван** – аспірант Львівської національної академії мистецтв (*Львів, Україна*)
38. **Казакова Людмила** – к. ю. н., доцентка кафедри міжнародної політики ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (*Ужгород, Україна*)
39. **Кириченко Тетяна** – к. е. н., доцентка кафедри іноземних мов Сумського національного аграрного університету (*Суми, Україна*)
40. **Корогодова Олена** – к. е. н., доцентка кафедри міжнародної економіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (*Київ, Україна*)
41. **Кортукова Тамара** – докторка філософії у галузі міжнародного права, доцентка кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державного торговельно-економічного університету, координаторка модулю Жан Моне «Міграційна політика ЄС в умовах гібридних загроз» (*Київ, Україна*)

42. **Котик Любов** – асистентка кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка (*Львів, Україна*)
43. **Красовська Юліана** – к. е. н., доцентка кафедри економіки підприємства та міжнародного бізнесу Національного університету водного господарства та природокористування (*Рівне, Україна*)
44. **Кузіна Наталія** – к. іст. н., доцентка кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*Київ, Україна*)
45. **Леонтієва Яна** – Ph.D., д. н., наукова співробітниця, очільниця відділення Інституту соціології Академії наук Чеської Республіки (*Прага, Чехія*)
46. **Литвиненко Світлана** – д. пед. н., професорка кафедри практичної психології і психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету (*Рівне, Україна*)
47. **Луконін Валентин** – аспірант відділу економічної соціології Інституту соціології НАН України (*Київ, Україна*)
48. **Мазука Людмила** – к. іст. н., старша наукова співробітниця відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (*Київ, Україна*)
49. **Макарчук Віталій** – к. ю. н., доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін Білоцерківського національного аграрного університету (*Біла Церква, Україна*)
50. **Малацай Ірина** – к. іст. н., доцентка кафедри історії Центральної та Східної Європи Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*Київ, Україна*)
51. **Мартинюк Назар** – аспірант кафедри історії ім. проф. М. П. Ковальського, науковий співробітник Інституту досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара Національного університету «Острозька академія» (*Острозьк, Україна*)
52. **Мельник Віра** – к. іст. н., доцентка кафедра українознавства Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (*Львів, Україна*)
53. **Мельник Ганна** – к. іст. н., доцентка кафедри міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка (*Київ, Україна*)

54. **Мельничук Любов** – к. політ. н., доцентка кафедри міжнародних відносин та суспільних комунікацій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (*Чернівці, Україна*)
55. **Миронюк Олена** – аспірантка кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*Київ, Україна*)
56. **Мицикова Вікторія** – студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (*Київ, Україна*)
57. **Моїсеєнко Тетяна** – к. е. н., доцентка кафедри міжнародної економіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (*Київ, Україна*)
58. **Мокій Анатолій** – д. е. н., професор, провідний науковий співробітник відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього Національної академії наук України» (*Львів, Україна*)
59. **Мотрук Світлана** – к. іст. н., доцентка кафедри історії Центральної та Східної Європи Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*Київ, Україна*)
60. **Ожаровська Олександра** – студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (*Київ, Україна*)
61. **Олійник Микола** – д. іст. н., доцент кафедри міжнародної комунікації та політології Хмельницького національного університету (*Хмельницький, Україна*)
62. **Олійник Оксана** – к. соц. н., доцентка кафедри методології та методів соціологічних досліджень Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*Київ, Україна*)
63. **Патійчук Віктор** – к. геогр. н., доцентка кафедри міжнародних відносин і регіональних студій Волинського національного університету імені Лесі Українки (*Луцьк, Україна*)
64. **Позняк Олексій** – к. е. н., с. н. с., завідувач сектору Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України (*Київ, Україна*)
65. **П'ятковська Оксана** – к. е. н., заступниця директора Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (*Львів, Україна*)

66. **Равська Марта** – студентка 2-го курсу ОП «Міжнародна економіка» Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (*Київ, Україна*)
67. **Рендюк Теофіл** – д. іст. н., провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Український етнологічний центр (*Київ, Україна*)
68. **Ріпей Марія** – к. філол. н., доцентка кафедри мови ЗМІ Львівського національного університету імені Івана Франка (*Львів, Україна*)
69. **Рожкова Людмила** – к. іст. н., доцентка кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету (*Суми, Україна*)
70. **Садова Уляна** – д. е. н., професорка кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного університету «Львівська політехніка» (*Львів, Україна*)
71. **Самусенко Оксана** – к. філол. н., доцентка кафедри української філології для іноземних громадян Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (*Київ, Україна; Коллонжус-Салев, Франція*)
72. **Скокова Людмила** – д. соц. н., доцентка, провідна наукова співробітниця Інституту соціології НАН України (*Київ, Україна*)
73. **Софінська Ірина** – д. ю. н., професорка кафедри теорії права та конституціоналізму Національного університету «Львівська політехніка», візитаційна професорка Університету Мачерата (*Львів, Україна; Мачерата, Італія*)
74. **Степура Тетяна** – д. е. н., професорка, доцентка кафедри теоретичної та прикладної економіки Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку Національного університету «Львівська політехніка» (*Львів, Україна*)
75. **Стопчак Микола** – д. іст. н., професор кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету (*Вінниця, Україна*)
76. **Ташкінова Оксана** – к. соц. н., доцентка, завідувачка кафедри соціології та соціальної роботи Приазовського державного технічного університету (*Маріуполь–Дніпро, Україна*)
77. **Телегуз Андрій** – к. іст. н., доцент кафедри історії та етнології України Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (*Київ, Україна*)

78. **Телегуз Ірина** – к. іст. н., доцентка кафедри історії та етнології України Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (*Київ, Україна*)
79. **Теслюк Роман** – к. геогр. н., молодший науковий співробітник Національного музею Голодомору-геноциду (*Київ, Україна*)
80. **Тимечко Ірина** – д. е. н., національна консультантка Ради Європи (*Львів, Україна*)
81. **Федонюк Сергій** – к. геогр. н., доцент кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Волинського національного університету імені Лесі Українки (*Луцьк, Україна*)
82. **Федонюк Тетяна** – вчителька географії Комунального закладу загальної середньої освіти «Луцький ліцей № 26 Луцької міської ради» (*Луцьк, Україна*)
83. **Федоренко Яніна** – д. іст. н., професорка кафедри суспільних наук Черкаського пожежного інституту імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України (*Черкаси, Україна*)
84. **Филипович Георгій** – к. філос. н., військовослужбовець ТРО ЗСУ (*Україна*)
85. **Филипович Людмила** – д. філос. н., професорка, провідна наукова співробітниця Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (*Київ, Україна*)
86. **Хруль Еміль** – магістр, аспірант Варшавського університету (*Варшава, Польща*)
87. **Цибульська Юлія** – к. е. н., наукова співробітниця Інституту розвитку села і сільського господарства Польської академії наук (*Варшава, Польща*)
88. **Чекаленко Людмила** – д. політ. н., професорка, провідна наукова співробітниця ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» (*Київ, Україна*)
89. **Чугаєвська Світлана** – к. е. н., докторка з економіки кафедри економіки і інновацій Ягеллонського університету в Кракові, докторка з економіки кафедри економіки та структурних змін Університету в Бремені, доцентка кафедри математичного аналізу, бізнес-аналізу та статистики Житомирського державного університету імені Івана Франка (*Краків, Польща; Бремен, Німеччина; Житомир, Україна*)
90. **Шевченко Світлана** – к. соц. н., старша наукова співробітниця Інституту соціології НАН України (*Київ, Україна*)
91. **Юзвак Тетяна** – магістрантка Волинського національного університету імені Лесі Українки (*Луцьк, Україна*)

92. **Ямницький Вадим** – д. пед. н., професор, завідувач кафедри практичної психології і психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету (*Рівне, Україна*)
93. **Ярова Алла** – к. філол. н., доцентка кафедри журналістики та філології Сумського державного університету, запрошена дослідниця Hochschule der Medien (*Суми, Україна; Штутгарт, Німеччина*)

УКРАЇНСЬКІ ВИМУШЕНІ МІГРАНТИ: ІНТЕГРАЦІЯ, ІДЕНТИЧНІСТЬ, ПОВЕРНЕННЯ

**Збірник матеріалів
Міжнародної науково-практичної конференції,
25 травня 2023 р.**

Наукове видання

www.miok.lviv.ua

**МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ
ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ДІАСПОРОЮ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

вул. Степана Бандери, 32-А, м. Львів, 79013, Україна

Тел.: +38 (032) 258-01-51

iiiec@miok.lviv.ua

<https://www.facebook.com/MIOK.LVIV.UA>